

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**NÖROSİYASET: SİYASAL KARAR
OLUŞTURMADA SİYASAL İLETİŞİMİN
BİLİNÇDİŞİNA ETKİLERİ**

NİL ÇOKLUK

2502160093

TEZ DANIŞMANLARI
PROF. DR. EMİNE YAVAŞGEL
PROF. DR. SİNAN CANAN

İSTANBUL - 2020

ÖZ

NÖROSIYASET: SİYASAL KARAR OLUŞTURMADA SİYASAL İLETİŞİMİN BİLİNÇDİŞINA ETKİLERİ

NİL ÇOKLUK

Siyasal alanda iktidarı ele geçirmek isteyen siyasal aktörler ve seçmenler arasındaki ilişkiler siyasal iletişimin önemini gün geçtikçe arttırmaktadır. Bu durum, iletişimin hızla akıp gittiği postmodern çağda siyasal iktidarı ele geçirmek isteyen aktörleri seçmenlerin beklentilerini anlayabilmek için yeni arayışlara itmektedir. Son yıllarda birçok alanda benimsenen interdisipliner yaklaşım siyasal iletişim alanında da ön plana çıkmaya başlamıştır. Siyasal iletişim alanının nörobilimin sunduğu araştırma tekniklerini kullanması, seçmenlerin davranışlarının altında yatan siyasal algı ve tutumları anlayabilmek için yeni filizlenen ve nörosiyaset denilen bir alanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Felsefe, biyoloji, psikoloji, sosyoloji, nörobilim, fizik, iletişim, siyaset, davranış bilimleri gibi birçok farklı disiplinin bir araya gelmesiyle oluşan nörosiyaset geleneksel araştırma tekniklerine karşılık seçmenlerin araştırma sonuçlarını manipüle etmesini engellemektedir. Bu çalışma geleneksel kamuoyu araştırmalarından farklı olarak siyasal liderlerin ve kullandıkları söylemlerin seçmenlerin bilinçdışında yarattığı motivasyonu ve duygusal ilgiyi tespit etmeyi amaçlamaktadır. Nörosiyaset alanına odaklanan çalışmanın ilk bölümünde siyasal davranışın nörobiyolojik temelleri, ikinci bölümde siyasal davranışın psikolojik ve sosyolojik yapısı, üçüncü bölümde ise, siyasal davranış ve siyasal ikna, dördüncü bölümde, nörosiyaset teknikleri ve çalışmaları, beşinci bölümde, siyasi liderlerin ve söylemlerinin seçmenlerin bilinçdışında yarattığı motivasyonel ve duygusal tepkiler analiz edilmiştir. Deney yönteminin kullanıldığı bu çalışmada nörosiyaset çalışmalarında kullanılan EEG, PPG ve GSR tekniklerinden yararlanarak seçmenlerin siyasal algıları irdelenmeye çalışılmıştır. AK Parti, CHP, MHP, HDP, İYİ Parti seçmenleri ile gerçekleştirilen çalışmada oy verme davranışları değil, siyasal liderlerin ve söylemlerin seçmenlerin bilinçdışında yarattığı etki incelenmiştir. Araştırma siyasi kişiliklerin ve söylemlerin seçmenler üzerindeki bilinçdışı etkisine odaklanmaktadır.

Bilinçdışına odaklanan nörosiyaset konusunda Türkçe literatürde sınırlı sayıda araştırmanın yer alması çalışmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca geleneksel araştırma tekniklerinden farklı olarak nörosiyaset tekniklerinin katılımcıların sözlü beyanlarıyla yanıltma ve doğru ifade edememe gibi tutarlılık sorunlarını bertaraf etmesi çalışmanın diğer bir önemli yanıdır. “*İnsanların siyasal tercihleri biyometrik ve nörometrik işaretleri ile uyumludur.*” ve “*İnsanları etkileyen siyasal unsurlar biyometrik ve nörometrik verilerden çıkarılabilir.*” hipotezlerini nörosiyaset teknikleriyle araştıran çalışmanın sonuçlarına bakıldığında bu hipotezlerin ilki kısmen doğrulanırken ikincisi tamamen doğrulanmaktadır. Ayrıca çalışmanın sonuçları biyolojik ve psikolojik yapı kadar toplumsal yapının ve güncel koşulların da siyasal algılar dolayısıyla siyasal davranış üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nörosiyaset, Siyasal İletişim, Siyasal Algı, Siyasal Davranış, Siyasal Söylem

ABSTRACT

NEURO POLITICS: THE EFFECTS OF POLITICAL COMMUNICATION ON THE CONSCIOUSNESS IN BUILDING POLITICAL DECISION

NİL ÇOKLUK

The relations between voters and political actors who want to grab the power in the political space are increasing the importance of political communication day by day. In the postmodern era where communication flows fast, this situation pushes the political actors who want to get political power to new searches in order to understand the expectations of the voters. The interdisciplinary approach adopted in many fields in recent years has also come to the forefront in the field of political communication. To understand the political perceptions and attitudes underlying the behavior of voters in the political communication area using the research techniques offered by neuroscience has led to the emergence of a field that sprouted and called neuropolitics. Composed of the combination of many different disciplines such as neuroscience, politics, communication, psychology, sociology and biology, neuropolitics prevents voters from manipulating the research results in contrast to traditional research techniques. This study, unlike traditional researchs on public opinion, aims to reveal the motivational and emotional interest of the voters in their unconscious toward political leaders and their economic-political discourses. In this study that focuses on the neuropolitics has been analyzed the neurobiological basis of political behavior in the first part and the psychological and sociological structure of political behavior in the second part. And also political behavior and political persuasion has been analyzed in the third part of study. In the fourth part of study neuropolitics' techniques and studies, has been handled. In the fifth part of the study motivational and emotional reactions of voters unconsciously towards political leaders and their discourses has been analyzed. In the study conducted with AK Party, CHP, MHP, HDP, IP voters, not voting behaviors are examined but the influence of political leaders and their discourses on voters' unconsciousness is examined. The research focuses on the

unconscious effect of political personalities and their discourses on voters. The limited study in the Turkish literature on neuropolitics makes the study important. In addition, unlike traditional research techniques, it is another important aspect of the study that neuropolitics' techniques eliminate consistency problems such as misrepresentation and inability to express correctly with participants' verbal statements. *"The political preferences of people are compatible with biometric and neurometric signs."* and *"Political factors influencing people can be derived from biometric and neurometric data."* When we look at the results of the study that investigates hypotheses with neuropolitics' techniques, first hypothesis is confirmed partly and second hypothesis is confirmed completely. In addition, the results of the study reveal that social structure and current conditions as well as biological and psychological structure are determinant on political behavior due to political perceptions.

Keywords: Neuropolitics, Political Communication, Political Perception, Political Behavior, Political Discourse

ÖNSÖZ

Türkiye’de henüz yeni filizlenen bir alanda hazırlanan bu çalışma çok zorlu bir yolculuğun ürünüdür. Siyasal iletişimi nörosiyaset açısından değerlendirdiğim çalışmamda insanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yanını interdisipliner bir şekilde irdelemeye çalıştım. Çalışmamın hem siyasal yaşamda aktif yer alan aktörlere hem de teorik alanda çalışma gerçekleştiren bilim insanlarına yol göstererek siyasal iletişim literatürüne katkı sağlamasını diliyorum.

Akademik yaşamın en önemli aşamalarından biri olan doktora çalışmamı dünya ve Türkiye literatürü açısından yeni bir alan olan nörosiyaset gibi interdisipliner bir alanda yapmak akademik birikim açısından çok faydalı olmasına rağmen çok zorlu süreçleri de beraberinde getirmiştir. Bu zorlu süreçte gerek akademik birikimiyle gerekse de deneyimleriyle hem duygusal hem de akademik desteğini esirgemeyen, beni yüreklendirip motivasyonumu yükselten, yıllarını bilime adanmış, akademik dünyadaki annem dediğim biricik hocam Prof. Dr. Emine Yavaşgel’e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca yeni bir alanda ve interdisipliner çalışmanın zorluklarını aşmamı sağlayan aykırı bilim anlayışıyla ve mütevazı kişiliğiyle beni yürekten destekleyen hocam Prof. Dr. Sinan Canan’a çok teşekkür ederim. Tezin oluşum aşamasında değerli fikirleriyle katkı sağlayan ve akademik yaşamımda önemli izler bırakan Doç. Dr. Veli Polat ve Doç. Dr. Ayda Uzunçarşılı Soydaş’a minnettarım. Araştırmada yöntem konusunda yaşadığım zorlukları özverileriyle aşmama yardımcı olan Ömer Yavuz ve Kılınç Orhan Erdemir’e de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Akademik hayatımda önemli bir yere sahip olan ve İstanbul Üniversitesi’nde aynı odayı paylaştığım her an yanımda hissettiğim dostlarım, kardeşlerim Ahmet Faruk Çeçen, Serkan Bulut ve Yıldırım Kesgin’e sonsuz teşekkürler. Ayrıca İstanbul Üniversitesi’nde birlikte çalıştığım birbirinden parlak öğrencilerime sonsuz kere teşekkür ederim. Araştırma sürecinde her türlü destekleriyle aile sıcaklığını hissetmemi sağlayan Tansu Akdemir ve ailesine yürekten teşekkürü bir borç bilirim. Hem dostluklarıyla hem de akademik birikimleriyle beni her daim üst bir noktaya taşıyan doktora arkadaşlarım Banu Altun, Esra Tunçay ve Sezgin Savaş’a şükranlarımı sunarım. Ayrıca master yıllarımda tanıyıp güzel bir dostluk kurduğum canım

arkadaşım Seadet Quliyeva ve Mustafa Şapşap’a desteklerinden ötürü çok teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte her an güzel kalbiyle bir ağabey sıcaklığını hissettiren “iyi ki var” dediğim ve birlikte çalışmaktan mutluluk duyduğum Nurat Kara’ya minnettarım. Ayrıca akademik kariyerimin başlangıcından bu yana çalışmalarına destek olan ve beni çalışma yapma konusunda yüreklendiren hocam Prof. Dr. Veysel Eren’e teşekkür ederim.

Türkiye’de bilimin bir üst aşamaya gelmesini hedefleyen ve ilkler arasında yer alan bu çalışmanın maddi desteğini sağlayan TÜBİTAK’a bana sunduğu maddi olanak ve desteklerden ötürü saygı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Hayatımın çok zorlu yıllarında beni elimden tutup bugünlere gelmemi sağlayan canım dayım ve teyzeme minnettarım. Son olarak çalışmamın her evresinde beni yalnız bırakmayan ve moralimi yükselten ailem, hocalarım ve dostlarıma en önemlisi de bu zorlu süreçte yanımda kalabilen herkese yürekten teşekkür ederim.

Nil Çokluk
Hatay 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL DAVRANIŞIN ARDINDA YATAN NÖROBİYOLOJİK TEMELLER : SİYASAL BEYNİN YAPISAL ÇÖZÜMLEMESİ

1.1. NÖROBİYOLOJİK TEMELLER.....	11
1.1.1. Davranışların Düzenleyicisi Olan İnsan Beyninin Yapısı ve İşlevleri.....	11
1.1.2. İnsan Davranışının Temel Yapıtaşları: Nöronlar	17
1.1.3. Beyin Fonksiyonlarına Yönelik Kuram ve Modeller	20
1.1.3.1. Hücre Topluluğu ve Faz Ardışıklığı Modeli.....	20
1.1.3.2. Ayırık Beyin Teorisi: Sağ ve Sol Beyin.....	21
1.1.3.3. Bir Arkeoloji Alanı Olarak Beyin: Üçlü Beyin Teorisi	23
1.1.3.4. Dört Çeyrek Daireli Beyin: Bütünsel Beyin Modeli.....	25
1.1.4. İnsan Davranışının Kalıtsal Temelleri: Genetik ve Davranış.....	26
1.2. BİLİNÇ-BELLEK- DAVRANIŞ İLİŞKİSİ.....	27
1.2.1. Bilinç ve Bilinçdışının Davranışla İlişkisi.....	27
1.2.2. Anıları ve Bilgileri Zihinde Depolama Alanı Olarak Bellek.....	32
1.2.2.1. Bellekle İlişkili Beyin Yapıları	36
1.2.2.2. Duygu ve Bellek Etkileşimi	37
1.2.3. Yapay Zeka ve İnsan Beyni.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İNSANIN OLUŞUMU: SİYASAL KARAR VERME SÜRECİNE VE SİYASAL DAVRANIŞA ETKİ EDEN UNSURLAR

2.1. SİYASAL KARAR VE SİYASAL DAVRANIŞ	46
--	----

2.1.1. Siyasal Karar Verme Süreci ve Karar Vermenin Dinamikleri	46
2.1.2. Beynin İşlevlerinin Bir Ürünü Olarak Siyasal Davranış	49
2.2. SİYASAL DAVRANIŞIN PSİKOLOJİSİ.....	51
2.2.1. Siyasal Davranışı Etkileyen Psikolojik Faktörler	51
2.2.1.1. Davranışın Yönün ve Gücünün Belirleyicisi Olarak Siyasal Motivasyon	53
2.2.1.2. Siyasal Davranışın İtici Gücü: Siyasal Tutumlar	56
2.2.1.3. Duyu Organlarında Tepki Uyandıran Enerji: Siyasal Algı.....	58
2.2.1.4. Siyasi Otorite ve İktidara İtaat'ın Psikolojisi	61
2.3. SİYASAL DAVRANIŞIN SOSYOLOJİSİ	64
2.3.1. Siyasal Davranışın Altında Yatan Sosyo-Kültürel Faktörler	64
2.3.1.1. İnsanın Siyasal Bir Varlık Haline Gelişi: Siyasal Toplumsallaşma.....	66
2.3.1.2. Grup ya da Kitle Psikolojisi Olarak Toplumsal Etki	69
2.3.1.3. Siyasal Sistemde İşleyen Değerler Bütünü Olarak Siyasal Kültür	72
2.3.1.3.1. Siyasal Kültürün Bir Parçası Olan İdeolojiyi Açıklama	74
2.3.1.3.2. Geçmişten Bugüne Türk Siyasal Kültürü ve Toplumsal Bellek	77
2.3.1.4. İnsan Zihnini Belirleyen Kimlik ve Ötekileştirme.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL İLETİŞİM ÇALIŞMALARINDA SİYASAL İKNA

3.1. SİYASAL İKNA MEKANİZMASI	83
3.1.1. Siyasal İkna Süreci Olarak Siyasal İletişim	83
3.1.1.1. Algıların Yönetimi: Propaganda ve Rıza	87
3.1.1.2. Seçmenleri Harekete Geçiren Siyasal Liderin Önemi	90
3.1.1.3. Üstünlük Kurma Çabası Olarak Siyasal Söylem	93
3.1.1.4. Aklın Bilimsel Tutumuna Karşı İnançlar ve Mistisizm	96
3.1.1.5. Dünyanın Duygusal İnşası ve Siyasal İkna.....	100
3.1.1.6. Kitle İletişim Araçları ve Siyasal İkna	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NÖROSİYASET: SEÇMENİN BİLİŞSEL AKTİVİTELERİNİN SİYASAL ALGI VE DAVRANIŞA ETKİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

4.1. YENİ BİR ALANIN DOĞUŞU: NÖROSİYASET.....	106
---	-----

4.1.1. Seçmen Algı ve Davranışının Nörolojisi: Nörosiyaset	106
4.1.1.1. Seçmen Zihninin Analizi ve Nörosiyaset Alanında Kullanılan Teknikler	109
4.1.1.1.1. İşlevsel Manyetik Rezonans Görüntüleme -fMRI	111
4.1.1.1.2. Elektroansefalografi -EEG	112
4.1.1.1.3. Göz Takibi – Eye Tracking	114
4.1.1.1.4. Yüz İfade Tanımlama Sistemi- F.A.C.S.	115
4.1.1.1.5. Elektrokardiyogram -EKG ve Fotoplestismogram- PPG.....	115
4.1.1.1.6. Galvanik Deri Tepkimesi -GSR.....	116
4.2. NÖROSİYASET ÇALIŞMALARI.....	117
4.2.1. İnsanların Siyasi Algılarının ve Tutumlarının Keşfinin Ampirik Temelleri	117
4.2.1.1. Bireylerin Siyasi Tutumlarının Nörolojik Temelleri: Roger Sperry Nörosiyaset Deneyi	118
4.2.1.2. Grup Etkisi ve Nörosiyaset Çalışmaları.....	119
4.2.1.3. Muhafazakar ve Liberallerin Nörobilişsel Farklılıkları	120
4.2.1.4. Tom Freedman’nın Nörosiyaset Deneyleri.....	124
4.2.1.5. Kültürlerarası Farklılıklar ve Oy Verme	125
4.2.1.6. Siyasal Liderlerin Duygusal ve Motivasyonel Etkisinin Ölçümü.....	126
4.2.1.7. Siyasal Liderlerin Söylemlerinin Beyindeki Etkileri.....	128

BEŞİNCİ BÖLÜM

SIYASAL İLETİŞİM ÇALIŞMALARININ BİLİNÇDİŞİNA ETKİLERİNİN BİR ANALİZİ

5.1. Araştırmanın Amacı	130
5.2. Araştırmanın Yöntemi	130
5.3. Katılımcıların Profili	131
5.4. Deney Tasarımı	132
5.5. Uyarıların Seçimi	132
5.6. Veri Toplama Teknikleri	133
5.7. Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması	134
5.7.1. İstatistiksel Analiz.....	134
5.7.2. Tüm Deneklerin Liderlere Karşı Tepkimelerinin Değerlendirilmesi	137

5.7.2.1. Ak Parti’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	139
5.7.2.2. CHP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	141
5.7.2.3. HDP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	143
5.7.2.4. İYİ Parti’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	145
5.7.2.5. MHP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	146
5.7.3. Tüm Deneklerin Liderlerin Söylemlerine Karşı Tepkimelerinin Değerlendirmesi	148
5.7.3.1. Ak Parti’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	151
5.7.3.2. CHP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	156
5.7.3.3. HDP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	160
5.7.3.4. İYİ Parti’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	164
5.7.3.5. MHP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması	168
5.8. Genel Değerlendirme.....	172
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	174
KAYNAKÇA.....	183
ÖZGEÇMİŞ.....	212
EKLER.....	213

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcı Grupların Ortalama, Standart Sapma ve Medyan Verileri	136
Tablo 2: Deneklerin Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	137
Tablo 3: Ak Parti'ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	139
Tablo 4: CHP'ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	141
Tablo 5: HDP'ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	143
Tablo 6: İYİ Parti'ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	145
Tablo 7: MHP'ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	147
Tablo 8: Ak Partili Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	152
Tablo 9: CHP'li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	157
Tablo 10: HDP'li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	161
Tablo 11: İYİ Parti'li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	164
Tablo 12: MHP'li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları	169

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Paul McLean Tarafından Önerilen İnsan Beyni Modeli	24
Şekil 2: Beynin Bölümlerinin Rollerini	31
Şekil 3: Belleğin Üç Aşaması	34
Şekil 4: Bilinç- Duygu İlişkisi	40
Şekil 5 : Davranışın Oluşumu.....	49



KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ak Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
Akt	: Aktaran
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev	: Çeviren
Doç. Dr	: Doçent Doktor
EEG	: Elektro Ensefalografi
EKG	: Elektrokardiyogram
EMG	: Elektromiyografi
FACS	: Facial Action Coding System
fMRI	: Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme
GSR	: Galvanik Deri Tepkimesi
HD	: High Definition
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IBM	: International Business Machines
MEG	: Magneto Ensefalografi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MÖ	: Millattan Önce
MRI	: Manyetik Rezonans Görüntüleme
PET	: Pozitron Emisyon Tomografisi
PPG	: Fotoplestismogram
Prof. Dr	: Profesör Doktor

s	: Sayfa
SP	: Saadet Partisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
Vd	: ve diğerleri
Yay	:Yayınları



GİRİŞ

İnsan biyolojik, psikolojik ve sosyolojik anlamda diğer canlılara kıyaslanmayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Karmaşık bir yapıya sahip olan insanın siyasal tercihlerini belirleyen unsurları anlamaya çalışmak siyasal aktörler açısından hem önemli hem de güncel bir konudur. Son dönemlerde, siyasal aktörler karmaşık bir beyne sahip olan seçmenleri kendi yanına çekerek oy potansiyelini arttırabilmek amacıyla interdisipliner araştırma tekniklerini kullanmaya başlamıştır. Bunun nedeni geleneksel araştırma yöntem ve tekniklerinin seçmenler tarafından manipüle edilebilmesi, böylelikle siyasal aktörlerin gerçekleştirdiği iletişim çalışmalarının etkisini ölçmek açısından yetersiz kalmasıdır. Bu durum yeni tekniklerin, yeni kavramların ve yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Nörosiyaset siyasal iletişim çalışmalarını doğru bir şekilde yönetip uygulayabilmek için ortaya çıkan interdisipliner bir alanı ifade etmekte ve kendine özgü tekniklerle karmaşık bir yapıya sahip olan insanın siyasal beynini çözümlemeye çalışmaktadır. Tarihsel olarak bütün bilim dallarının iç içe geçmiş olması siyasal algı ve tutumların dolayısıyla siyasal davranışın ardında yer alan siyasal beyni anlamaya çalışan nörosiyasetin; felsefe, biyoloji, psikoloji, sosyoloji, nörobilim, fizik, iletişim, siyaset gibi bilim dallarının tamamından faydalandığı söylenebilir.

16. yüzyıla kadar insan davranışlarının kalp tarafından kontrol edildiği fikri kabul edilmiştir. Demokritos kalbin insanın faaliyetlerinin merkezi olduğu fikrini reddetmiştir. Demokritos'a göre beyin bedenin kalesi olarak bedeni korumakla görevlidir. Ruhun temel bağlarını içeren beyin, düşüncelerin ve aklın muhafızlığını yapmaktadır (Winston, 2014: 20). Beynin insan hayatındaki önemini fark eden ilk kişilerden biri olan Alcmaeon bir hayvanın gözünü çıkartarak gözün beyinle olan bağlantısını ortaya koymuştur. Buradan hareketle tüm duyuların beyne bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır (Winston, 2014: 19-20). Beynin insan davranışının belirleyicisi olduğunun kabul edilmesiyle insan beyni birçok bilim dalı için önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Buradan hareketle siyasal liderlerin kullandığı ekonomi-politik ile ilgili söylemlerin seçmenlerin bilinçdışında yarattığı tepkimeleri tespit etmeyi amaçlayan çalışmada, insanın siyasal davranışının itici gücü olan siyasal algı

ve tutumlar disiplinlerarası bir şekilde analiz edilmektedir. Böylelikle nörosiyaset teknikleri kullanılarak siyasal beynin yapısı anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

19. ve 20. yüzyıllarda bilimin birçok alanında ilerlemelerin yaşanması bilim dünyasında kabul görmüş birçok konuya bakış açısını değiştirip ilerlemeleri sağlamıştır. 19. yüzyılda fizik alanında her şeyin ortaya konduğu iddia edildiği sırada Einstein uzay ve zamanın geçmişte ortaya konan görüşler tarafından bilinmediğini göstermiştir. Bunun yanı sıra Heisenberg de atomla ilgili olarak en temel neden-sonuç anlayışının çöktüğünü belirtmiştir (Ramachandran, 2016: 16). 20. yüzyılın son çeyreğine kadar algı, duygu, biliş ve zeka konusunda detaylı yaklaşımlar ortaya konmamıştır. Bu döneme kadar insan davranışını açıklamaya çalışan Freudçuluk ve davranışçılık yaklaşımları mevcuttur (Ramachandran, 2016: 17). Bu yüzyılın sonuna doğru beynin insan davranışını belirleyen unsur olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde siyasal davranışın altında yatan nörobiyolojik temellere odaklanılmaktadır. Bu bölümde, insan beyninin yapısı ve işleyişi, nöronlar, beyne yönelik yaklaşımlar, bilinç, bellek, yapay zeka konuları karar verme ve insan davranışı açısından irdelenmektedir.

İnsan davranışının temellerini oluşturan insan beyni yalnızca bilim insanlarının değil, siyasal aktörlerin, reklamcılarının, pazarlamacıların, istihbaratçıların, sinema sektöründe çalışanların da ilgisini büyük ölçüde çekmektedir. Bu nedenle 21. yüzyıl beyin bilimlerinin çağı (Kocabaş, 2012: 11) olarak tanımlanabilmektedir. Nörobilimin 1980 ve 1990'lı yıllarda bronz çağının ötesine geçmesiyle insan davranışını açıklamaya çalışan Freudçuluk ve davranışçılık teorileri çarpıcı bir şekilde gölgede kalmıştır (Ramachandran, 2016: 17). Böylelikle nörosiyaset, nöroeğitim, nöroekonomi, nöroteoloji, nöropsikoloji gibi yeni araştırma alanları bu yüzyılda büyük bir önem kazanmıştır (Kocabaş, 2012: 11).

İletişimin beynin çalışma süreçleri ve onun manipülasyonu ile yakından ilgili olması nörobilimin sağladığı imkan ve teknikleri temel çalışma alanları arasına almasını sağlamıştır. İletişimin bir zihin ile diğer zihin arasındaki ilişkiyi ifade etmesi ve bu ilişkinin bilinç ve bilinçdışı süreçlerin etkisiyle şekillenmesi sebebiyle nörobilimin sağladığı teknikler, iletişim çalışmaları açısından da önemli bir hale gelmiştir. İletişim

bilimlerinin alt alanı olan siyasal iletişim, insanın siyasal davranışlarının altında yatan siyasal beynin yapısını ve işleyişini anlayabilmek için nörosiyaset tekniklerini hem teorik hem de pratik alanda kullanmaya başlamıştır. İnsan davranışları ve bu davranışların ardında bulunan etkenleri anlayabilmenin güçlüğü siyasal iletişimin nörobilim tekniklerinden yararlanmasını gerekli kılmaktadır. Gereksinim, güdü, kişilik, algı, tutum, inanç ve değerlerin yanı sıra içinde bulunduğu kültür, sınıf, referans çevresi, aile gibi toplumsal yapılardan etkilenen siyasal insanı çözümlemek açısından nörosiyaset yeni bir alan olarak kendini göstermektedir.

Antonio Damasio “*Descartes’in Yanılgısı*” adlı eserinde Descartes’in düşüncüyü vücuttan ayrı bir unsur olarak ifade ettiği görüşüne karşı çıkmıştır. “*Düşünüyorum öyleyse varım*” sözü zihnin düşünmeyen vücuttan ayrılığını yüceltmektedir. Damasio’ya göre evrimle birlikte temel bir bilinçliliğin başlaması basit bir zihnin oluşmasına imkan sunmuştur. Düşünce, zihnin karmaşık bir hal almasıyla oluşurken iletişim kurmak ve düşünceleri örgütlemek için dilin kullanım olanağı ortaya çıkmıştır. Yani Damasio’ya göre, insan önce var olmuş, sonra düşünmüştür. Descartes’in yanılgısı olarak tanımladığı bu durumun vücut ve zihnin birbirinden ayrı iki unsur olarak görülmesi olduğunu belirten Damasio, zihnin işlemlerini biyolojik bir varlık olan insanın vücudunun işleyiş ve yapısından ayırmanın sorunlu olduğunu belirtmiştir (Damasio, 1994: 248-250). Damasio’nun bu düşüncesine benzer şekilde siyasal iletişim de “*insanın iyi bilinmeyen çok karışık fizyolojik, ruhsal ve bilinçdışı mekanizmalarını etkilemeye*” (Domenach, 1995: 18) çalışan bir iletişim faaliyeti olarak insanı biyolojik, psikolojik ve toplumsal bir varlık olarak bir bütün şeklinde ele almalıdır.

İnsanın toplumsal yaşamdaki ilişki deneyimleri beyin üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Çünkü insanın toplumsal algıdan sorumlu devreleri duyguları ayarlamayı, belleği düzenlemeyi, iletişimi kontrol etmeyi sağlayan devreleriyle aynıdır. Bu nedenle toplumsal iletişim, insan beyninin yapısını ve gelişimini belirleyen bir unsurdur. Aynı zamanda bu iletişim biçimi insanın bütün yaşamı boyunca beyninin işlevini düzenleyen bir yapıya sahiptir (Siegel, 1999: 22). İnsan beyni toplumsal olarak gelişmiş bir varlıktır. İnsan, başkalarının dünyasını ve diğer şeyleri başkalarının

etkisiyle algılamaktadır (Earls, 2009: 42). İnsanın ayna nöronları kültürden etkilenen bir varlık olmasında merkezi rol oynamaktadır. Dil ve taklit gibi kültürün temel araçlarıyla bilgilerin ve deneyimlerin kişiden kişiye aktarılması ayna nöronlarla mümkün hale gelmektedir (Ramachandran, 2016: 166). İnsanın doğal olarak toplumsal bir varlık olmaya ayarlanmış olması “*insanın doğadan siyasal bir hayvan olduğu*” (Aristoteles, 2008: 9) fikrini güçlendirmektedir. Toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir ögesi olan siyaset, kaynağını insanın yapısından ve insanın toplumsal bir düzen içinde yaşama mecburiyetinden almaktadır. İster ilkel isterse de modern olsun tarihsel süreçte var olan tüm insan toplulukları daima siyasal bir özellik taşımak zorunda kalmıştır (Baykal, 1970: 7).

Toplumsal bir varlık olan insanın rasyonel kararlardan ziyade duygusal kararlar verdiği ve davranışını bu duygulara göre şekillendirdiği birçok düşünür tarafından kabul görmüştür. Duygusal mesajların uzun süreli hafızaya alınarak, bilinçdışı karar verme üzerinde belirleyici olduğu nörobilim çalışmalarıyla ortaya konmuştur. Duygusal mesajların hipokampus aracılığıyla beynin duygu merkezi olan ve uzun süreli belleği ifade eden amigdalaya aktarılması iletişim çalışmaları açısından olumlu etkiler yaratabilmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 276). Alman propagandası aşırılıklarına rağmen kitleleri coşturabildiği ve dehşete düşürebildiği için yani duyguları harekete geçirebildiği için etkili olmuştur. Bu durum mantık açısından saçma ve çelişkin tutkuların, alışkanlıkların bilinçdışı alanda etkili olmasıyla yakından ilgilidir (Domenach, 1995: 43).

Duyguların yanı sıra inançlar da insan beynini dolayısıyla karar ve davranışlarını şekillendirmektedir. İnsan algılarını belirleyen inançlar ister siyasal, ister dinsel, ister sosyal olsun insanın duyularıyla edindiği bilgileri yorumlama tarzını belirlemektedir. Bir diğer ifadeyle belirtmek gerekirse, inançlar dünyayı insanın idealize ettiği biçime uygun bir kalıp haline getirebilmektedir (Shermer, 2011: 291-292). Bu süreçte insan beyni biz’i ve öteki’leri kurgulamaktadır. İnsanın kendi dünya görüşüne ve kültürüne uygun kişilerin içinde bulunduğu grup biz’i oluştururken kendisi gibi olmayan kesimler de öteki’leri oluşturmaktadır. Siyasal konular üzerinde fikir yürütüp bir

davranış geliştirirken inançların yanı sıra bireyin kendini ait hissettiği toplumsal grupların kimliği de ön plana çıkmaktadır.

Birçok kültür teorisyeni biyolojinin indirgemeci yaklaşımını aşmak için beden politikasının kültürel alanda nasıl temsil edildiğine dair çalışmalar ortaya koymuştur. Nörosiyaset kültürel yaşamın beden/beyin süreçlerine dahil edilmesiyle ortaya çıkan bir alanı ifade etmektedir. Nörobilim bugün kültür teorilerinden güç almaya ihtiyaç duyarken kültürel alanda çalışmalar yapan kişilerin de nörobilim açısından düşüncelerini sağlamaktadır (Connolly, 2002: 3). Eser Köker, siyasal iletişimin siyasetin postmodern çağda geçirdiği dönüşümlere bağlı olarak sadece teknik veya teknikler toplamı olarak algılandığı üzerinde durmuştur. Köker bu nedenle siyasal iletişimin kuramsal nesnesinin tarihsel ve felsefi birikimden yalıtıldığını vurgulamıştır (Köker, 1998: 9-10). Bu yaklaşım insan doğası, siyaset ve toplum arasındaki zorunlu ilişkinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde, beyin bir işlevi olarak siyasal insanın oluşumu, siyasal davranış ve karar verme ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra bu bölümde nörosiyasetin temelinde yer alan siyasal motivasyon, siyasal tutumlar, siyasal algı, itaat psikolojisi, siyasal toplumsallaşma, toplumsal etki, siyasal kültür, kimlik konuları tarihsel ve felsefi yaklaşımlar göz önünde bulundurularak siyasal beyin perspektifiyle derinlemesine tartışılmaktadır.

Antik Yunan'dan bu yana Platon ve Aristoteles insan zihninin siyasal doğasını anlayabilmek için birçok analiz yapmıştır. Gordon Allport, 1954 yılında Giambattista Vico'nun 1725'teki ifadesinden alıntı yaparak sosyal psikoloji konusunda *"hükümet, yönetilen insanların doğasına uygun olmalıdır"* (Akt. Rose ve Abi-Rached, 2013: 160) diyerek insanın yaradılışının ve içinde bulunduğu toplumun birlikte ele alınmasının önemini ortaya koymuştur. Davranışın dinamiğinin, insanın davranış sırasında sahip olduğu psikolojik özelliklerde bulunduğunu belirten Krech ve Cruthfield, psikolojik alanın üç kaynakla belirginleştiğini öne sürmüştür. Bunlar: 1)İnsanın dış çevresi, 2)İnsanın iç fizyolojik durumu, 3) İnsanın geçmiş yaşantısının sinir sistemindeki izleridir. Yani davranış, hem sosyolojik hem psikolojik hem nörobiyolojik temellere dayanmaktadır (Akt. Anık, 2000: 188). İnsan doğasını ve

siyasal davranışını biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan interdisipliner bir bakış açısıyla ele alan çalışmanın üçüncü bölümünde siyasal iletişimin temel konusu olan siyasal ikna mekanizması ele alınmaktadır. Bu doğrultuda algı yönetimi, siyasal lider, siyasal söylem, inançlar, mistisizm, duygular ve kitle iletişim araçları insan doğası ve toplumsal yapıyla bağlantılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Napolyon Savaşları'nın sona erdiği dönemde frenoloji insan karakteri ve kişiliğini saptamak için kullanılmıştır. Frenologlar kafayı elle muayene ederek özel tasarlanmış aletlerle ölçüm yapmış ve bir insanın masum veya suçlu olduğunu tespit etmeye çalışmıştır (Winston, 2014: 24). 19. yüzyılda beynin insanı insan yapmaktan sorumlu olan ve insan zihnini yaratan organ olduğunun keşfedilmesi bilimsel ölçüm aletlerinde gerçekleşen yenilikler sonucu ortaya çıkan beyin görüntüleme teknikleriyle olmuştur. Bu durum beynin hareket, his ve görme, dinsel tecrübe ya da konuşma gibi şeylerden sorumlu olan bölgeleri olduğunu ortaya çıkarmıştır (Winston, 2014: 27). Buradan hareketle çalışmanın dördüncü bölümünde yeni bir alan olan nörosiyasetin ortaya çıkışı ve kullandığı teknikler, dünyada ve Türkiye'de yapılan nörosiyaset çalışmaları anlatılmaktadır. Bu çalışmalarda elde edilen sonuçlar doğrultusunda beynin siyasal konularda hangi bölgelerinin etkin hale geldiği ortaya konmuştur.

İlkel bir görüntüleme makinesini geliştiren Fulton, beynin etkinliğini görüntüleyen aletle beynin ilk resmini çeken kişi olmuştur (Winston, 2014: 41). Beyin hakkında bilinenlerin büyük bölümüyse son yüzyılda yapılan bilimsel araştırmalara ve son 30 yılda geliştirilen modern görüntüleme yöntemlerine dayanmaktadır (Canan, 2017: 118). 20. yüzyılın ikinci yarısı yeni görüntüleme yöntemlerinin gelişmesine tanıklık etmiştir. 1952 yılında güçlü manyetik alanların bedenle etkileşime girdiği fikri ortaya çıkmıştır. Bu etkileşimi görüntüye dönüştüren manyetik rezonans canlı bedeninin görüntülenmesi konusunda önemli bir gelişme olmuştur (Canan, 2017: 119). Son yıllarda beyin görüntüleme tekniklerinde yaşanan gelişmelerle insanın başına yerleştirilen özel aletler sayesinde beyindeki kan akışı takip edilmekte ve hangi bölgelerin aktif olduğu tespit edilebilmektedir (Kocabaş, 2012: 45).

Felsefe, biyoloji, psikoloji, sosyoloji, nörobilim, fizik, iletişim, siyaset, davranış bilimleri gibi alanları içeren disiplinlerarası bir girişim olan ve beyinle siyaset

arasındaki etkileşimi araştıran nörosiyaset, insanların nasıl siyasal karar aldıklarını, siyasal algı ve tutumlarını nasıl oluşturduklarını, siyasal aktörleri nasıl değerlendirdiklerini araştırmak için nörobilimin tekniklerini kullanan bir alanı ifade etmektedir. Nörobilimin kullandığı biyometrik ve nörometrik teknikler fMRI, EEG, göz takibi, yüz ifade tanımlama sistemi, EKG ve GSR'dir. İnsanın siyasal davranışının nedenselliğini araştıran nörosiyasetin kullandığı bu teknikler geleneksel araştırma yöntem ve tekniklerinden daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Bu teknikler kişisel beyana dayanmadığından sonuçların katılımcılar tarafından manipüle edilmesi mümkün olmamaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünde 2019 yılında gerçekleşen yerel seçimler öncesinde Ak Parti, CHP, İYİ Parti, HDP, MHP, SP liderlerinin kullandığı ve en çok tekrar ettiği ekonomi-politik söylemleri nörosiyaset teknikleriyle incelenmiştir. Biyometrik ve nörometrik tekniklerin bir arada kullanıldığı araştırmada EEG, PPG ve GSR teknikleriyle ölçüm yapılmıştır. Çalışmada seçmenlerin hem siyasal liderlere hem de söylemlerine karşı motivasyon ve duygusal ilgileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda yeni bir araştırma ortaya koyan çalışma nörosiyaset konusunda Türkçe çalışmaların çok az olması sebebiyle önem taşımaktadır. Türkçe literatüre bakıldığında Uğur Batı ve Orhan Erdem'in "*Ben Bilmem Beynim Bilir*" (2016) adlı kitabı Türkiye'de nörosiyaset üzerine yapılan ilk çalışmadır. Siyasal liderlere ve söylemlere karşı seçmenlerin motivasyonunu ve duygusal ilgisini inceleyen çalışma bir popüler bilim çalışmasıdır. Vedat Karaca'nın "*Nöropolitikanın Tanımı ve Nöropolitika Araştırmalarından Örnekler*" (2019) adlı yüksek lisans tezi nörosiyaset kavramı ve literatürüne odaklanmakta ancak herhangi bir araştırma ortaya koymamaktadır. Ertuğrul Buğra Orhan "*Ak Parti Üyelerinin Parti Bağlılıklarının Nöropolitik Analizi*" (2019) adlı doktora tezinde Ak Parti seçmenlerinin parti bağlılığını belirli kelimeler üzerinden EEG ve göz takip sistemi gibi nörosiyaset teknikleriyle ölçmüştür. Bu çalışmada siyaset bilimi odaklı teorik bir çerçevenin çizilmiş olması nedeniyle nörosiyaset literatürü sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışma hem nörosiyaset literatürüne geniş yer vermesi hem de bir özgün araştırma içermesi bakımından nörosiyaset konusunda kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

Machiavelli'nin (2015: 38) *"halkların yapısını iyi tanımak için prens olmak ve prenslerin yapısını iyi tanımak için de halktan birisi olmak gerekir"* sözünden yola çıkarak siyasetçinin oy beklediği halkı iyi analiz edip tanınmasının seçimlerde başarılı olmak açısından önemli olduğu belirtilebilir. Siyasal iletişim çalışmalarını doğru yönlendirebilmek açısından karmaşık bir yapıya sahip olan beynin anatomik parçalarının karmaşıklığına ve nasıl işlediğine dair genel bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Çünkü bu bilgilere sahip olmadan seçmen zihninin nasıl çalıştığını anlamak mümkün değildir.

Beynin sürekli değişim halinde (Winston, 2014: 82) olduğu puslu olan bu yüzyılda Andrew Lo'nun (Akt. Lindstrom, 2017: 35) belirttiği gibi, insanların kararlarını etkileyen unsurları anlamak için beyinlerinin içine girmek gerekmektedir. İnsan kararlarını bilinç mi bilinçdışı mı yönlendirir, siyasi kararlar alırken beyin nasıl işlemekte ve nelerden etkilenmektedir, siyasal algıların ve tutumların altında yatan etmenler nelerdir, siyasal aktörlerin ve söylemlerinin seçmen beynindeki etkisi nasıldır gibi soruların cevaplarını insan beynini analiz ederek öğrenmek mümkün olmaktadır. Nörobilimin sunduğu tekniklerle seçmen beynindeki ve fizyolojisindeki hareketliliği ölçmek mümkündür. Bunun yanı sıra, kimyasal reaksiyonlar yoluyla beynin öfke, heyecan, üzüntü, sevinç gibi alanlarının hangi uyaranlar karşısında canlandığı tespit edilebilmektedir. Böylelikle siyasal aktör, siyasal söylem, siyasal reklam, siyasal mesaj gibi siyasal iletişim unsurlarının seçmenler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak mümkün hale gelmektedir.

Nörosiyaset konusunu işleyen bu çalışma, nörobilimin siyasal iletişim uygulamaları için sağladığı tekniklerin siyasal iletişim faaliyetlerini doğru bir şekilde yönlendirmedeki önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada, siyasi liderlerin kullandığı hangi söylemlerinin seçmenlerin bilinçdışını etkilediği, siyasal söylem ve liderler karşısında insanların biyometrik ve nörometrik tepkimelerinin nasıl olduğu, siyasal söylemlerin siyasal algılar üzerinde etkisinin ne olduğu, siyasal algıların ve tutumların altında yatan etmenlerin neler olduğu gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Bu bağlamda çalışmada; *"İnsanların siyasal tercihleri biyometrik ve nörometrik işaretleri ile*

uyumludur” ve “İnsanları etkileyen siyasal unsurlar biyometrik ve nörometrik verilerden çıkarılabilir” hipotezleri sorgulanmaktadır.

Çalışma kültürel boyutlar içermesi nedeniyle Türk seçmenler ve Türkiye’de yapılan siyasal iletişim çalışmalarında kullanılan, söylemlerle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle çalışma, evrensel bir ölçüt getirmekten çok Türkiye’deki seçmenlerle ilgili bir sonuç ortaya koymaktadır. Araştırma 2019 yerel seçimlerine katılan Ak Parti, CHP, İYİ Parti, HDP, MHP, SP partilerinin liderleri ve ekonomi-politik söylemleriyle sınırlandırılmıştır. Yöntem olarak deneyin kullanıldığı çalışmada deneklerden veri toplamak amacıyla EEG, GSR ve PPG teknikleri kullanılmıştır. Bu bağlamda yeni yaklaşım ve kavramların tartışıldığı çalışmada birbirinden ayrılmayan siyasi ve toplumsal alan insan doğası ve iletişim açısından ele alınarak insanın siyasal algılarını dolayısıyla siyasal karar ve davranışlarını nasıl inşa ettiği derinlemesine irdelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL DAVRANIŞIN ARDINDA YATAN NÖROBİYOLOJİK TEMELLER : SİYASAL BEYNİN YAPISAL ÇÖZÜMLEMESİ

İnsan beyni ilk çağlardan beri birçok farklı disiplin açısından araştırılmaya değer bir konu olarak görülmüştür. Siyaset, yönetim, iktidar, egemenlik gibi konularla yakından ilgilenen siyasal aktörler de kitleleri kendi yanlarına çekmek amacıyla uzun yıllardır siyasal algı ve karar mekanizması olan insan beyninin analizini yapma çabası içerisinde. Çelişkileri kendi içinde barındıran, bu nedenle buhranlı denilebilecek postmodern çağın içinde yaşayan insanların karmaşık yapısını anlamlandırmak ve bu insanların siyasal beyninin yapısını her yönüyle analiz etmek siyasal aktörler açısından zorunlu bir hale gelmiştir. Bu durum nörosiyaset adı verilen bir alanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

İnsanlığın en eski tarihlerinde M.Ö. 2000’li yıllara ait papirüslerde kalp bütün organların ana merkezi olarak görülmüştür (Tarlacı, 2009). Bu tarihsel veriye dayanarak Mısır’da ilk çağlarda insanın sinir sisteminin, kararları ve davranışları üzerinde etkili olduğunun bilinmediğini belirtmek mümkündür. Ancak Mısır’daki bu öngörünün tersine; insanın düşüncelerinin, düşlerinin, deneyimlerinin tamamı beynin nöral dokusunda ortaya çıkmaktadır. Bu nöral doku yani beyindeki elektrokimyasal ateşlenme örüntüleri insanların kimliğini oluşturmaktadır (Eagleman, 2016: 7). Dolayısıyla insanın kimliği üzerinde etkili olan sinir sistemi siyasal algı, tutum, karar ve davranışları da etkileyen önemli bir unsur olarak kendini göstermektedir.

Felsefenin önemli tartışma konuları arasında yer alan bilinç, karar verme, özgür irade/istenç, algılama, dünyanın yorumlanması, yapay zeka, sinir ağları, düşünce süreçleri ve zihnin işlevleri gibi konular zemininde yorumlanan nörofelsefe (Tarlacı, 2009) nörosiyasetin temel konuları arasında yer alan insan beyni, bilinç ve bilinçdışı, siyasal algı, siyasal tutum, siyasal karar ve siyasal davranış gibi konuların yorumlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Siyasal beynin geniş bir depolama alanı içinde siyasal aktör, olay, durum ve düşünceleri yorumlayan yapısı siyasal iletişim çalışmalarında önemli bir yer tutmasını sağlamaktadır.

Bu bölümde siyasal algı, siyasal tutum, siyasal karar verme ve siyasal davranışın temelinde bulunan beynin yapısı ve işlevleri, nöronlar, beyne ilişkin kuramlar, davranış ve genetik ilişkisi, bilinç ve bilinçdışı, bellek ve yapay zeka gibi nörofelsefenin temel tartışma konuları nörosiyaset açısından irdelenecektir.

1.1. NÖROBİYOLOJİK TEMELLER

1.1.1. Davranışların Düzenleyicisi Olan İnsan Beyninin Yapısı ve İşlevleri

Beyin sözcüğüne tarihsel süreç içerisinde yazılı olarak ilk defa M.Ö. 1300'lere ait olan *Edwin Smith Papirüsü* üzerinde rastlanmıştır (Tarlacı, 2009). Ancak bu tarihlerde insan yaşamı için beynin işlevinin çok önemli olduğu henüz bilinmemektedir. İlk çağlardan itibaren beyin üzerine çeşitli görüşler ortaya konmuşsa da Antropoloji Birliği tarafından 4 Nisan 1861 tarihinde Ernest Aubertin tarafından düzenlenen konferansta Broca'nın beynin belirli bölgelerinin belirli işlevleri için önemli olduğunu ortaya koyması nöroloji tarihi bakımından önemli bir gelişme olmuştur (Winston, 2014: 39). Bu gelişme, beynin insan faaliyetlerini yönlendiren önemli bir yapı olduğunun anlaşılmasını ve bu konudaki araştırmaların yoğunlaşmasını sağlamıştır.

İlk çağlarda M.Ö 4. yüzyılda yaşamış olan Platon zihni beyinle ilişkilendirmiştir. Platon, beynin zihinsel süreçlerin merkezi olduğunu düşünürken, öğrencisi Aristoteles hayvanlar üzerinde yaptığı deneylerle zihnin merkezinin kalp olduğunu ve beynin kalbi soğutmakla görevli bir organ olduğunu öne sürmüştür. Beynin tarihi açısından önemli bir düşünür olan Galen de beynin sıvı enerjileri aracılığıyla beden hareketlerini kontrol eden bir organ olabileceği görüşünü ortaya koymuştur. 16. yüzyılda ise Descartes "*hayvani ruhlar*" olarak adlandırdığı sıvılar sayesinde beynin bedeni ve düşünceleri yönettiğini savunmuştur (Canan, 2017: 117-118).

Farklı düşünürler tarafından farklı şekillerde yorumlanan insan beyni yaklaşık olarak 100 milyar sinir hücresi veya nörondan meydana gelmektedir (Eagleman, 2016: 100; Ramachandran, 2016: 42; Tarlacı, 2009: 5). Temelde elektrikle çalışan beyin, ince bir yapıya sahip mikroskobik düzeyde kablolarla birbirine bağlı farklı sistemlerden oluşmaktadır. İçerisinde bir tür bellek sistemi bulunduran beyin, geçmişi ve

deneyimleri hatırlayabilme özelliğini kendinde barındırmaktadır. “*Beyni çalıştıran şey, henüz ne olduğu tam bilinmeyen bir yaşam enerjisidir*” (Canan, 2017: 23). Yaşam enerjisiyle çalışan beyin, aynı zamanda insana dünyayı öznel olarak şekillendirmek üzere verilmiş bir hayatta kalma donanımıdır (Canan, 2017: 25).

Bir bilgisayardaki dijital bağlantılardan farklılık gösteren beyindeki veri bağlantılarının her birinin iletim gücünü, ince yapısını, sayısını ve çalışma prensibini belirleyen etkenler her minik sinirsel faaliyetle değişiklik göstererek farklılaşmaktadır. Bu karmaşıklığın nedeni ise beynin işlevsel olarak daima bir değişim içinde olmasıdır (Canan, 2017: 21-22). Sürekli bir değişim içinde olan insan beyni birçok farklı görüşe göre; sürüngen (eski), limbik (orta), neokorteks (yeni) olmak üzere üç temel beyin katmanından oluşmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 86; Cüceloğlu, 2006: 71).

Sürüngen beyin, insanın hayatta kalmasını sağlayan mekanizmaları düzenleyen bölümü oluşturmaktadır. Beynin bu kısmı tehlikeden kaçınmak, sindirim sistemi, dikkat gibi fonksiyonları yerine getirmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 86; Cüceloğlu, 2006: 71). Sürüngen beyin, benlikle ilgili her şeye karşı oldukça duyarlıdır. Yani beynin bu bölümü ben merkezli yer aldığı beyin katmanını oluşturmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 150). Zıtlıklar içeren mesajlara karşı duyarlı olan sürüngen beynin bu özelliğine uygun iletiler göndermek gerekmektedir. Yani sürüngen beyne yönelik korku mesajı verileceğinde öncesi ve sonrası, riskli ve güvenli, mutlu ve mutsuz, ölümcül ve yaşamsal, hızlı ve yavaş gibi zıt durumları içeren iletileri kullanmak gerekmektedir. Çünkü insan zihni hep bir referans noktası aramaktadır ve genellikle göreceli kararlar vermektedir (Batı ve Erdem, 2016: 151).

Beynin diğer bir katmanı olan orta beyin ya da diğer ismiyle limbik beyin olarak adlandırılan katman duygularla ilgilenmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 86; Cüceloğlu, 2006: 74). Beynin bu bölümü içgüdülerin büyük kısmının, arzuların ve duyguların yer aldığı beyin katmanıdır (Winston, 2014: 68). Sevgi, nefret gibi duygular beynin bu kısmında meydana gelmektedir. Duyguların olayları nasıl işlediğimizi önemli ölçüde etkilemesi sebebiyle limbik sistem duygusal bir varlık olan insanın davranışlarını anlamak açısından önemlidir.

Evrım açısından beynin en eski kısmı olan limbik sistem alanında, nörotransmitterlerle bağlı iki farklı duygusal yol bulunmaktadır. Biri olumlu duygular (mutluluk, memnuniyet) için olan dopamin devresi, diğeri ise olumsuz duygular (korku, kaygı ve öfke) için olan norepinefrin devresidir (Lakoff, 2009: 27-28). Beynin ön tarafında yer alan limbik sistemle bağlantısı olan nükleus akumbens önemli bir beyin bölgesidir. Beynin en büyük dopamin deposu burada yer almaktadır. Bu bölge serotonin ya da nedorfin gibi nörotransmitterlere karşı da son derece hassasiyet göstermektedir. Bu zevk kimyasalları insanın ödöl ve tatmin hisleri yaşamasını sağlamaktadır (Winston, 2014: 159). Olumlu ve olumsuz duyguların devrelerinin yer aldığı limbik sistemin temel görevlerini; motivasyonun düzenlenmesi, zihnin duygusal iniş çıkışlarının dengelenmesi, dış deneyimleri içsel durumlarla eşleştirme, iştah ve uyku düzenin sağlanması, bağ kurma, koku duyusunu sağlama şeklinde sıralamak mümkündür (Kocabaş, 2012: 67).

Limbik sistemin önemli bir parçası olan amigdala, insanın duygularının ve tepkisel davranışlarının kontrol merkezini oluşturmaktadır. Küçük ve badem şeklinde olan amigdala, insanın bir duygu hissettiği an aktif hale gelen beyin kısmını ifade etmektedir (Darıcı, 2017: 153; Winston, 2014: 68). Temporal lobun merkezinde bulunan amigdala çekirdeği, beyin sapındaki refleks, solunum, kan basıncını düzenleyen merkezlerle hipotalamusun otonom sinir sistemini ve hormonal sinir sistemini kontrol eden bölgeleriyle bağlantılıdır (Darıcı, 2017: 153). “Amigdalanın beynin duygusal girdileri işleyen diğer birimleriyle olduğu gibi kalp atışları ve soluk alıp verme gibi fizyolojik refleksleri kontrol eden otonom sinir sistemiyle bağlantıları vardır.” Amigdala sinir yollarından oluşan ağın merkezini oluşturmaktadır. Bu nedenle amigdalanın tehlike anında eyleme hazır “*acil müdahale birimi*” olduğunu söylemek mümkündür (Winston, 2010: 49).

Amigdalanın önemli bir özelliği de insanların önce davranışa geçmek ardından düşünmek üzere tasarlandığını göstermesidir. New York Üniversitesi Sinir Bilimleri Merkezi’nde çalışmalar gerçekleştiren Joseph LeDoux yaptığı araştırmalarla amigdalanın bu özelliğini ortaya koymuştur. LeDoux ve ekibinin yaptığı çalışmalar amigdalanın göz ve kulaklarla arasındaki bağlantının aşırı hızlı bir sinir yolu olduğunu

ortaya koymuştur. LeDoux bu durumun “*amigdalanın ham ve işlenmemiş duyusal enformasyonlara ulaşabildiği anlamına geldiğini*” belirtmiştir. Amigdala, bilinçli beyin ya da bilişsel bir süreçten etkilenmeyen beyin kısmıdır. Bu, insanın en ilkel duygusu olan ilerleme veya geri çekilme kararını çok hızlı tetiklemekte ve tüm bilinçli düşüncelerin önüne geçmektedir (Winston, 2010: 49). Yani amigdalanın bilinçli düşüncelerden ziyade bilinçdışı süreçlerden etkilendiğini söylemek mümkündür.

Amigdalanın daha aktif olduğu bireyler nesnelere ve olaylara karşı daha güçlü duygusal tepkiler verme eğilimi içindedir. Bireylerin önce bilgileri alıp işlemesi ve daha sonra onları somutlaştırması bir inanca doğru yönelmesini daha muhtemel kılmaktadır (Mooney, 2011). Amigdala doğrudan duygulardan gelen bilgiler üzerinde etiketleme yaparak, limbik sistemin önemli bir kısmı olan ve yeni edinilen bilgilerin depolanmasını sağlayan hipokampusun biriktirdiği anılara danışarak işleyen bir sistem gibi çalışmaktadır. Tamamıyla bilinçdışıyla da çalışabilen amigdala, belirli bir bilgiye duygusal bir değer yükleme gücüne sahiptir. Böylelikle insanın dünyayı değerlendirmesini ve değerlendirmelerine uygun tepkiler vermesini sağlamaktadır (Winston, 2014: 211). Limbik sistem uzun süreli belleğin önemli bir kısmını düzenlemektedir. Bu nedenle insanın duygusal bağ kurduğu olayları çoğunlukla kolay bir şekilde hatırladığını söylemek mümkündür (Kılıç Ekici, 2015).

Beynin diğer bir kısmı olan yeni beyin yani neokorteks, ileri düşüncenin yuvasıdır. Bütün üst düzey zihinsel işlevlerin meydana geldiği ‘tabula rasa’ beynin bu katmanında gerçekteşmektedir (Ramachandran, 2016: 44). Yeni beyin rasyonel verileri işleyerek insanın düşünce üretmesine olanak sunmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 86).

Düşüncenin merkezi olan neokorteks yani yeni beyin; görme, işitme, yaratma, konuşma gibi üst düzey zihinsel işlevleri yöneten beyin kısmıdır. İnsanın duyuları aracılığıyla algıladığı uyaranları bir araya getirip anlam ürettiği yerdir. Bu kısımda duyuların saklandığı farklı loblar yer almaktadır (Kılıç Ekici, 2015). Dört farklı lobdan oluşan neokorteksin içinde yer alan alanları şu şekilde sıralamak mümkündür: Ön lob (frontal), şakak lob (temporal), yan lob (parietal) ve arka lob (oksipital). Ön lob (frontal), bilinçli düşünmenin gerçekteştiği loptur. Bilinçli kararlar bu lobda

alınmaktadır. Aynı zamanda planlama ve karar verme gibi eylemler ön lobda gerçekleşmektedir. Ön lobun insanın hayatta kalmasını sağlayan alan olduğu söylenebilir. Sosyal davranışları kontrol eden ön lob aynı zamanda limbik sistemden gelen uyarıları da işlemektedir. Şakak lob (temporal), beynin işitme ile ilgilenen bölümüdür. Harfleri bir araya getiren şakak lob kelimeleri oluşturmaya olanak vermektedir. Bunun yanı sıra, kelimelerin bir araya getirilmesini böylece cümlelerin oluşturulmasını sağlamaktadır. Beynin yarıkürelerinin arka bölümünde yer alan arka lob (oksipital) ses, koku ve görüntülerin kaydedildiği bir hafıza merkezini oluşturmaktadır. Beyne ulaşan görüntüler bu lobda toplanarak; vücudun hareket etmesine, yer değiştirmesine ya da yönelme gibi tepkileri oluşturmaya imkan vermektedir. Beynin her iki yarıküresinin arka kısmında yer alan yan loblar (parietal), dokunma ve tat almayla ilgilenen alanı oluşturmaktadır (Keleş ve Çepni, 2006: 73; Ramachandran, 2016: 48).

Bu lobların düzenli işleyişi bireyin uyarıları düzgün bir şekilde bir araya getirip davranış sergilemesi bakımından önemlidir. Davranış nörolojisi tarihinin önemli vakalarından biri olan Phineas Gage vakası beyin loblarının düzenli çalışması açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Zamansız meydana gelen bir patlama nedeniyle metal bir çubuk 1860'larda demiryolu inşaatlarında çalışan bir işçi olan Gage'in bir gözünden girip alın loblarından geçmiştir. Gage herhangi bir sakatlık yaşamadan hayatta kalmayı başarmıştır. Ancak düşünceli ve çalışkan özelliklere sahip olan Gage bu özelliklerini kaybetmiştir. Bunun yerine Gage düzensiz, saygısız ve karpisli bir kişiliğe bürünmüştür. Kazada aldığı hasar sosyal davranışları düzenlenmede rolü olan alın loblarının alt kısmında meydana gelmiştir (Damasio, 1994; Tuna, 2011: 26; Zeman, 2004: 94). Bu örnekten anlaşılabacağı gibi beyinde yer alan loblar insanın hareket ve davranışlarla ilgili rollerini gerçekleştirilmesi ve sosyal yaşamını düzenli bir şekilde sürdürmesi bakımından hayati bir rol oynamaktadır.

Farklı katmanlardan oluşan beyin, hipotalamus aracılığıyla kendisine gelen bilgileri almakta, işlemekte ve uygun yanıtları vermektedir (Winston, 2014: 69). Bu yanıtlar davranış veya fiziksel bir durum olarak dışarı yansımaktadır. Bu bağlamda düşünce ve vücut arasında yakın bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür (Darıcı, 2017:

144). İnsanın siyasal davranışları beyinde gerçekleşen aktiviteler tarafından şekillenmektedir. Beyinde gerçekleşen ve siyasal davranışı şekillendiren bu aktiviteler de dış dünyanın etkisinde kalmaktadır. Yani siyasal beyin hem dış dünyayı şekillendirmekte hem de dış dünya tarafından şekillendirilmektedir.

Dış dünya ile etkileşim halinde olan beynin en önemli özelliği, dünyayı bireylerin anlayabileceği hale dönüştürmeye çalışmaktır. Yani dışardaki dünyayı doğrudan deneyimlemek yerine onu duyular aracılığıyla süzmekte, değiştirmekte, yeniden kurmakta ve birey için bir gerçeklik inşa etmektedir (Canan, 2017: 25). İnsana özgü bir gerçeklik inşa eden beynin temel görevlerini Batı ve Erdem (2016: 87-88) aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Beyin, insanları inançları ve değerleri kapsamında harekete geçirmektedir
- Duygular beyinde oluşmakta ve duyguları da beyin yönlendirmektedir.
- Kişiliğin ve davranışların kodları bilinçdışı zihindedir. Tüm ilişkisellikler burada kurulmaktadır.
- Siyaseti yönlendiren beyindir. Oy verme kararı beyinde oluşmaktadır.
- Hileye yön veren beyindir.
- Zevk ve keyfe yön veren beyindir.
- Olumlu veya olumsuz düşünme beyinde oluşmaktadır.
- Beklentilere yön veren beyindir. Beklenti içine girme ve beklentilere karşılık verme kararı beyinde oluşmaktadır
- Davranış ve tutum kalıpları beyinde oluşmaktadır.
- Bilinçdışı düzeydeki kodlu kalıpların merkezi beyindir.

Hem dış dünyadan etkilenecek hem de dış dünyayı etkileyerek birçok temel fonksiyonu yerine getiren ve insan hayatında önemli bir yer tutan beyin, siyasal iletişim profesyonelleri için anlaşılması zorunlu bir yapı olarak kendini

göstermektedir. Karmaşık bir yapıya sahip olan insanın siyasal kararlarının ve siyasal davranışlarının altında yatan siyasal algılarını ve tutumlarını belirleyen unsurları anlamak açısından beynin yapısını ve işleyişini bilmek gerekmektedir. Böylelikle oy verme davranışıyla siyasete şekil veren seçmenlere doğru ve etkili iletilerin gönderilmesi mümkün hale gelecektir.

1.1.2. İnsan Davranışının Temel Yapıtaşları: Nöronlar

Sinir sistemi; insan davranışları, duyguları, düşünceleri gibi bilişsel süreçlerin altyapısını hazırlamaktadır. Sinir sisteminin en küçük yapı taşları olan sinir hücreleri nöron olarak isimlendirilmektedir. İşlevleri ve bulundukları bölge açısından değişkenlik gösteren nöronlar (Tuna, 2011: 20), insanın siyasal algı, tutum, karar ve davranışları açısından belirleyici unsurlardır.

İnsan beyni nöron denilen yaklaşık on milyar devre elemanına sahiptir. Serebral korteksin altında ve kafanın arka taraflarında yer alan serebellum da bir başka on milyar nörona sahiptir (Sagan, 1986: 53; Tarlacı, 2009: 11). İnsan vücudunda bilgi transferini sağlayan temel hücreler (Batı ve Erdem, 2016: 86) olan nöronları ya da sinir hücrelerini; çeşitli yollarla üretilen, kasları ve sinirleri uyarabilen elektriğin beyni de uyarabileceğini ortaya koyan Anatomist Luigi Galvani keşfetmiştir (Sagan, 1986: 54; Tarlacı, 2009: 11; Zeman, 2004: 111). Yoğun bir şekilde beyinde bulunmalarına rağmen nöronlar, vücudun farklı bölgelerinde de yer almaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 86).

İnsan davranışının ve vücut fonksiyonlarının temelinde bulunan nöronlar üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; hücre gövdesi (soma), dentrit ve aksondur. Yapı olarak bir ağacı andıran dentritler sinir hücrelerinin gövdesinden dallanarak uzanan yapılardır. Dentritler, sinir hücresinin diğer hücrelerle iletişimini sağlamaktadır. Sinir hücrelerinin uzun dalları olan aksonlar ise, sinir hücrelerindeki mesajları kas ya da salgı bezlerini oluşturan diğer sinir hücrelerine gönderen uzantılardır (Üngüren, 2015: 195-196; Korkmaz ve Mahiroğlu, 2007: 94; Tuna, 2011: 20). Nöronlar kendi aralarında sık incecik çalılara benzeyen dentritler ve uzun kıvrımlı iletken kabloları

andıran ipliksi dokular olan aksonlar aracılığıyla iletişim kurmaktadır. Her bir nöron diğer bir nöronla 1 ila 10 bin kadar iletişim noktası oluşturmaktadır. Nöronlar arasında bilgi alışverişini sağlayan bu iletişim noktalarına sinaps adı verilmektedir (Eagleman, 2016: 100; Ramachandran, 2016: 42; Tarlacı, 2009: 5). Bu sinapslar zaman zaman uyarıcı veya engelleyici olabilirken herhangi bir durumda etkin veya pasif de olabilmektedir (Ramachandran, 2016: 42).

Beyin üzerine araştırmaların yoğunlaşmasıyla beraber nöronlar arasındaki iletişimin tek yönlü olmadığı keşfedilmeye başlanmıştır. Hatta tersine bir nöron ne zaman başka bir nörondan veri alırsa bunu başka nöronlara iletmekle kalmayıp geri bildirimde de bulunmaktadır (Winston, 2014: 83). Vücutta işlevsel açıdan ileri derecede uzmanlaşmış ve özelleşmiş olan hem mesaj alan hem de mesaj gönderen sinir hücreleri, farklı kaynaklardan eksi veya artı sinyaller alarak bunları entegre eden ve o sinyali gönderip göndermeyeceğine karar veren birimdir (Canan, 2017: 34-35). Beynin farklı bölgelerindeki nöronlar birbiriyle iletişim kurarak hep birlikte ateşleme yaptıklarında fikirleri meydana getirmektedir (Zaltman ve Zaltman , 2017: 58).

Andrew Huxley ve Alan Hodgkin 1963 yılında yaptıkları çalışmalarla sinirlerin nasıl bir elektriksel işleyişe sahip olduğunu ve uyarıları nasıl ateşlediklerini ortaya koymuşlardır (Tarlacı, 2009: 11; Winston, 2014: 51). “Vücuda gelen sinyaller bir nörondan diğerine küçük boşluklardan geçerek iletilmektedir” (Keleş ve Çepni, 2006: 68). Nöronlar arasında gerçekleşen bu iletişim sırasında bu boşluklar elektrokimyasal mesajları taşıyan ve nörotransmitter adı verilen kimyasallarla dolmaktadır (Winston, 2014: 65; Eagleman, 2016: 100). Bahsedilen bu elektrokimyasal işlem insan davranışının ve vücut fonksiyonlarının temelinde yer almaktadır (Keleş ve Çepni, 2006: 68).

Verileri işleyebilen iletişim ağlarına bağlı olan nöronların her biri bir dizi soyut bilişsel veya fizyolojik işlevleri yerine getirmektedir. Her yapı diğer beyin yapılarıyla bir model dahilinde bağlantı kurmaktadır. Bu bağlantılar da devreleri oluşturmaktadır. Bu devreler verileri bir ileri bir geri iletmekte ve bunu tekrarlayan döngüler içerisinde yapmaktadır. Nöronlar gelişmiş algılar, düşünceler ve davranışlar yaratmaları için de beyin yapılarının bir arada çalışmasına imkan sunmaktadır (Ramachandran, 2016: 43).

Nöronlar arasındaki ateşlemeler konsept adı verilen bir düşünce üretmektedir. Bu durum da başka düşünceleri tetikleyen başka nöronları harekete geçirmektedir. Hep birlikte etkinleşen bir konsept kümesine zihinsel model, harita, çerçeve ve imge şeması gibi çeşitli isimler verilmektedir (Zaltman ve Zaltman, 2017: 58). İnsan beyninde bir siyasal liderden siyasal partiye veya siyasal olaya kadar siyasal yaşamdaki her konuya denk düşen modeller ya da şemalar vardır. Nöronların etkileşime geçmesiyle oluşan bu şemalar insanın siyasal algı ve tutumlarını şekillendirerek siyasal fikirlerini yaratmaktadır.

Her türlü insan davranışının temelinde bulunan nöronlar hatırlama, düşünme, öğrenme ve algılama gibi bilişsel davranışların kaynağını oluşturmaktadır. Sinir hücreleri olan glia hücreleri nöronların görevlerine yardımcı olan ve nöronları besleyen hücrelerdir (Bişkin, 2014: 77; Darıcı, 2017: 143-144; Winston, 2014: 61). Beyindeki nöronlar arasındaki bağlantıları güçlendiren glia hücrelerinin sayısının fazla olması bireyin etkileşime, bilgiye ve yeni deneyimlere önem verdiğini göstermektedir (Kocabaş, 2012: 62; Sagan, 1986: 54-55).

Doğa bireyleri bütün yaşam şartlarının gerektirdiği veya elverdiği farklı ortamlara uyum sağlayabilmek için birçok nöron bağlantısıyla donatmıştır. Beyin seyrek kullanılan veya hiç kullanılmayan bağlantıları silmektedir. “*Kullan ya da kaybet*” ilkesi buradan gelmektedir (Zaltman ve Zaltman, 2017: 63). Başkalarının eylemlerine cevap vermek için çalışan ayna nöronlar, modern insanın gruplar içerisinde yaşayacak şekilde evrildiğini kanıtlamaktadır. Grubun diğer üyelerini taklit etmenin hayatta kalmak açısından önemli olduğunu gösteren ayna nöronlar bireylerin oluşturduğu ifadelerle başkalarına hislerini aktarmasına ve kendi içinde hisler üretmesine olanak sunmaktadır (Winston, 2014: 217).

Nörobilimin iki önemli ismi, Gerald Edelman ve Giulio Tonino “*Birlikte ateşlenen nöronlar birbirine bağlanır*” görüşünü savunmuşlardır. Burada benimsenen görüş düşüncenin karmaşıklığını ortaya koyarken bunun kültürün bir parçası olduğunu da öne sürmektedir. Yani düşünmenin nörokültürel olduğu ileri sürülmektedir (Akt. Connolly, 2002: 7). Bu durumun siyasal davranış açısından da geçerli olduğunu öne sürmek mümkündür. Bireyler siyasal karar ve davranış aşamalarında bilişsel süreçler

kadar içinde bulundukları kültürel grupların etkisiyle hareket etmektedir. Yani insan ayna nöronların etkisiyle siyasal olarak da içinde bulunduğu grubun üyelerini taklit edecek şekilde evrimleşmiştir.

1.1.3. Beyin Fonksiyonlarına Yönelik Kuram ve Modeller

İnsanın duygu, düşünce ve davranışları üzerinde önemli derecede etkili olan beynin yapısını ve işleyişini açıklamak amacıyla farklı düşünürler tarafından farklı görüşler ortaya konmuştur. Bu yaklaşımları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) Hücre Topluluğu ve Faz Ardışıklığı Modeli, 2) Ayrık Beyin Teorisi, 3) Üçlü Beyin Teorisi, 4) Bütünsel Beyin Modeli. Bu modellerin her biri beyni bölümlere ayırarak her bölüme kendine özgü işlevler yüklemiştir.

1.1.3.1. Hücre Topluluğu ve Faz Ardışıklığı Modeli

Beynin yapısını ve çalışma biçimini anlamadan öğrenmenin anlaşılamayacağını öne süren Danold Hebb, bu modelin yaratıcısı olarak kabul edilmektedir. Hebb, öğrenme ve hafızaya yani merkezi bilişsel süreçlere yönelik araştırmalar gerçekleştirmiştir. Hebb'e göre, ilk öğrenme sırasında nöronlar arasındaki bağlantılar rastgele ilerleyeceğinden bu bağlantılar yavaştır. Bunun yanı sıra artan deneyimle birlikte bağlantılar sistematik bir şekilde kurulmakta ve güçlendirilmektedir. Böylelikle öğrenme ve hafızayı korumak için gerekli nöron sayısı azalmaktadır (Cooper, 2005: 860-861).

Hebb iki aşamalı bir gelişim ve öğrenme sürecinden bahsetmektedir. Algı, düşünce ve muhakemenin olduğu bilişsel süreçler deneyim yoluyla olgunlaştırılıp sürdürülmektedir (Cooper, 2005: 861). Hebb'e göre iç ve dış uyaranların etkisiyle ateşlenen nöron paketine hücre topluluğu adı verilmektedir. Bir hücre topluluğu aktif hale geldiğinde insan zihninde o hücre topluluğu hakkındaki olay veya nesneler canlanmaktadır (Keleş ve Çepni, 2006: 69; Tunçer, 2018). Bu durum beyinde bir nesne ile ilgili ateşlenen nöron paketinin yalnızca bahsedilen nesneye özgü olduğunu

göstermektedir. Bu nedenle Hebb, hücre topluluğunu bir fikrin ya da düşüncenin nörolojik temeli olarak görmektedir (Tunçer, 2018).

Hebb faz ardışıklığı kavramını, birbiriyle bağlantı halindeki hücre topluluğu serisi şeklinde tanımlamaktadır. Herhangi bir faz ardışıklığını oluşturan hücre topluluğundan biri ateşlendiğinde öbür hücre toplulukları da bu duruma bağlı olarak aktif hale gelmektedir (Keleş ve Çepni, 2006: 69). Tıpkı hücre topluluğu gibi faz ardışıklığını oluşturan hücre toplulukları da iç ve dış uyaranların etkisiyle ateşlenebilmektedir (Tunçer, 2018). Duygu ve deneyimlerin sinir ağlarının oluşmasında etkili olduğunu savunan Hebb çevresel uyaranların da insanların düşüncelerini etkileyen önemli bir unsur olduğunu belirtmektedir (Keleş ve Çepni, 2006: 69).

Hebb'in beyne ilişkin yaptığı çözümlemelere bakıldığında beyinde gerçekleşen aktivitelerin hem içsel hem dışsal uyaranlar tarafından etkilendiğini söylemek mümkündür. Hücre topluluğu ve faz ardışıklığı modeli olarak adlandırılan bu model siyasal anlamda düşünüldüğünde insan zihninde yer alan siyasal olaylar, kişiler, partiler, tarih, ideoloji, kültür gibi birçok dışsal uyaranın yanı sıra insanın siyasal öğrenme sonucunda elde ettiği siyasal biliş, deneyim ve duygular siyasal algı, tutum, karar ve davranış üzerinde etkili olmaktadır.

1.1.3.2. Ayrık Beyin Teorisi: Sağ ve Sol Beyin

Beynin işleyişi ve yapısı konusunda en fazla öne çıkan yaklaşımlardan biri beynin sağ ve sol beyin olmak üzere iki yarı küreden oluştuğunu öne süren ayrık beyin teorisidir. Bu yaklaşıma göre, her yarı kürenin kendine has özellikleri bulunmaktadır ve bu yarıküreler bireylerin davranışlarını şekillendirmektedir.

Beynin sağ ve sol yarıküreleri için kendine has uzmanlık alanları belirlenmiş olsa da bunlar arasında bir iletişimden bahsetmek mümkündür. Bu iletişimi sağlayan yapıya ise korpus kallosum adı verilmektedir (Winston, 2014: 70). Korpus kallosum her iki lobu birbirine sinir ağlarıyla bağlayan bir bağ sayesinde dengeli çalışmaktadır (Darıcı,

2017: 145). Her iki lobun bilgi paylaşmasını sağlayan bu yapının yarattığı etkileşim kişinin yaratılışı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır (Winston, 2014: 70).

İlk ayırık beyin çalışması 1950’li yıllarda Roger Sperry tarafından gerçekleştirilmiştir. Sperry beyne dair yaklaşımını, sağ ve sol yarı küreleri birbirine bağlayan korpus kallosumlarında lezyon bulanan hayvanlardan ve klinikte beyinlerinde lezyon bulunan bireylerden elde ettiği verilerle ortaya koyduğu çalışmalara dayandırmıştır. Sperry’nin yaptığı bu çalışmalar, beynin belirli bölgelerinin zarar görmesinin veya yok olmasının biliş, dil ve belleğin çok spesifik yönlerini etkilediğini göstermiştir. Buradan hareketle Sperry, beynin bölünmez bir bütün değil; her biri belirli işlevleri yerine getiren, ayrı ve bağımsız bir yapıya sahip iki küreden oluştuğunu öne sürmüştür (Akt. Rose ve Abi-Rached, 2013: 143). 1985 yılında sinirbilimci Michael Gazzaniga “*Sosyal Beyin*” adlı kitabında Sperry’nin bu görüşlerini desteklemiştir (Akt. Rose ve Abi-Rached, 2013: 143). Gazzaniga’nın yanı sıra Sperry’nin ortaya koyduğu bu görüş bilim dünyasında birçok kişi tarafından kabul görmüştür. Birçok araştırmacının yaptığı çalışmalar sonucunda beynin sol ve sağ yarıkürelerinin kendine özgü uzmanlık alanları olduğu ortaya konmuştur.

Kendine özgü uzmanlık alanları olan bu yarı kürelerin kullanım alanları açısından insanda algı, güdü ve davranış farklılıklarına yol açtığı kabul edilmektedir (Darıcı, 2017: 145). Sol beyin lobu analitik ve nesneldir. Sağ beyin lobu ise bütünsel ve özneldir (Darıcı, 2017: 147; Kocabaş, 2012: 63). Sol yarıküre analitik ve mantıksal alanlarda uzmanlaşmıştır. Bu yarı küre fikirlerin düzenlenmesi, matematik, dil, yazı ve sözel işlevleri idare etmektedir. Buna karşılık sağ yarıküre hayal gücü, renk, müzik, sezgilerin kullanımı, grafik ve şemaların işlenmesi, açık uçlu ve rastlantısal fikirlerin işlenmesi gibi görsel- uzaysal işlemler konusunda uzmanlaşmıştır (Batı ve Erdem, 2016: 87; Keleş ve Çepni, 2006: 69). Sol beyin bir bilginin detaylarıyla ilgilenirken, sağ beyin ise ana fikir ile ilgilenmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 87).

Beyne ilişkin bu yaklaşım göz önünde bulundurulduğunda siyasal iletilerin sol beyinden çok sağ beyne yönelik yapılması önemlidir. Çünkü insan karar verirken detaylara bakarak değil, genel tablo üzerinden duygularıyla karar vermektedir. Diğer

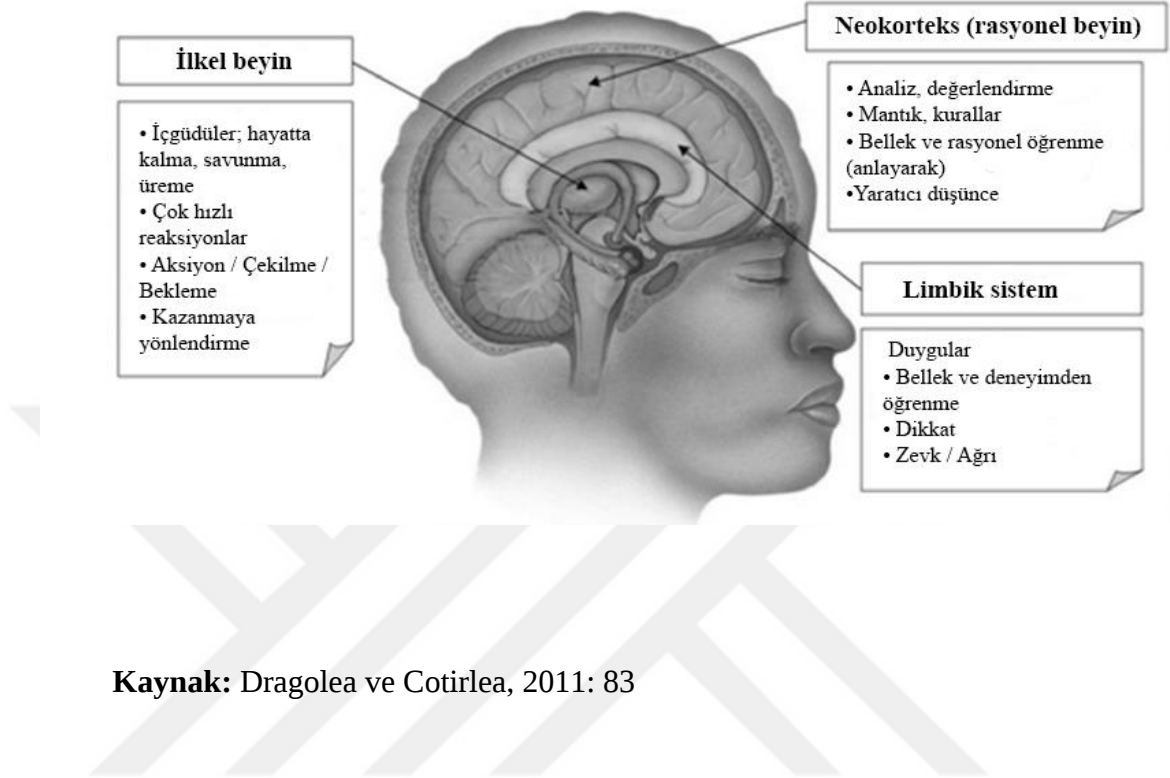
bir ifadeyle belirtmek gerekirse, siyasal karar ve davranışlar üzerinde analitik beyinden çok duygusal beyin etkili olmaktadır.

1.1.3.3. Bir Arkeoloji Alanı Olarak Beyin: Üçlü Beyin Teorisi

Üçlü beyin teorisi veya üç kardeş teorisi beynin evrimi ve davranış üzerine araştırmalar geliştiren ABD'li Paul McLean tarafından 1978 yılında ortaya konmuştur (Batı ve Erdem, 2016: 89; Keleş ve Çepni, 2006: 72; Sagan, 1986: 59-60; Winston, 2010: 42). İnsanın kendi kararlarını bilinçli olarak vermediğine dair ilk fikirleri Benjamin Libet 1983'te yaptığı bir deneyle ortaya koymuştur. Libet'in EEG ile gerçekleştirdiği deneyinin sonucunda beynin bireyin farkına varmadan 300 milisaniye öncesinde karar verdiği ortaya çıkmıştır. Bu durum insanın beyninde karar verme farkındalığı olmadan karar verdiğini ortaya koymaktadır (Serap, 2016). Libet'in ortaya koyduğu bu bilinçsiz karar verme fikri, beynin en az gelişmişten en çok gelişmişe doğru sürüngen beyin, limbik beyin ve neokorteks olarak üç farklı yapıdan oluştuğunu öne süren Paul Mclean'in üçlü beyin kuramının temelini oluşturmuştur (Serap, 2016).

En gelişmiş olan kısım neokorteks en geniş alana yayılan kısımdır. Bu beynin en büyük kısmını oluşturmaktadır (Bişkin, 2014: 77). Yönetici olan neokorteks dili kullanabilir ve karmaşık analizlerle uğraşabilme özelliğine sahiptir. Oldukça fazla gelişmiş ve özelleşmiş alanlara sahiptir. Neokorteks akıl, dil bilinci, düşünme yeteneği, akıl yürütme ve hayal etme gibi insani yeteneklerin oluştuğu yerdir (Batı ve Erdem, 2016: 91). Üçlü beynin diğer kısmını oluşturan limbik sistem ise duygusal olan beyin kısmıdır. Duyguları denetleyen bu yapı, yeni bilgilerin hatırlanmasına olanak sunmaktadır. Kişisel güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan bu beyin kısmı beynin diğer kısımları olan neokorteks ve sürüngen beyin arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda dış dünyadan aldığı uyarıcıları beyinde düzenleyip beden ve çevre arasında bir denge kurmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 91). Üçlü beyin alanlarından en eskisi olan sürüngen beyin gündelik yaşamın hareketlerini, davranışlarını planlayıp gerçekleştiren kısımdır. Ayrıca bu kısım bilgilerin depolanması ve kas becerilerinden sorumlu beyin kısmıdır (Batı ve Erdem, 2016: 91).

Şekil 1: Paul McLean Tarafından Önerilen İnsan Beyni Modeli



Kaynak: Dragolea ve Cotirlea, 2011: 83

Nöropsikoloji ve bilişsel sinirbilim çalışmalarına dayanarak, Renvoise ve Morin (Akt., Dragolea ve Cotirlea, 2011: 83), McLean'ın ortaya koyduğu bu üç bölümden her birinin rollerini şu şekilde özetlemektedir: neokorteks (rasyonel beyin) *düşünür*, limbik sistem (duygusal beyin) *hisseder* ve sürüngen beyin *kararlar alır*.

Sagan üçlü beyin modelinde işlevlerin üç farklı alan için birbirinden ayrılmış olmasına rağmen bu ayrımın aşırı şekilde basitleştirildiğini öne sürmüştür. İnsanın geleneksel ve duygusal davranışları neokorteks tarafından gerçekleştirilen soyut düşünce tarafından etkilenmektedir (Sagan, 1986: 94). Sagan'ın ortaya koyduğu bu görüşten yola çıkarak Paul McLean'ın ortaya koyduğu üçlü yapının zaman zaman birbirini destekleyebileceği gibi çatışma halinde de olabileceğini belirtmek mümkündür. Bu, beynin karşılaştığı durum ve olaylara göre farklılık göstermektedir.

1.1.3.4. Dört Çeyrek Daireli Beyin: Bütünsel Beyin Modeli

Bütünsel beyin modeli ya da dört çeyrek daireli beyin modelini Ned Hermann ortaya koymuştur. Bu teorinin beyinle ilgili araştırmalarına dayandığını belirten Hermann (2003), teorisini dört farklı düşünme kişiliğinin bileşimi olarak en iyi şekilde tanımlanabilecek düşünce stillerinin gözlenebilir kanıtı üzerine oturttuğunu dile getirmiştir.

Bütünsel beyin modelinde Herman beyni dört farklı bölgeye ayırmıştır. Beynin sol üst çeyreği A, sol alt çeyreği B, sağ alt çeyreği C ve sağ üst çeyreği D harfleriyle belirtilmiştir (Keleş ve Çepni, 2006: 70). Hermann (2003: 19) bu bölgelerin kendine özgü özellikleri olduğunu belirtmiş ve bu özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- 1- A Çeyreği: *mantıksal işlemleri yapan kısım (analiz eden)*; olayları analiz eden ve sayısal işlemler yapan kısımdır.
- 2- B Çeyreği: *organize etme işlerini yapan kısım (yaklaşımları planlayan)*; olayları organize eden, olayları ayrıntılı bir şekilde gözden geçiren kısımdır.
- 3- C Çeyreği: *Kişiselleştiren kısım (ilişkileri düzenleyen)*; insan ilişkilerini, sezgileri düzenleyen ve açıklayan kısımdır.
- 4- D Çeyreği: *Hayalleri canlandıran kısım (hayal gücü kuvvetli)*; geniş açılı düşünen ve kavramsallaştıran kısımdır.

Hermann'ın bu ayrımından yola çıkarak beynin sol üst çeyreğini temsil eden A kısmının mantıksal, çözümsel, niceliksel ve olgulara dayalı düşünme biçimleriyle ilgilendiğini söylemek mümkündür. Beynin sol alt çeyreğini temsil eden B bölgesi ise, planlı, örgütlenmiş, ayrımlaşmış, ardışık düşünme biçimleriyle ilgilenmektedir. Beynin sağ alt çeyreğini temsil eden C bölgesi kişilerarası, duygulara dayalı, duyuşsal (kinestetik) düşünme biçimleriyle ilgilenmektedir. Beynin sağ üst çeyreğini temsil eden D bölgesi ise; gizemli, sezgisel ve birleştirici düşünme biçimleriyle ilgilenmektedir (Keleş ve Çepni, 2006: 71).

1.1.4. İnsan Davranışının Kalıtsal Temelleri: Genetik ve Davranış

Davranış psikolojisinde en çok tartışılan konulardan biri davranışın şekillenmesinde çevrenin mi, yoksa genetik faktörlerin mi etkili olduğudur. Her tür çevresel etkinin davranışı şekillendirmesi gibi genetik de davranışın şekillenmesi açısından önemli bir unsurdur.

İnsan büyük oranda diğer insanlarla iletişim kurmak ve bağlanmak için tasarlanmış bir biyolojik donanımla dünyaya gelmektedir (Canan, 2017: 52). İnsan, anne-babadan genlerle gelen bazı biyolojik özelliklerle donatılmış bir şekilde doğmaktadır. Kalıtımla gelen bu özellikler insanın daha sonra kazanacağı özelliklerin temelini oluşturmaktadır (Usal ve Kuşluvan, 2002: 35). Değişik çalışmalar sonucunda ortaya çıkan görüşlere göre kalıtım bireyin temel eğilimlerini ve davranışın sınırlarını belirleyici bir unsurdur (Cüceloğlu, 2006: 88).

Belirli genetik şifrelerle doğan insanın bu şifreleri, bedensel hayat koşullarından beynin işlevsel özelliklerine kadar pek çok yerde kendini göstermektedir (Kocabaş, 2012: 43). İnsan henüz anne rahmindeyken fetüsün beyni dakikada yaklaşık 250.000 tane yeni nöron üretmektedir. Komşularıyla karmakarışık ilişkileri olan bu nöronlar rastlantısal bir şekilde bağlantı kurmaktadır. Bu aşamada genetik ve çevresel faktörler birlikte rol oynamaktadır (Winston, 2014: 86). Çağdaş evrimsel psikoloji, evrimleşmiş bilişsel mekanizmalar ve çevresel bağlamlar arasındaki derin ve karmaşık etkileşime vurgu yapmaktadır. Bu nedenle insan davranışlarının çevre tarafından mı yoksa genetik tarafından mı belirlendiğini tartışan “*nature versus nurture*” (Doğaya karşı beslenme) fikrine karşı çıkmaktadır. Çünkü bu yaklaşım temelden bu ayrımın yaradılışını reddetmektedir (Sidanus ve Kurzban, 2003: 171). İnsan davranışı hem genetik hem de çevresel faktörler tarafından belirlenmektedir.

Evrimsel psikolojinin alanına özgü olarak insan beyni atalarının karşılaştığı uyum sorunlarını ortadan kaldırmak için doğal seçimle tasarlanan birçok işlevsel uzmanlaşmış devreden oluşmaktadır (Sidanus ve Kurzban, 2003: 153). Bu görüşe göre, kültürel veya öğrenilmiş belirli bir davranış temelde çevre ve genlerin arasındaki

etkileşimin bir ürünüdür. Her davranış hem çevresel hem de genetik temellere dayandığı için hem kültürel hem de biyolojiktir (Sidanius ve Kurzban, 2003: 153).

Siyasi tutumların genellikle sadece çevresel nedenleri olduğu varsayılmaktaydı. Ancak son dönemde yapılan çalışmalar bireylerin siyasal yönelimi üzerinde biyolojik etkilerin de belirleyici olduğunu göstermeye başlamıştır. Örneğin; ikizler üzerindeki bir çalışma siyasal ideolojideki değişkenliğin önemli bir miktarının genetik etkilerle ilgili olduğunu yansıtmaktadır (Kanai vd., 2011: 667). Bu genetik etkiler sosyal çevre ile etkileşime girmektedir. Örneğin erken yetişkinlikte siyasal yönelim konusunda yenilik arayışında olan dopamin reseptör geni çevredeki bir arkadaşlık ilişkisinden etkilenmektedir (Kanai vd., 2011: 667). Buradan hareketle insanın siyasal karar ve davranışları üzerinde sosyal çevresi kadar genetik faktörlerin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum siyasal iletişim çalışmalarının planlanması sırasında insanın içinde bulunduğu toplumsal yapı kadar insanın biyolojik özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

1.2. BİLİNÇ-BELLEK- DAVRANIŞ İLİŞKİSİ

1.2.1. Bilinç ve Bilinçdışının Davranışla İlişkisi

İlk çağlardan itibaren bilinci zihinle eş anlamlı gören filozofların tümü bu karmaşık yapıyı çözümlemeye çalışmıştır. Bilinç ve bilinçdışı hakkında öne sürülen temel bakış açıları hala baskın bir şekilde etkisini devam ettirmektedir. Kimi düşünürler bilinci tek bir yapı olarak ele alırken kimi düşünürler de bilinç ve bilinçdışı şeklinde ikili bir yapı olarak ele almıştır. Ancak belirtmek gerekir ki bilinci tam olarak anlamak, zihninin ne olduğunu anlamayı gerektirmektedir.

Varlık sorununu ve insanın varlığını sorgulayan felsefe, bilinci nörofelsefe veya zihin felsefesi denilen alanda sorgulamaktadır. Birçok filozof bütün zihinsel işlevlerin beynin sinir hücrelerinin birbiriyle iletişim kurmasının doğal bir sonucu olduğu konusunda hemfikirdir (Canan, 2017: 328). Aristoteles “*Ruh Üzerine*” (2018: 14) adlı kitabında ruh için anlattıklarını biyoloji felsefesi olarak tanımlamaktadır. Materyalist

birciliğe göre ruh diye ayrı bir varlık yoktur, ruh denilen şey aslında zihne indirgenebilir, zihin de beyinde olup bitenlere indirgenebilir (Aristoteles, 2018: 7). Bilinç kavramına bugün kullanılan anlamını kazandıran düşünür 17. yüzyılda “*İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*” (1999) adlı eseriyle John Locke olmuştur. Bilinç kavramını insanın kendi zihinsel durumlarının dolaysız olarak farkında olması şeklinde tanımlayan Locke, bilinci kişinin içsel, zihinsel durumlarıyla ve özellikle bağlantılı bir kavram olarak ele almıştır.

Felsefi yaklaşımların yanı sıra bilişsel nörologlar da zihnin beyin yaptıkları olduğunu belirtmektedir. Yani bilinçli ya da bilinçdışı bütün düşünce ve duygular beyindeki belli bir nöron kümesindeki ateşlenmelerin ürünü olarak ortaya çıkan zihinsel niteliklerdir. Bu nedenle zihin ile beyin özünde birbirinden ayrılmaz bir yapıya sahiptir (Zaltman ve Zaltman, 2017: 58). Buradan hareketle bilincin beyinle ilişkili bir yapı olduğunu ve bu bağlamda ele alınması gerektiğini söylemek mümkündür.

Zihin ve beden sorununun merkezinde yer alan bilinç, çok karmaşık ve anlaşılması güç bir kavram olmasına rağmen genel olarak insanın etrafındaki dünyanın ve kendinin farkında olması, duyması, hissetmesi, tepkiler vermesi şeklinde tanımlanmaktadır (Gödelek, 2011: 152). Yani “insanın çevresini ve kendisini anlamasını sağlayan anlık süreçlerin toplamı olan bilinç”, farkında olmak demektir (Bişkin, 2014: 70; Kayaoğlu, 2011: 89). İnsanın bilmesi, anlaması, hissetmesi ve farkına varması anlamına gelen bilinç, bireyin yaşadığı çevreden ve kendinden haberdar olma durumudur. Yani bilinç iç ve dış uyaranların farkında olma halidir (Darıcı, 2017: 148). Ruhbilimde insanın kendini sezmesi veya kendinin farkına varması anlamında kullanılan bilinç, algı ile bilginin anlık takip edilmesidir. Bilincin sürekliliğine vurgu yapılırsa da bilinç sürekli değil, kopuk kopuktur (Bişkin, 2014: 70). Bilinç, algıyla eylemi, algılanan olaylarla insanın yarattığı olayları birleştirmektedir (Zeman, 2004: 43).

Bellek kalıntılarının yerini alarak oluşan (Freud, 2011: 31) bilinç, birdenbire oluşan bir deneyim değildir; kendini inşa etmek için zamana ihtiyacı olan bir yapıdır (Winston, 2014: 187). Marx’a göre (2010: 55), bilinç baştan toplumsal bir üründür. İnsanlar var olduğu sürece bu böyle kalacaktır. Bilinç en yakın duyumsal çevrenin

bilincidir ve bilinçlenmekte olan insanın kendisi dışında yer alan öteki kişilerle sınırlı bağlantısının bilincidir. *“Yaşamı belirleyen bilinç değil, tersine bilinci belirleyen yaşamdır”* (Marx, 2010: 12). Marx, bilincin bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından şekillendirildiği üzerinde durmaktadır. Böylelikle düşünürün bilince psikolojik bir açıklama yerine sosyolojik bir açıklama getirdiğini söylemek mümkündür.

“Kişinin farkında olmadığı ya da kolayca ulaşamadığı duygu, düşünce ve güdülere içeren zihin bölümü” (Kayaoğlu, 2011: 90) olan bilinçdışı, bilinç eşiğinin altı şeklinde tanımlanmaktadır. Bilinçdışı; belleği, bilgiyi, erdemleri, gerçek arzuları ve istekleri içinde barındıran bir yapıdır. Tüm duygusal süreçler, durumlar, düşünceler, söylenmemiş sözlerin tamamı bilinçdışında işlenmektedir. Çünkü görülen, duyulan, tadılan şeyler burada depolanmaktadır (Darıcı, 2017: 148). Jung’a göre kişisel bilinçdışında; unutilan anılar, bastırılan acı hatıralar, bilinçdışı algılamalar, bilince çıkacak olgunluğa erişmemiş içerikler vardır (Jung, 2006: 145). Bilince çıkamayan unsurları barındıran bilinçdışı, olaylar ve duygular arasında bağlantılar kurarak bunlara anlamlar yüklemektedir (Batı ve Erdem, 2016: 186). Bilgiyi bir bütün olarak işleyen bilinçdışı bilinçli zihnin aksine, doğru ve yanlış şeklinde değerlendirme yapmamaktadır. Zihnin bu bölümü her şeyi doğru kabul etmektedir. Bilincin aksine bilinçdışı zayıftır, ikna ve manipölasyona açıktır. Sık tekrarlanan görüntü ve imgeleri sorgulamadan pekiştirip kabul etmektedir (Darıcı, 2017).

Bilinçdışı hakkında ilk bilgileri ortaya koyan kişi 20. yüzyılın en etkili bilim insanlarından olan Sigmund Freud olmuştur. 1873 yılında Viyana’da tıp okumaya başlayan Freud, nöroloji konusunda uzmanlaşmıştır (Eagleman, 2016: 103). İnsanın bilgisi dışında varlık gösteren ve bilinçdışı olarak adlandırılan ruhsal öğeler Freud’a göre yalnızca çocuklukla ilgili eğilimlerden meydana gelmektedir. Bu eğilimler bilinçle uyumadıklarından bastırılmış durumdadır (Jung, 2006). Psikolojik hastalıkları tedavi etmek amacıyla açtığı özel klinikte hastaların davranışlarını incelemiştir. Freud hastaların bu davranışları altında bulunan etmenler hakkında bir fikirleri olmadığını tespit etmiştir. Buradan hareketle davranışın gözle görünmeyen zihinsel süreçlerin bir ürünü olabileceği üstünde durmuştur. Freud’un bu öngörüsü

psikolojiyi dönüşüme uğratarak insanın güdü ve duygularıyla ilgili yeni bir anlayış ortaya çıkarmıştır (Eagleman, 2016: 103). Freud beyin tarama tekniklerinin henüz ortaya çıkmadığı bir dönemde kendine özgü tekniklerle bilinçdışını keşfetmeye çalışmıştır. Kliniğinde kendisini görmeyecek şekilde hastaları yatırıp konuşmalarını sağlayan Freud, bu yöntemle davranış kalıpları, rüya içerikleri, dil ve kalem sürçmelerinden yola çıkarak bilinçdışı nöral süreçler hakkında ipuçları toplamaya çalışmıştır (Eagleman, 2016: 103).

Jung bilinç ve bilinçdışının yanı sıra kolektif bilinçdışı kavramını da ortaya koymuştur. Kolektif bilinçdışı ara sıra gerçekleşen olayların bireysel içeriğine değil, aynı ve genel oluşum özelliklerine sahiptir. İçgüdüsel aktivite temelde kolektif ve düzenli bir oluşum olgusudur. İnsanın bireysel nitelikleriyle ilgisi yoktur. Kolektif bilinçdışı aynı tekdüzeliğe ve evrenselliğe sahiptir (Jung, 1919: 19). Jung’a göre siyasal, toplumsal ve dinsel koşullar kolektif bilinçdışını etkileyen unsurlardır. Dünya hakkında üstün gelen ve yaşam karşısında davranışı bastıran bütün etkenler kolektif bilinçdışında yavaş yavaş toplanmakta ve bilinçdışının içeriğini canlandırmaktadır. Kolektif bilinçdışı içerikleri canlandığında bilinç üstüne son derece güçlü bir şekilde etki etmektedir (Jung, 2006: 235-236).

Kolektif bilinçdışının da insan eylemleri üzerinde etkisi olduğunu savunan Jung’a göre (2006: 33), bilinçdışı bilinçten çok önce oluşmuştur. Sürekli etkin durumda olan bilinçdışı elindeki içerikleri gelecekte yararlı olacak şekilde bir araya getirmektedir. Bilinçli zihin gibi o da ileriye yönelik bilinçdışı karışımlar meydana getirmektedir. Buna rağmen bilinçdışı, hem incelik hem de kapsam bakımından bilince göre üstündür. Çünkü insanın biricik kılavuzudur (Jung, 2006: 188).

İnsanın temel davranışının bilince dayandığı düşüncesi doğru değildir (Jung, 2006: 33). Bilgi toplayıp davranışları uygun biçimde yönlendirmekle yükümlü olan beyinde karar verme sırasında bilinç değil, bilinçdışı daha büyük rol oynamaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 99; Eagleman, 2013: 5). Schopenhauer’a göre (2015: 62), bilinç bireyin her davranışına şu yorumla eşlik etmektedir “*farklı şekilde davranabilirdin*”. Çünkü bilinç davranışı yönlendiren bilinçdışını kontrol edememektedir.

Modern nörobilim ve psikoloji çalışmaları insanın kendisiyle ilgi deneyimlerinin çoğunun birer yanılsama olduğunu ortaya çıkarmıştır. Davranışları yönlendiren insanın kendi iradesi değildir. Çünkü irade çoğunlukla davranış başladıktan sonra ortaya çıkmaktadır. İnsanın kendi bilinciyle ilgili öznel deneyimleri de büyük ölçüde birer yanılsamadan ibarettir (Earls, 2009: 57). Çünkü insanın yaptıklarının, düşündüklerinin, hissettiklerinin çoğu bilincin kontrolü dışındadır. Bilinçli durumda bireyin farkında olduğu şeyler beyinde gerçekleşenlerin dışarı sızan en küçük parçasıdır. Beynin yürüttüğü etkinliklerin çoğu da bilinçli zihnin yetki alanı dışında gerçekleşmektedir (Eagleman, 2013: 4).

Şekil 2: Beynin Bölümlerinin Rollerini



Kaynak: Dragolea ve Cotirlea, 2011: 83

Bilincin bu ikili yapısını at arabası örneğiyle anlatan Platon'dan yola çıkarak şu şekilde özetlemek mümkündür. Platon'un söz ettiği akılcı beyin at arabacısıdır. Bu arabacı iki atı yönetmektedir. Atlardan biri efendidir, asildir buna karşılık diğerinin kontrol altına alınması mümkün değildir (Lehrer, 2009: 25). İşte bilinç ve bilinçdışı da tıpkı bu atlar gibidir. Bilinç, insanın kendilik farkındalığını ifade ederken efendi ata benzemektedir. Bilinçdışı ise, kontrol edilemeyen ve kendi başına kararlar alıp uygulayan bir yapı

olarak kontrol altına alınması güç olan diğer ata tekabül etmektedir. İnsanın tüm siyasal karar ve davranışlarının altında bu yapı yer almaktadır. İnsanın çevresinde maruz kaldığı uyaranlar bilinçdışı süreçlerle beyne kodlanarak işlenmektedir. İşlenen bu kodlar insanın siyasal algı, tutum, karar ve davranışlarını şekillendiren temel unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

1.2.2. Anıları ve Bilgileri Zihinde Depolama Alanı Olarak Bellek

Zihinsel bir işlev olan belleğin işleyişini anlamaya dair duyulan ilgi bilim öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır (Tarlacı, 2009: 18). Zihin felsefesi ile ilgilenen İlk Çağ filozofları belleğin doğasını bilinçli hatırlama işlevi temelinde açıklamaya çalışmıştır. Descartes, Leibniz, James gibi yeniçağ filozofları da değişik bellek türleri ve işlevleri olduğuna işaret etmişlerdir. Yeni Çağ filozoflarının önerdiği bellek türleriyle günümüzde kullanılan bellek sınıflamaları arasında benzerlik söz konusudur (Cangöz, 2015: 52).

Bellek, anıları ve bilgileri zihinde tutmayı, yerleştirmeyi ve gerektiğinde yeniden çağırabilmeyi sağlayan zihinsel bir süreçtir (Kayaoğlu, 2011: 137; Tarlacı, 2009: 18). Bilgi depolama sistemi olan bellek, beynin birçok değişik bölgesindeki sinir hücrelerine dağılmış durumdadır (İsen ve Batmaz, 2002: 90). Bilgiyi depolayabilme ve yeniden kullanılabilme yeteneği olarak tanımlanan bellek, nöron demetlerinin ateşlenmesi olarak açıklanabilmektedir. Brandt bu ateşlenmeyle belleğin yeniden yapılandırıldığını öne sürmüştür. Buradan hareketle belleği, “*sinir sistemindeki nöral gruplar topluluğunun dinamik bir özelliği olarak*” tanımlamak mümkündür (Keleş ve Çepni, 2006: 75).

Descartes belleği sınıflamaya girişen ilk doğa felsefecisidir. Descartes bu sınıflamayı yaparken insanın sonradan hatırlamak isteyeceği konular gibi hatırlamak istemeyeceği konuların da zihninde iz bıraktığını belirtmiştir. Aynı zamanda Descartes belleğe yerleşen izlerin gerekli durumlarda insan tarafından kullanılacağını da öne sürmüştür (Cangöz, 2005: 52; Tarlacı, 2009). Bilinçli bilgiden ziyade alışkanlık yoluyla elde edilen bilgilerin otomatik veya bilinçdışı hatıralar şeklinde saklanacağını söyleyen

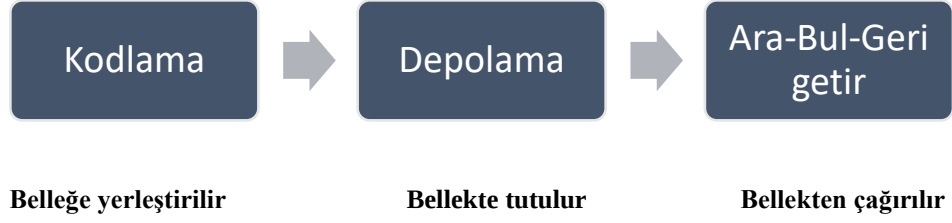
Main de Biran belleği üç kısma ayırmıştır: Bu bölümler şöyledir: mekanik, duyusal ve temsili bellektir. Tekrarlanan hareketlere ilişkin bilgileri depolayan mekanik bellek ve tekrarlanan duyguları depolayan duyusal bellek alışkanlıklarla ilgili bilgileri depolarken; temsili bellek, olaylar hakkında bilinçli bilgilerin karşılaştırılması, eşleştirilmesi, gruplandırılması ve soyutlanması gibi işlevleri yerine getirmektedir (Cangöz, 2005: 52-53; Tarlacı, 2009).

1890 yılında “*Psikolojinin İlkeleri*” adlı kitabı yayımlayan W. James bu kitabında bellek istemlerini “*bilinçli zihinsel yaşantının destekleyici unsurları*” şeklinde tanımlamıştır. Aynı zamanda James belleği birincil ve ikincil bellek olarak ayırmıştır. Şimdiki anda yaşananlara ilişkin hatıraları içeren birincil bellekte geri çağırılması için fazla çaba gerektirmeyen bilgiler tutulmaktadır. İkincil bellekte ise, uzak geçmişteki hatıralar yer almaktadır. Buradaki hatıraların geri çağırılması fazla bir zihinsel çaba gerektirmektedir (Cangöz, 2005: 52-53; Tarlacı, 2009). James bu anlamda birincil bellek ve bilinç arasında bir paralellik kurmuştur. Bu paralelliğe göre birincil bellek bilinci temsil ederken, ikincil bellek bilinçdışını temsil etmektedir.

Bellek olayların kaydını tutarak, benzeri bir durumla karşılaşılınca hayatta kalmak için beyne fazladan bilgi sağlayan bir yapıdır (Eagleman, 2016: 80). İki temel boyutta belirgin özelliklere sahip olan belleğin birinci boyutu belleğin aşamalarını ifade ederken, ikinci boyutu belleğin türlerini ifade etmektedir. Belleğin aşamaları olan birinci boyut; kodlama, depolama/saklama ve ara-bul, geriye getir aşamalarını içerirken belleğin türlerini ifade eden ikinci boyut; kısa süreli ve uzun süreli belleği içermektedir (Cüceloğlu, 2006: 170; Kayaoğlu, 2011: 137).

Belleğin üç aşamasına bakıldığında kodlama ilk aşamadır. Kodlama temel olarak bilgiyi beynin işleyebileceği zihinsel süreçlere dönüştürme şeklinde tanımlanabilir (Kayaoğlu, 2011: 137). Yani öğrenilen bir bilgi belleğe kodlanmaktadır. İkinci aşamada kodlanan bu bilgiyi hemen veya daha sonra kullanmak için bellekte tutma işlemine depolama veya saklama denmektedir. Yeniden gerektiğinde depolanan bu bilgi geri getirilmektedir. Bu da belleğin üçüncü aşaması olan geri çağırmayı ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2006: 170; Kayaoğlu, 2011: 138).

Şekil 3: Belleğin Üç Aşaması



Kaynak: Cüceloğlu, 2006: 170

Belleğin türlerini ifade eden ikinci boyutta bellek kısa ve uzun süreli bellek şeklinde ele alınmaktadır (Cüceloğlu, 2006: 170; Heath, 2012: 65; Kayaoğlu, 2011: 138; Korkmaz ve Mahiroğlu, 2007: 95).

Kısa süreli bellek, duyuşal sinyalleri saklayan ve bilgiyi birkaç saniye depolayabilen bellek türüdür. Burada bilgiler kodlanarak uzun süreli belleğe aktarılmaktadır (Kayaoğlu, 2011: 139; Korkmaz ve Mahiroğlu, 2007: 97). George Miller'in yaptığı çalışmalar kısa süreli belleğin beş ila dokuz öge arasında bir kapasiteye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu sınırlamanın üstesinden gelmek için bu bellek, çalışma belleği olarak bilinen ek bir geçici bellek yani ön bellek sistemi kullanmaktadır (Heath, 2012: 65). Uzun süreli bellek ise, kısa süreli belleğe gelen uyarıların sürekli tekrarlanmasıyla ortaya çıkan uzun süreli depolama işlemi yapan bellektir. Bu bellek türünden geri çağırma genelde daha yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir (Kayaoğlu, 2011: 142; Korkmaz ve Mahiroğlu, 2007: 97).

Kısa süreli bellek bilgileri milisaniyelerle depolarken uzun süreli bellekte bilgiler sonsuza dek kalmaktadır. Bir bilgi tekrar yoluyla öğrenilmişse sinir sisteminde kendine bir yol açmaktadır. Bu bilgi hakkında bir uyarı alındığında bilginin yolu açık olduğundan ve bu yolun birbiriyle ilgili bilgileri bağladığından bilginin tümünün aniden hatırlanmasını sağlamaktadır. İlk yolun oluşturulmasının ardından bilgi yeterli düzeyde tekrarlanmazsa bu yol kaybolmaktadır. Nöronlar arasındaki bağın zaman içinde kopmasına unutma denilmektedir (Korkmaz ve Mahiroğlu, 2007: 95). Unutma ve hatırlama belleğin önemli iki işlevini ifade etmektedir.

Aristoteles'in metinlerini incelerken İbn-i Rüşd belleği sürekli soyutlama veya maneviyat tarafından yaratılan bir unsur olarak ele almaktadır. Dışsal bir nesnenin biçimi ilk başta bedenselliği ile algılansa da bilişsel yapı bir süre sonra bunu önemsiz kılmaktadır. Bilişsel yapı; hayal gücü ve akıl arasında bir köprü görevi görerek, belirli görüntülerle olduğu şekilde ilgilenmektedir. Buna rağmen bilişsel yapı her algının en belirgin yönünü seçmektedir. Bellek bu parçalanmış temellenmiş görüntüleri saklamaktadır ve bunları iradeyle hatırlayabilmektedir. Hatırlama, aranan nesnenin maddi özelliklerini ortaya çıkaran tam görüntülerle birlikte bilişsel yapıda yeniden birleşmektedir (Stanford Felsefe Encyclopedia, 2008).

Ebbinghaus'un yaptığı deneysel bellek çalışmalarının temelinde hatırlama ve unutma yer almaktadır. Bu araştırmalarda Ebbinghaus, hatırlamayı etkileyen en önemli unsurların tekrar, hatırlama ve tekrar arasında geçen süre, hatırlanacak malzemenin miktarı olduğunu belirtmiştir. Gerçekleştirdiği deneyler sonucunda bu üç unsurun hatırlama konusunda etkili olacağını vurgulamıştır (Cangöz, 2005: 54).

Sir F. Bartlett yaptığı çalışmalarla belleğin farklı boyutlarına dikkat çekmiştir. Bartlett Ebbinghaus'un deneysel olarak incelediği anlamlar, ilgiler, duygular, kişilik, beklentiler vb. öznel unsurların hatırlama üstündeki etkisini incelemenin gerekli olduğunu belirtmiştir. Anlamsız ve yapay malzemeler kullandığını iddia ettiği Ebbinghaus'u eleştirmiştir. Bartlett, bellek tarafından hatırlanan şeylerin sadece duyumla ilgili olmadığını algı, tutum ve önceki öğrenme stratejileriyle de ilgili olduğunu belirtmiştir. Bartlett hatırlanan bilginin gerçek deneyimle birebir örtüşmesinin zorunlu olmadığı üzerinde durmuştur. Çünkü bilgi, insanın hatırlama sonrasındaki ruh haline göre ve önceden elde ettiği bilgilerin doğasına göre yeniden düzenlenebilir, biçim değiştirebilir ya da bozulmaya uğrayabilir. Yani hatırlama, algılanan uyarıcının yeniden yapılandırılmış bir halini ifade etmektedir (Damasio, 1994: 130).

Birçok farklı düşünür tarafından bellek çalışmalarının temeline koyulan tekrar etme ve hatırlama siyasal iletişim çalışmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Siyasi ileti, siyasal aktör, siyasal parti, siyasal olay ve durumların seçmen kitlelerinde hatırlamasını sağlamak amacıyla bellekte tekrar aracılığıyla belirli kodlar oluşturmak

ve bu kodları uzun süreli belleğe aktarmak gerekmektedir. Tekrar yoluyla bu kodlara sinir sisteminde yol açmak gerekmektedir. Böylelikle siyasal bir uyaran karşısında belleğe kodlanan bu bilgilerin tamamının hatırlanması sağlanabilmektedir. Bu durum siyasal mesajın kitlelerin zihnine yerleşerek kabul edilmesini ve gerekli durumlarda geri çağırılarak kullanılmasını sağlamaktadır.

1.2.2.1.Bellekle İlişkili Beyin Yapıları

Bellek ve bölümleri beynin çeşitli kısımlarıyla ilişki içerisindedir. Yani insan öğrenme, hatırlama ve unutma gibi işlevleri beynin bölümleriyle gerçekleştirmektedir. Beynin bu bölümlerini, bu bölümlerin özelliklerini ve bellekle ilişkilerini bilmek doğru, etkili ve stratejik siyasal iletişim çalışmaları yapma konusunda yol göstericidir.

“Hipokampuslar, amigdala, parahipokampal bölge, entoniral korteks, bütün limbik sistem” belleğin kayıt işleminde etkili olmaktadır. Beyinde kısa süreli belleğe aracılık eden süreçleri destekleyen yapılar prefrontal yönetici sistem ve parietal kortekstir (Öktem, 2014). İç içe geçmiş üç bölümden oluşan insan beynin orta beyin kısmında bulunan hipokampus belleğin merkezini oluşturmaktadır. Beynin bu kısmı bilgilerin uzun süreli belleğe geçip geçmeyeceğine karar veren merkezini ifade etmektedir. Hipokampus bölgesinde sinapsların yüksek frekanslı elektrik sinyalleriyle uyarılması sinaptik ağları güçlendirmektedir (Çakmak, 2011). Beynin bu bölümü aynı zamanda kısa süreli belleği uzun süreli belleğe aktarma göreviyle de yükümlüdür (Bakırcı, 2011).

Anıları yaratan, depolayan ve anılara erişimi sağlayan hipokampus beyinin duygusal bellekle ilgili olan kısmını ifade etmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 254). Amigdala devreye girdiğinde belleğe kaydedilen bilgiler, anılar ve deneyimler normal şartlarda olduğundan daha ayrıntılı bir şekilde saklanmaktadır (Eagleman, 2016: 80). Beynin ön ve üst kısmında yer alan bir anlatıdaki olay dizilerini birbirine bağlamakla görevli somatik belirteçler beyin sapının yanında sinirsel olarak prefrontal kortekste yer almaktadır. Somatik belirteçler doğru duyguların bir hikayede olması gereken yere

gitmesine izin vermektedir. Bunlar günlük deneyimlerin duygusal içeriğinden sorumlu bağlayıcı devreleri ifade etmektedir (Lakoff, 2009: 28).

İnsan beyni nörobilimsel verilere göre beklenti içine girince beyin içerisinde ödül ve ceza merkezi işlemektedir. Bu durum insanın dopamin salgılamasına neden olmaktadır. İnsanın dopamin seviyesinin yükselmesi ilgi düzeyini arttırdığından hatırlamaya yardımcı olmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 152). Motivasyon hormonu olan dopaminin salgılanmasını sağlayacak siyasal iletilerin gönderilmesi bu iletilerin hatırlanmasını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle siyasal iletişim çalışmalarının etkili olabilmesi için bellekle ilgili beyin yapılarının ve özelliklerinin bilinmesi ve bu doğrultuda stratejik çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

1.2.2.2.Duygu ve Bellek Etkileşimi

Duygular insan yaşantısına yön veren önemli unsurlar olarak varlık göstermektedir. Bu unsurların beyinde yer alan bellekle ilişkili olduğunu belirtmek mümkündür. Çünkü temelde duygular, yoğunluğuna veya günlük yaşamda rol oynama oranına göre bellekte derin yer (Winston, 2014: 302) edinebilen unsurlardır.

Emotion (duygu) kelime anlamıyla dışa doğru hareket etmek şeklinde tanımlanmaktadır. Duygu basit veya karmaşık zihinsel değişikliklerle ortaya çıkan yönlendirici tepkilerin birleşimi olarak tanımlanabilir (Damasio, 2014: 139). Duygu insanı tehlikeden kaçınmaya ve en faydalı olana yönelmeye sevk eden bir dizi hayatta kalma mekanizmasıdır. İnsan duyguları üzerine yoğun çalışmalar gerçekleştiren Joseph LeDoux'ya göre duygusal süreç bilinç seviyesinin altında yer alan ve bedenle beyin arasında gelişen bir süreci ifade etmektedir. Bilinçli olarak hissedilen kısım buzdağının yalnızca görünen kısmıdır (Winston, 2014: 208).

Zihin ve beyin hakkında ilk fikirleri ortaya koyan Hipokrat yönlendirici tepkilerin birleşimi olan duyguların beyinden kaynaklandığını belirtmiştir. Örneğin; sevinç, kahkaha, neşe ve üzüntü, acı, ümitsizlik ve keder beyinden kaynaklanan duygulardır. Bunun yanı sıra kızgınlık, saldırganlık, korku ve endişe gibi duygular da beyinde

gerçekleşmektedir. Çünkü Hipokrat'a göre tüm deneyimler beyinden kaynaklanmaktadır (Tarlacı, 2009).

Duyguların sinir sistemiyle bağlantısı Roger Sperry ve çalışma arkadaşlarının yanı sıra Joseph Bogen, Michael Gazzaniga, Jerre Levy ve Eran Zaide gibi bilim insanlarının çalışmalarıyla saptanmıştır. Bu araştırmacılara göre beynin sağ yarıküresinde yer alan yapılar temel duygu süreçlerine önemli düzeyde katkı sağlamaktadır. İnsan türünün merak ve sorunlarını çözme dürtüsü duygusallığın en temel belirtisidir (Sagan, 1986: 95).

İnsanın öğrenmesinin ve dünyayla iletişim kurmasının temelinde duygular yatmaktadır. Beyin temelde duygusal bağlantılar kurmadığı şeyleri kaydetmemektedir (Canan, 2017: 60). Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse beyin duygusal olarak önem atfetmediği hiçbir şeyi depolamamaktadır (Canan, 2017a: 43). Otomatik süreçlerin etkisiyle hareket eden beyinde meydana gelen işlemlerin çoğunluğu bilişsel olmaktan ziyade, duygusaldır (Lindstrom, 2017: 36).

Rasyonel değerlendirmeler yerine duygusal değerlendirme yapma eğiliminde olan beyin, güçlü bir duygu hissettiği zaman beynin bellek oluşturucu ve karar tetikleyici hormonları devreye girmektedir. Duygular ne kadar güçlü ise anılar o derece canlı ve tepkiler o derece akılda kalıcı olmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 156). Düşüncelere enerji veren duyguların yoğunluğu arttıkça o düşüncenin veya durumun insan hayatında etkisi artmaktadır. Kullanım şekline göre hem yapıcı hem de yıkıcı olabilecek duygular insan eylemlerinin temelinde yer almaktadır. İnsanın yaptığı her şey duygulara dayanmaktadır (Ertürk, 2013: 238).

Aristoteles'ten William James'e kadar birçok düşünürün ortaya koyduğu fikir duygunun anlamlı bir yorumla heyecan yaratan bir unsur olduğudur (Marcus, 2002: 10). İnsan bir duygu hissettiği zaman durum hakkında bellekte yer alan bilgileri kullanarak eylem gerçekleştirmektedir. Dan Ariely'e göre, bilim insanları bireylerin mantıklı ve hesaplı makineler oldukları varsayımı ile hareket etmemektedir. Bunun yerine insanların nasıl davranışlar sergilediğini gözlemleyerek, insanların akılcı davranışlar yerine duygusal davranışlar sergilediğini öne sürmüşlerdir (Ariely, 2015:

15). Beyinde gerçekleşen işlemlerin çoğunun bilişsel değil, duygusal olduğunu öne süren Damasio da, biyolojik güdülerin ve duyguların ussal olmayan davranışlara yol açmasına rağmen gerekli olduğunu savunmaktadır. Biyolojik güdüler somatik belirteçle nesnel verileri bastırıp bellek gibi mekanizmalara müdahale ederek akılcı karar verme işlemine engel olabilmektedir (Damasio, 1994: 192).

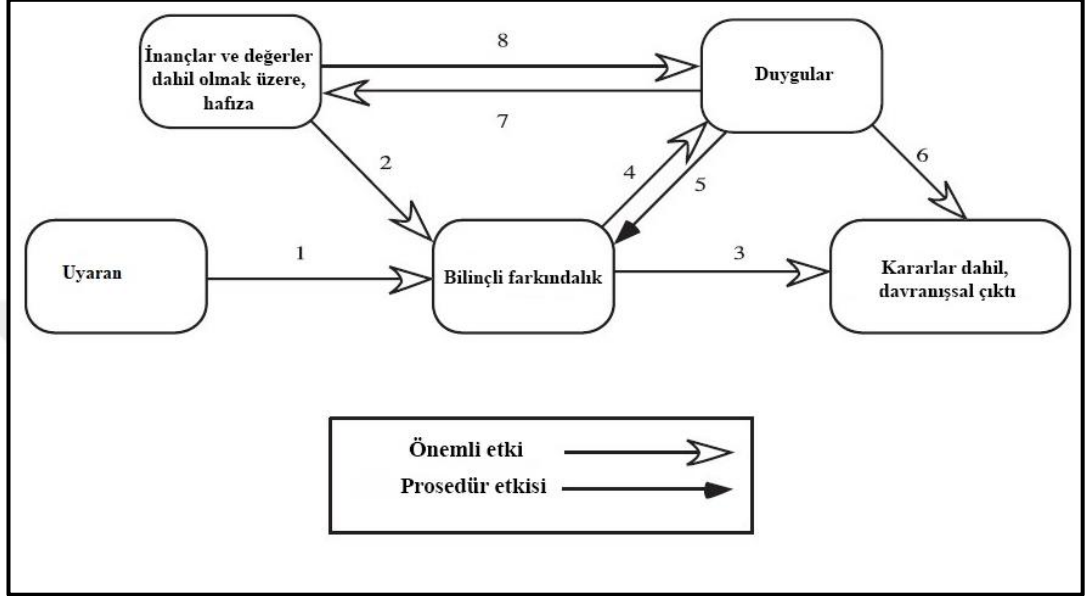
W. James'in tanımladığı birincil yani doğuştan var olan ve önceden düzenlenmiş duygular amigdala ve ön sigulatin bulunduğu limbik sistem devrelerine dayanmaktadır (Damasio, 1994: 133). Birincil olan bu duygular temel mekanizmalar olmasına rağmen bireyin duygusal davranışlarını açıklamak için yeterli değildir. Birincil duygular arasında bağlantılar kurulmaya başlandıktan sonra ikincil duygular belirmektedir. Limbik sistemdeki yapılar ikincil duyguları desteklemek açısından yeterli olmamaktadır. Bu duygular için ağ genişleyerek prefrontal ve somatik duyusal korteksleri içerisine almalıdır (Damasio, 1994: 134). Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse birincil duygular için doğuştan var olan yönlendiriciler yeterliyken ikincil duygular için sonradan edinilmiş prefrontal yönlendiriciler yani bireyi benzersiz kılan deneyimler gereklidir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ikincil duygular için birincil duyguların varlığı zorunludur (Damasio, 2014: 137).

İnsanlar güçlü bir duygu hissettiği zaman amigdala olayla bağlantılı diğer birçok ayrıntıyla birlikte bu duyguyu hatırlamaktadır. Dolaylı bir şekilde olayla ilgili olan şeyler bunun gerçekleştiğinin farkında bile olmadan eski duyguları tetikleyebilmektedir. Amigdala manzaraları, kokuları, sesleri, zevkleri ve her türlü izlenimi alarak daha önce gerçekleşen bir olayla eşleştirmek için hızlı bir yol devresi kullanmaktadır (Heath, 2002: 12). Yani insan bir duygu hissettiğinde bellekte yer alan bağlantılı olayları hatırlamakta duygularını bellekte yer alan bu bilgilere göre düzenlemektedir.

Marcus'un önerdiği bellek ve davranış ilişkisi modeline bakıldığında dış uyaranlar bir girdi oluşturmaktadır. Bu başlangıç aşaması, duygu denilen öznel duygu durumlarını üreterek, insanın duygularını anlamasını sağlamaktadır. İnsanın anıları, inanç ve değerleri duygularını etkileyen önemli unsurlardır. Bilinçli düşüncelerin davranışı etkilediği genellikle düşünülse de insan duygularıyla, korku ve öfkesiyle hareket

etmektedir. Duygular kararları içeren davranışları ortaya çıkaran unsurlardır (Marcus, 2002: 11).

Şekil 4: Bilinç- Duygu İlişkisi



Kaynak: Marcus, 2002: 11

Bartlett'in yaptığı deneyler zihnin kendisine sunulan uyarıcıyı belirli işlemler sonucunda kendi ihtiyaçlarına, duygularına, beklentilerine ve tutumlarına uyumlu bir hale dönüştürüp biriktirdiğini ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda bu deneyler duyguların başkalarına bir mesaj iletirken işe yaradığını ve bilişsel rehberlik rolünü gerçekleştirdiklerini göstermiştir (Damasio, 1994: 130).

Siyasal iletişim açısından duygu ve bellek etkileşimi çok önemlidir. Çünkü bireylere gönderilen siyasal iletiler; belleklerinde yer alan siyasal olaylar, aktörler, ideolojiler, tarihsel geçmiş, kültürel öğeler gibi unsurlarla birleşmektedir. Bu nedenle duygusal karar veren insanların belleğinde yer alan olumlu duyguları çağrıştıracak unsurları bulmak ve ona göre siyasal iletiler oluşturmak önemlidir. Bellekte yer alan bu olumlu duygular ve siyasal ileti arasında Zaltman ve Zaltman'ın (2017: 142) belirttiği nörolojik bir patikanın oluşturulması gereklidir.

1.2.3. Yapay Zeka ve İnsan Beyni

Uzun süredir düşünen makineler tasarlamaya çalışan insanlık yapay zeka adı verilen bir araştırma alanı oluşturmuştur. 1950’li yıllardan itibaren varlık gösteren bu alanda çalışan bilim insanları yapay zeka konusunda son derece iyimser olmalarına rağmen problemin beklenmeyen ölçülerde zor olduğu görülmüştür (Eagleman, 2016: 224). Son dönemde teknolojinin gelişmesiyle birlikte yapay zeka ve insan beyni üzerine yoğun çalışmalar yapılmaya başlandıysa da insan beyninin işleyişine sahip bir makine henüz yapılamamıştır. Ancak yapay zekanın bir insan gibi düşünme, hissetme, algılama, karar verme ve davranış sergileme özelliklerine sahip olup olmayacağı üzerine kapsamlı çalışmalar devam etmektedir.

Beynin çalışma prensibinin taklit edilip edilmeyeceği sorusuyla ortaya çıkan ve ilk defa kavram olarak John McCarthy tarafından kullanılan yapay zeka, “*insan zihninin ve zihinsel süreçlerin bir makine tarafından taklit edilmesini*” amaçlayan bir disiplini ifade etmektedir (Gödelek, 2011: 117). “*Makineler düşünebilir mi?*” sorusunu cevaplamaya çalışıp “*makine zekası*” kavramını ortaya koyan Alan Turing’in çalışmalarına dayanan yapay zeka psikoloji, felsefe, biyoloji, dilbilim gibi birçok farklı alanla bağlantılı olan bilgisayar biliminde alt bir alanı temsil etmektedir (Gödelek, 2011: 117-118).

Yapay zeka araştırmacıları arasında popüler olan fikir beynin bilgisayar gibi davrandığıdır. Her nodül son derece özel bir iş gerçekleştirerek çıktısını bir sonraki nodüle göndermektedir. Ancak Ramachandran, beynin bir bilgisayar gibi çalıştığı fikrinin deneyimleriyle uyuşmadığını belirtmiştir. Çünkü beynin bağlantıları olağanüstü değişken ve dinamiktir. Algılamalar, duyuşsal hiyerarşinin farklı seviyeleri arasındaki sinyallerin yankılanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Beyinde etkileşimler çok geniş ve derindir (Connolly, 2002: 11).

Son yıllarda keşfedilen beyindeki elektrik, mikro devrelerin içindeki bütünleyici nöronların çok geniş bir karşılık verme yeteneği bulunduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık elektronik beyinler daha basit şekilde çalışan devre elemanlarıdır. Yapı olarak çok küçük olan mikro devreler verileri çok hızlı işleyebilmektedir. Sıradan nöronların

harekete geçmesini sağlamak için yaklaşık 1/100 voltla uyarılmaktadır. Bu nedenle çok hassas ve ince cevaplar verebilme özelliğine sahiptir (Sagan, 1986: 56). Ancak yapılan robotlara bakıldığında bunların henüz insan performansının çok altında olduğunu söylemek mümkündür. Bir süper bilgisayarın gerektirdiği muazzam enerji tüketimine karşılık insan beyni çok fazla enerji verimliliğiyle çalışmaktadır (Eagleman, 2016: 93).

Yapay zeka çalışmalarında son zamanlardaki ilerlemeler bir programın kendi içsel yapısı hakkında bazı fikirlere sahip olmasıyla ve kendi içinde kimi değişiklikler ortaya çıktığı zaman tepki göstermesiyle ilgili girişimlerdir. Yapay zekanın öz algılayışları ve öz denetimleri son derece ilkel düzeydedir. Yapay zeka fikri gerçek zekaya ulaşabilecek bir makine yaratma fikrinden doğmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki yapay bir zeka tasarlama konusunda iki önemli sorun bulunmaktadır: İlki algılamanın, ikincisi ise öğrenmenin modellendirilmesiyle ilgilidir (Cherniak, 2008: 274).

Leibniz 1714 yılında tek başına maddenin hiçbir zaman bir zihin üretemeyeceğini öne sürmüştür. “*Her şeyi bilen son adam*” olarak anılan Leibniz beyin dokusunun tek başına bir iç yaşamı olamayacağını iddia etmiştir. Bunu kanıtlamak için bugün “*Leibniz Değirmeni*” olarak anılan bir düşünce deneyi tasarlamıştır. İnsan büyük bir değirmenin iç kısmına girecek olsa hareket eden çarklar, çubuklar ve kaldıraçlarla dolu bir mekanla karşılaşmaktadır. Leibniz’e göre bu değirmenin düşünebildiğini, hissedebildiğini ya da algılayabildiğini düşünmekse oldukça saçmadır. Bir değirmen aşık olamaz veya gün batımının tadını çıkaramaz (Eagleman, 2016: 229).

Beyin kendi sahip olduğu canlı donanımla kendi devre sistemini düzenleyen bir yapıya sahiptir. Beynin bu yönü, onu dijital bilgisayarlardaki donanımdan farklı kılmaktadır (Eagleman, 2016: 197). 1949 yılı ‘*Lister Söylevi*’nde bilinçlilik argümanını kullanan Geoffrey Jefferson’dan esinlenen Turing bu argümandan yola çıkarak bir makinenin simgeleri art arda dizmek dışında duygu ve düşüncelere dayanan “bir şiir yazıp ya da bir konçerto besteledikçe bir beyne eşit olamayacağını” belirtmiştir. Turing’e göre hiçbir makinenin başarısından dolayı mutluluk duyması, şalterleri atınca üzülmesi, iltifatlara sevinmesi, hatalarından dolayı kederlenmesi, cinsellikle baştan çıkarılması, istediğini elde edemeyince öfkelenmesi söz konusu değildir (Turing, 2008: 65).

Turing'in bu yaklaşımı duygu ve düşünce gibi insanın beyninin ürünü olan unsurların yapay zekada olmamasına bağlıdır.

Zihin depoladığı bilgileri birbiriyle ilişkili yığınlar ve ağlar şeklinde kaydetmektedir. Buna rağmen bilgisayar dijital verileri birbirinden bağımsız şekilde bir araya getirmektedir. Bu yüzden bellekteki bileşenlerin keskin sınırlarla birbirinden ayrıldığını veya yalıtıldığını söylemek mümkün değildir. Her kavram ve her kelime farklı insanların zihninde değişik ve kendine has anlamlar ağına bağlıdır (Canan, 2017a: 16).

1997 yılında büyük satranç ustası Garry Kasparov'u yenmeyi başaran güçlü IBM anabilgisayar takımı Deep Blue saniyede 200 milyondan fazla satranç hamlesini analiz edebilmekteydi. Buna karşılık Kasparov'un beyni sadece beş tane satranç hamlesini analiz edebiliyordu. Deep Blue Kasparov'u yenmesine rağmen yapay zekanın önemli bir özelliği sadece belli bir oyunda uzmanlaşmasıydı (Lehrer, 2009). Bu nedenle bir bilgisayarın satranç ustalarından birini yenmesine rağmen tam anlamıyla duyuşal bilince sahip bir makinenin geliştirilmesi için bir sürenin daha geçmesi gerektiği (Eagleman, 2016: 225) söylenebilir.

Yapay zeka çalışmaları için yapılan girişimlerden biri İngiltere'deki Plymouth Üniversitesi tarafından yapılmıştır. Üniversitenin inşa ettiği insansı özelliklere sahip olan robot iCub çocuklar gibi öğrenme kapasitesine sahip olacak şekilde tasarlanmıştır. iCub'ın yapılmasındaki amaç robotların bir insan gibi gelişip dünyayla etkileşime girerek taklit ve örneklerle öğrenip öğrenmeyeceğini araştırmaktır (Eagleman, 2016: 225). iCub'ın sahip olduğu göz, kulak gibi duyu organları ve dokunma sensörleri, robotun dünyayla etkileşime girerek bilgi toplamasına yardımcı olmaktadır. iCub'a tanımadığı bir nesne uzatıldığında ve nesne adlandırıldığında bilgisayar programı nesnenin görüntüsüyle ona atanan sözel etiketi ilişkilendirebilmektedir. Hedef, kurulan her etkileşimle robotun bilgi dağarcığına sürekli olarak eklemeler yapabilmesini sağlamaktır. Sıklıkla hata yapan iCub'ın önüne birkaç nesne aynı anda konduğunda adlandırma konusunda hata yapmaktadır. Bunun yanı sıra çok zorlandığında "*bilmiyorum*" yanıtını vermektedir (Eagleman, 2016: 225-226). Bu durum yapay zekayı insan beyni gibi yapılandırmanın zorluğunu

göstermektedir. Karmaşık işlemler yapabilme kapasitesine sahip olan insan beyni kimi zaman yanılgılara düşüp hata yapsa da aynı anda birden fazla işlemi yapabilme kapasitesine sahiptir.

iCub dışında yeni bir çalışma olan ve insan beynine yakın bir yapay zeka üretmeyi amaçlayan “*İnsan Beyni Projesi*” (*Human Brain Project*) yürütülmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen bu proje, süper bilgisayarda insan beynini simüle etmeyi öneren nörobilim ve bilgisayar alanındaki bilim insanlarının yer aldığı bir projedir (Rose ve Abi-Rached, 2014: 4). İsviçre’de gerçekleştirilen “*İnsan Beyni Projesi*” insanın beyninin bir simülasyonunu gerçekleştirebilecek bir yazılım ve donanım altyapısını 2023 yılına kadar tamamlamayı planlamaktadır. Bu projenin amacı gerçekçi bir şekilde yansıtılacak olan nöronların yapı ve davranış açısından bütün ayrıntılarıyla yer alacağı bir beyin simülasyonu yapmaktır (Eagleman, 2016: 220).

Yapay zeka çalışmalarına bakıldığında insan beyninden farklı olarak henüz duygusal özelliklere sahip olmaması ve belli alanlar için programlanmış olması bu makineleri insan beyninin gerisinde bırakmaktadır. Karmaşık bir yapıya sahip olan insan beyni öznel deneyimlerle kendine özgü bir yapıya sahip olmaktadır. Bu nedenle yapay zeka ve insan beyni arasında siyasal karar verme konusunda farklılıklar söz konusudur. Yapay zeka kendisine yüklenen veriler doğrultusunda algoritmalarla karar verdiğiinden rasyonel kararlara yönelmesi beklenmektedir. Fakat insanın duygusal bir varlık olması sebebiyle duygusal kararlar verdiğini ve kararlarında değişkenlik olabileceğini bu yönüyle karar verme konusunda yapay zekadan farklılaştığını söylemek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İNSANIN OLUŞUMU: SİYASAL KARAR VERME SÜRECİNE VE SİYASAL DAVRANIŞA ETKİ EDEN UNSURLAR

Siyasal insan biyolojik unsurların etkisinin yanı sıra toplumsal unsurlar tarafından da büyük ölçüde etkilenmektedir. İnsan yaşadığı toplumun ve kültürün etkisiyle siyasal toplumsallaşmasını gerçekleştirmekte, siyasal karar ve davranışlarını bu doğrultuda şekillendirmektedir. Bu nedenle toplumsal bir varlık olan insanın siyasal yönünün içinde bulunduğu toplumsal grup ve kültürden nasıl etkilendiğini anlamak siyasal iletişim açısından zorunludur.

Yaradılışı gereği insan, doğal yani içgüdüsel bir şekilde insanlarla bir arada yaşama eğilimi göstermektedir. Kimi düşünürler tarafından sürüleşme içgüdüğü olarak kabul edilen bu eğilim hayvansal kökeninden hızla aile ilişkisi ve dayanışması biçimine dönüşerek insanın toplumsal nitelikleriyle son bulmaktadır (Usal ve Kuşluvan, 2002: 248). Yaşam boyu devam eden toplumsallaşma süreci, insanın kişilerarası ilişkiler aracılığıyla içinde yer aldığı toplumun rol beklentilerini, değerlerini ve tutumlarını öğrenme süreci olarak tanımlanmaktadır (İsen ve Batmaz, 2002: 167). Kültür ise insanın toplumsal hayatında her alanda bulunan deneyimler, birikimler ve kendisinin yarattıklarıdır. Toplumsal miras ve gelenekler birliği olan kültür, toplumsal süreçlerle insanın öğrendiği maddi ve manevi öğelerin tamamını ifade etmektedir (Darıcı, 2017: 81). Siyasal toplumsallaşma, kişilerarası ilişkiler rolüyle maddi ve manevi öğelerin tamamını kapsayan bu kültür tarafından gerçekleştirilmektedir.

Herbert Hyman “*Political Socialization*” adlı eserinde ilk kez kullandığı siyasal toplumsallaşmayı, çocukluk döneminden itibaren çevrede öğrenilen ve insanın siyasal davranışını etkileyen değerler bütünü şeklinde tanımlamıştır. Siyasal toplumsallaşmaya benzer bir tanım getiren Dawson ve Prewitt siyasal toplumsallaşmayı, insanın doğumundan başlayıp ömür boyu süren kültürel aktarım süreci olarak tanımlamıştır (Akt. Yılmaz, 2013: 321). İnsan siyasal toplumsallaşma sürecinde içinde bulunduğu toplumsal grupların etkisiyle siyasal tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir. Toplumsal grupların benimsediği ideoloji, kültürel

kalıplar, inançlar, eğitim yapısı gibi birçok toplumsal unsur insanın siyasal toplumsallaşması üzerinde etkili olmaktadır. İnsan bu unsurlar aracılığıyla siyasal bilgiye sahip olmakta dolayısıyla toplumdaki siyasal değer ve tutumları öğrenmekte, siyasal konulara karşı algı, tutum, karar ve davranışlarını belirlemektedir.

Bu bölümde siyasal karar, siyasal davranış, siyasal motivasyon, siyasal tutum, siyasal algı, iktidara itaatin psikolojisi, siyasal toplumsallaşma, toplumsal etki, siyasal kültür, ideoloji, toplumsal bellek, toplumsal kimlik ve ötekileştirme gibi konular irdelenerek siyasal insanın psikolojik ve toplumsal yapılar tarafından nasıl şekillendirildiği ortaya konulacaktır.

2.1. SİYASAL KARAR VE SİYASAL DAVRANIŞ

2.1.1. Siyasal Karar Verme Süreci ve Karar Vermenin Dinamikleri

Siyasal karar verme süreci ve siyasal karar vermeyi etkileyen unsurlar ilk çağlardan bu yana birçok düşünür tarafından merak edilmiştir. Güncelliğini koruyan ve siyasal iletişim literatürü açısından önemli bir konu olan siyasal karar verme konusu siyasal alanı şekillendirmesi sebebiyle anlaşılması gereken önemli bir konudur.

Siyaset, temelde kamusal alan içerisinde bulunan konular hakkında seçmeyle ilgili işlemleri ifade etmektedir. Bu seçme işlemleri kimi zaman çıkarlara dayanırken kimi zaman da belli değerlerden hareket ederek yapılabilmektedir (Baykal, 1970: 13). Yaş, eğitim, kişilik, meslek, algı ve tutumlar, güvenlik beklentisi, saygınlık beklentisi, duygusal bağlılık, dinsel-siyasal inançlar ve aidiyet gibi etkenler siyasal kararları belirlemektedir. Siyasal kararları etkileyen unsurlara bakıldığında ortaya çıkan motivasyonların çoğunun psikolojik, sosyolojik, kültürel ve kişisel olduğu söylenebilir. Buradan hareketle siyasal karar verme dinamiklerinin birçok farklı unsurdan etkilenen karmaşık bir yapısı olduğu belirtilebilir.

Siyasal konularda karar verme en çok beynin prefrontal bölgesinde bulunan nöron denilen sinir hücrelerinin aktiviteleriyle gerçekleşmektedir. Buradaki nöronlar daha önce karşılaşılan riskler konusundaki deneyimleri ve bilgileri taşımaktadır. Beyindeki

ilgili kısımlar bu bilgi ve deneyimleri işleyerek insanın karar vermesini sağlamaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 108). Çok fazla seçeneğe sahip olmanın daha iyi karar vermeye yardımcı olacağını düşünen insan beyni açısından çok fazla seçeneğin olması kafa karıştırıcıdır (Batı ve Erdem, 2016: 47). Çok partili sistemlerin var olduğu siyasal ortamlar açısından düşünüldüğünde insanların bu ortamda siyasal karar almaları daha zordur.

İnsan beyninin iki karar dairesiyle çalıştığını keşfeden psikologlar ve nörologlar beynin bir karar almak zorunda kaldığı zaman durumu hızlıca inceleyip iki karar dairesinden birine gönderdiğini keşfetmişlerdir. Birinci karar dairesi limbik sistem tarafından yönetilirken, ikinci karar dairesi beynin ön tarafında yer alan prefrontal korteks tarafından idare edilmektedir (Batı ve Erdem, 2016). Hızlı kararlar veren birinci karar dairesi, otomatiktir ve kolaya kaçmayı sevmektedir. Detaycı olmayan bu karar dairesine çok fazla analiz ve hesap gerektirmeyen işler gönderilmektedir. Günlük yaşamda bulunan birçok rutin bu karar dairesi tarafından alınmaktadır. Bu karar dairesi bedensel isteklerle ilgili kararları veren kısımdır (Batı ve Erdem, 2016: 32). İkinci karar dairesi ise, düşünerek ve tartarak en doğru kararı vermeye çalışmaktadır. Birinci karar dairesinin aksine, buraya gelen kararlar dikkat, bilgi ve enerji gerektirmektedir (Batı ve Erdem, 2018: 33).

Limbik sistem tarafından yönetilen birinci karar dairesi siyasal karar vermenin dinamikleri açısından önemlidir. Beynin duygularla ilgilenen bu kısmı siyasal kararların verildiği kısımdır. Çünkü oy verme çok fazla düşünülmeden, enerji ve bilgi harcanmadan verilen siyasal kararlarla gerçekleşmektedir. Yani bilinçte yer alan bilgilerden ziyade siyasal karar bilinçdışı süreçlerden etkilenmektedir.

İnsanın karar verirken akılcı olduğunu çok az düşünür öne sürmektedir. Buna rağmen birçok düşünür insanın düşüncelerinin, duygularının, arzularının ve eylemlerinin bilinçdışı süreçlerle desteklendiğini iddia etmektedir. İnsanın karar ve davranışlarında bilinçdışı süreçlerin ve alışkanlıkların rolü büyüktür (Rose ve Abu-Rached, 2014: 16). Antik Yunan'da insanın karar vermesinde rasyonelliğin etkili olduğu düşünülmüştür. Çünkü insan akılcı bir varlık olarak kabul edilmiştir. Özellikle Platon ve Descartes felsefesinin temelinde bu fikir bulunmaktadır (Lehrer, 2009: 12). Homo economicus

yaklaşımında da insanların kararları akılcı bir şekilde verdiği varsayılmaktadır (Houghton, 2015: 85). Ancak bu fikir tartışmalı görülmektedir, çünkü insanlar kararlarını akılcı bir şekilde değil, duygusal bir şekilde vermektedir. Canan (2017: 312), duyguların insanın kararları üzerindeki önemini şu sözleriyle açıklamaktadır: *“İnsanlar hayatta birçok kararı duygularıyla vermektedir. Duygu ve sezgiler çok daha üst boyutta bir değerlendirmenin ürünleridir ve onlar sayesinde sözsüz- bilinçdışı örüntü deneyimlerinden de beslenen adını koymadığımız kadar seyyal, sınırları belirsiz ama bir o kadar da güçlü bir karar mekanizmasına sahiptir.”* Bu durumda insanların siyasal kararlar alırken akılcı değil, bilinçdışı tarafından yönetilen duygusal kararlar verdiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle siyasal iletişim uygulayıcılarının duygusal iletiler içeren iletişim kampanyaları yapmaları seçmenleri yanlarına çekmeleri açısından önem arz etmektedir.

Duygularla hareket eden insan beyni karar verme süreçlerinde bilgiyi değerlendirmek yerine, bulunduğu bağlam ve çevresel koşullar içerisinde değerlendirme yapmaktadır. Beyin önceki deneyimleri anımsayarak otomatik kararlar vermektedir. Buna *“ilk seçenek uygulaması”* denmektedir. Bu seçenek insan için en kolay olan seçeneği ifade etmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 38-39). İnsan genellikle karar verirken kolay olanı seçmektedir. Bu da içinde bulunduğu sosyal grubun kararlarına uygun olan anlamına gelmektedir. İlk seçenek uygulaması oy verme davranışı açısından önem taşımaktadır. Özellikle Türkiye’de büyük oranda kararsız seçmenin bulunması genellikle bu kesimlerin ilk seçenek uygulamasına yönelmesine neden olmaktadır. Seçmenler karar verirken içinde bulundukları toplumun ve geçmiş deneyimlerin etkisiyle çok düşünmeden otomatik bir şekilde siyasal kararlarını vermektedir.

En kolay olan seçeneği seçmeye meyilli olan insanın, siyasal kararları çevresindeki benzerliklerden etkilenmektedir. Çünkü insan beyni farklılıklardan ziyade benzerliklerden beslenmektedir. Bu nedenle benzerlikler insanın seçimleri konusunda gerçek bir değişken olmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 42). İnsanlar bir karar alırken ve yeni fikirler oluştururken çevrelerinde bulunan ve kendilerine benzeyen insanları temel referans olarak görmektedir. Bu durum siyasal kararlar üzerinde de etkili olmaktadır. İnsanın siyasal kararlar verirken hem çevresini referans alıyor olması hem

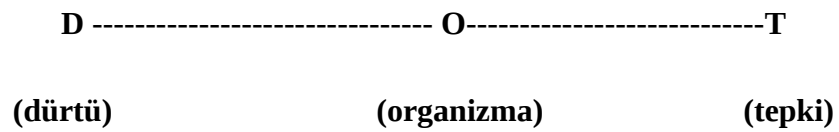
de duygusal kararlar vermesi siyasal iletişim çalışmaları açısından önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Toplumsal ve duygusal bir varlık olan insanın siyasal kararlarını etkileyebilmek için siyasal iletişim çalışmalarının insanın bu özelliklerine uygun bir şekilde yapılması önem taşımaktadır.

2.1.2. Beynin İşlevlerinin Bir Ürünü Olarak Siyasal Davranış

İnsan davranışlarına neden olan unsurları keşfetme fikri çok eskilere kadar uzanmaktadır. İnsan davranışı hakkındaki sorulara cevap bulma çabaları Hiporakrates'e kadar dayanmaktadır. Hipokrates tüm davranışların, duyguların ve düşüncelerin beyinden kaynaklandığını belirterek davranışın nörobiyolojik kökenleri hakkında temeli atan filozof olmuştur. 19. yüzyılda davranışın kökenini araştıran F. J. Gall de davranışların temelinde beynin olduğunu söyleyen bir nöroanatomisttir (Üngüren, 2015: 194). Beynin bir ürünü olan siyasal davranış bugün akademik alanda ilk filozoflarda olduğu gibi önemli bir araştırma konusu olarak kendini göstermektedir.

Siyasal davranışa artan akademik ilginin sebebi davranışsal siyaset biliminin yükselmesidir. Türkçe'ye Yavaşgel ve Polat (2003) tarafından “*seçimbilim*” olarak kazandırılan “*psephology*” yani “*oy verme davranışının bilimsel analizi*” (Heywood, 2007: 272) hala siyasal iletişim çalışmalarında merkezi konumdadır. Davranış, temel olarak organizmanın belli dürtüler karşısında gösterdiği tepkiler olarak tanımlanabilir. Bireyin gerçekleştirdiği davranış; dürtüler, organizma ve tepki olarak kendini göstermektedir (Baykal, 1970: 130; Yavaşgel, 2014: 114).

Şekil 5 : Davranışın Oluşumu



Kaynak: Yavaşgel, 2014: 115

Siyasal davranış, ise siyasal gelişmelerin izlenmesi, siyasal görüşün ifade edilmesi, siyasal parti ve örgütlere üye olmak, seçimlere katılmak (Baykal, 1970) gibi etkinlikleri içeren siyasal tepkileri ifade etmektedir. Julian Woodward ve Elmo Roper da “*Political Activity of American Citizens*” adlı çalışmada siyasal etkinlik teriminin tanımını sunarak bu etkinliğin beş davranış yoluyla oluştuğunu öne sürmüşlerdir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) Sandıklarda oy kullanma, 2) Olanaklı baskı kümelerini destekleme, 3) Yasamacılar ile kişisel olarak doğrudan iletişim kurma, 4) Siyasal parti etkinliğine katılma, 5) Sözel iletişim yoluyla siyasal görüşleri yayma alışkanlığını kazanmadır (Akt. Marcuse, 2015: 106).

Siyasal davranış bir siyasal katılma biçimidir. Bu nedenle siyasal davranış, insanın davranışlarının temelde bağlı olduğu genel düzenle uyumlu bir şekilde işlemektedir. Siyasal katılmayı Baykal (1970); “*siyasal olayları izleme, siyasal olaylar hakkında tavır takınma, siyasal olayların içine karışma*” şeklinde tanımlamaktadır. Tek hücreli ve beyni olmayan birçok basit organizma dahi içinde bulunduğu ortamdaki uyarıların etkisiyle davranış sergilemektedir. Basit veya karmaşık organizmalarda davranışlar beyinden gelen komutlarla gerçekleşmektedir. Bu davranışlar bir refleks gibi basit tepkilerdir, yani bilinçdışının etkisiyle ortaya çıkmaktadır (Damasio, 1994: 89). Çünkü insan içgüdüsel ve fark etmeden hareket etmektedir (Earls, 2009: 78).

Farabi'ye göre, duyu ve hayal gücünde ortaya çıkan arzu ve hoşnutsuzluklardan sorumlu olan, sonuçta bireyin sosyal ve siyasal davranışını motive eden şey iradedir. Farabi, hayvanların duyuları ve hayal güçleriyle gerçekleştirdikleri otomatik tepkileri ve rasyonellik tarafından desteklenen bilinçli ve düşünülmüş insan tepkileri arasında ayırım yapmaktadır. İlki genel olarak “*irade*” ye, ikincisi “*seçim*” e atfedilmektedir (Stanford Felsefe Ansiklopedisi, 2008). Farabi'nin yanı sıra insan davranışını açıklamaya çalışan bir yaklaşım da biyopsikososyal yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insan biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlıktır. Biyopsikososyal yaklaşım bireyin kişiliğinin ve davranışlarının biyolojik, psikolojik ve sosyal unsurların etkileşimiyle şekillendiğini öne sürmektedir. Sürekli olarak birbiriyle etkileşim halinde olan bu üç yapıdan birinde ortaya çıkan değişim insanın öbür yapılarını da değişime uğratmaktadır (Üngüren, 2015: 194).

Yavaşgel (2014:114) siyasal davranışın yalnızca bireyin sosyo-ekonomik ve kişisel niteliklerinin bir ürünü olarak düşünülmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu davranışın bir de siyasal bir boyutu vardır. *“Şöyle ki insanlar eğitimleri, gelirleri, meslekleri ya da kişisel yapıları ne olursa olsun belli bir iyi düzen anlayışı ile hareket etmektedirler”* (Yavaşgel, 2014: 114).

Deniz Baykal siyasal davranışın altında üç boyut olduğunu belirtmektedir: Bunlar; 1) Bilgi ve rasyonel düşünce, 2) Toplumsal baskı, 3) İnsanın psikik gerginlikleri ve ihtiyaçlarıdır. Bu üç unsurun ağırlığı ve önemi kişiden kişiye değişmesine rağmen her insanın siyasal davranışında bu boyutlar yer almaktadır. Bu boyutların öneminin kişiden kişiye değişmesinin temel nedenleri bireyin kişilik yapısı ve onu çevreleyen sosyo-kültürel ortamdır (Baykal, 1970: 96). İnsanın toplumsal bir uyum arama ihtiyacının bir aracı olan siyasal davranış, insanın sadece siyasal inançlarıyla değil, aynı zamanda kendi benliğini bulduğu belli grupların etkisiyle gerçekleşmektedir. Bu durum, insanın kendi toplumsal çevresine uymasını sağlarken kendisi ile özdeşleştirdiği grupların davranışları tarafından etkilenmesine de yol açmaktadır (Simon, 1957).

Hem nesnel hem de öznel yaşantılara dayanan siyasal davranışın (Baykal, 1970: 96) önemli bir bileşeni olan oy verme davranışı insan beyninin verdiği en önemli kararlardan biridir. Ortalama bir bireyin oy verirken son derece akılcı ve tutarlı olduğu varsayılmaktadır. Ancak yapılan birçok deney ve araştırma insanların siyasal davranışları sırasında rasyonel olmadığını ortaya koymuştur (Batı ve Erdem, 2016: 67). Aksine siyasal davranış insanın parti lideri, parti kadroları, parti geçmişi ve ideolojisi ile kurduğu duygusal bağa dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse siyasal davranışın temelinde akıldan ziyade duygular yer almaktadır.

2.2.SİYASAL DAVRANIŞIN PSİKOLOJİSİ

2.2.1. Siyasal Davranışı Etkileyen Psikolojik Faktörler

Karmaşık bir varlık olan insanoğlunun siyasal davranışını belirleyen birçok farklı etmen bulunmaktadır. Bu etmenlerin arasında psikolojik faktörler de yer almaktadır. İnsan siyasal davranış gerçekleştirirken güdü, motivasyon, tutum, algı gibi psikolojik

unsurların etkisiyle davranışa yönelmektedir. Bu nedenle bu konuları anlamak siyasal davranış etkilemeye çalışan siyasal iletişim uygulayıcıları için önem arz etmektedir.

İnsanın duyuları ve motor sistemi duygu ve düşüncelerini algılama, anlama ve ifade etmesine büyük oranda katkı sağlayan unsurlardır. Bu unsurlar insana algı, anlama ve harekete geçme konusunda belli kategoriler sağlamaktadır. Bu kategorize etme biçimine “*cisimleşmiş biliş*” adı verilmektedir (Zaltman ve Zaltman, 2017: 60). Beynin cisimleşmiş bir organ olduğunu belirten Edelman beynin ve bedeninin hassas bir etkileşim halinde olduğunu söylemiştir (Akt. Zaltman ve Zlatman, 2017: 60). İşte bu anlamda insan davranışını ve zihnini inceleyen ve anlamlandırmaya çalışan psikoloji siyasal davranış analiz etmek ve yönlendirmek açısından önemli bir alan olarak kendini göstermektedir.

Schopenhauer, bir insanın davranışının insanın mantığıyla aldığı kararlar tarafından belirlenmediğini söylemiştir. Bu nedenle de insan sadece öyle olmayı arzu ettiği için belirli bir kişiliğe bürünmemektedir. İnsanın davranışları onun içsel ve değişmez karakterinin etkisiyle şekillenmektedir. Yani insan davranış güdüler ve psikolojik unsurlarla belirlenmektedir. Dolayısıyla Schopenhauer’a göre bir insanın davranışının hem karakteri hem de güdüsünün zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Schopenhauer, 2015: 58). Schopenhauer’un bu yaklaşımından yola çıkarak siyasal davranış diğer tüm davranış biçimlerinde olduğu gibi belirleyen unsurlardan birinin insan psikolojisi olduğunu söylemek mümkündür.

Jeremy Bentham’ın öne sürdüğü insanın çıkarları doğrultusunda siyasal davranış sergilediği fikrine Harold Laswell karşı çıkmıştır. Laswell insanların siyasal davranış gerçekleştirirken sadece ekonomik çıkarlara göre hareket etmediğini ve çeşitli değerler doğrultusunda davranış sergilediğini belirtmiştir. Bu değerler arasında ekonomik, sosyolojik beklentilerin yanı sıra sevilme, sayılma, ahlak gibi psikolojik unsurların da yer aldığını öne sürmüştür (Baykal, 1970: 87). Laswell’in siyasal davranış konusunda belirlediği motiflere bakıldığında Schopenhauer gibi davranışın temeline psikolojik unsurları da koyduğunu söylemek mümkündür.

Davranış ister siyasi olsun ister olmasın psikolojik faktörler tarafından şekillendirilen bir unsurdur. Bu nedenle davranışın çözümlemesi için insan dürtüleri, güdöleri, motivasyonları, tutum ve algılarını bilmek siyasi iletişim çalışmaları açısından gereklidir.

2.2.1.1. Davranışın Yönün ve Gücünün Belirleyicisi Olarak Siyasi Motivasyon

Siyasi davranışın anlaşılması için davranışın altında yatan ruhsal süreçleri anlayabilmek açısından güdü ve dürtü kavramlarını açıklamak gereklidir. Çünkü insanın siyasi anlamda ihtiyaç ve ilgileri mevcuttur. Bu ihtiyaç ve ilgiler çoğu zaman insanın doğasına ait unsurlar olarak kendini göstermektedir. Edward Bernays (1928) kamuoyunun manipölasyonu için insana hakim olan kendini koruma, üreme ve sevgi gibi temel güdülerin bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. Bernays'a göre *“Kamuoyunu oluşturmak ve değiştirmek için insanı güdüleyen unsurları bilmek gereklidir”* (Bernays, 1928: 958).

İngilizce karşılığı motive olan güdü, hareket etmek anlamını taşımaktadır. İnsanı harekete geçiren güdülenme sürecinde içsel ve dışsal faktörler rol oynamaktadır (Darıcı, 2017: 217). İstekleri, arzuları, ihtiyaçları ve ilgileri içerisine alan bir kavram olan güdü organizmayı etkileyerek harekete geçiren önemli bir unsurdur (İnceoğlu, 2011: 192; Tuna, 2011a: 3). Güdü, tüm davranışları zorunlu olarak yönlendiren kurallar bütününden oluşmaktadır (Schopenhauer, 2015: 77). Krosnick vd. farklı siyasi güdüler olduğunu belirtmiştir. Bunlardan bazıları; sorumlu bir vatandaş olma, bir arkadaşın veya ailenin oy kullanması, bir adaya rakiplerinden çok ilgi duymak şeklinde sıralanabilmektedir (Krosnick vd, 2010: 1293).

Güdülenmeyi sağlayan nesnenin bilinmesi ve bu nesnenin farkına varılması gereklidir. Güdünün ne kadar anlamlı bir şekilde algılandığının bir önemi yoktur. Güdünün algılanması uyarılacak olan davranış belirleyen neden, olduğu sürece etkili olacaktır (Schopenhauer, 1998: 41; Cücelioğlu, 2006: 230). İnsanın ihtiyacı olan bir konu hakkında siyasi mesaj gönderildiği zaman bu mesaj, güdülenmeye neden olacağından insanın siyasi karar ve davranışları üzerinde etkili olacaktır.

Bilinçli veya bilinçdışı etkenleri içeren dürtü bir dengeleyici ve davranışın itici gücü olarak tanımlanabilir (Ertürk, 2013: 146). Dürtü, organizma ve davranış arasındaki ilişki iki yönde ilerlemektedir. Bu nedenle insanlar aynı dürtüler karşısında her zaman aynı tepkileri göstermemektedir. Dürtü ve organizma arasındaki ilişki algılama ile gerçekleşmektedir. Algının ise ayıklanmış ve saptırılmış olması sebebiyle aynı durum karşısında insanlar farklı davranışlar sergileyebilmektedir (Baykal, 1970: 30). Bu durum siyasal davranış açısından önemlidir. Dürtüler ve güdüler tarafından şekillendirilen siyasal davranış insanın algılarının manipüle edilebilmesi doğrultusunda farklılık göstermektedir. Bu da insanın siyasal davranışının tutarlı olmadığını güdülerini ve algılarına göre değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

İstenç ediminin içeriğini oluşturan güdü bir nesneye yöneliktir ve nesneyi bir değişikliğe uğratmayı amaçlamaktadır. İnsan bir nesneye karşı bir tepki verir. İstenç ediminin gücü yani istenenleri davranışa dönüştürme gücü bu tepkilerden oluşmaktadır (Schopenhauer, 1998: 22). İşte bu tepkilerin oluşması için gereksinim, dürtü ve güdü olarak adlandırılan bireyi belli davranışlara içsel olarak iten bütüne güdülenme denmektedir (Ertürk, 2013: 146). Güdülenme insanın, güdülerin etkisiyle davranış gerçekleştirme süreci yani motivasyondur.

Motivasyon harekete geçirici olarak; hedefe yönlendiren ve faaliyete geçiren güç şeklinde tanımlanmaktadır (Ertürk, 2013: 148). İnsan davranışlarının uyarılması sürecini ifade eden motivasyon karar verme noktasına varmak için bilişsel bağlamda harekete geçmeyi sağlaması nedeniyle önem taşımaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 275). Motivasyon belli bir amaca yönelik davranışın ortaya çıkmasını ve sürdürülmesini sağlayan enerji, duygusal ve düşünsel süreçlerin tümünü ifade etmektedir (Ertürk, 2013: 148). Bireyin eylem yönü, gücü, öncelik sırası üzerinde belirleyici olan iç veya dış bir uyarıcının etkisi sonucunda harekete geçmesi anlamına gelen motivasyon (İnceoğlu, 2011: 192), bireylerin gereksinimlerini sağlamak üzere ortaya çıkan, bireyi harekete geçirici bir faktördür. Burada önemli olan insanların nelere gereksinimi olduğunu, davranışlarını ve davranışlarının nedenlerini bilmektir (Ertürk, 2013: 146). Siyasal motivasyon ise; bir siyasal lider, siyasal parti, siyasal olay veya duruma karşı

gereksinimler doğrultusunda harekete geçmektir. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, siyasal motivasyon, siyasal konularda davranış göstermeye meyilli ve istekli olma durumu olarak tanımlanabilir.

Cengiz Anık (2000: 186), siyasal motivasyon sürecinin unsurlarını şu şekilde sıralamıştır:

- 1) *Dengesizlik veya gerilim*: Seçmenlerin sorunlarını ve hoşnutsuzluklarını içeren yoksunluk durumudur.
- 2) *Siyasal itici güçler*: Bunlar seçmenleri harekete geçiren enerjik güçleri ifade etmektedir.
- 3) *Eyleme veya davranışa karar verme*: Seçmenin içinde bulunduğu çevreyle kurduğu iletişim sonucunda bir karar vermesidir.
- 4) *Davranışsal niyetler*: Bir nesne, simge, kavram vs. ile ilgili seçmenin değerlendirmelerinin davranışın ve niyetin yönünü belirlemesidir.
- 5) *Motivasyon sürecindeki değişim*: Bu değişim seçmenin, iknacı tarafından düzenlenen biçimde bir davranış ortaya koymasını ve iknacının beklediği siyasal davranışın ortaya çıkmasını anlatmaktadır.

Motivasyon kuramlarından özendirici uyarıcı kuramı çevredeki herhangi bir durumun veya olayın davranışın gerçekleşmesinde uyarıcı olabileceğini savunmaktadır. Yani davranışın temelinde biyolojik bir uyarıcı olmak zorunda değildir. Bir nesne, bir olay veya kişi bir uyarıcı olabilir (Tuna, 2011a: 4). Bu yaklaşım siyasal motivasyon açısından önemli bir yaklaşımdır. Çünkü psikolojik unsurlar kadar sosyolojik unsurların da etkisiyle davranış sergileyen bireyler içinde bulundukları toplumda gerçekleşen siyasal olaylar veya durumların etkisiyle siyasal davranışlarını şekillendirmektedir. Yani birey, biyolojik unsurlarının yanı sıra içinde bulunduğu toplumda yer alan özendirici unsurların etkisiyle siyasal davranış konusunda motivasyon sahibi olmaktadır.

Siyasal iletişimde başarıya ulaşma, kitleleri ikna etme ve siyasal davranışı yönlendirmek için insan ihtiyaçları ve siyasal motiveleri bilmek gereklidir. Seçmenlere gönderilecek siyasal iletiler bireylerin siyasal güdü ve gereksinimlerine

uygun olmalıdır. Bu şekilde tasarlanan siyasal iletişim çalışmalarını bireyi güdüleyeceğinden siyasal iletilerin seçmenleri istenen siyasal davranışa yönlendirme olasılığı artacaktır.

2.2.1.2. Siyasal Davranışın İtici Gücü: Siyasal Tutumlar

Siyasal tutum konusu siyasal iletişimin anahtar kavramlarından biri olarak göze çarpmaktadır. Çünkü siyasal tutum ve siyasal davranış arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Siyasal tutumlar siyasal davranışları şekillendiren önemli unsurlar olarak kendini göstermektedir. Toplumsal bir olgu olarak kabul edilen siyasal tutumlar durağan bir yapıda değildir, değişime uğrayabilmektedir. Değişime açık olan siyasal tutumlar toplumsal yapı, eğitim, ekonomik durum, deneyimler, kişilik gibi birçok farklı unsur tarafından oluşturulmaktadır.

Tutum ile ilgili geçerliliğini koruyan açıklamalar getiren Gordon Allport (1935: 798), tutumları "*Çağdaş Amerikan Sosyal Psikolojisinde en ayırt edici ve gerekli kavram*" olarak tanımlamıştır. Allport, tutumları anlamının bireylerin tercih ve davranışlarını anlamının yanı sıra grupların kültür ve eylemlerini anlamaya olanak sunacağını belirtmiştir. Allport (1935: 810), tutumu "*bireyin ilişkili olduğu tüm nesnelere ve durumlara karşı tepkisine doğrudan veya dinamik bir etki uygulayarak, deneyimle örgütlenen zihinsel ve sinirsel bir davranışa hazırlık durumu*" olarak tanımlamıştır. Krech ve Crutchfield (Akt. Schwarz ve Bohner, 2001: 436) ise, tutumu bireyin dünyasının bazı yönleriyle ilgili motivasyonel, duygusal, algısal ve bilişsel süreçlerin kalıcı bir organizasyonu olarak tanımlamışlardır.

Lambert tutumu bireyin herhangi bir çevresel olay karşısında örgütlenmiş ve tutarlı düşünce, duygu ve tepki biçimi olarak tanımlamıştır. Lambert'e göre, tutum geliştirme bireylerin çevrelerine uyum sağlama biçimlerinden biridir. Yani tutum toplumsallaşmanın önemli bir boyutudur (Akt. İncoğlu, 2011: 18) Lambert'in tanımından yola çıkarak tutumların oluşumunda düşünsel, duygusal ve davranışsal öğelerin arasındaki işlevselliğin etkili olduğu belirtilebilir (İncoğlu, 2011: 19; Ertürk,

2013: 225; Usal ve Kuşluvan, 2002: 126; Milburn, 1998: 27). Düşünceler, insanın duygularını, duygular ise davranışları meydana getirmektedir (Ertürk, 2013: 238).

İçten gelen bir duygu olan ve davranışla anlatılan tutum, tek bir sözcük bile söylemeden görülebilmektedir. Çünkü tutum beden dili ve yüz ifadeleriyle de dışarı yansıtılabilmektedir. Bu durum tutumun bulaşıcı olabilmesine imkan vermektedir (Maxwell, 1996: 17). Bir olay, nesne, durum veya kişi karşısında belirli bir davranış sergilemeye hazır olma hali olarak tanımlanan tutumla bireyin kişiliği, içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel yapı, toplumsallaşma süreci, bilgi birikimi ve yaşam deneyimleri arasında yakın bir ilişkiden bahsetmek mümkündür (İnceoğlu, 2011: 16). Tutumun başkalarını etkileme ve içinde bulunulan toplumdan etkilenme özelliği siyasal davranışın yönlendirilmesi açısından önemlidir. Çünkü birey çevresinde bulunan tutumlardan etkilenerek siyasal davranışına yön vermektedir. Birey çevresinde bulunan insanların bir siyasal lidere, partiye, ideolojiye, olaya veya duruma karşı tutumlarını hem etkileyebilmekte hem de çevresindeki tutumlardan etkilenebilmektedir.

Belli fikirler, inanışlar ve alışkanlıklar bir kez insan beynine girdikten sonra beynin donanımının bir parçasına dönüştüklerinden bunları sarsmak son derece zor olmaktadır (Lindstrom, 2017: 203). İstenilen siyasal davranışların yaratılması için beyindeki bu inanış ve alışkanlıkların iyi yönetilmesi gerekmektedir. Hobbes'un, (2014: 140-141) da belirttiği gibi insanların eylemleri onların düşüncelerinden doğmaktadır. Bu nedenle insanların eylemlerinin iyi yönetilmesi düşüncelerinin iyi yönetilmesiyle ilişkilidir. Maxwell (1996: 14) insan etkinliğini değiştirmek için tutumu değiştirmek gerektiğini vurgulamıştır. Bunun için ikna önemli bir araç olarak kendini göstermektedir. Grogias'a göre, iknanın amacı insanların görüş ve tutumlarını değiştirmektir. İkna gücü retorikle ruha istediği şekli verme gücüne sahiptir (Akt. Polat, 2008: 11). Buradan hareketle siyasal düşünceleri istenilen şekle sokarak siyasal davranışı yönlendirmek açısından siyasal ikna mekanizmalarının önemli olduğunu belirtmekte fayda vardır. Yani siyasal tutumlar siyasal ikna ile değişime uğrayabilmektedir.

Siyasal tutumların değişimi üzerine araştırmalar yapan Carl Hovland “*Yale İletişim ve Tutum Değiştirme Programı*” başlığıyla II. Dünya Savaşı sırasında araştırmalar yürütmüştür. Savaşın sonrasında da devam eden bu araştırmalar üç iletişimsel dinamik etrafında biçimlendirilmiştir. Bu üç unsuru şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) İletişimin kaynağı, 2) İletinin karakteri ve bağlamı, 3) Alıcının özellikleri (Güngör, 2016: 88; Billig, 2003: 223). Amerikan ve Rus gazetelerinin kullanıldığı ve propaganda içerikli filmlerin gösterildiği araştırmada elde edilen sonuçlara göre insanlar güvendikleri kaynaktan gelen iletilere daha kolay inanıp tutum değiştirmeye ikna olmaktadır. Bu çalışma da tutumun değişiminin belli şartlar altında mümkün olduğunu gösterme çabası içindedir.

Tutum değişiminin mümkün olması siyasal iletişim çalışmaları açısından önemlidir. İnsan beyninde yer alan kodların ortaya çıkarılarak bunlara uygun siyasal iletişim çalışmaları yapılması tutumları değiştirmeye dolayısıyla seçmen davranışını istenen yöne çekmeye imkan sunmaktadır. Bir seçmenin siyasal tutumları değiştirilerek hiç oy vermeyeceği bir partiye oy vermesi sağlanabilmektedir. Bunun yolu da doğru siyasal iletişim stratejileri ve iletilerinden geçmektedir.

2.2.1.3. Duyu Organlarında Tepki Uyandıran Enerji: Siyasal Algi

Nesnel dünyayı öznel bilince aktarmak olarak tanımlanabilecek olan algı konusu da siyasal davranışını açıklamak için irdelenmesi gereken bir başka konudur. Toplumsal değerlerle yakından ilişkili olan siyasal algılar bireyden bireye kültürden kültüre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum siyasal algıların insanın psikolojik yapısı kadar içinde bulunduğu toplumsal yapı tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle siyasal algılar psikolojik yönden ele alındığı gibi toplumsal yönden de irdelenmelidir.

Bilincin ilk ögesi olan psikolojik ve toplumsal özellikler taşıyan algılama, yüzyıllardır psikologların, filozofların ve fizyologların başlıca ilgi alanlarından biri olmuştur. İlk Çağ filozofu olan Platon gözlerin, kulakların ve öteki duyuların aldatmacalarla dolu olduğunu belirtmiştir. Dış dünyada bulunan nesneler; değişebilen, eksikli, görelî,

bağımlı ve bileşik olan yapılardır. Duyularla algılanan bu nesneler Platon'a göre gerçekte var olan nesneler değildir. Bunlar yalnızca gerçekliğin görünüşlerini ifade etmektedir. Gerçek olan ideallerdir ve insanın gerçek algılarını oluşturması gereken yapılar bunlardır. İdealar değişime uğramaz ve kalıcıdır (Tarlacı, 2009). Bu anlamda Platon'un Mağara Alegorisi ön plana çıkmaktadır. Bir mağarada karşılarındaki duvarı görececek bir şekilde oturan zincire bağlanmış insanlar duvarda bulunan bir takım gölgelerle hayatı anlamlandırmaktadır. Başka bir yere bakmayan insanlar gerçekliğin bu olduğunu düşünmektedir. Bu insanlardan bazıları zincirlerinden kurtulup başka yönlerde bakarak duvara yansıyan insanların ve imgelerin gerçeklik değil, gölgeden ibaret olduğunu fark etmektedir. Bu metafor dünyanın kurgusal olduğunu ve siyasal insanı şekillendiren kültürel unsurları ve ideolojileri ifade etmektedir. Yani insan kendisine sunulduğu şekliyle dünyayı algılamaktadır. Sunulan bu dünya manipülatif olsa da insan tarafından gerçeklik olarak algılanmaktadır.

Edmund Husserl bilinçli yaşamın temeline, dış dünyadaki nesnelerin algılanarak ön algılar kütesine katılmasını koymuştur (İsen ve Batmaz, 2002: 89). Buna karşılık Leibniz küçük algılar adını verdiği ve insanın farkına varamadığı algılarının olduğunu öne sürmüştür. Hissedilemeyen bu algılar insanın davranışını yönlendiren bilinçdışı algıları ifade etmektedir (Eagleman, 2013: 13). George Berkeley, insanın doğrudan algıladığı her şeyin kendi zihnindeki düşüncelerden oluştuğunu, doğuştan insan zihninde düşünceler bulunmadığını belirtmiştir. İnsanın düşüncelerinin deneyimlerinden kaynaklanan algılar sonucunda oluştuğunu ve var olanın algılanabileceğini vurgulamıştır (Tarlacı, 2009) Berkeley gibi Hobbes da algıların sonradan edinildiğini belirterek, insan zihninde ilk başta tümüyle veya kısmen duyu organlarından gelen bir algılama olmadığını öne sürmüştür. Bir nesnenin, duyu organları ve insan vücudunun diğer kısımları üzerinde iz bıraktığını söyleyen Hobbes, bu izlerin bir görüntüler çeşitliliği yarattığını ve bunların kökeninin algı olduğunu belirtmiştir (Hobbes, 2014: 24).

Algıların temelini oluşturan duyumlar duyu organları tarafından getirilen ve henüz işlenmemiş bilgiye verilen addır. Gelen bilgileri işleyerek belli bir yapıya ve organizasyona sokma işlemi de algı olarak tanımlanmaktadır (Cücelioğlu, 2006: 118;

Ertürk, 2013: 229). Algı, genel itibariyle dış çevreden gelen duyuların çeşitli şiddet ve yoğunluğa sahip uyarıcılar aracılığıyla anlık olarak zihinde yarattığı karmaşık ve özel tasarım şeklinde tanımlanabilmektedir (Darıcı, 2017: 171). Algılama, yalnızca duyulara bağlı fizyolojik bir süreçle sınırlandırılmaz. Bunun ötesinde algılama, duyuların merkezi sinir sistemine elektrokimyasal yolla ilettikleri enerjiden ibaret olan mesajların yapısal bir biçimde anlamlandırılması sürecidir (İsen ve Batmaz, 2002: 89). Yani algılama, herhangi bir nesne, olay, olgu, sözcük gibi uyarıcıların insanın beş duyu organı ve sezgilerinin yardımıyla düşünsel olarak belirlenmesi, anlaşılması, tanınması, yorumlanması ve açıklanması durumudur (Darıcı, 2017: 168; Usal ve Kuşluvan, 2002: 40).

Algının en önemli unsuru algılamadır. Çünkü duyu organları tarafından kaydedilen uyarıcılar ve bu uyarıcılara verilen tepkilerden ziyade bunlarla ilgili yapılan yorumlar ve anlamlar önemlidir (Ertürk, 2013: 226). Pratik anlamda algıların ve algılamanın gerçeğin kendisi olabileceğini öne süren siyaset bilimci Andrew Heywood insanların sahip olduğu inançların, sembollerin ve değerlerin yani algılarının siyasal sürece karşı tutumlarını belirlediğini söylemiştir. İnsanların algıları içinde yaşadıkları siyasal sistem hakkındaki düşüncelerini etkilemektedir (Heywood, 2007: 223). Bu düşünceler yani algılar duygularla beraber siyasal tutumları oluşturmakta siyasal karar ve davranışın ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

İnsanın algı sistemi her saniyede beyne 11 milyon parça veri göndermektedir. Duyu organları ile çevresinde olup bitenleri algılayan insan, topladığı verileri aynı anda bilinçli zihne aktarmamaktadır. İnsan zihni gereksiz olduğunu düşündüğü verileri filtreleyerek çok azını değerlendirmektedir (Bişkin, 2014: 68). Yani insan zihni bilinçsiz bir şekilde çevreden aldığı duyuları algılayarak dünyayı şekillendirmektedir.

Bilinçli zihnin buzdağının yalnızca görünen bölümü olduğunu belirten Freud, düşünce ve davranışları yönlendiren kısmın bilinçdışı olduğunu söylemiştir. Freud'un bu fikri bugün hala geçerliliğini korumaktadır. Bu durumun yarattığı en önemli sonuç, insanın seçimlerinin altında yatan nedenleri bilmemesidir. Beyin çevreden sürekli bilgiler toplayarak bu bilgileri davranışları yönlendirmek için kullanmaktadır (Eagleman,

2016: 104). M.Wertheimer, W.Köhler ve K.Koffka gibi geştalt savunucularına göre, algı bilinçli bir yaşantıyken duyum bilinçli bir yaşantı değildir. Her uyarıcı otomatikman bir duyum üretmesine rağmen, bu durum bir uyarıcının diğer uyarıcılardan izole edileceği anlamına gelmemektedir. Her uyarıcıya ait duyumların toplamı bilinçli yaşamı yani algıyı meydana getirmektedir. Diğer bir ifadeyle söylemek gerekirse, bilinçli yaşantıyı oluşturan unsurlar dış dünyada yer alan uyarıcı ve olaylar arasındaki etkileşim ve ilişkilerdir. Yani “*bilinçli yaşantı bilinçsiz çıkarımların bir ürünü*” olarak ortaya çıkmaktadır (Cangöz, 2005: 53).

Bilinçsiz çıkarımların bir ürünü olan algılar sadece görünenlerle değil, deneyim, istek, ihtiyaç ve duygularla şekillenmektedir (Darıcı, 2017: 168). Hazırlama yani priming etkisi bir şeyin başka bir şeyle ilgili algıyı etkileme durumunu ifade etmektedir (Eagleman, 2016: 104). Priming etkisi bir olayın veya eylemin üzerinde kolaylaştırıcı etkisi bulunan ve beyinde depolanan bilginin insan algısını etkilemesi durumudur (Molden, 2014: 3). Hazırlama ya da priming etkisi siyasal iletişim açasından irdelenmesi gereken bir kavramdır. Çünkü insanın önceden deneyimlediği ve zihninde yer edinen olay ve eylemler siyasal algıları üzerinde etkili olmakta ve siyasal davranışı yönlendirmektedir. Bu nedenle istenilen siyasal davranışın gerçekteşmesi için insanın siyasal deneyimlerini ve zihninde yer alan siyasal olayları şekillendirmek, yani seçmeni siyasal davranışa hazırlamak gereklidir.

İnsanların dış dünyayı gerçeklere göre değil, algılarına göre değerlendirmesi sebebiyle siyasal algı son derece önemli bir konudur. Duyu organlarında bir tepki oluşmasını sağlayan siyasal algılar, bireyin içinde bulunduğu siyasal bağlamdan, çevreden, yaşadığı siyasal olaylardan ve siyasal deneyimlerden etkilenererek insan zihnine yerleşmektedir. Zihne yerleşen bu siyasal algılar sonraki zamanlarda siyasal seçeneklerle birleştirilip siyasal algılara uygun siyasal davranışı ortaya çıkarmaktadır.

2.2.1.4. Siyasi Otorite ve İktidara İtaat’ın Psikolojisi

İnsan yaşamının her alanında yer alan iktidar kavramı sadece siyaset alanında görülen bir kavram değildir. İktidara toplumsal yaşamın her alanında bireyler arası ilişkilerde

de rastlamak mümkündür. Toplumun tüm kesimleri üzerinde etkili olan iktidara bireyler içten bir bağlılıkla itaat etme psikolojisine sahiptir. Siyasal davranışı yönlendiren bu itaat psikolojisinin anlaşılması siyasal iletişim çalışmalarını yönlendirmek açısından önemlidir.

Toplumda yer alan bir uyarıcıya incelemeden, sorgulamadan, tartışmadan ve eleştirmeden kesin bir şekilde uyma davranışına itaat adı verilmektedir. Bu durum kaynağın üstünlüğünü, gücünü ve denetimini koşulsuz bir şekilde kabul etmek anlamına gelmektedir (Usal ve Kuşluvan, 2002: 206). İtaat etme açık bir mesajla verilen karşılığı ifade etmektedir. İtaat etme sosyal etkiyi direkt olarak ve en etkili şekilde yansıtmaktadır (Karadoğan Doruk, 2015: 82). Bazı düşünürlere göre insan beyni, doğal seçilimin çocukların beynini anne-babalarına inanma eğilimi ile donatması nedeniyle otoriteye boyun eğme eğilimi göstermektedir. Bu doğal eğilim erişkin insanın otorite konumundaki kişilere inanma ve otoriteye uyma eğilimi şeklinde kendini göstermektedir (Eşel, 2009: 196-197). Miligram insanların aile, okul, üniversite, şirket, ordu gibi hiyerarşik yapılar içerisinde yaşadıklarını belirtmiştir. Bu durum otoriteye itaat etmenin evrimsel sonucundan kaynaklanmaktadır. Yani insanlar itaat etme eğilimiyle doğmaktadır. Bu evrimsel eğilim sosyal yapı ve belli durumlarla etkileşim halinde belli itaat biçimleri yaratmaya çalışmaktadır. Milgram'a göre bireyler itaat ettikçe aktörel durum ortaya çıkmaktadır. Aktörel durum, bireylerin kendilerini eylemlerinden sorumlu görmediği psikolojik durumu ifade etmektedir (Houghton, 2015: 67). Gustave Le Bon da aktörel duruma benzer bir açıklama sunmaktadır. İnsanın kitlenin içine girdiğinde isimsizleştiğini söyleyen Le Bon, bu durumun insanı eylemleri konusunda mesuliyetsiz bir hale getirdiğini öne sürmüştür (Le Bon, 2013: 38-41).

Bilişsel yönden tembel olan bireylere hiç düşünmeden hareket imkanı tanıyan itaat etme (Sakallı, 2013: 67), Cannetti'ye göre, insanın kendi isteğiyle gerçekleştirdiği bir davranıştır. İnsan otorite tarafından sunulan yeni ve heyecan verici olduğunu düşündüğü şeylere kendi isteğiyle katlanmaktadır. Cannetti insanın gönüllü itaatini şu sözleriyle açıklamaktadır: *“İnsanın kendisi hiçbir şeyse iktidarın kucağına düşmekten anlaşılmasız kölece bir zevk alır. İnsanlar ne olacağını da bunun ne zaman olacağını da*

bilmezler. Boyun eğerek, titreyerek bekler ve kurban seçilmeyi umarlar” (Cannetti, 2012: 298). Le Bon da itaat konusunda Cannetti’ye benzer bir yorum getirmektedir. Le Bon’a göre insanların ruhuna hakim olan özgürlük ihtiyacı değil, esirlik ihtiyacıdır. İnsanların itaate susamış olmaları lider olarak gördükleri kimsenin ardından gitmelerini ve ona bağlanmalarını sağlamaktadır (Le Bon, 2013: 100).

İktidar; iradeyi egemen kılabilme, başkalarının davranışlarını denetleme, insanları bir şeyi yapmaya zorlayabilme gücü olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir şekilde belirtmek gerekirse iktidar başkalarını yönetme gücü şeklinde ifade edilmektedir (Kapani, 2014: 49; Kışlalı, 2014: 108). Parsons’a göre (Akt. Kışlalı, 2014: 109) iktidar, belirli bir topluluğun üyelerinin ortak çıkarları açısından önem taşıyan ve bu nedenle meşru sayılan belli yükümlülüklerin gerçekleştirilmesine yönelik genel bir yetkinin uygulanmasıdır. Yavaşgel (2014: 22) iktidarı “*toplumun kendisini etkileşim sürecinde yanlış bir şekilde örgütlediği ideolojilerin baskısı altında çalışan somut toplumsal bir mekanizmadır*” sözleriyle açıklamaktadır.

Siyasal iktidarın anlaşılması ve çözümlenmesi rıza ve iktidar kavramlarının açıklanmasıyla mümkündür. İktidarın emir ve kararlarına hiçbir baskı veya zorlama olmaksızın itaat eden yönetilenler, gönüllü bir şekilde iktidara rıza göstermektedir. Bu rıza ve itaatin temelinde çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bilinçli olabileceği gibi insan bilinçsiz bir şekilde de karar ve emirlere uyma eğilimi gösterebilmektedir. Bunun yanı sıra gelenek ve görenekler, toplumsal çevre, eğitim, çıkar, şartlandırma, ceza korkusu ve çaresizlik duygusu itaatin nedenleri arasında yer almaktadır (Gökdağ vd., 2012: 59; Kapani, 2014: 53).

Siyasal iktidar toplumda yer alan yaygın inançlara ve değer sistemine hangi ölçüde uygun ise o derece meşru sayılmaktadır. Meşru kabul edilen iktidarın emirlerine uyulması da doğal kabul edilmektedir. Toplumun büyük çoğunluğunda meşru kabul edilmeyen bir siyasal iktidar varlığını devam ettirebilmek için zora ve baskıya başvurmaktadır (Kışlalı, 2014: 110). İtaat edilmesini isteyen kişiler tarafından bağlılık stratejileri kullanılmaktadır. Özellikle bireylere yapılan tutarlılık baskısı bireyleri itaat etmeye zorlamak amacıyla uygulanmaktadır (Cialdini, 2015: 105).

Aydınlanmanın öne sürdüğü görüşlere göre yetisizliğe dönüşmüş olan çağın insanının akli kullanma biçimi otorite ve gelenek tarafından biçimlendirilmektedir (Yavaşgel, 2014: 22). Meşru iktidar anlamına gelen otorite normal koşullarda kuvvete, zora veya tehdide başvurmada bir iradenin yürütülmesi yeteneğini ifade etmektedir (Kapani, 2014: 56). Weber otorite türlerini üçe ayırmaktadır. Weber'in bu ayırımına göre geleneksel otorite, karizmatik otorite ve hukuki otoriteden bahsetmek mümkündür. Feodal ve ataerkil bir yapının olduğu otorite türü olan geleneksel otoritede iktidarın kaynağını gelenekler ve yerleşik inançlar oluşturmaktadır. Liderin olağanüstü özelliklerinden kaynaklanan karizmatik otoritede iktidarın kaynağı liderin doğuştan sahip olduğu kişisel özelliklerdir. Hukuksal otoritede iktidarın kaynağı akıl ve kurallardan oluşmaktadır (Kışlalı, 2014: 110-111). Geleneksel otoritede makamlardan ziyade, kişilere karşı itaat söz konusudur. Karizmatik otoritede ise, liderin kutsal ve kahramanca görülen üstün özelliklerine itaat edilmektedir. Hukuki otoritede iktidara itaat hukuka uygun olmasından kaynaklanmaktadır (Kapani, 2014).

Milgram yaptığı deneylerle, meşru kabul edilen bir otoritenin insanları itaat etmeye zorlaması durumunda insanın en yüceltilen ilkeleri ve değerleri ihlal edeceğini ortaya koymuştur (Houghton, 2015: 65). Genel anlamda temelinde otoriteden gelen bir emre uyma olan itaat etme *'otoritenin emirleri ile oluşan davranış değişikliği'*dir (Sakallı, 2013: 65). İktidar ve otoriteye itaat etme konuları siyasal iletişim çalışmalarını yönlendirmek açısından incelenmesi gerekli konulardır. Meşruluğunu sağlamaya çalışan otoritenin ve iktidarın emriyle hareket etme eğilimi içinde olan insan, siyasal davranışını meşru kabul ettiği iktidarın emirleri doğrultusunda şekillendirmektedir. Bu durumda siyasal iletişim çalışmalarında otorite kabul edilen siyasal liderin nerede ve ne şekilde konumlandırılacağı siyasal davranışı yönlendirmek açısından önemlidir.

2.3. SİYASAL DAVRANIŞIN SOSYOLOJİSİ

2.3.1. Siyasal Davranışın Altında Yatan Sosyo-Kültürel Faktörler

Sosyo-kültürel etkenler bugün insanın ruh halinden davranışına kadar birçok unsur üzerinde etkili olmaktadır. Bir toplumda yer alan inançlar, gelenekler, sosyal ihtiyaçlar

bireylerin siyasal davranışlarını şekillendirmektedir. Bu nedenle sosyolojik ve kültürel unsurlar siyasal davranışı çözümlemeye çalışan siyasal iletişim çalışmaları açısından irdelenmesi gereken konulardır.

Doğa her zaman kültürle iç içe düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, kültür doğanın bir parçasıdır ve bireyi kuşatıcı bir bütün olarak düşünülebilmektedir (Connolly, 2002: 60). Latince de bakmak veya yetiştirmek anlamına gelen kültür kavramının insan deneyimi ve yaşam tarzı anlamını kazanması 18. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerle olmuştur. Bu yüzyılın sonunda kültür kavramı *“zihinsel kapasitesinin yarattığı bir değer”* şeklinde kabul edilmeye başlanmıştır (Usal ve Kuşluvan, 2002: 105-106). Hayvanın çevresine uyum sağlamasının altında dürtüleri bulunmaktadır. İnsanın çevresine uyumunu ise kültür sağlamaktadır. *“Kültür bireye hazır düşünce ve davranış kalıpları sunmaktadır”* (Kışlalı, 2014: 117).

Edmond Locard'ın dediği gibi her temas bir iz bırakmaktadır. İnsan beynine içinde bulunan çevreden duyu organları aracılığıyla gelen ve bilgi olarak kodladığı her temas bir iz bırakmaktadır (Darıcı, 2017: 200). Connolly'e göre kültür, içinde yer alan algı ve inançlar tarafından şekillendirilmektedir. Düşünce ise Hegel'in ifadesiyle kültürün öznel ve öznelararası boyutlarına girmektedir. Bir benlik veya kültürdeki yoğun düşünce parçaları olan bellek izlerinin tortulaşmasının düşünme ve yargıyı nasıl etkileyebileceğini ölçmek mümkün değildir (Connolly, 2002: 17). Connolly'nin bu yaklaşımını değerlendirmek gerekirse insanın içinde bulunduğu sosyal yapı ve kültürel ortamdan elde ettiği bilgi ve deneyimlerin belleğe kodlanmasını ifade eden bellek izleri ölçülemez de siyasal davranışın belirleyicileri olarak kendini göstermektedir.

Dünyaya belli biyolojik özelliklere sahip bir şekilde gelen insana toplum, kurum ve toplumda yer alan bireyler aracılığıyla temel değer sistemleri ve kurallar öğretilmektedir (Kışlalı, 2014: 118). Beyinle çevre arasındaki etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkan zihinsel özellikler, kişilik özellikleri, alışkanlıklar ve beceriler (Winston, 2014: 86), bireyin siyasal davranışını şekillendirmektedir. Baykal organizmadaki inançların, ihtiyaçların ve tavırların bazı yönelimler şeklinde kendini göstererek algılanmış dürtülerle davranışa yol açtığını belirtmiştir. Aynı zamanda davranışın çevreyi değiştirebileceğini ve organizmayı tatmin edebileceğini öne

sürmüştür (Baykal, 1970: 29-30). Yani siyasal davranış, toplum, kültür, öğrenme ve toplumsallaşma sürecinden de etkilenmektedir. Siyasal davranış sadece insanın kendi iç işleyişinin bir ürünü değil, aynı zamanda içinde bulunduğu çevreyle karşılıklı etkileşiminin bir sonucudur.

İnsanın içinde yaşadığı toplumsal yapı ve çevrenin davranışı üzerindeki etkisini anlatan iyi bir örnek Zimbardo Deneyidir. Toplumsal yapının insan üzerindeki etkisini ortaya koyan deney, normal sayılacak öğrencilerin birkaç gün içinde nasıl vahşi birer sadist gardiyana veya sinmiş birer mahkuma dönüştüğü kanıtlanmaktadır. Deneyde kendilerine gardiyan ve mahkum rolleri biçilen öğrencilerin her geçen gün rollerine nasıl daha bağlı hale geldikleri görülmüştür. Gardiyan rolündeki öğrencilerin zamanla giderek şiddetlenen psikolojik kontrol taktikleri geliştirdiği gözlenmiştir. İki hafta süren Zimbardo Deneyi toplumun insanlara biçtiği rolleri farkında olmadan nasıl içselleştirip sahiplendiğini ortaya koymuştur. Öğrenciler kendilerine biçilen rolün etkisiyle yeni kişiliklere bürünmüşlerdir (Batı ve Erdem, 2016: 75-77). Bu bağlamda bakıldığında siyasal algı ve tutumların dolayısıyla siyasal davranışın, toplum tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamak açısından Zimbardo Deneyi önemlidir. Bu konular, içinde bulunulan sosyo-kültürel etmenlerin bireyin siyasal yaşamını şekillendirmesi nedeniyle irdelenmeye değer konulardır.

2.3.1.1. İnsanın Siyasal Bir Varlık Haline Gelişi: Siyasal Toplumsallaşma

Siyaset doğası gereği sosyal bir yapıya sahiptir. Toplumun çatışmalarını açıkça ortaya çıkarması, çözüme ulaştırarak uzlaştırması sebebiyle siyaset toplumsal görülmektedir. Bu bakımdan toplum yalnızca siyasetin bir çerçevesi değil, aynı zamanda siyasetin kendisinin bir maddesidir (Heywood, 2007: 199). Toplumsal etkinin bir ürünü olan insan dünyaya geldikten sonra içinde bulunduğu toplumun bir parçası haline gelmektedir. Toplumsal yaşamda yer alan kültürel, siyasal, psikolojik ve tarihsel yapı bireyin algı, tutum, düşünce ve davranışları üzerinde belirleyici birikimler bütünü oluşturmaktadır. Bu nedenle Aristoteles'in (2008) "*insan doğası gereği siyasal bir hayvandır*" fikri siyasal toplumsallaşmayı özetleyen bir cümledir.

Toplumsal ilişkiler ve siyaset üzerine önemli analizler sunan Marx'a göre, insanlık tarihinin ilk öncülü insanların varlığıdır. Marx, bu nedenle toplumsal yaşamda tespit edilmesi gereken temel olgunun bu insanların fiziksel örgütlenişleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan ilişkileri olduğunu öne sürmüştür (Marx, 2010: 39). İnsanın özünün toplumsal ilişkiler bütünü olduğunu belirten Marx'ın (2010: 23) yanı sıra filozof Martin Heidegger bir insanın tek başına var olmasının zor olacağını vurgulamıştır. Çünkü insan belli bir dünyanın içindedir. Heidegger insanı insan yapan şeyin büyük oranda çevre olduğunu belirterek insanın toplumsal bir varlık olduğunu vurgulamıştır (Akt. Eagleman, 2016: 176).

Stephen Kosslyn (2006) insanın toplumsal ilişkilerine “*sosyal protez sistemleri*” adını vermiştir. Bacağı olmayan biri nasıl protez bacağa ihtiyaç duyuyorsa, insan da eksiklerini dengeleyecek insan ilişkilerine ihtiyaç duymaktadır. Yani insan kendisinin bir uzantısı olarak bilgi ve duygu kapasitesini genişletmek için başkalarına dayanmaktadır. Çünkü bu durum insanın seçenekleri değerlendirmesine, karar almasına, duyguları yorumlamasına ve kontrol etmesine yardımcı olmaktadır. Evrim, insan beyninin gelişim sürecinde başka insanlarla uyumlu olacak şekilde evrilmesine imkan vermiştir.

Son derece toplumsal bir varlık olan insan içinde bulunduğu aile, arkadaş, iş çevresiyle ilişki halindedir. Çevresiyle karmaşık etkileşim katmanları üzerine kurulu bir ilişki içerisinde olan insanın toplumsal bir varlık olması beyindeki belirli devrelerle ilişkilidir. Toplumsal nörobilim tarafından incelenen insanın toplumsal yapısının kökenleri nöral devrelerin derinlerine uzanmaktadır (Eagleman, 2016: 161-162). Sarah-Jayne Blakemore (Akt. Rose ve Abi-Rached, 2013: 147) insanın başkalarını tanımasına ve zihinsel durumlarını yani niyetlerini, arzularını, inançlarını, duygularını, eğilimlerini ve eylemlerini değerlendirmesine imkan veren karmaşık ağa “*sosyal beyin*” adını vermiştir. İnsan beyninin çalışma biçimi başka beyinlerin faaliyetlerini etkileyerek onlardan etkilenmektedir. Başka bir deyişle bir insanın beyninin bağlantılarını başka insanlar büyük ölçüde etkileme gücüne sahiptir (Zaltman ve Zaltman, 2017: 62). Bu durum insanın yaradılışı gereği doğuştan getirdiği diğer insanlarla bir arada yaşama eğilimiyle yakından ilgilidir (Usal ve Kuşluyan, 2002:

248). Yani insan beyni doğuştan etkileşime ayarlanmıştır. Bu nedenle insanın önemli ölçüde toplumsallık sergileyen bir varlık olduğunu belirtmek mümkündür (Eagleman, 2016: 191; Rose ve Abi-Rached, 2013: 147).

Toplumsallaşma, insanın kişilerarası ilişkiler ve etkileşim yoluyla içinde bulunduğu toplumun beklentilerine uyum sağlayan davranışları, değerleri, rolleri, beklentileri ve tutumları öğrenme sürecini ifade etmektedir (İsen ve Batmaz, 2002). İnsanın yaşamı boyunca devam eden toplumsallaşma süreci insanın toplumsal yaşamı kadar siyasal yaşamı üzerinde de belirleyici olmaktadır. Yani insan bu süreçte siyasal bir biçimde de toplumsallaşmaktadır.

Andrew Heywood siyasal toplumsallaşmayı, *“bireylerin bir nesilden diğerine geçen siyasal inanç ve değerleri elde ettiği süreç”* olarak tanımlamıştır. Siyasal toplumsallaşmanın temel alanlarını aile ve okul oluştururken akranlar ve medya ikincil alanlar olarak kabul edilmektedir (Heywood, 2007: 230). Ahmet Taner Kışlalı (2014: 118) tarafından yapılan tanıma göre, *“siyasal inanç, değer ve davranışların insan tarafından benimsenmesi veya öğrenilmesi süreci”* siyasal toplumsallaşma olarak tanımlanmaktadır. Türker Alkan (1979), toplumsal ve siyasal çevreyle insanın arasında ömür boyu devam eden doğrudan ve dolaylı etkileşim sonucunda insanın siyasal sistem hakkında görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesinin siyasal toplumsallaşma olarak adlandırılacağını belirtmiştir. Bu tanımlardan yola çıkarak doğuştan siyasal toplumsallaşmaya uyarlanmış bir beyinle dünyaya gelen insanın içinde bulunduğu çevrede yer alan siyasal inanç, siyasal değer, siyasal kültür, siyasal tutum, siyasal rol ve siyasal beklentiler gibi unsurları kabul ederek öğrenmesi siyasal toplumsallaşma olarak tanımlanabilir. Bu toplumsallaşma biçimi aile, arkadaş çevresi, dernek, sendika ve kitle iletişim araçları gibi insanın etrafını saran unsurlar tarafından şekillendirilmektedir.

Birçok farklı toplumsal yapı tarafından şekillendirilen ve karmaşık bir yapıya sahip olan siyasal toplumsallaşma temelde toplumun kendini bireyde sürdürmesidir. Toplumda yer alan taleplerin, baskıların, sınırların siyasal davranış üzerinde kendini hissettirdiğini belirtmek mümkündür. Toplumun bütünü ile fonksiyonel bir ilişki içinde olan siyasal davranışın bu toplumsal yönü onu toplumla bütünleştirmektedir

(Baykal, 1970: 150). Bu nedenle siyasal davranışın insanın siyasal toplumsallaşmasıyla yakından ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum siyasal toplumsallaşmanın anlaşılmasının siyasal davranışı etkilemeyi amaçlayan siyasal iletişim çalışmalarının şekillendirilmesindeki önemini ortaya koymaktadır.

2.3.1.2. Grup ya da Kitle Psikolojisi Olarak Toplumsal Etki

İnsan içinde bulunduğu toplumdan bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde etkilenmektedir. Bu durum insanın bilinçsiz bir şekilde grubun karar ve fikirlerine uyum sağlamasına neden olmaktadır. Çakotin'nin (Akt. Domenach, 1995: 46) belirttiği şekilde *“Hitler güçtür, biricik gerçek güçtür ve herkes Hitlerle birlikte olduğuna göre ezilmek istemiyorsam benim de aynı şeyi yapmam gerekir”* fikri grup etkisinin insan davranışı üzerindeki gücünü ortaya koymaktadır.

Kimi düşünüler insan beyninin büyüklüğünün ve karmaşıklığının belirleyicisinin kısmen de olsa karmaşık toplumsal gruplar olduğunu belirtmiştir. İnsanlar ve hayvanlar üzerine gerçekleştirilen çalışmalar korteksin büyüklüğü ve sosyal grupların karmaşık doğası arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla insan beyninin başkalarıyla iletişim kurmaya ayarlandığını söylemek mümkündür (Winston, 2014: 394).

Toplumsal etki insanın bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde diğer insanların herhangi bir konu hakkında duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirme işlemi şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, toplumsal etki insanların birbirlerinin tutumlarını, düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını etkileme çabasıdır. Bu etkileşim biçiminde etkinin kaynağı ve değiştirilmek istenen hedef bulunmaktadır (Sakallı, 2013: 14). Toplumsal etki sonucunda bir gruba veya kitleye uyma davranışı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle toplumsal etki bireylerin benzerliğini dolayısıyla sosyal davranış düzenliliğini ortaya çıkarır (Karadoğan Doruk, 2015: 74). Toplumsal ilişkiler karşılıklı beklentilerle insanın davranışını düzenlemektedir. Değişik bağlamlar içerisinde bakıldığında karşılıklı beklentiler toplumsal etkinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (İsen ve Batmaz, 2002: 169). Bourdiue'nün ortaya

koyduğu habitus kavramı toplumsallaşmış öznelliği ifade etmektedir (Swartz, 2013: 139). Toplumun var olma biçimlerinden biri olan habitus aile veya benzer gruplarda sosyalleşme deneyimleriyle ortaya çıkan bir yapıdır (Swartz, 2013: 147). Bu bağlamda insanın içinde bulunduğu gruplar, kurduğu iletişim ve etkileşimler insanı şekillendirmekte ve kişiliğini grup doğrultusunda dönüştürmektedir.

Bandwagon etkisi, belli bir toplumsal grup içinde yaşayan insanların toplumda baskın olarak algıladıkları konumları desteklemesi ve aynı görüşe yönelmesi anlamına gelmektedir (Krosnick vd., 2010: 1304; Schmitt-Beck, 2015). Bandwagon etkisi toplumsal etkiden kaynaklanan bir etkiyi ifade etmektedir (Krosnick vd., 2010: 1304). Gruplar halinde bir araya gelen insanlar bir süre içinde ortak bir tavır, tutum ve davranış geliştirme sürecine girmektedir. Böylece bir grup içerisinde yer alan insan grupta bulunan normlara göre hareket edip karar vermektedir. Bu durum insanın etkilere açık davranış ve tavırlar ortaya koymasına neden olmaktadır (Güngör, 2016: 93). İnsanlarda bilinçli kişiliğin yitimi, duygu ve düşüncelerin aynılaşması, duygusallığın ve bilinçsiz ruhsallığın ön plana çıkması özellikle ilk insan topluluğuna özgü ilkel ruh yaşamına dönüşü yansıtmaktadır (Freud, 2012: 79). İnsanlar bilinçli kararlar verdiği zaman beynin prefrontal korteksini kullanırken, grupla beraber karar verdiklerinde çoğunlukla düşünmeden hareket ettikleri için beynin oksipital ve paryetal bölgeleri daha çok çalışmaktadır. Yani grup psikolojisiyle beynin düşünsel kısmı ilgilenmemektedir. Çünkü çoğunlukla insan doğru olup olmadığını sorgulamadan gruba uyum göstermektedir. Bu durum beynin düşünmekten kaçması anlamına gelmektedir. Çünkü grup psikolojisinin en önemli özelliklerinden biri zahmetsiz görülen gruba uyum sağlama davranışıdır (Batı ve Erdem, 2016: 64).

Zaltman ve Zaltman'ın (2017: 118) belirlediği metaforlardan kap metaforu fiziksel, psikolojik ya da sosyal bir mekan tanımlamaktadır. Yani bu metafor insanın içinde bulunduğu toplumsal grubu ifade etmektedir. İnsan bu gruptaki fikirler ile kuşatılmış durumdadır ve bunlara uyum sağlama eğilimi göstermektedir. Bir grup veya kitleye uyum sağlamanın temel nedenleri sosyal onay almak, kabul görmek ve dışlanmaktan kaçınmadır (Sakallı, 2013: 27). Çünkü insan sosyal dışlanma ile karşılaştığında endişe hissetmektedir. Evrimsel açıdan bu endişe insanları grubun onayını kazanmak için

daha fazla çaba göstermeye sevk etmektedir (Winston, 2014: 394). İnsanın çatışma karşısında gücünün düşük olması sebebiyle bir gruba uyum kendiliğinden gerçekleşmektedir. İnsanın ve içinde bulunduğu grubun fikirleri arasında bir çatışma söz konusu olduğunda insan bu zihinsel uyumsuzluğu ortadan kaldırma eğilimi göstermektedir. Böylece gruba hakim olan siyasal tavırlar kendilerini kabul ettirmektedir (Baykal, 1970: 93). İnsanlar önceliklerini kişisel olarak değil, daha çok ait oldukları sınıf, bölge ve dini çevreler üzerinden oluşturmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 259). Bu durum siyasal davranış sergileyen insanın davranışını ait olduğu grubun etkisiyle düzenlediğini ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, siyasal davranışı belirleyen etmenlerden biri insanın ait olduğu gruba olan toplumsal bağlılığıdır.

Marx'a (2010: 75) göre, egemen sınıfın düşünceleri bütün çağlarda hakim düşünceleri oluşturmaktadır. Toplumda egemen olan ve maddi gücü elinde bulunduran grup aynı zamanda egemen zihinsel gücü de ifade etmektedir. Marx'ın bu düşüncesine benzer bir fikri Amerikan demokrasisi üzerine çözümleme yapan Tocqueville (Akt. Adorno ve Horkheimer, 2010: 178) de öne sürmüştür. Tocqueville'ye göre, *“tiranlık bedeni özgür bırakır ve saldırısını dosdoğru ruha yöneltir. Hükümdar artık şöyle demez: Ya benim gibi düşün ya da öl. Şöyle der: Benim gibi düşünmemekte özgürsün; yaşamın malın mülkün her şeyin senin kalacak, ama bugünden itibaren aramızda bir yabancısın”* der. Bu yaklaşımdan çıkarılacak sonuç gruba uyum sağlamayan insanların sistemin dışında bırakılacağıdır.

Irving Janis *“Grup Düşüncesi”* ve *“Grup Düşüncesinin Kurbanları”* adlı kitaplarında grup düşüncesini, grubun aceleci bir şekilde verdiği kararları dışarıdan gelen fikirlere kapalı hale getirmek şeklinde tanımlamaktadır. Grup üyeleri gruba bağlı oldukları için grubun uyumunu bozmamak adına bilinçsizce kendi fikirlerini yok saymaktadır (Akt. Greenstein, 2004: 157; Houghton, 2015: 88). Janis, grup düşüncesini belirleyen sekiz tane unsur sıralamıştır. Bunları şu şekilde belirtmek mümkündür (Houghton, 2015: 89): 1) Yenilmezlik yanılsaması, 2) Kolektif rasyonelleştirme, 3) Grup içerisindeki düşüncelerin etik olduğuna dair inanç, 4) Diğer gruplara karşı önyargı, 5) Muhaliflere

karşı doğrudan önyargı, 6) Kendi kendine sansür, 7) Çoğunluk görüşünün birlikte olduğu yanılgısı, 8) Kendi oluşturdukları zihin gardiyanları.

Nobel ödüllü Daniel Kahneman (2015: 58) *“Hızlı ve Yavaş Düşünme”* adlı kitabında insanların tembel zihinlere sahip olduğunu söylemiştir. Kahneman’a göre tembel düşünüş, düşünen zihnin bir kusurudur ve rasyonelliğin olmamasına bağlı ortaya çıkmaktadır. Gustave Le Bon (2013: 18) bir insanın bir gruba ait fikirleri düşünsel olarak sorgulamadan kabul etmesine *“kitlelerin düşünsel aynışmasının psikolojik kanunu”* yani *“kolektif şuur”* adını vermiştir. Kolektif şuur içerisinde fertlerin akli kabiliyetleri ve kişilikleri ortadan kalkmaktadır. Farklı özelliklere sahip olan bireyler aynı özelliklere sahip olan grup içerisinde kaybolmaktadır. Böylece insanın bilinçdışı nitelikleri hakim duruma gelmektedir (Le Bon, 2013: 20). Jung’a göre (2016: 71) insan zihninin kolektif düşünce şablonları içgüdüler gibi doğuştan gelmektedir ve miras olarak edinilmektedir. Schopenhauer bilgi ve yargı gücünden yoksun kitlelerin zihnine bir fikir ekmenin özellikle de kendileri için bir kazanç sağlayan bir fikri yerleştirmenin kolay olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu kitlelerin kafasına bir fikir yerleştirildiğinde onun uğruna her şeyi yapabileceklerini belirtmiştir (Schopenhauer, 2015: 43).

Çoğunluğun yaptığından etkilenen insanlar belirli bir grup içerisinde düşünmeye ve davranış sergilemeye ayarlanmıştır. İnsanın fikirleri, kararları ve davranışları bilinçdışı etkilerle içinde bulundukları toplumsal gruptan otomatik olarak etkilenmektedir. Bu nedenle rasyonel karar ve davranışlardan ziyade gruba uygun olan siyasal karar ve davranışlar sergilenmektedir.

2.3.1.3. Siyasal Sistemde İşleyen Değerler Bütünü Olarak Siyasal Kültür

Kendi toplumsal kurallarını oluşturan her kültürel yapı toplumun ürettiği simge, semboller ve yaşam biçiminin tamamıdır. Nesilden nesile aktırılan kültür, insanın siyasal yaşamı ve siyasal davranışları üzerinde belirleyici bir unsurdur. Çünkü kültürün belirlediği kurallar bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde toplumsal çevrede yerleşik bulunan siyasal tutum ve davranışları izlemeyi zorunlu kılmaktadır.

Yetiştirdiği çevrenin ve kültürün bir ürünü olan insanlar benzer koşulları paylaştıkları insanlarla aynı şekilde düşünmektedir. Kışlalı (2014: 113), Durkheim'dan hareketle kültürü “*bir duyuş, düşünüş ve davranış birliği*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu “*duyuş, düşünüş ve davranış birliği*” bir toplumun başka toplumlardan farklı olan tarihsel ve güncel koşullarının etkisiyle oluşmaktadır (Kışlalı, 2014: 113). Bu bağlamda siyasal kültürün toplumların geçmişleri ve gelecekleri arasındaki bağ tarafından şekillendirildiğini söylemek mümkündür. Bu niteliğiyle siyasal kültür deneyim ve öğrenmeyle ortaya çıkan siyasal fikirlerin ve davranışların oluşumuna etki etmektedir.

Yavaşgel'e göre (2004: 9), her yönetim düzeni belli bir kültür düzeninin ürünüdür ve ancak belli bir kültür düzeniyle var olabilmektedir. Bu bağlamda kültür siyasi içerikten yoksun değildir, siyasi içeriğin bir ifadesidir (Swartz, 2013: 18). Bourdieu de kültürün bir iktidar kaynağı olduğuna işaret etmektedir (Swartz, 2013: 111). Bu durum siyasal olanın kültürel olandan bağımsız olamayacağını ortaya koymaktadır. Böylelikle siyasal olan her konu insanların siyasal yaşamını içeren kültür içerisinde düşünülmelidir.

Siyasal kültür, en temel tanımıyla insanların yaşama biçimidir. Siyasal kültür; “*partiler, hükümet, anayasa gibi inançlar, semboller ve değerler bağlamında ifade edilen siyasi objelerin yönelimler yapısını*” ifade etmektedir (Heywood, 2007: 224). İltir Turan'a göre (2000: 359), “*bir toplumun üyelerinin siyasete ilişkin tutum, inanç, duygu ve değer yargılarının oluşturduğu bütüne siyasal kültür*” adı verilmektedir. Siyasal kültür, bireylerin belirli siyasal unsurlara ve sorunlara gösterdiği tepkilerden değil, toplumsal yaşamda uzun süre var olan değerlerden ortaya çıkmıştır (Heywood, 2007: 224). Bir toplumun siyasal kültürü, siyasal davranışın yer aldığı durumu tanımlayan inanç, değer ve semboller sisteminden ibarettir (Baykal, 1970: 128).

Sidney Verba toplumsal yaşamın bir ürünü olan siyasal kültürün üç temel boyutundan bahsetmiştir. Bu boyutlar; 1) Zihinsel boyut, 2) Duygusal boyut ve 3) Değerlendirmeci boyuttur (Akt. Baykal, 1970: 128). Zihinsel boyut, insanın ülkesindeki siyasi yapıyla ilgili bilgi sahibi olması, siyasal kültürün bilme, algılama ve inanma boyutunu ifade etmektedir. Duygusal boyut, insanın bir durum, olay ya da siyasi karakter karşısındaki duygusal algılarını ifade eden boyuttur. Değerlendirme boyutu ise, insanın önceden

benimsediği değerlere atıfta bulunarak bir sonuca varmasını sağlayan boyuttur (Özkan, 2007: 60).

Almond ve Verba farklı boyutlarla değerlendirilen siyasal kültürün üç biçimi olduğunu belirtmiştir. Bunlar; katılımcı kültür, tebaa kültürü ve grup/cemaat kültürüdür. Katılımcı siyasal kültür, bireylerin siyasetle ilgilendiği ve siyasete katılımı arzu edilebilir değerlendirdiği siyasal kültür biçimidir. Tebaa kültüründe, bireyler daha pasif ve hükümeti etkileme konusunda sınırlı bir etkiye sahiptir. Cemaat kültürü, birey duygusunun yokluğuyla tanımlanmaktadır. Bu kültür biçiminde bireylerin siyasete katılmaya istek ve becerileri yoktur (Heywood, 2007: 224-225; Kışlalı, 2014: 124).

Siyasal davranış ve siyasal kültür arasında var olan ilişkiye bakıldığında siyasal davranışı etkileyen çevrede bulunan siyasal değişkenlerin en önemlilerinden biri siyasal kültürdür. Bu durumun nedeni siyasal kültürün diğer siyasal değişkenleri belirlemesi ve bu değişkenler üzerinde etkili olmasıdır (Baykal, 1970: 128).

2.3.1.3.1. Siyasal Kültürün Bir Parçası Olan İdeolojiyi Açıklama

İdeoloji hem siyasal hem de toplumsal unsurları içeren ve bireylerin davranışlarını şekillendirme gücüne sahip olan siyasal, dinsel, felsefi, ahlaki fikirleri ve düşünceleri ifade etmektedir. İdeoloji, bireylerin nasıl davranması gerektiğine dair fikir ve kurallar bütünü olarak da tanımlanabilmektedir. Bireylerin belli bir toplumsal yapının kurallarına uygun bir şekilde hareket etmesini sağlayan bir yapı olan ideoloji, bireylerin dünyayı içinde bulundukları grubun fikirlerine uygun bir şekilde anlamlandırmasına yol açmaktadır. Bu durum, bireyin içinde bulunduğu toplumsal grup doğrultusunda siyasal fikirler oluşturması anlamına gelmektedir.

İdeoloji kavramını ilk kez 1796 yılında “*İdeolojinin Unsurları*” adlı kitabında Fransız filozof Antonie Destutt de Tracy kullanmıştır. Tracy bu kavramı bilinçli düşünce ve fikirlerin temellerini açığa çıkarmaya çalışan yeni bir alanı -fikirler bilimini- ifade etmek için kullanmıştır (Althusser, 2017: 64; Güngör, 2016: 268; Heywood, 2007: 54; Milburn, 1998: 110). İdeoloji genel anlamda toplumun veya toplumda bulunan belirli

kesimlerin ihtiyaçlarına cevap veren ve kendi içinde tutarlı bir yapıya sahip olan inanç sistemlerini ifade etmektedir (Kışlalı, 1995: 72). İdeoloji kavramını ilk defa kullanan Tracy, insanın biyolojik ve psikolojik özellikleri gibi fikirsel ve dşşünsel özelliklerinin de incelenebileceğini ne sürmüştür. İdeolojiyi zoolojinin alt bir dalı olarak geliştiren Tracy’a göre, insanın zihinsel özellikleri pozitif bilimin deney ve gözlem teknikleriyle incelenilmektedir (Güngör, 2016: 268). Buradan hareketle fikir veya idea olarak bilinen şeyin insanın psikolojik ve biyolojik özellikleriyle ilişkili olduğunu belirtmek mümkündür. Tracy’nin ideolojiye getirdiği bu açıklamaların yanı sıra Louis Althusser de (2017: 78) “İnsan doğası gereği ideolojik bir hayvandır” diyerek, insanın kendiliğinden ve doğal bir şekilde ideoloji içinde yaşadığını belirtmiştir.

Andrew Heywod’a göre ideoloji, mevcut iktidar ilişkilerini korumayı, değiştirmeyi ve yıkmayı amaçlayan bir siyasal eylem için temel oluşturan tutarlı bir fikirler bütünüdür. Bu anlamda genellikle dünya görüşü olarak mevcut düzen hakkında bir değerlendirme sunan ideoloji arzulanan bir gelecek modeli sunmaktadır. Yani ideoloji siyasi değişimin nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiği konusunda bir ereve sunmaktadır (Heywood, 2007: 54). Althusser (2017: 68) ideolojinin bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla kurdukları ilişkinin bir temsili olduğunu söylerken, Kışlalı (2014: 117) benzer bir ifadeyle, toplumda birbirine yakın koşulları paylaşanların bu koşullardan doğan ortak gereksinimlerini karşılayan, kendi içinde tutarlı inanç sisteminin ideoloji olduğunu belirtmektedir. Philip E. Converse, ideoloji kavramının tamamen yok olduğunu belirterek bunun yerine inanç sistemi terimini kullanmayı tercih etmiştir. İnanç sistemi, belli unsurların bir tür kısıtlama ya da işlevsellik bağıyla bağlandığı fikir ve tutumların düzenlenmesi/yapılandırılması olarak tanımlanmaktadır (Converse, 2004: 239). Herbert Marcuse’a göre (2015: 27), doktrin aşılama yani ideoloji bir yaşam yolu haline gelmiştir ve böylelikle tek boyutlu düşünce ve davranış kalıbı ortaya çıkmıştır. Slavoj Zizek’e göre (Akt. Güngör, 2016: 270) ideoloji insanın katlanılmaz bir hale gelen gerçeklikten kurtulmak için oluşturup sığındığı düşsel dünya tarzıdır. Bu bir yanılsama değil, gerçekliği maskeleyi amaçlayan bilinçli bir şekilde oluşturulmuş bir fantezi alanıdır.

İdeolojiler kültürel etkilerin ve yakınlıkların birleşiminden kaynaklanmakta, biyolojik yatkınlıklara ve kişilik özelliklerine yansımaktadır. Bu ideolojik yönelimlerin güçlü bir genetik temeli bulunmaktadır. 9 ve 10 yaşlarının başında ortaya çıkan ideoloji, 11 ve 12 yaşlarında beyin yapısında kendini göstermektedir (Bavel ve Pereira, 2018). İdeolojinin oluşum sürecine bakıldığında insan çevresinde bulunan sorunlara çözüm aramakta ve sorunların çözümleri arasında bağlantı kurmaktadır. İnsan çözümleri bir sisteme oturtabildiği ölçüde düşüncelerinin etkisini arttırabilmektedir. Ortaya çıkan bu sistem aynı sorunları yaşayan toplumsal grupların gereksinimlerini karşılıyorsa giderek kabul edilmeye başlanmaktadır. İdeoloji olarak adlandırılan inanç sisteminin oluşum süreci böyledir (Kışlalı, 2014: 117).

İdeolojinin bir tarihi olmadığını yani bir öncesi ve sonrası olmadığını belirten Louis Althusser, ideolojide temsil edilen bireylerin varoluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi olmadığını belirtmiştir. İdeolojide temsil edilen bireylerin içinde bulundukları gerçek ilişkilerle kurdukları hayali ilişkilerdir (Althusser, 2017: 71). Bireyler gerçeklikten ziyade ideolojinin onlara sunduğu dünyayı görebilmektedir.

Siyasi partiler insanların ideolojilerini, yani kişinin dünya görüşünü temsil eden bir inançlar ve değerler sistemini yansıtmaktadır. Siyasi bir partiyle özdeşleşme insanın gönüllü olarak kendi seçtiği bir süreç olduğundan, insanlar kişisel ideolojilerine uygun siyasi partilere yaklaşmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde siyasi ideoloji ve siyasi parti kimliği arasındaki korelasyon çok yüksektir ve son yıllarda güçlü bir şekilde artmaktadır (Bavel ve Pereira, 2018). Belirli bir inanç sistemini ifade eden ideoloji siyasal kültürden ayrı düşünülememektedir. Çünkü ideoloji de tıpkı siyasal kültür gibi içinde bulunulan toplumun yarattığı fikir ve düşüncelerin benimsenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ister gerçekliği yansıtsın ister hayali olsun toplumsal grupların düşünce ve davranış kalıplarını belirleyen ideolojiyi açıklamak siyasal insanı anlamak açısından gereklidir.

2.3.1.3.2. Geçmişten Bugüne Türk Siyasal Kültürü ve Toplumsal Bellek

Son yüzyılda dünya büyük bir değişimin içerisine girmiştir. Türkiye'deki insanların geçirdiği değişim de çok büyük olmuştur. Çünkü Türkiye'deki insanlar yaşlı bir imparatorluğun yıkılışına ve genç bir cumhuriyetin kuruluşuna tanıklık etmiştir. 1950'lerden sonra köyden kente göçteki artış, temel değerlerin değişime uğraması olgunlaşmamış bir eğitim sistemiyle birleşerek insanların kafasını iyiden iyiye karıştırmıştır (Canan, 2017: 26). Yaşanan bu dönüşüm ve alt üst oluş siyasal davranışın belirleyici unsurlarından olan siyasal kültür üzerinde de etkili olmuştur. Bu nedenle Türk siyasal kültürünün anlaşılması, siyasal davranışın irdelenmesi ve yönlendirilmesi açısından gereklidir.

Türk kimliği üzerine çeşitli analizler sunan Bozkurt Güvenç (Akt. Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 85), Türk kültürünün tarihi kaynakları konusunda öne sürülen görüşleri beş ana başlık altında toplamıştır. Bu görüşlere göre Türk kültürü; Anadolu, Orta Asyacı, Türk-İslamcı, Batıcı ve Kültür-Sentezcidir. Kışlalı Anadolu kültürünün dört temel kaynağı olduğunu belirtmiştir. Kışlalı'ya göre (2014: 128), Anadolu kültürünün temelinde Orta Asya, İslam, Anadolu ve Kemalist Devrim bulunmaktadır. Ayda Uzunçarşılı Soydaş (2010), Türk toplumunun yüksek güç mesafesine, yüksek belirsizlikten kaçınma eğilimine sahip olan dışı bir toplum olduğunu belirtmiştir. Türk toplumu göreceli bir şekilde dayanışmacı, toplulukçu ve ortaklaşa davranmaya meyillidir. Yani Türk toplumunda ben yerine biz önemlidir (Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 86).

Doğal konumunun bir sonucu olarak farklılıkları bir arada bulunduran Anadolu'da bu farklılıklara alışmak bir zorunluluk olmuştur. Anadolu'da farklılıklara hoşgörü gösterme, göçebe kültürünün bir ögesi olan eşitlik ve ilkel demokrasi geleneğiyle birleşince çok yönlü, çok boyutlu ve insan ilişkileri açısından çok olumlu bir kültür sentezi ortaya çıkmıştır (Kışlalı, 2014: 130). İlter Turan (Akt. Özkan, 2007: 61-62), Türk siyasal kültürünün özelliklerini şu şekilde sıralamıştır: 1) Farklılaşmamış olan bireyler kendini topluluk dışında algılayamamaktadır. 2) Türk toplumu toplumun norm ve değerlerinden sapan davranış ve görüşlere karşı hoşgörülü değildir. 3) Türk toplumunda dayanışmacı cemaat kültürü mevcuttur. 4) Türk siyasal kültürü

bireysellikten çok toplumsallığı ön plana çıkarmaktadır. 5) Toplumsal yaşamın tamamı siyasetle alakalı görülmekte, bu nedenle siyaset geniş bir alana müdahale etmektedir. 6) Türk toplumunda siyasetin sınırı belli değildir. 7) Yurttaşlar her türlü isteğin devlet tarafından karşılanmasını beklerken, devlet de kendinde sınırsız bir müdahale hakkı görmektedir. 8) Türk siyasal kültüründe uzlaşma değil, çatışma ön plana çıkmaktadır.

Toplulukçu bir siyasal kültüre sahip olan Türkiye’de 1960-1961 ve 1980-1983 dönemlerinde doğrudan 1971-1973 arasında ise dolaylı olarak askeri müdahaleler gerçekleşmiştir. Bu durum sivil siyasi kadroların başarısız yönetimleriyle yakından alakalıdır (Turan, 2000: 359). Nilüfer Göle, 1980 sonrası Türkiye’de siyasal kültürün değişime uğradığını belirtmiştir. Bu değişimin nedeni, siyasal yaşama getirilen kısıtlama ve yasakların etkisiyle açıklanamamaktadır. Bu değişimi anlamak için sadece siyasal sistemin sınırları içinde düşünmek yeterli değildir, değişime toplumsal açıdan da bakılmalıdır (Göle, 2000: 425). Bununla birlikte Türkiye’de her müdahaleden sonra siyasal demokrasiye geçiş çalışmaları yapılmıştır. Bugüne kadar olan deneyimler siyasal demokrasiye geçişte başarı sağlandığını göstermiştir (Turan, 2000: 359). Darbelerle birlikte oluşan korku ortamı insanları apolitikleştirmiştir. Darbelerle dolu bir siyasal kültür içerisinde yaşayan insanlar Hegel’in belirttiği gibi “*siyasetin nesnesi*” (Oskay, 1995: 7) haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, darbelerle geçen bir siyasal tarihe sahip olan Türk siyasal kültüründe siyasal hayattan dışlanan sıradan insanlar siyasetin öznesi konumundan çıkıp siyasetin nesnesine dönüşmüştür. Valery’nin (Akt. Domenach, 1995: 121) belirttiği şekilde “*siyaset insanların kendilerini ilgilendiren işlere karışmalarını önleme sanatı*” biçimine dönüşmüş, apolitik bir siyasal kültür ortaya çıkmıştır.

Siyasal kültür üzerinde doğrudan etkili olan toplumsal bellek, bir toplumdaki veya gruptaki bireylerin deneyimleri sonucunda tanınabilir senaryolarla ve ahlaki boyutla yapay bir biçimde geçmişi anımsamasıdır. Bu tanıma göre, toplumsal belleğin yapay olduğunu belirtmek mümkündür. Çünkü insanlar tarafından oluşturulmaktadır. Anımsama anlamına gelen toplumsal bellek seçicidir; çünkü tüm deneyimler değil, bazıları anımsanmaktadır (Türkoğlu, 2007: 55). Bir anlam yaratan toplumsal bellek

Türk siyasal kültüründe darbeler bağlamında düşünüldüğünde siyasal davranış üzerinde belirleyicidir. Geçmişte yaşanan darbe deneyimleri, siyasal olaylar ve bunların bellekte bıraktığı izler bugün siyasal kültürü dolayısıyla siyasal davranışı etkileyen önemli unsurlardır.

Türkiye’de kurumsallaşmış bir demokratik kültür olmadığını söyleyen Deniz Ülke Arıboğan, insanların demokrasiyi sandıktan ibaret gördüğünün üstünde durmuştur. İleri demokrasilere bakıldığında seçimlere yoğun bir katılım yoktur. Bunun nedeni insanların iktidara gelen siyasal yapı kim olursa kendi haklarının çeşitli kurallar ve geleneklerle savunulacağını bilmesidir. Arıboğan’a göre, iktidara gelenin çoğunluk gücüyle istediğini yapması demokrasi veya millet iradesi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle tek özgürlük alanı olarak görülen seçimler hala bir umut kaynağı olarak görülmekte bu nedenle seçimlere yoğun bir katılım gerçekleşmektedir (Akt. Batı ve Erdem, 2016: 213). Darbeler nedeniyle kesintili bir demokrasiye sahip olan Türk siyasal tarihinde toplumsal belleğin siyasal kültürün önemli bir belirleyicisi olduğunu söylemek mümkündür. Kurumsallaşmış bir demokratik kültürün olmayışı siyasal karar ve davranışın belirleyicilerinden olan siyasal kültür ve toplumsal belleğin siyasal iletişim açısından düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

2.3.1.4. İnsan Zihnini Belirleyen Kimlik ve Ötekileştirme

İnsanın siyasal davranışını belirleyen önemli bir unsur da bir gruba aidiyet ve ötekileştirmedir. İnsanın temel gereksinimlerinden biri olan aidiyet evrimleşme sürecinin bir sonucudur. Çünkü insan toplumsal bir varlıktır ve insan beyni toplumsal bağlantılara göre evrimleşmiştir. Belirli bir toplumsal gruba ait olan insan, kimlik siyasetiyle etnisite, din, inanç ve cinsiyet gibi unsurlar ekseninde kendinden olmayanı öteki olarak tanımlamaktadır. Bu durum insanın siyasal düşüncesini, tutumlarını, algılarını ve davranışlarını şekillendirmektedir.

Simone de Beauvoir’ın “*ben*” kavramına karşı öteki kavramını kullanmasından bu yana öteki, ötekileştirme ve ötekilik kavramları düşünce alanlarında kök salmıştır. Birçok bilim alanında etkili olan bu kavram yeni bir kavram değildir. Hegel’in

diyalektiğinden büyük ölçüde etkilenen öteki kavramı (Brons, 2015: 69), Hegel'in diyalektiğinde “ben” ve “öteki” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. “*Kendi bilincinde olmayan ben*”, bunun karşısı “*ben olmayan*” ve bunların karşı kaşıya gelmesiyle ortaya çıkan “*kendi bilincine kavuşmuş bir ben*” şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır. “Ben”in var olması için toplumsal yaşamda başkaları tarafından tanınması, onaylanması ve kabul edilmesi gerekmektedir (Brons, 2015: 69; Sağlam ve Yaşar, 2017: 142). Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, grup özdeşliği olmadan ben özdeşliği saptanamamaktadır. Bu durum grup özdeşliği için de geçerlidir (Yavaşgel, 2014: 29).

Habermas bireylerin özerk failer olduğunu öne sürerek kendilerinin kim olduğunu ötekilerle kurdukları temel ilişkilerden öğrendiklerini söylemiştir (Borrodario, 2003: 68). Bireylerin var olmak için kurguladığı kimlik farklılıklar olmadan kendini var edememektedir. Bu nedenle her kimlik farklılıklar üzerinden kendine bir öteki yaratmaktadır. Öteki kavramsal olarak “*kişiler, toplumlar, kültürlerce sınıfsal ya da etnik olarak geçmişten günümüze farklı dönemlerdeki ilişkiler baz alınarak bir kişi, grup, sınıf ya da halkın farklılaştırılması ve ayrıştırılması*” (Sağlam ve Yaşar, 2017: 139) anlamına gelmektedir. Ötekileştirme ise, “*eşit olmayan bir ilişkide kimliklerin kurulması*” sürecini ifade etmektedir. Ötekileştirme bir grup içinde, arzu edilen bazı özelliklerin ve ötekileştirilen gruplarda olmayan özelliklerin tanımlanması yoluyla benliği inşa etmektir (Brons, 2015: 70). İnsanı insan yapan sabit bir olgu olan bellek kimliğin merkezine oturan bütünlük ve süreklilik gösteren benlik duygusunu sağlamaktadır (Eagleman, 2016: 26).

Kimlik, “*bireyin kendi kendisinin davranışları, gereksinimleri ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren kendi kendine sadık, ötekilerden ayrı ve farklı bir nitelikte birleşik bir zihinsel yapı*” şeklinde tanımlanabilir (Yavaşgel, 2014: 165-166). Maddi ve manevi değerler arasında denge kuramayan postmodern insan için kimlik önemli bir öğedir. Çağın radikal dönüşümlerine karşı kimlikle bir gruba aidiyet duyma ve varlığını sürdürme çabası içinde olan bugünün insanı kimliği bir koruma kalkını olarak görmektedir (Çokluk Cömert, 2019: 19). Anlamli olmasa da insanın zihninde bir sosyal kategorizasyon bulunması bireylerin kendi gruplarını tercih ederek dış

gurubun üyelerine karşı ayrımcılığa yol açan kimliği oluşturmak için yeterli olmaktadır. Sosyal dünyayı bölüştüren sosyal kategorizasyonla ortaya çıkan onlar olmadan biz'in olması imkansızdır. İç gurubun kimliği biz'i ifade ederken, dış gruba ait olan onlar'ı ima etmektedir (Billig, 2003: 237). Derrida'ya göre de toplumsal kimliğin oluşması daima onlara karşı biz'in ayartılmasını gerektirmektedir (Akt. Yavaşgel, 2014: 172). Ayrımcı ve dışlayıcı pratikleri teşvik eden kimliğin temelini öz arayışı oluşturmaktadır (Öztürk, 2014: 9).

Kimlik bireyin grup üyeliği sonucunda kimliğini diğer grup üyeleriyle paylaşmasıyla kolektif bir nitelik kazanmaktadır (Simon ve Klandermans, 2004: 599). Bireyler kolektif bir özelliğe sahip olan kimlik süreci hakkında çok bilinçli değildir. Hem zihinsel hem de yapısal bir sürecin ürünü olan kolektif kimlik ayrımcılık yaratmaktadır. Bunu da *“sen bizim topluluğumuzun bir parçası değilsin”* fikriyle ötekileştirme yaparak bireye grubun bir parçası olmadığını hatırlatmaktadır (Powell, 2015). İnsanın aşiretçiliğe uyarlanmış beyni çağdaş siyaset üzerinde derinden etkilidir. Modern siyasallaştırılmış kimlikler, akıl yürütmeden algıya kadar çok çeşitli bilişsel süreçleri motive etmektedir (Bavel ve Pereira, 2018). Simon ve Klandermans'e göre (2004: 604) kolektif kimlik, siyasal konularda grup üyelerinin bir güç mücadelesinde yer almalarını sağlayan önemli bir motivasyon kaynağıdır.

Kimlik birbirine karşıt birtakım boyutları içselleştirmiştir. Bunları şu şekilde maddelemek mümkündür (Yavaşgel, 2014: 170):

- 1- Kimlik hem güven vericidir hem de harekete geçiricidir.
- 2- Kimlik hem sürekliliği hem dönüşümü içermektedir. Dönüşüm olmadan kimlik olmaz.
- 3- Kimlik nesnel ve öznel özellikleri birleştirmektedir. Kimlik bir bütünselliktir.

İnsanın derinine işlenen savaş içgüdüğü olumlu ve olumsuz iki karşıt biçimde ortaya çıkmaktadır. Edilgen olan olumsuz içgüdü korkuyla, çökme ve tutukluluk tutumlarıyla kendini göstermektedir. Olumlu olan içgüdü coşkunluğa götürüp, azgınlık ve saldırganlık durumuna götürmektedir (Domenach, 1995: 48). Kant maddenin

genişleyen ve daralan güçlerin çatışmasıyla ayakta kalabilmesine benzer şekilde insan topluluklarının da ancak nefretin, öfkenin veya korkunun çatışmasıyla kendini devam ettirebileceğini öne sürmüştür (Akt. Schopenhauer, 2015: 22). Eagleman da (2016: 188) insan beyninin, siyasal hareketlerle manipüle edilerek başkalarını ötekileştirip insan edimlerinin en karanlık olanlarını harekete geçmeye ayarlı olduğunu öne sürmüştür. Ötekileştirme üzerine yapılan çalışmalar öteki olarak görülen insanların insan olarak görülmediğini ortaya koymuştur. Susan Fisk'in bu konuda yaptığı çalışma insanın başka insanları gördüğü zaman beynin yanan kısımlarını göstermiştir. Fisk özellikle öteki olarak görülen insanlarla karşılaşınca beynin tiksime ve korku alanını tanımlayan kısmının ateşlendiğini belirtmiştir (Akt. Powell, 2015).

Kathleen Taylor (2009: 240) "*Cruelty: Human Evil and the Human Brain*" adlı kitabında ötekileştirmenin işlevsel olabileceğini öne sürmüştür. Ötekileştirme grupların birliklerini ve güçlerini engelleyecek olan korku kaynağı rakipleri karşısında kazançlı çıkmalarına imkan vermektedir. Bu yaklaşıma göre ötekileştirme, toplumsal yaşamda çatışmaları çözmenin popüler bir yöntemi olarak kendini göstermektedir.

Kimlik ve ötekileştirme üzerine önemli analizler sunan Derrida insanların öteki olarak gördüklerini kendi toplumsal ve kültürel kurallarına, yaşam tarzına, diline, siyasal yapısına uyduğu ölçüde kabul ederek konukseverlik gösterdiğini öne sürmüştür. Toplumsal yaşamda ötekinin eşit olarak kabul edilmediği ve ikincil konuma itildiğini belirten Derrida'nın ötekileştirme konusunda vurguladığı bir konu da öteki'nin insanın toplumsal yaşamının dışında değil, yakınlarında olması gerektiğidir (Borrodario, 2003: 33). Derrida'nın bu yaklaşımından yola çıkarak toplumsal çeşitliliğin çok fazla olduğu Türkiye'de ötekileştirme mekanizmasının işlediğini söylemek mümkündür. Türkiye'de aktif siyaset yapan gruplar, "*Biz Türkiye'nin tüm vatandaşlarının siyasi hareketiyiz*" (Bahçeci, 2008) söylemini kullanıp oy almaya çalışmasına rağmen biz ve onlar gibi bir toplumsal ayırmadan güç almaya çalışmaktadır. Bu anlamda Türkiye'de grup üyelikleri insanların kimliklerini belirlemesini ve dolayısıyla siyasal davranışlarını düzenlemesini sağlamaktadır. İnsanlar, kendilerini ait hissettikleri kimlikleri bir öteki yaratarak siyasal düşüncelerini, algılarını, tutum ve davranışlarını karşılına koydukları öteki'ne göre belirlemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL İLETİŞİM ÇALIŞMALARINDA SİYASAL İKNA

İnsan iletişiminin tamamının temelinde ikna vardır. Siyasetin de önemli bir iletişim alanı olması sebebiyle temelinde siyasal iknanın yer aldığını söylemek mümkündür. Siyasal ikna konusunun yapılan tüm siyasal iletişim faaliyetlerinin temelinde yer alması bu konu hakkında literatürde oldukça fazla fikir geliştirilmesini sağlamıştır.

İkna temel olarak insanın ileti nakliyle başka insanların ya da grupların davranışlarını değiştirmeye yönelik bilinçli girişimleri şeklinde tanımlanabilmektedir. İknayı bu şekilde tanımlayan Ervin Paul Bettinghaus iknaya özgü üç temel kavramın varlığından söz etmektedir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür; bilinçli niyet, davranış değişikliği ve mesaj naklidir (Akt. Özkan, 2007: 129). Siyasete dair her unsurun kabul ettirilmesinin bilimi olan siyasal iletişim, seçmenlerin siyasal algı ve tutumlarını yönetip ikna etmeyi amaçlayan bir alanı ifade etmektedir. Bu anlamda siyasal iletişim, iknaya özgü tüm teknikleri kullanan bir faaliyet alanı olarak kendini göstermektedir.

Bu bölümde siyasal ikna kavramı, siyasal ikna ve siyasal iletişimin ilişkiselliği, algı yönetimi ve propaganda, ikna edici bir öge olarak siyasal lider, siyasal söylem, iknada inanç ve duyguların etkisi, kitle iletişim araçları ve siyasal ikna ilişkisi ele alınacaktır. Bu bağlamda siyasete dair unsurları kabul ettirme alanı olan siyasal iletişim siyasal ikna açısından derinlemesine irdelenecektir.

3.1. SİYASAL İKNA MEKANİZMASI

3.1.1. Siyasal İkna Süreci Olarak Siyasal İletişim

İletişim bilimlerinin alt bir alanını oluşturan siyasal iletişim siyasiler ve kitleler arasındaki iletişim ve etkileşim biçimlerini ifade etmektedir. Siyasiler siyasal iletişim çalışmalarıyla kitleleri ikna edip etkileyerek yanına çekme çabası içindedir. Kitleleri etkileme amacı taşıyan siyasal iletişim süreci bu anlamda siyasal bir ikna sürecini ifade etmektedir. İnsanları belirli bir aday, partiyi, olayı veya durumu desteklemeye ikna

etmeye çalışan siyasal iletişim; insanların siyasal fikirlerini, inançlarını, algılarını, tutumlarını, kararlarını, davranışlarını anlamaya, yönlendirmeye ve değiştirmeye çalışan bir alandır.

Tarihsel süreç içerisinde iktidarı ele geçirmek isteyen kesimlerin gerçekleştirdiği siyasal iletişim insanlık tarihi boyunca var olmuştur. Monica Charlot'un (Akt. Yavaşgel, 2012: 221) "*seçmen avı seçimler kadar eskidir değişen şey sadece tekniktir*" sözü siyasal iletişimin yeni bir olgu olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. David L. Swanson ve Dan Nimmo (1990: 9), tarihsel süreci çok eskilere dayanan siyasal iletişim olgusunu "*kamusal bilgiyi, inançları ve siyasi meseleler üzerindeki eylemleri etkilemek için iletişimin stratejik kullanımı*" olarak tanımlamaktadır. Aysel Aziz siyasal iletişimi, "*siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılarak yapılması*" (Aziz, 2007: 3-4) şeklinde tanımlamaktadır. Robert Denton ve Gary Woodward (1998: 11) siyasal iletişimi, mesaj gönderenlerin siyasal çevreyi etkileme niyet ve yolları olarak tanımlamışlardır. Onlara göre, iletişimi siyasal yapan şey mesajın kaynağından ziyade mesajın içeriği ve amacıdır. Bu tanım ve yaklaşımlara bakıldığında çok eski bir insan etkinliği olan siyasal iletişimin temelinde bir etkileme amacı yani bir ikna amacı var olduğunu belirtmek mümkündür.

İkna sözlük anlamıyla "*kelimelerle insan zihnini kazanma sanatı*" olarak tanımlanmıştır (Anık, 2000: 34). Kökeni itibarıyla Arapça bir kelime olan ikna kandırma ve inandırma anlamlarına gelmekte, bir kanaati kabul ettirme, bir kanaat uyandırma, inanmayı sağlama ve razı etme şeklinde ifade edilmektedir (Anık, 2000: 31). Brembeck ve Howell'a göre (Akt. Darıcı, 2017: 23) ikna; "*önceden belirlenmiş sonuçlara ulaşmak amacıyla bilinçli olarak insan güdülerinin manipülasyonu yoluyla düşünce ve eylemlerin değiştirilmesi girişi*" şeklinde ifade edilmektedir. Bir başka tanıma göre ikna; "*bir bireyin mesaj nakli aracılığıyla başka bireylerin ya da birey gruplarının davranışlarını değiştirmeye yönelik girişimler*" olarak tanımlanmıştır (Anık, 2000: 34). Bu bağlamda siyasal ikna, seçmenlerin veya kitlelerin siyasal fikir, siyasal tutum ve siyasal davranışlarını önceden belirlenmiş stratejik amaçlar

doğrultusunda herhangi bir zorlama olmadan etkileme ve rızasını kazanma sanatı olarak tanımlanabilir.

Russell'a göre (2014: 34), birey şu yollardan etki altına alınabilmektedir: 1) Bedeni üzerine doğrudan doğruya bir güç uygulayarak, 2) Kandırma ve belli bir yöne sevk etme aracı olarak ödül ya da ceza vererek, 3) Fikirlerini etkileyerek (Russell, 2014: 34). Bilinçdışı kontrol altına almaya çalışan siyasal iletişim faaliyetleriyle insanı belirli bir davranışa yönlendirmenin en geçerli yolu fikirlerini etkilemek yani ikna etmektir.

Tarihsel sürece bakıldığında insanların iletişime başladığı ilk günden bugüne ikna, insan iletişiminde önemli bir unsur olarak varlık göstermiştir. İletişimin temel amacının insanları inandırmak yani ikna etmek olduğunu söyleyen Aristoteles (2016) ikna için gerekli üç araçtan bahsetmiştir. Bunlar; ethos, pathos ve logos'tur. Retorik üçgeni olarak bilinen bu üç bileşenle Aristoteles ikna sürecinin basit bir biçimini açıklamaya çalışmıştır. İkna sürecinin ilk bileşeni olan ethos, karizma şeklinde tanımlanmaktadır. Ethos, siyasal liderin dış görünüşünü, sesini, jest ve mimiklerini, eğitimini, unvanını kapsamaktadır. Bu bağlamda siyasi liderin karakterini, kişisel özelliklerini, nüfuzunu ve karizmasını ifade eden ethos, konuşanın özelliklerinin siyasal ikna sürecine etkisini belirten bileşendir. Logos ise iknanın mantıksal bileşenini oluşturmaktadır. İknanın bu bileşeni düşünce, açıklama ve anlam şeklinde ifade edilmekte ve mantığa seslenmek anlamına gelmektedir. Bu bileşen siyasal ikna açısından geri planda kalmaktadır. Çünkü seçmenler siyasal karar ve davranış gerçekleştirirken mantıksal argümanlardan ziyade duygusal kararlar vermektedir. Pathos, duygulara hitap eden ikna bileşenidir. Bu nedenle siyasal ikna açısından etkileyici bir bileşeni oluşturmaktadır. Bu bileşen insanların temel duygularına hitap ederek siyasal iknayı gerçekleştirmeye imkan vermektedir.

İletişimin bir biçimi olan, değişim yaratma ve değişime karşı direnmede kullanılan bir olgu olan ikna, iknacı ve hedef arasındaki etkileşimin bir unsurudur (Darıcı, 2017: 26). Davranış, tutum ve fikir değişikliklerine neden olan ikna sürecini oluşturan altı aşama söz konusudur. İkna sürecini oluşturan aşamaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Anık, 2000: 38):

1. *Aşama: İlgi kazanmak;* Bu aşamada önemli olan hedefin ilgisini çekebilmeğdir.
2. *Aşama: Dikkat çekmek;* Gönderilen mesaja dikkat edilmesini sağlamaktır.
3. *Aşama: Kavramayı sağlamak;* Mesajın kavranmasını yani anlamının çözümlenebilmesini sağlamak gereklidir. İlgi ve dikkat çekmek tek başına yeterli değildir.
4. *Aşama: Kabul veya reddetmek;* İçeriğın kabul veya reddedilmesini sağlamak.
5. *Aşama: Kaydetme veya saklama;* Kanaatler doğrultusunda yeni bir karar ve tutumun oluşmasıdır.
6. *Aşama: Davranış veya hareket;* Motivasyonel ve manipülatif olan bu aşama eylem, davranış ve tepkinin ortaya çıkmasıdır.

Siyasal tutum ve tercihlerin kökeni zaman içinde değişime uğrayabilmektedir. İnsanlar genellikle kendi fikirlerini savunmak için bilişsel uyumsuzluğu azaltmaktadır. Araştırmacılar, siyasal tutumların “*bilişsel uyumsuzluk*” bağlamında anlaşılabilirliğini söylemektedir. İnsanlar tercihlerinden ötürü ortaya çıkan zihinsel rahatsızlığı en aza indirmek için tutumunu önceki eylemlere uydurmak amacıyla gerekçeler yaratmaktadır. İnsanın kafasında yer alan bu mekanizmayı bilmek hangi mesajların ve hangi stratejilerin tutum ve tercihleri değiştireceğini bilmeye imkan tanımaktadır (Pazzanese, 2015). Siyaset bilimciler, seçmenlerin, belirli bir kişi veya partiyle olan ilişkisi nedeniyle, kendi değerlerinden bağımsız bir tutum edinebileceğini araştırmalarla ortaya koymuştur (Dewan, 2014: 259). İkna ile siyasal tutum ve tercihlerin değişimini sağlamak mümkündür. Ancak burada önemli olan bu tutum ve tercihlerin kökenini doğru analiz edip doğru siyasal iletileri göndermektir. Böylelikle insanın önceki siyasal tutum ve davranışlarıyla çelişkili olsa da insan zihninde kabullendiği yeni siyasal tutum ve davranışları haklı çıkaracak gerekçeler oluşturmaktadır.

3.1.1.1. Alguların Yönetimi: Propaganda ve Rıza

Kamuoyunun görüşler ve kanılar tarafından yönlendirilen bir topluma ait (Baker, 2015) bir yapıya dönüşmesiyle kitlelerin örgütlü alışkanlıklarının ve düşüncelerinin bilinçli ve akıllı manipülasyonu demokratik toplumda önemli bir unsur olarak kendini göstermeye başlamıştır. Toplum mekanizmasını manipüle edenler, ülkenin gerçek yönetici gücünü oluşturmaktadır. Propaganda ile insanların zihni yönetilmekte, zevkleri oluşturulmakta, fikirleri şekillendirilmektedir. Bu durum demokratik toplumun örgütlenme biçiminin mantıklı bir sonucu olarak kendini göstermektedir (Bernays, 1928a: 9). Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, demokratik toplumun siyasal yapısı nedeniyle algı yönetimi iktidar ve siyasal iletişim açısından zorunlu bir olgu olarak kendini göstermektedir.

Siyaseti kitleleri gütme sanatı olarak tanımlayan Kaan Arslanoğlu (2018) siyasetin bir yalan söyleme ve aldatma sanatı olduğunu, umudu abartıp onu örgütlenme ve kullanma sanatı şeklinde tanımlamaktadır. Arslanoğlu (2018) en olumlu siyasetin bile bu şekilde olduğunu belirtmiştir. Bu düşünceden yola çıkarak siyasal iletişimin temel işlevlerinden biri olan siyasal algı yönetimi, insanların dış çevreden aldıkları duyumların insan zihninde yarattığı tasarımların şekillendirilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Siyasal iletişimle gerçekleştirilmeye çalışılan algı yönetimi, siyasilerin seçimleri kazanmak için yaptıkları iletişim faaliyetleriyle insanların zihnini yönetmeleri anlamına gelmektedir. İnsan zihnini yöneterek iktidara sahip olmak isteyen siyasal aktörler, insanların ilke ve fikirlerini değiştirerek onları ikna edip kendi yanlarına çekmeye çalışmaktadır.

İnsan beyni statükocu bir yapıya sahiptir. Bu nedenle beyin yeni bir şey öğrenme konusunda dirençlidir (Batı ve Erdem, 2016: 243). ‘Tabula rasa’ kavramını ilk kez kullanan John Locke (1999) insan belleğinin doğduğunda boş bir levha gibi olduğunu, doğumdan sonraki deneyimleri ile belleğin oluştuğu düşüncesini savunmuştur. Bilgiden uzak olan ‘tabula rasa’ şeklindeki zihin aynı bilginin sürekli tekrarına dayanan propaganda yöntemlerinin etkisinde kalmaktadır. Bu nedenle propaganda dünya tarihi boyunca siyasal iletişimin etkili araçları arasında yer almış (Batı ve Erdem, 2016: 243) ve iktidarın temel biçimi olarak görülmüştür (Russell, 2014: 13).

Edward Bernays'a göre, yenilikçi liderler yeni fikirlerin savunusu için ikna psikolojisini geliştirmiştir. İkna uygulamaları; yeni ideolojilerin, inançların ve alışkanlıkların kabul edilmesini sağlayacak kamuoyu değişikliklerini yaratmak açısından etkili olmaktadır. Bugün toplumun bir özelliği olan insan zihninin manipülasyonu sosyal bir amaca hizmet ederek, yeni fikirleri kabul etmeyi sağlamaktadır (Bernays, 1928: 959). İkna edici iletişim çalışmalarında kaynağın ne söylediğinden daha önemli olan mesajların doğruluğuna hedefini inandırmasıdır (Darıcı, 2017: 36). İnandırma temel anlamıyla yeni fikirleri kabul ettirme olarak tanımlanabilmektedir (Aristoteles, 2016: 35). İnsanlar her türlü seçimle karşı karşıya kaldığında inanmak veya inanmamak arasında seçim yapmaktadır. İnanmak beynin bir psikolojik dengeleme eylemi olup, çok ilkel dönemlerden kalan bir dürtüdür. İnanma esnasında beyin kontrolü elinde bulundurmasına rağmen bu eylemi içindeki bilgi ve deneyimler doğrultusunda bilinçsizce gerçekleştirmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 146). İnandırmayı bir tür gösteri olarak kabul eden Aristoteles (2016: 35), insanın bir şeyin gösterilmiş olduğunu düşündüğünde tam olarak inanmış olacağını belirtmiştir. Aristoteles'e göre (2016: 38), inandırmayı etkileyen üç unsur söz konusudur: Egemen olan liderin; 1) Mantıksal düşünebilmesi, 2) İnsan karakterini ve erdemlerini çeşitli biçimler içinde analiz edebilmesi ve 3) Coşkuları anlayabilmesidir.

İnandırma çabası içinde olan algı yönetimi temel olarak geçerlilik kazanmak ve bu geçerliliği korumak için kamuoyu desteği oluşturup korumak yoluyla hedeflenen grubun davranış ve tutumlarını istenen doğrultuda etkilemek şeklinde tanımlanabilmektedir (Bakan ve Kefe, 2012: 24). Algı yönetiminin ilk aşaması stratejik bir hedef oluşturmaktır. Stratejik hedef, ulaşılacak istenen sonuç dikkate alınarak belirlenmektedir. Algı yönetiminde amaçlar belirlenerek hedef ortaya konmaktadır. Hedefin belirlenmesinin ardından iknacının hem kendisinin hem de rakibinin özelliklerinin araştırılması gereklidir. Bu süreçte kültürel farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca riskler hesaplanarak faaliyetlerin hayata geçirilmesi için uygun bir ortamın oluşturulması gerekmektedir. Ardından geri bildirim mekanizması oluşturularak faaliyet etkinliğinin ölçümü dolayısıyla düzenlemelerin yapılması ve kararların alınması gerekmektedir (Bakan ve Kefe, 2012: 25). Algı sürecini etkileyen üç faktör söz konusudur (Bakan ve Kefe, 2012: 23):

- 1) Algılayan kişinin özellikleri (kişisel özellikler, deneyimler..)
- 2) Algılanan nesnenin özellikleri (kişi, olay, canlı ve cansız varlıklar...)
- 3) Algılama ortamı (algılama ortamının yaşandığı fiziksel, sosyal çevre koşulları...)

Siyasal algı süreci açısından bu faktörler değerlendirildiğinde algılayan kişi, seçmeni ifade etmektedir. Seçmeni ikna etmek isteyen siyasal aktörlerin; seçmenlerin kişisel özellikleri, beklentileri, siyasal ve toplumsal geçmişleri, kültürel ve ekonomik yapıları gibi siyasal algılarını etkileyen konular hakkında fikir sahibi olması gerekmektedir. Algılanan nesne ise, siyasal aktörlerin seçmenlere algılatmak istediği siyasal uyarıcıyı ifade etmektedir. Siyasal lider, siyasal parti, siyasi bir olay vs. algılanan nesne olabilmektedir. Algılama ortamı ise seçim ortamını ifade etmektedir. Seçimlerin gerçekleştiği ortamın özellikleri siyasal algı yönetimi açısından bilinmesi gereken önemli unsurları oluşturmaktadır.

Siyasi kurum ve kuruluşlar, siyasal partiler, bütün bir mekanizma olarak süreklilik arz eden bir şekilde insanların bilinçdışına yeni kodlamalar yerleştirmektedir. Bu kodlamalar söylem, görsel, koku, beden dili gibi unsurlarla yapılabilmekte ve buna beynin çıpılanması (Ancorhing) adı verilmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 227). Çıpa, beyinde tepki uyandıran herhangi bir uyarıcı iken, çıpalamak bir şeyi başka bir şeyle birbirine bağlayarak iki şey arasında ilişki kurmak şeklinde tanımlanmaktadır. Olumlu veya olumsuz olabilecek olan bu bağlantı, çoğu zaman doğal bir şekilde farkında olmadan geçmiş deneyimlerin tekrarlarla bilinç düzeyine geri çağırılması sürecini ifade etmektedir. Beynin çalışma prensibiyle ilgili olan çıpa atma insan beyninin kestirme yollarla karar vermeye çalışmasıyla işleyen bir mekanizmadır. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, yapısı itibarıyla insan beyni mükemmel kayıtlar tutmamaktadır. Kurduğu bağlantılar üzerinde hızlıca değerlendirmeler yapan beyin, kestirme yollar arayarak karar vermeye çalıştığı noktada çıpalama ortaya çıkmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 229).

Çıpalamanın önemli bir bileşeni olan tekrarın bir fikri yerleştirmek açısından gerekliliğini Fransız düşünür Le Bon vurgulamıştır. Le Bon'un liderin en önemli araçlarından biri olarak gördüğü tekrar, liderin ortaya attığı iddiaların inandırıcı ve

etkili olması için (Le Bon, 2013: 103) siyasal iletişimde oldukça önemlidir. Sık tekrar edilen şeylere insan doğası gereği daha çok inanmaktadır Bu nedenle bir süre sonra sürekli yinelenen bir şey gerçek gibi algılanmaktadır (Darıcı, 2017: 36). Siyasal algı yönetiminde istenilen iddianın beyne yerleşmesini sağlamak için geçmiş deneyimlerle ortak bir bağlantı sağlayarak söylemin sürekli tekrarı algıların değişimi ve yerleşmesi üzerinde önemli etkiye sahip olmaktadır.

Marcuse’a göre (2015: 87), hipnotik bir karaktere sahip olan iletişimde sürekli tekrar etme yönetilen halkın doğrudanlığının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İletişim düzmece tanışıklık ile yüklü olabilmekte, bu tanışıklık kişisel dille de kurulabilmektedir. “*Bu sizin milletvekiliniz*”, “*sizin otoyolunuz*”, “*sizin gözde mağazanız*”, “*sizin gazeteniz*” gibi söylemlere bireylerin inanıp inanmaması önemli değildir. Bu söylemlerin başarısı bireylerin kendilerini kendi ve başkalarının yerine getirdiği işlevler ile özdeşleşmelerini sağlamasıyla ilgilidir (Marcuse, 2015: 87). Bu durum siyasal algıların yönetilmesinin bireylerin kendisinin ve çevresinin yaşam deneyimleriyle bağlantı kurmasıyla yakından ilgili olduğunu göstermektedir.

3.1.1.2. Seçmenleri Harekete Geçiren Siyasal Liderin Önemi

Siyasal iknanın gerçekleşmesinde en önemli unsurlardan biri liderdir. İnsanlığın ilk çağlarından bu yana toplumsal gruplara liderlik eden kişilerin olduğunu söylemek mümkündür. İktidarı ele geçirme dürtüsüyle hareket eden bu liderler, insanlar üzerinde etki ve hakimiyet kurarak insanları ikna etme kabiliyetine sahiptir.

Açık olarak liderde kapalı olarak da lideri izleyenlerde ortaya çıkan iktidarı ele geçirme dürtüsü insanların kendi istekleriyle bir liderin ardı sıra giderek ve liderin hakimiyet kurduğu grup aracılığıyla iktidarı elde etmesi şeklinde kendini göstermektedir. Liderin zaferleri ve kazançları insanlara kendi zaferleri ve kazançları gibi gelmektedir (Russell, 2014: 16). Bireylerin davranış ve inançlarında en fazla etki yaratan kişi olarak tanımlanan lider, gücü en çok kullanabilen kişidir. Lider, içinde bulunduğu grubun üyelerini harekete geçiren, emirler veren ve bu emirlere uyulmasını sağlayan kişi olarak ifade edilmektedir (Sakallı, 2013: 89). Liderlik ise, bir liderin

içinde bulunduğu grubun üyelerini etkileyerek istediği amaçlara ulaşmaya çalışması sürecine verilen addır (Sakallı, 2013: 90). Rusell (2014: 144), toplumun bir arada kalmasını sağlayan en önemli araçlardan birinin lidere bağlılık olduğunu belirtmiştir. İkna etme işlemini içeren liderlik için iletişimin iyi olması, insanların ihtiyaçlarının dikkate alınması, gücün doğru düzeyde kullanılması, güven duygusunun sağlanması, grubun güdülenmesinin sağlanması ve grupta var olan coşkunun ayakta tutulması gerekmektedir (Sakallı, 2013: 90). Bunun yanı sıra gerek dini gerekse de siyasi veya toplumsal iman yaratmak liderliğin gerekliliklerinden biridir. Bir fikre, bir işe veya bir kişiye iman yaratmak liderin yapması gerekenler arasında yer almaktadır (Le Bon, 2013: 99).

Canlılar bir araya gelir gelmez içgüdüsel olarak bir liderin emri altına girmektedir (Le Bon, 2013: 97; Russell, 2014: 179). Siyasetin insanlara zor gelmesi nedeniyle bir liderin ardından gitmenin kendileri için iyi olacağını düşünen insanlar, bunu bilinçsiz bir şekilde içgüdüsel olarak yapmaktadır. Bu durum toplu siyasal eylemin ortaya çıkmasında temel etkindir (Russell, 2014: 23). Liderin topluluklar açısından önemini vurgulamak isteyen Freud, Trotter'ın "*insan bir sürü hayvanıdır*" sözünü "*insan daha çok insan sürüsünün bir hayvanı, lider tarafından yönetilen sürünün bireyidir*" şekline dönüştürmüştür (Freud, 2012: 77).

Lider tarafından yönetilmeye rıza gösteren insanlar iradesi güçlü olan liderin peşinden gitmeyi tercih etmektedir (Le Bon, 2013: 98). Toplumbilimci İsveç bilim insanı Gustave Flodberg iktidar ve seçmen kitleleri üzerine yaptığı araştırmaları güce tapınmaktan kaynaklanan Stockholm Sendromuna dayandırmıştır. Ülke yönetiminde sorunları çözemeyen iktidarlar iktidarı sürdürmek amacıyla otoriteye yönelmektedir. Seçmen kitleleri de bunlara destek vermektedir. Stockholm Sendromuna göre uzun süre baskı altında yaşayan bireyler zamanla bu durumu içselleştirerek normalleştirmektedir. Bu şekilde gücü kutsayarak gücü uygulayan kişinin tutsağı haline gelmektedir. Kurtarıcı arayışındaki insanlar liderin peşinden isteyerek gitmektedir (Kongar, 2011). Liderler insanların zihnine bazı fikir ve inançları aşlamak amacıyla iddia, tekrar, yayılma (Le Bon, 2013: 103) ve kairos'u (doğru an) kullanmaktadır (Çokluk Cömert, 2019: 76). Lider için gerekli olan biricik şey, insan

yığınlarının tutkuyla istedikleri şeyin elde edilebileceğine kendisinin de amansız azmi sayesinde bunu elde edebilecek insan olduğuna o insan yığınlarını inandırabilme yeteneğine sahip bulunmaktır (Russell, 2104: 44).

Güce tapınan kitleleri ikna etmek isteyen siyasal liderler öncelikle kendi siyasal topluluğunun güvenini kazanıp ardından seçmenlerin çoğunluğunda coşku uyandırmayı başarmalıdır. Bu iki aşama iktidara gelmek açısından önem arz etmektedir (Russell, 2014: 43). Napolyon bir liderin sevilmesinin ve tanrılaştırılmasının bilinciyle her şeyden önce halkın onayını almak gerektiğini belirtmiştir. İyi olanı yapmanın haklı olmak için yetersiz olduğunu söyleyen Napolyon, yönetilenlerin güvenini sağlamanın önemini vurgulamıştır (Domenach, 1995: 16). Adorno ve Horkheimer da lider ve takipçilerini bir araya getiren propagandanın insanı güdümlediğini ve bir yalan ortaklığı olduğunu belirtmiştir. Gerçek propaganda lider tarafından takipçi kazanmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Adorno ve Horkheimer, 2010: 340). Çünkü liderin ihtiyacı olan güç kamuoyuna dayanmaktadır (Domenach, 1995: 16) ve siyasi liderin koşulların yaratıcısı olması gerekmektedir (Bernays, 1928a: 106).

Bernays'a göre halkın sesi halkın zihnini ifade etmektedir. Bu zihin de inandığı grup liderleri ve kamuoyunun manipülasyonunu gerçekleştiren uzmanlar tarafından şekillenmektedir (Bernays, 1928a: 92). Kazanılan ve şahsi nüfuza sahip olması gereken lider (Le Bon, 2013: 108), mevcut siyasal koşullar göz önüne alındığında doğuştan gelen siyasal liderlik özelliklerinin yanı sıra propagandanın uzmanca kullanılmasıyla kazanılan özelliklere de sahip olmalıdır (Bernays, 1928: 93). Çünkü manipüle etmek manipüle edilmekten daha fazla beyin enerjisi gerektirmektedir (Winston, 2010: 248). Gerçek siyaset dünyasında, kişisel çekicilik yani çekici ve güçlü bir kişiliğe sahip olma faktörü kampanya stratejistlerinin ilgi kaynağıdır. Tarihin gerçek dünyasında, Abraham Lincoln ya da Franklin Roosevelt gibi liderlerin, büyüklüklerini kısmen kişisel özelliklerine dayandırmak gerekmektedir. Bu liderler bilgelik, esneklik ve iyi taktiklerin bir karışımını sergilemektedir (Winter, 2004: 162).

Liderlik üzerine önemli ayrıntılar içeren *Prens* kitabının yazarı Machiavelli (2015) "*amaca ulaşmak için her yol mübahtır*" anlayışıyla bir hükümdarın ne gibi özelliklere

sahip olması gerektiğini belirtmiştir. İskoç bilim insanları Andrew Withen ve Richard Byrne (Akt. Winston, 2010: 247), sosyal zeka varsayımından yola çıktıkları teorilerinde Machiavelli'nin tavsiyelerini savanada hayatını sürdüren ilk insanların etkileşimine uygulamışlardır. Bu varsayıma göre, insanlarla ilişkileri idare etmek alet kullanmaktan ve gündelik yaşamda hayatta kalma mücadelesinden daha fazla zeka gerektirmektedir. Çünkü insan grupları içinde yaşayan bireylerin; niyetlerini, isteklerini ve eylemlerini gerçekleştirmek için insanları ikna etmeleri gerekmektedir. Bunun için grup ilişkilerini ve sosyal iktidar yapısını iyi anlamaları zorunludur (Winston, 2010: 247).

Türkiye'de yerleşik kültürde siyasal iktidarlara siyasal liderler temsil etmektedir. Siyasal iktidar, güçlü ve karizmatik liderlerin varlığında cisimleşmektedir. İktidarı bir kişi ya da topluluk temsil etse de lider her zaman ön plana çıkmaktadır (Göksu, 2018: 46). Bu nedenle siyasal iletişim sürecinde siyasal lider insanları ikna eden önemli bir unsurdur. Liderin güçlü ve karizmatik olması ikna edeceği seçmen kitlesini arttırmaktadır.

3.1.1.3. Üstünlük Kurma Çabası Olarak Siyasal Söylem

Antik Yunan'dan bu yana insanların veya toplumların bir konuda inandırılması amacıyla retoriksel konuşma yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu konuşma biçimi iletişimin akla ve mantığa uygun güzel ve ikna edici bir şekilde yapılması anlamına gelmektedir. Halkı bilgilendirip tutum ve davranış değişikliği yaratmak isteyen siyasal aktörler halkı agoraya toplayarak onlarla yüz yüze iletişimde bulunmuşlardır (Aziz, 2007: 14). Her alanda önemli bir konu olan siyasal söylemin siyasal ikna mekanizması açısından önem arz ettiğini söylemek mümkündür.

Söylem kavramını; dil, iletişim, kültür, toplum ve etkileşim gibi kavramlarda olduğu gibi net bir şekilde tanımlamak güçtür. Genel itibariyle dil kullanımı, halk konuşmaları, konuşulan dil ve konuşma biçimleriyle ilgili bir kavram olan söylem, iletişimsel bir unsurdur. Fikirleri, duyguları ve inançları paylaşmak amacıyla kullanılan dil ile insanlar iletişime dolayısıyla etkileşime geçmektedir (Van Dijk,

1997: 1-2) Van Dijk (1997), söylemi karşılayan üç kavram olduğunu belirterek bunları şu şekilde sıralamıştır: 1) Dil kullanımı, 2) İletişim ve 3) Etkileşim.

Jeffery Gitomer “*Satışın Kutsal Kitabı*” adlı eserinde insanı karar vermeye ve tercih etmeye motive eden faktörlerden birinin güçlü cümleler olduğunu belirtmiştir. Güçlü cümleler; siyasette, satışta, reklamda veya ikna gerektiren farklı alanlar açısından önemli yapıları ifade etmektedir (Gitomer, 2018: 126). Uğur Batı’nın, (2016: 40) da ifade ettiği gibi “*sözler, kelimeler ve cümleler*” aracılığıyla başka insanları etkilemek mümkündür. İsokrates’e göre (Akt. Polat, 2008: 37) insanları etkilemek için kullanılan bu söylem unsurlarının biçem, özgünlük ve güncellik özelliklerine sahip olması gerekmektedir.

Kelimeler, cümleler ve sözlerle yakından alakalı olan dil, beyinde iki temel alanla ilgilidir. Temel dil alanlarından biri broca alanı (frontal loblarda) diğeri ise, Wernicke alanıdır (temporal lobda). Bu iki alan arkuat fasikül adı verilen sinir demetiyle birbirine bağlanmaktadır (Ramachandran, 2016: 212). Dilsel dünyayla meşgul olan beyin geçmiş deneyimlerin izlerini taşıyan birden fazla sinyale cevap vermektedir. İnsan beyni sinyalleri alıp çevirerek düşünce ve eylemi koordine etmek amacıyla dış ortama aktarmaktadır (Connolly, 2002: 61). Buradan hareketle söylemin insan beyinde olup biten bir şey olduğunu belirtmek mümkündür.

Kelimelerin gücü insan zihninde yarattıkları hayallerden ileri gelmektedir. Kuşaktan kuşağa ve kültürden kültüre değişik anlamlara sahip olan kelimeler insan zihninde yer alan hayalleri çağırarak için üzerine basılan elektrik düğmeleridir (Le Bon, 2013: 84-87). Hobbes (2014: 47), insan zihninin ışığının belirsizlikten tamamıyla arındırılmış kesin tanımlara dayalı açık sözcükler olduğunu söylemiştir. Sözcükler güçlüdür, ancak bir içeriğe bağlanmadıkları zaman anlamsızdırlar. Yani kendilerine anlam kazandıran koşullar içinde ifade edilmeleri gerekmektedir (Maxwell, 1996: 54). Kelimelerden kurulan insan zihni düşünce biçimini kelimeler ve kullanılan dil ile yönlendirmektedir. Kullanılan kelimeler ve dil insan hayatına yön verme konusunda önemli bir paya sahiptir. Çünkü insanın düşünce kalıpları hatta zaman ve mekan algılaması kullanılan dilin dilbilgisi, söz kurulumu ve ses kurallarıyla çok yakından ilgilidir (Canan, 2017a: 16). Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, kelimeler yardımıyla yaratılmış

kavramların sonsuz bileşimleri insan düşüncesini oluşturmaktadır (Schopenhauer, 1998: 19).

Dil gücünü metaforlar, anlatılar, çerçeveler, imgeler ve duygulardan almaktadır. Dile güç katan bu unsurların tamamı bilinçli değil, bilinçsizce gerçekleşmektedir (Lakoff, 2009: 15). Bilinç kadar eski olan dil, tıpkı bilinç gibi başka insanlarla karşılıklı ilişki kurma gereksinimiyle ortaya çıkmıştır. Bir ilişkinin mevcut olduğu yerde o ilişki insanın kendisi için de mevcuttur (Marx, 2010: 55). Karşılıklı ilişkinin bir sonucu olan ve sembollere dayalı bir iletişim aracı olan dil, sözcüklerin ardındaki ifade biçimlerinin iletilmesini de gerçekleştirmektedir. Bir bildirişim aracı olarak nitelenebilecek olan dil hem sözlü hem de sözsüz öğeleri içeren bir unsurdur (Batı, 2016: 40). İnsan kapasitesi olarak dil, açık ve geniş anlamda yorumlanmaktadır. Birden fazla ifadeyi içine alan dil, farklılıklar yaratmak, iç durumları ifade etmek, ayrımcılık yapmak veya önceden yapılmış ayrımcılıkları değiştirme kapasitelerini kullanmayı içermektedir (Connolly, 2002: 61).

Dil düşünceyi iletmek için kullanıldığından düşüncenin doğasını da yansıtmaktadır. Bir güç kaynağı olarak nitelenebilecek olan dil; ifade etme ve iletişim kurma aracı olmasının yanı sıra düşünceyi şekillendirme aracıdır. Dil beyindeki yapılarla örtüştüğü ölçüde gerçeğe uymaktadır. Yani gerçeklik anlayışı insanların özgün koşullarıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle dilin siyasetteki kullanımına çok fazla özen gösterilmelidir (Lakoff, 2009: 14-15). Marcuse'un da (2015: 61) belirttiği şekliyle özgürlük gibi büyük sözler ekranlarda, radyolarda, kürsülerde liderler ve siyasetçiler tarafından kullanıldığında anlamsızdır. Ancak bu sözler anlamlarını propaganda, tecim, disiplin bağlamında kazanmaktadır. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, siyasal ikna çalışmaları açısından önem arz eden siyasal söylemler propaganda etkisiyle seçmenleri ikna edebilmektedir.

Siyasal söylem, bir siyasetçinin göz boyamasından daha derin anlamlara sahip olmalıdır. Siyasal söylemde temsili kamusal alanın ötesinde siyasal dinamizm olmalıdır (Gross, 2006: 14). Yani siyasal alanda başarılı olabilmek için etkileyici bir hatip olmak ve sürekli kendini güncellemek gerekmektedir. Ancak yerleşik anlayışa uygun olarak güzel ve sanatlı konuşma yeteneğinden ziyade hitabette tutkulu ve cesur

olmak gerekmektedir. Çünkü Robespierre ve Lenin gibi liderler güzel konuşmamasına rağmen kararlı, tutkulu ve cesur hatipler olarak amaçlarına ulaşmışlardır. Tutku kontrol altına alınmış olsa da hitabette mutlaka bulunmalı ve karşı tarafa hissettirilmelidir (Russell, 2014: 44). Bunun yanı sıra bütün cümleler ne çok kısa ne de çok uzun olmalı, cümle anlam tamamlanınca bitirilmelidir. Aksi halde tamamlanmamış bir cümle hitap edilen kitlede anlamı olduğunun tersine anlama riskini ortaya çıkarmaktadır (Aristoteles, 2016: 181). Hitap eden konuşmasını hitap edilen kitlenin coşkularını uyandıracak şekilde hakikati veya sözde hakikati inandırıcı bir şekilde kanıtlamalıdır (Aristoteles, 2016: 19). Ayrıca hatip, hitap ettiği kitlenin iyiliğini düşündüğü inancını yaratmayı başarabilirse kitleyi ikna etmesi kolaylaşmaktadır (Aristoteles, 2016: 63). Bireyleri bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya iten siyasal konuşma (Aristoteles, 2016: 44) belirtilen bu özelliklere sahip olduğu takdirde siyasal ikna söylem aracılığıyla gerçekleşebilmektedir.

Siyasal söylemin kullanımıyla siyasal iknanın gerçekleştirilmesi için siyasal aktörlerin iddialarının seçmenin neden siyasal parti veya lideri seçmesi gerektiğini açıkça ortaya koyması gerekmektedir. Siyasal konuşmada kullanılan cümleler, kısa, yalın ve konuyla ilgili olmalıdır. Çünkü çok uzun ve karmaşık bir yapıya sahip olan cümleler söylemin etkisini ve akılda kalıcılığını azaltmaktadır. Aynı zamanda iddiaların tekrar edilmesi ve doğru zamanda(kairos) söylenmesi kalıcılığını arttıracaktır. Böylelikle siyasal söylemin ikna edici olması sağlanmış olacaktır.

3.1.1.4. Aklın Bilimsel Tutumuna Karşı İnançlar ve Mistisizm

İnsanların her konuda olduğu gibi siyasal karar ve davranışları inançlardan ve mistik öğelerden etkilenmektedir. Bu inanç ve mistik öğeler beynin işlevleri olarak kendini göstermektedir. Bu nedenle toplumsal bir yönleri olduğu kadar biyolojik bir yönlerinin varlığından söz etmek mümkündür. Siyasal ikna çalışmaları gerçekleştirilirken hem toplumsal hem biyolojik özellikler taşıyan inancın ve mistik öğelerin göz önünde bulundurulması önemlidir.

Durkheim'ın paylaşılmış kolektif bir ahlaki sistem oluşturan inançlar ve uygulamaların bütünü (Akt, Eşel, 2009: 193) şeklinde tanımladığı din, insan aklının özel bir tutumunu ifade etmektedir. Bu tutum religio kavramıyla açıklanabilmektedir. Religio *“ruhların, şeytanların, tanrıların, yasaların, fikirlerin, ideallerin ya da insanın kendi dünyasında candan hayran olup sevecek kadar anlamlı, güzel, büyük bulunduğu, ya da dikkate almaya yetecek kadar yardımsever, tehlikeli veya güçlü bulunduğu diğer faktörleri de kapsayan tüm güçlere uyulması”* anlamına gelmektedir (Jung, 1998: 7). Evrenin ve yaşamın aşkın bir anlama sahip olduğu anlamına gelen mistisizm ise *“ana akım dinî öğretilerle ilişkili veya bu öğretiler üzerine bina edilmesine rağmen dıșsal uygulamaların ötesine geçen inanç ve uygulamalar”* olarak tanımlanmaktadır (Eşel, 2009: 194). Lindstrom (2017: 111) dünyadaki çeşitli dinlerin liderleriyle yaptığı görüşmeler sonucunda bütün din ve inançların paylaştığı ortak noktalar olduğunu belirtmiştir. Bu ortak noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) Aidiyet duygusu, 2) Net bir vizyon, 3) Düşmanlara karşı güçlü olma, 4) Duyulara seslenme, 5) Öykü anlatımı, 6) İhtişam, 7) İnanç yayma, 8) Simgeler 9) Gizem, 10) Ritüeller. Buradan hareketle seçmenleri ikna etmek isteyen siyasal aktörlerin, siyasal ideolojilerin, siyasal hareketlerin ve siyasal toplulukların seçmenlerde hayranlık uyandırıp sevilmesi ve kabul edilmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra bir inanç yaratması gereken bu siyasal yapıların Lindstrom'un belirlediği on tane öğeyle seçmenlerin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yapısı sonucunda ortaya çıkan inançları harmanlaması gerekmektedir.

İnançlar, tarihi biçimlendirerek insanların güçlü hissetmesini sağlamaktadır. İnsan davranışlarını yönlendirebilen inançlar, insanların sürekli gereksinim duyduğu bir konudur (Le Bon, 2011: 52). Çünkü genellikle insanların tutkuları ve inançları akıllarından daha baskın konumdadır (Hobbes, 2014: 147; Le Bon, 2011: 171). Nöronların nasıl işlediğiyle yakından ilgili olan inanç (Shermer, 2011: 123), konusunda dört bilişsel varsayım söz konusudur. Bu varsayımlardan ilki; inançların ihtiyaçtan kaynaklandığı, ikincisi; insan beyninin dini inancı oluşturma kapasitesi olduğu, üçüncüsü; din ve doğaüstü inancıyla yaratıcılık arasında bir ilişkinin varlığı, dördüncüsü; dinin insanın evrimsel uyum davranışı sonucunda otoriteye boyun eğme davranışının varlığıdır (Eşel, 2009: 194). Bu varsayımlar inanma ihtiyacı olan ve

toplumsal uyuma yatkın insanların ikna edilmesi açısından dikkate alınması gereken yaklaşımlardır.

İnsan kimliğinin ve kişiliğinin gelişiminde önemi büyük olan kutsal değerler, insanın biyolojik ve toplumsal/kültürel yönleriyle ilgilidir (Yavaşgel, 2004: 132). Bir inanç motoru olan insan beyni bağlantılar kuran, doğada gördüğünü sandığı kalıplardan anlam çıkaran gelişkin bir kalıp tanıma makinesidir (Shermer, 2011: 60). İnanç sinirsel bağlantılardan çağrışımla öğrenmede ve beynin ödül sisteminde kritik rol oynayan dopaminle yakından ilgilidir (Shermer, 2011: 128-129). “*Cennetin Ejderleri*” adlı kitabında, Carl Sagan boş inancın ve büyüsel düşünmenin beynin sağ yarıküresinde olabileceğini öne sürmüştür. Çünkü, sağ yarıkürenin sezgisel düşünce özelliğine sahip olması zor olan kalıp ve bağlantıları algılamasına imkan vermektedir. Aynı zamanda kuşkucu ve eleştirel olmayan sağ yarı küre var olmayan kalıpları da algılayabilmektedir (Sagan, 1986 : 273). Dinsel inanç konusunda çalışmalar yapan ve Tanrı inancı gibi karmaşık bir unsurun tek bir genle açıklanmayacağını anlattığı “*Tanrı Geni*” isimli kitabın yazarı olan Dean Hamer dopaminin itikat konusunda devreye girdiği üzerinde durmuştur. Hamer’a göre insanların Tanrı inancı ve dinsel manevi eğilime yatkınlığı birden çok genle açıklanabilmektedir (Shermer, 2011: 190-191).

Nöroanatomi çalışmaları beynin prefrontal yapılarıyla dini inanç arasında bir ilişkiden söz etmektedir. İç prefrontal korteks dindarlık, kurallara katı bir şekilde uyum gösterme, toplumsal normlara uyum gibi işlevlerden sorumludur (Eşel, 2009: 198). İnsan bir inanca bağlandığı zaman kendini o inanca dayalı bir dizi kalıba sıkıştırmaktadır. Aynı zamanda bu inançlara bir dayanak bulmak amacıyla içinde bulunduğu toplumsal grubun referanslarına bakmaktadır. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, insanlar öncelikle anne- baba, akran grupları aracılığıyla bir siyasal inançla özdeşleşmektedir. İnsanlar özdeşleştikleri siyasal inançlar doğrultusunda bir parti seçip onun gereklerine uyum sağlamaktadır (Shermer, 2011: 266). Siyasal iknanın gerçekleşmesi için biyolojik temeller kadar toplumsal ve psikolojik temellere sahip olan inançların bilinip siyasal iletişim çalışmalarının bunlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Duygusal ve mistik kaynaklara dayanan siyasal veya dini inançlar bilinçdışında geliştirilen bir iman edimidir. Ancak bu edimin akılla bir ilgisi bulunmamaktadır. İnançla hipnotize olmuş olan insanlar inançları uğruna kendi mutluluk ve çıkarlarını ve dahası yaşamlarını feda edecek insanlara dönüşmektedir (Le Bon, 2011: 31). Kant gibi, moderniteyi tutarlı bir inançlar kümesindense inanç tutumundaki bir değişim olarak kabul eden Habermas, bir inanç tutumunu, insanın neye inandığından çok inanma biçimi olarak tanımlamaktadır (Borrodario, 2003: 36). Yani Marcuse'un (2015: 61) da belirttiği gibi gerçeklik değeri değil, değişim değeri önemlidir.

İnsanların bir siyasete veya siyasetçiye inanması çok kolay değildir (Batı ve Erdem 2016: 147). Ortalama bir insan beyni düşünmekten çok inandığı şeyler tarafından yönetilmektedir. İnsan düşünmekten nefret ettiğinden ötürü elinin altında bulunan açıklamaları kabullenmekte ve bu açıklamalara dört elle sarılmaktadır (Childe, 2010: 47). İnsanların kutsal saydığı değerler siyasetin içerisinde bir paket şeklinde sunulmaktadır. Bu kutsal değerler çoğu zaman başarılı olmaktadır, çünkü insan kutsal olana karşı çıkmanın yanlış olduğu inancına sahiptir (Batı ve Erdem, 2016: 147).

İnsanların bilinçdışını tetikleyen güçlü cümleler, metaforlar, hikaye ve imgelemler kullanılarak hızlı ve tanımlı bir zihinsel tasarım yaratmak mümkündür. İnsanların inançları doğru cümlelerle birleştirildiğinde güçlü etkiler yaratma kapasitesine sahiptir. Çünkü inanan beyin doğru ve yanlışla hiçbir şekilde bakmamaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 186). Bu durum biyolojik ve toplumsal faktörlere dayanan inancın siyasal iletişimciler açısından önemini ortaya koymaktadır. İnsanın bir varlığa ya da mistik bir öğeye inanması hem rahatlatıcı hem de ödüllendirici özelliğe sahiptir. Bu nedenle bu inançları gözeten siyasal iletişim çalışmalarının insanları ikna etme konusunda etkili olacağını söylemek mümkündür. Dinsel unsurların siyasal iletişimdeki önemini Napolyon'un (Akt. Le Bon, 2013: 54) şu sözleri özetlemektedir: *"Vendee Harbi'ni kendimi Katolik yaparak kazandım, kendimi Müslüman gösterdikten sonra Mısır'a yerleştim, kendimi Papa'nın nüfuzunu yaymaya taraf olduğumu kanıtlayan belgeyi göstererek İtalya'da papazları elde ettim. Eğer Yahudi bir kavme hükmetseydim Süleyman'ın mabedini yeniden inşa ederdim."*

3.1.1.5. Dünyanın Duygusal İnşası ve Siyasal İkna

İnsanlar dünyayı duygusal öğeler çerçevesinde algılamakta ve birçok yaşamsal faaliyetini bu duygulara göre şekillendirmektedir. Yaşamın birçok alanında etkili olan duygular insanların siyasal fikirlerini, kararlarını ve davranışlarını oluştururken siyasal alanda önemli unsurlar olarak kendini göstermektedir. İnsanlar siyasal konularda gönderilen duygusal iletileri daha kolay bir şekilde algılayabilmekte ve ikna daha kolay gerçekleşmektedir.

Duygu, insanı harekete geçiren önemli bir bileşendir. İnsanın duygu deneyimleri hayatı anlamlı kılmaktadır. Duygular dünyayı bir dizi olay ve durumdan yola çıkarak canlı bir deneyime dönüştürmektedir (Heartmath, 2002: 2). Westen'nin belirttiği siyasal beyin duygusal bir beyindir. Siyasal beyin, gerekçeli bir karar vermek için gerçekleri, rakamları ve siyaseti nesnel olarak araştıran, tarafsız bir hesaplama makinesi değildir (Westen, 2008: 24). George Loewenstein'nin belirttiği şekilde, beynin büyük bölümü bilinçli düşünmekten ziyade otomatik süreçler tarafından şekillendirilmektedir. Bu durum beyinde gerçekleşen işlemlerin büyük çoğunluğunun düşünerek değil, duyguların etkisi altında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 108). Birçok insan faaliyetinin temelini oluşturan duygu ve akıl arasındaki temel fark; duygular harekete geçirirken aklın sadece değerlendirme yapmasıdır (Dragolea ve Cotirlea, 2011: 84). Buradan hareketle siyasal konularda akıl ve duygu çarpıştığında, duygunun her zaman kazandığını söylemek mümkündür (Westen, 2008: 79). Dolayısıyla siyasal konularda akıldan daha çok duyguların rol oynadığı söylenebilir.

Epicurus'tan bu yana duyguların derin olduğu düşünülmektedir. Yani duygular beynin eski bölgelerinde derinlerde yer almaktadır (Marcus, 2003: 183). Damasio (1994) duyguyu insanın tüm yaşamında kritik öneme sahip bir bileşen olarak görmüştür. Jung'a göre duygu, *“bir yandan sıcaklığıyla her şeyi var eden, tüm gereksizlikleri yakıp kül eden simya ateşidir, bir yandan da çeliğin taşla buluştuğu, kıvılcımın çıktığı andır: çünkü bütün bilinçlenmelerin ana kaynağını”* oluşturmaktadır. Duygu olmadan karanlığın aydınlığa, ataletin harekete dönüşmesi imkânsızdır (Jung, 2005: 34). Darwin de duyguların uyarlanabilir işleve hizmet ettiğini savunmuştur. Bu işlev

iletişimi içeren bir yapıya sahiptir. İnsanlar mimikleri, yüz ifadeleri ve diğer sözsüz iletişim yönleriyle birbirleriyle etkileşim kurmaktadır. Darwin'e göre duygusal sinyal gönderme ve alma yeteneği toplumsal davranışı düzenlediğinden insanın hayatta kalma şansını arttırmaktadır (Westen, 2008: 138). Bu bağlamda siyasal iktidarın gerçekleşmesi için önem arz eden duyguların siyasal davranışı da düzenlediğini söylemek mümkündür. Duygular siyasal davranışı düzenlediğinden toplumsal uyum ve gruba ait olma konusunda insana yardımcı olmaktadır.

Davranışları yönlendirmek için bir pusula görevi gören duygular, insan doğasında bulunan iyi ve kötü yönleri motive edebilmektedir (Westen, 2008: 103). Yani duygular insanın olumlu bir davranış sergilemesine imkan verdiği gibi olumsuz ve istenmeyen davranışların da gerçekleşmesine yol açmaktadır. Duygusal yönelimler oy verme (Westen, 2008: 24) ve siyasal katılma bakımından önemlidir (Baykal, 1970: 129). Siyasal liderler gerçekleştirdikleri siyasal faaliyetler kadar insanların duygusal gereksinimlerini karşılayarak destek bulabilmektedir (Milburn, 1998: 84). Bu duygusal gereksinimler bireysel vasıflar gibi toplumsal bağlantılar içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlantılar insanların varlığını sürdürmesi açısından kritik öneme sahiptir. Çünkü gündelik yaşama anlam katmaktadır (Zaltman ve Zaltman, 2017: 138). Bu nedenle siyasal sistemin tümü veya parçaları arasındaki duygusal ilişkiler iş birliğini olumlu etkileyebileceği gibi olumsuz da etkileyebilmektedir (Baykal, 1970: 129). Ulus Baker'e (2016) göre iktidar insanlarda duygu uyandırmadan var olamayacaktır. İktidar insanlar üzerinde duygular ve tutkular yaratarak varlığını sürdürebilmektedir. Baker (2016) hiçbir iktidarın sadece şiddet, baskı ve korku ile varlığını sürdüremeyeceğinden umut ve güven gibi duygulara da ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

İnsanın duygu ve tutkuları; güçlü veya zayıf insanların serbest veya tutsak olan kendi iradesinin kimi zaman şiddetli kimi zaman da sessiz hareketleridir. Bu irade, karar ve eylemlerde aktif rol oynayan unsur duygulanımlardır (Schopenhauer, 1998: 20). İnsan zihninin çimentosunu oluşturan duygular, zihinde eşleşen insanlar, olaylar, bilgiler vs. insan zihninde kalıcı yer etmektedir. Yani duygular hatırlamanın temel bileşenlerini ifade etmektedir. Bir karar verirken insan beyni kendisiyle eşleşen duyguları

taramaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 257). Siyasal konular açısından bu durum önemlidir. İnsanları siyasal konularda ikna ederek davranışa götüren iletiler genellikle insanların geçmiş deneyimlerle beyinlerine kodladığı duygularla yakından ilgilidir. Bu nedenle insanların duygularını bilip ikna etmek için geçmiş deneyimlerin ve toplumsal belleğin önemi büyüktür.

İnsanların evrimsel ve toplumsal olarak duygusal varlıklar olduğu göz önüne alındığında siyasal iknanın gerçekleşmesi için insanların duygularına seslenen siyasal iletilerin gönderilmesi gerektiği vurgulanabilir. Çünkü insanlar akılcı varlıklar değildir ve birçok konuda olduğu gibi siyasal konularda da dünyayı duygusal bir şekilde kurgulamaktadır. Bu doğrultuda siyasal kararlar alıp siyasal davranış sergilemektedir. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, otomatik hareket etme özelliğine sahip olan insan beyni düşünmeden içinde bulunduğu toplumun ve geçmiş deneyimlerin hissettirdiği duyguları referans alarak siyasal davranış sergilemektedir.

3.1.1.6. Kitle İletişim Araçları ve Siyasal İkna

Siyasal ikna konusunda önemli bir unsur da kitle iletişim araçlarıdır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli unsurlarından biri olan kitle iletişim araçları yaşamın her alanında olduğu gibi siyasal hayatı da şekillendirmektedir. İnsanlar, belli düşünceleri ve görüşleri savunmalarını dayatan kitle iletişim araçlarından aldıkları iletilerin etkisiyle de siyasal algı, tutum, karar ve davranışlarına yön verebilmektedir.

Modern iletişim araçlarının sağladığı güç, hızlı bir şekilde geri bildirim imkanı yaratması, etkileşimli iletişime olanak sunması yeni bir dünya yaratmıştır. Bu iletişim araçları fikir ve düşüncelere herhangi bir kişiliğin etkinliğinden daha büyük ve güçlü bir etkinlik olanağı sunmaktadır (Bernays, 1928a: 12-13). Ulus Baker medyanın insanlara olayları kaybettirdiğini böylece düşünce yeteneğini de kaybettirdiğini belirtmiştir. Baker'e göre medya iki teknikle gerçek olmayan hayali ve düşünceden uzak bir dünya anlayışı yaratmaktadır. Bunların ilki tekrar iken ikincisi kitle iletişimin tüm kanallarını harekete geçirerek aynı mesajı farklı mesaj türleriyle vermektedir.

Böylelikle ortaya çıkan sonuç zihinleri etkilemeden ziyade kitle iletişim yoluyla olayları düşünülebilir olmaktan çıkarmaktır (Baker, 1995).

Bugün insanların manipüle ve ikna edilmesinde teknik, sosyoloji, grup liderleri ve takipçilerin alışkanlıklarını bilmek önemli durumdadır. İnsanları yeni fikirler konusunda eğitme, bu fikirleri güçlendirme, mevcut çoğunluk fikirlerini aktif hale getirmek ve eski prensipleri yeni fikirlere uygulamaya yönelik yöntemler söz konusudur. Bütün için bir parça oluşturmaya olanak sunan fikirler, olaylar ve koşullar yaratmak için kitle iletişim araçları gereklidir. Radyo, sinema filmi, mektup, reklam, broşür, gazete gibi kitle iletişim araçları kullanılarak bir fikri toplumun anlayabileceği terimlere çevirmek gerekmektedir (Bernays, 1928: 961). Ayrıca toplumsal yaşamda etkin bir araç olarak kullanılan ve fikirlerin oluşumu üzerinde etkili olan sosyal medyanın yaygın ve dominant olması sebebiyle insanlara kabul ettirilmek istenen fikirlerin geleneksel medyanın yanı sıra burada da kullanılması etkili olmaktadır.

Walter Lippman yaptığı etki araştırmaları sonucunda ortaya koyduğu “*Public Opinion*” (*Kamuoyu*) adlı çalışmasında kitle iletişim araçlarının insanın zihnini şekillendirdiğini belirtmiştir. Bu kitapta insanların topluma ve dünyaya karşı zihinlerinde oluşan fikir ve imajların onların ulaşamayacağı bir yerde olduğunu ve bu kolektif düşüncelerin kamuoyunu oluşturduğunu vurgulamıştır. İnsan zihnini şekillendiren fikirler, insanın dış dünyadan aldığı iletilerle biçimlenmektedir. Bu iletilerin oluşmasındaki en önemli unsur kitle iletişim araçlarıdır (Güngör, 2016: 83; Yaylagül, 2014: 49). Bu bağlamda insanın seçici algılama imkanının olduğunu söylemek mümkündür. Ancak belirtmek gerekir ki ortalama insan beyni kitle iletişim araçlarının etkisine açıktır ve siyasal konularda bu araçlar insanların zihnini şekillendirebilme gücüne sahiptir.

Kitle üretim çağında fikirlerin kitlelere dağıtılması için geliştirilen teknikler tarihsel süreç boyunca kullanılmıştır. Bu teknikler aracılığıyla insanlar yönlendirilip hareket ettirilebilmektedir (Bernays, 1928: 971). Kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkisini ortaya koyan önemli bir örnek Orson Welles’in “*Dünyalar Savaşı*” adlı uzaylıların istilasını anlatan radyo oyunudur. New Yorkluları sokağa döken bu oyun kitle iletişim araçlarının insanları etkileyebildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Burada önemli olan sadece inanmak isteyen insan kitlesinin var olmasıyla ilgili değildir. Yıllarca Nazi ve Kızıl Sovyetler hakkında söylentiler duyan New Yorklular Nazi ve Kızıl Sovyet propagandasına hazırlanmıştır. Dünya savaşlarının yaşandığı dönemlerde militan-propagandist yönetim biçimleri ve gönderdikleri iletiler halkı istila fikrine hazırlamıştır (Batı ve Erdem, 2016: 145). Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının insanların siyasal fikirlerini geçmiş deneyimleriyle birleştirerek etkili olduğunu söylemek mümkündür. İnsan zihnine tekrar yoluyla ve kitle iletişim araçlarıyla yerleştirilen iletiler etkili olmakta ve insanları harekete geçirmektedir.

Siyasal yaşamda kendini kabul ettirme kaygısı taşıyan siyasal aktörler bunu kitle iletişim araçlarının da yardımıyla yapabilmektedir. Farklı unsurların yanı sıra mesajları iletmeye imkan veren kitle iletişim araçları da insan zihnini şekillendirip ikna etme konusunda etkili olmaktadır. İnsanların siyasal süreçlerde etkin bir şekilde yer alması, kitle iletişim araçlarıyla gönderilen siyasal iletiler, siyasal propaganda etkinlikleriyle yapılmaktadır. İnsanların siyasal fikirleri kitle iletişim araçlarının yarattığı bilinç endüstrisinin manipülasyonu ile mümkün olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NÖROSIYASET: SEÇMENİN BİLİŞSEL AKTİVİTELERİNİN SİYASAL ALGI VE DAVRANIŞA ETKİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Siyasal tercihlere derinden etkide bulunan siyasal algı ve siyasal tutumların analizi için geleneksel araştırma tekniklerinin yetersiz kalması yeni tekniklerin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Nörosiyaset kendine özgü teknikleriyle seçmenlerin algılarını ölçebilmektedir. Bu tekniklerin en güçlü yönü seçmenlerin sonuçları manipüle edememesidir. Bu nedenle bu tekniklerle yapılan siyasal iletişim çalışmalarının ölçümü doğru siyasal iletişim kampanyalarının oluşturulması açısından önem arz etmektedir.

Beynin eski ve yeni yapıları arasında işlem kapasiteleri açısından farklılıkların olması, bu beyin kısımlarının sorumluluğu hakkında bilgi sahibi olmayı gerekli kılmaktadır. Beynin eski merkezi, biyolojik düzenlemeleri yerine getirirken, yeni merkezi ifade eden neokorteks, bilgece ve incelikle düşünerek karar vermekle meşguldür. Üst kattaki kortekste akıl ve irade gücü bulunmakta, aşağıdaki kortekste ise duygular yer almaktadır (Damasio, 1994: 128). Siyasal iletişim ve nörobilimin gerçekleştirdiği beyin görüntüleme çalışmaları, insanın karar verme süreçlerinde kontrolün kendisinde değil, sürüngen beyinde olduğunu göstermiştir (Serap, 2016). Nörogörüntüleme çalışmaları beynin kendine özgü özelliklere sahip kısımlarının ne zaman harekete geçtiğini ya da bir uyarıcı karşısında verdiği tepkileri ölçmesi bakımından siyasal iletişim çalışmaları ve seçmen davranışları hakkında yol gösterici olmaktadır.

İnsanın tercih yapma zorunluluğu olması ve bu tercihleri beyinle gerçekleştiriyor olması (Batı ve Erdem, 2016: 182), beyin araştırmalarının önemini arttırmaktadır. Hep hareket halinde olan beyin (Batı ve Erdem, 2016: 182) karmaşık bir sistem içerisinde birçok farklı unsurdan etkilenmektedir. Bu unsurları keşfetmek siyasal iletişim çalışmalarının doğru ve etkili bir şekilde tasarlanmasına olanak sunmaktadır.

Bu bölümde nörosiyaset kavramı, nörosiyaset alanında ölçümlemede kullanılan teknikler, dünyada ve Türkiye’de gerçekleştirilen nörosiyaset çalışmaları ele

alınacaktır. Bu bağlamda nörosiyaset, uygulamalar üzerinden irdelenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1. YENİ BİR ALANIN DOĞUŞU: NÖROSİYASET

4.1.1. Seçmen Algı ve Davranışının Nörolojisi: Nörosiyaset

Tüm her şeyin hızla akıp gittiği bu çağda şirketler, pazarlamacılar, iletişimciler ve reklamcılar kendi alanlarında daha da uzmanlaşmaya başlamıştır. Bu uzmanların kullandığı gelişmiş araç ve teknolojilerle insan davranışı bilişsel, psikolojik ve nörolojik alanda yapılan araştırmalarla daha iyi analiz edilmeye başlanmıştır. Bu araştırmaların sonucunda insanların nelerden etkilenecekleri bilinebilmektedir. İnsan beynini tarayarak insanın zihninin derinlerinde yatan bilinçdışı korkuları, rüyaları, zaafı ve arzularını gün yüzüne çıkarmak mümkündür (Lindstrom'dan Akt. Bişkin, 2014: 24). Siyasal alanda etkin olmak isteyen aktörler, bilinçdışını açığa çıkarmaya imkan veren ve nörosiyaset tekniklerinin temelini oluşturan beyin görüntüleme yöntemlerinin sunduğu imkanlarla seçmenlerin algılarını, tutumlarını, isteklerini ölçümleyebilmektedir.

İçinde bulunulan nörobilgi ve nörobilgelik çağında beyin bilimleri konusunda yapılan uygulamalı çalışmalar insanın şifrelerinin çözülmesinde önemli analizlere ulaşılmasına yardımcı olmaktadır (Kocabaş, 2012: 18). Beyin konusunda detaylı analizler sunan nörobilim alanı 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış ve nörobilim kelimesi ilk olarak 1962 yılında interdisipliner bir proje olan "*Sinirbilim Araştırma Projesi*"ni yürüten Francis Schmitt tarafından kullanılmıştır. Schmitt bu projesiyle beyin üzerine farklı disiplinlerde çalışmalar gerçekleştiren bilim insanlarını bir araya getirmeye çalışmıştır (Abi-Rached ve Rose, 2010). Siyasi nörobilim, kısmen biyoloji, psikoloji, sosyoloji, nörobilim teorileri, yöntemleri ve varsayımları üzerine farklı alanları bir araya getiren disiplinlerarası bir girişimdir. Nörobilimin siyasal konulara uygulanması araştırmacılara çoklu analiz yöntemlerini entegre etmeyi vadeden farklı araştırma teknikleri sunmaktadır (Jost vd, 2014: 4).

“Zihin- beden- dünya” gibi unsurların iç içe geçmiş olması nörosiyaset alanında disiplinlerarası araştırmaları zorunlu kılmaktadır. Çünkü insanın kültürü beynini etkileyen bir unsurdur. Beyin kültüre bağımlı, kültür elde etmek için evrimleşmiş bir organdır. Yani kültür ve biyoloji arasında bir muhalefet yoktur. Kültür, biyolojinin aldığı bir biçimi ifade etmektedir (Olson, 2013: 32). Bu nedenle nörosiyaset alanı insanın biyolojik özelliklerinin yanı sıra psikolojik ve toplumsal özellikleriyle de yakından ilgilenmektedir.

Fiziğin daha katı ve keskin kurallarının zihinle ilgili çalışmalara entegre edilebileceğini öne süren Alman fizikçi Ernst Heinrich Weber ortaya koyduğu psikofizik alanıyla insanların duyumsayabildikleri, algılayabildikleri, tepki verdikleri şeylerin sayısallaştırılabileceği üzerinde durmuştur. Weber’in ortaya koyduğu bu yaklaşımla algıların ilk kez bilimsel kurallar eşliğinde ölçülebileceği fikri ortaya çıkmıştır (Eagleman, 2013: 14). İnsan beyninin ve algılarının hem insanı hem kararlarını hem de davranışlarını şekillendirmesi (Rose ve Abu-Rached, 2014: 16) Weber’in fikrini dikkate değer kılmaktadır.

Siyasi liderlerin, söylemlerin ve görsel iletişim kampanyalarının seçmenlerin bilinçdışında yarattığı duygusal ve motivasyonel etkisini analiz eden nörosiyaset, siyasal iletişim çalışmalarına yön vermek açısından önemli bir alan olarak kendini göstermektedir. Henüz herkes tarafından ortak kabul edilen bir tanıma sahip olmayan nörosiyaset kavramı Harvard’da klinik psikolog olan Timothy Francis Leary’nin “*Neuropolitics: The Sociobiology of Human Metamorphosis*” (1977) adlı eserinde ilk defa kullanılmıştır. Nörosiyaseti toplumsal ve bireysel sorunlar açısından ele alan Leary, aynı eserinde bireyin ve toplumun düzenini sağlamak için nörobilimsel çalışmaların önemli olabileceğini öne sürmüştür. William E. Connolly, “*Neuropolitics: Thinking, Culture, Speed*” (2002) adlı çalışmasında nörosiyasetin; siyasetin genetik olarak kablolanmış beyin süreçlerine indirgenmiş hali veya vücut/beyin faaliyetlerinin bilimsel olarak gözlemlenmesi anlamına gelmediğini belirtmiştir. Nörosiyaset, kültürel yaşamın vücut/beyin süreçlerinin bileşimi içine karıştığı siyaset anlayışını ifade etmektedir. Olson’un da (2013) belirttiği gibi kültürel deneyimler insan beynini şekillendirmekte ve düşüncelerine katkı sağlamaktadır. Bu

anlamda siyasal iletişim çalışmalarıyla seçmenlerin beyinde nasıl bir etki oluştuğunu beyin görüntülemenin yanı sıra toplumsal perspektif ile yorumlamak önemlidir. Çünkü her bireyin genetik kodları biyolojik unsurlar kadar içinde bulunduğu toplumsal bağlamdan etkilenmektedir. İnsanların içinde yaşadığı siyasal kültürü anlamak davranışı yönlendiren bilinçdışı algılarını ve tutumlarını analiz ederken bütünlük bir siyasal beyin perspektifi ortaya koymak açısından önemlidir.

Bu anlamda insanın biyolojik, psikolojik ve toplumsal yönleriyle yakından ilgili olan nörosiyaseti, insanın siyasal aktör ve konular hakkında bilinçdışında yer alan siyasal algı ve tutumları beyin görüntüleme teknikleriyle analiz eden bir alan olarak tanımlamak mümkündür. Nörosiyaset, bu analizleri insanın içinde bulunduğu toplumsal yapı, psikolojik durum, siyasal geçmiş ve deneyimler, siyasal kültür gibi konular çerçevesinde değerlendiren interdisipliner bir alan olarak ifade edilebilir.

Dünyada ilk kez nörosiyaset uygulaması 1979 yılında Amerikalı nöropsikolog Roger Wolcott Sperry tarafından yapılan deneyle literatüre girmiştir. Nörosiyaset oy verme davranışının altında bulunan temel motivasyonları çalışan siyasal aktörlerin hedef kitleleri üzerindeki etkilerini ölçen ve değerlendiren bir alandır. Bu alan seçmenler ve siyasal aktörlerin etkileşimindeki verimliliği beyin aktivitelerinin gözlenmesiyle ortaya koymaya çalışan nörobilim yaklaşımıdır. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse, nörosiyaset; felsefe, siyaset bilimi, davranış genetiği, psikoloji, sosyoloji, iletişim ve nörobilim yaklaşımının tamamını içinde barındıran bir alanı ifade etmektedir. Beyin araştırmalarını araçsal kullanan (Slaby vd., 2012: 61) bu alan özellikle siyasal kararların seçmenlerin siyasal tutumlarına olan etkisini ölçmek ve siyasal adayların değerlendirilmesi gibi konuları analiz etmek için kullanılmaktadır (Batı ve Erdem 2016: 21). Seçmenlerin tutumları, algıları, kararları ve davranışlarının altında yatan etmenler hakkında ipuçları veren insanın biyolojik, psikolojik ve toplumsal yönüyle yakından ilgili olan nörosiyaset, siyasal iletişim çalışmalarının yönlendirilmesinde dolayısıyla seçmen davranışının şekillendirilmesinde belirleyici olabilmektedir.

4.1.1.1. Seçmen Zihninin Analizi ve Nörosiyaset Alanında Kullanılan Teknikler

İnsan algısı üzerine yapılan araştırmalar siyasal iletişim çalışmalarında sıkça kullanılmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de siyasal algıların beyin görüntüleme teknolojileri kullanılarak yönlendirilmesinin ilk adımları görülmektedir. Siyasal aktörler ve bilim insanları, seçmenlerin siyasal tercihlerini etkileyen unsurları nörosiyaset tekniklerini kullanarak ölçüp anlamaya çalışmaktadır.

Beyin aktivitelerini görselleştirmek için yapılan yeniliklerden önce araştırmacılar farklı beyin bölümlerinin rollerini anlamak için geleneksel ölçüm yöntemlerine güvenmek zorunda kalmıştır. Zaman içerisinde araştırmacılar belirli insan davranışlarını beynin belirli kısımlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu durum nöropsikolojinin 19. yüzyıla kadar yükselmesine izin vermiştir (Lauri vd., 2012: 43-44). İnsanların algıları üzerine yapılan çalışmalarda bu algıların altında yatan nedenleri keşfetmeye çalışırken nöronların etkisi sorgulanmaktadır. Bunu ortaya çıkarmanın tek yoluysa doğrudan beyin üzerinde incelemeler yapmaktan geçmektedir. Geleneksel olarak beyin üzerine inceleme konusunda üç yaklaşım bulunmaktadır: nöroloji, nörofizyoloji ve beyin görüntüleme işlemidir (Ramachandran, 2016: 89).

Nörobilim araştırmalarının geleneksel araştırma yöntemlerine karşı sunduğu en büyük olanak deneklerin sözlü beyanlarında olduğu gibi yanıltma, doğru ifade edememe gibi tutarlılık sorunlarını ortadan kaldırmasıdır (Batı ve Erdem, 2016: 279). Beyin dalgaları, yüz ifadeleri ve nörobiyolojik göstergeler, bir seçmenin duygu ve düşüncelerini anketlere göre doğru bir şekilde yansıtmaktadır (Randall, 2015). Laboratuvar çalışmaları araştırmacıya çok fazla denetim gücü vermektedir. Denekler deney yapılacağı ve kendilerine bir takım uygulamaların gerçekleştirileceğinin bilgisine sahiptir (Usal ve Kuşluyan, 2002: 20). Ancak bu çalışmalarda denneğin sonuçları manipüle etme olasılığı söz konusu değildir.

Galvani beynin salgıladığı ve sinirler tarafından dağıtılan maddenin özünün hayvani ruh değil, hayvani elektrik olduğunu öne sürmüştür. Giovanni Aidini yaptığı deneyle elektriğe maruz bırakılan öküzlerin beyinin oluşturduğu uyarıların öküzlerin

gözkapaklarını, dudaklarını ve gözlerini hareket ettirebildiğini kanıtlayarak Galvani'nin ortaya koyduğu elektriğin sinir ve kaslarda olduğu kadar beyinde de etkili olduğu görüşünü doğrulamıştır (Zeman, 2004: 111). Fiziksel hareketlerde beyin ön hazırlıklar yaptığını ileri süren Benjamin Libet'in gerçekleştirdiği EMG ve EEG beyin analizlerine göre insanlar bir kararı vermeden önce beyin hücreleri faaliyete geçmektedir. İnsan önce yap komutunu almakta ve hareketi gerçekleştirmek üzere beyni hazırlamaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 52-53).

Tüm vücut işlevlerini yönlendiren ve aralarında işbirliği sağlayan beyin çok yönlü bir kontrol merkezidir. Beyin taramalarının yardımıyla görüntülenebilen elektromagnetik işaretler olan insanın zihinsel durumları, düşünceleri, duyguları, fiziksel duyuları ve hareketleri ayrı frekans değerlerine sahiptir. Her kelime ve düşünce insan beyinde kendi frekans dalgasını oluşturmaktadır. Yani her hareketin, her düşüncenin, her duygunun ve algılamanın kendi frekans işaretleri bulunmaktadır. İnsanların içinde bulunduğu ruh hali çevresine verdiği tepkilerle kendini ortaya koymaktadır (Kerçek, 2013: 19). İnsanların davranışlarını kontrol eden beyin fonksiyonları, insan yaşantısında neleri kayda değer gördüğünün bilinmesi ve analiz edilmesi siyasal iletişim çalışmalarının şekillendirilmesinde oldukça önemlidir.

Nörobilimciler bilişsel ve duygusal süreçlerin sinirsel temellerini incelemek için birçok farklı yöntem kullanmaktadır. Araştırmacılar aşağıda sıralanan unsurları incelemek amacıyla teknolojik imkanları kullanmaktadır (Lieberman vd., 2003: 692):

- 1- Beynin belirli kısımlarındaki aktivite değişikliklerini ölçmek.
- 2- İnsanların aldıkları kararları neden aldıklarını anlamak.
- 3- Beynin hangi kısmının insanları bu karara götürdüğünü anlamak.

Nörogörüntüleme teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarda beyin farklı uyaranlara farklı yanıtlar verdiği ve farklı beyin alanlarının bu uyaranlardan etkilendiği bulunmuştur (Darıcı, 2017: 238). Nörobilim çalışmalarında kullanılan teknikler bu çalışmaların disiplinlerarası alanlara yönelmesiyle siyasal bilişi incelemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Nörogörüntüleme çalışmaları, siyasal alanda karar vermeyi etkileyen bilişsel sistemlerin içeriğini tanımlamaya çalışmaktadır. Bu teknikler insanın

bir bilgi işleme makinesi olarak bilgiyi bellekte nasıl sakladığına ilişkin bilişsel analizler sunmaktadır. Bunun yanı sıra bu teknikler bir karar vermek için bilginin seçici olarak geri çağırılması ve hatırlanması hakkında ipucu vermektedir.

Nörogörüntüleme tekniklerinin insanların tercihlerini karşılaştırmak için kullanılması bir siyasal aktör ve siyasal parti hakkında her zaman doğru cevapların verilmemesi nedeniyle önemlidir. Bu teknikler kullanılarak elde edilen veriler siyasal aktörlerin etkili siyasal iletişim çalışmaları ve doğru adayları seçmelerine yardımcı olmaktadır. Ancak bu tekniklerin kullanılmasıyla elde edilen verilerin manipülatif olmasının önüne geçmek için bu teknikler konusunda çeşitli gelişmelerin yaşanması gerekmektedir. Manipülatif bilginin önüne geçmek için beyin görüntüleme tekniklerinin daha da gelişmesi beklenmektedir. Bu durum nörosiyaset teknikleriyle yapılan çalışmalarda etik problemleri ortadan kaldırmak açısından önem taşımaktadır.

Nörosiyaset araştırmalarında sıkça kullanılan teknikler biyometrik ve nörometrik ölçümlerden oluşmaktadır. İnsanın bilişsel ve duygusal tepkilerini analiz etmek amacıyla beyindeki nöral aktivitenin ölçülmesinde nörometrik ölçümler kullanılmaktadır. Nörometrik ölçümler; fMRI (Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme), EEG (Elektro Ensefalografi), PET (Pozitron Emisyon Tomografisi) ve MEG (Magneto Ensefalografi) teknolojileri (Erdemir, 2015: 6) ile yapılmaktadır. Nörosiyaset araştırmalarında sıklıkla EEG ve fMRI teknikleri kullanılmaktadır. Biyometrik ölçümler, bilinçdışı tepkilerin sinirler aracılığıyla vücuda ilettiği sinyallerle yüz kaslarında, kalp ritminde, cilt iletkenliği, göz bebeklerinin hareketleri, terleme ve solunum fonksiyonlarında biyometrik tepkilere dönüşmektedir (Erdemir, 2015: 8). Bu ölçümler arasında Göz Takibi, FACS- Yüz ifade Tanımlama, EKG, PPG, GSR gibi ölçüm teknikleri yer almaktadır.

4.1.1.1.1. İşlevsel Manyetik Rezonans Görüntüleme -fMRI

Beyin görüntüleme yöntemlerinin gelişmesiyle beyni kesip açmaya gerek kalmadan beyin hücreleri arasındaki iletişimi sağlayan yollar görüntülenebilmektedir. Böylelikle her insanın beyin haritasını çıkartmak mümkün olmaktadır. Bu çalışmalar konnektom

(Canan, 2017: 41) olarak adlandırılmaktadır. Manyetik rezonans görüntüleme (MRI) ve işlevsel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI) (Canan, 2017: 40) teknikleri beyni görüntülemede kullanılan teknikler arasındadır.

Fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI), nükleer manyetik rezonans fenomenini “*yerel fizyolojinin boyutlarını ölçmek*” için uygulayan teknikleri ifade etmektedir. Bu teknikle nöral aktiviteyi belirlemek için dolaylı bir tespit ve ölçüm aracı olarak kanın oksijenlenmesindeki değişiklikleri tespit etmek mümkündür (Lauri vd., 2012: 45). fMRI taraması kullanılırken beynin hangi kısmı kullanılıyorsa o bölge kıpkırmızı parıldamaktadır. Böylece nörologlar beyindeki bu hareketliliği izleyerek herhangi bir anda beyinde hangi alanların aktif olduğunu saptayabilmektedir (Lindstrom, 2017: 18).

fMRI duygunun görsel algısında yer alan yapılara odaklanmaktadır. fMRI özellikle korku tepkisinin ötesindeki duygu tepkilerinin koordinasyonunda amigdalanın rolünün nasıl değiştiğini analiz etmeye yardımcı olmaktadır (Walla vd. 2013: 119). Bu ölçüm tekniğini kullanılarak seçimde duygu ve coşku yaratmayı amaçlayan siyasal iletişim faaliyetlerinin etkisini analiz etmek mümkündür.

4.1.1.1.2. Elektroansefalografi -EEG

EEG veya elektroansefalografinin tarihsel gelişimine bakıldığında 1883 yılında fizyolog Ernst Fleischl, şu varsayımlarda bulunmuştur: “*Kafa derisi üzerinden kayıt alınarak, bir kişinin beyinde meydana gelen psikolojik faaliyetlerin harekete geçirdiği akımları gözlemlemek mümkün olabilecektir belki de.*” (Zeman, 2004: 117). Bu fikrin ortaya atılmasının ardından Hans Berger de, kafa derisi üzerinden sinir süreçlerinin kaydedilerek bilinç durumlarının izinin sürülebileceğini keşfetmiştir (Zeman, 2004: 120). Avusturyalı doktor Hans Berger yapay bir uyarıcı tatbik edilmeden elektrik sinyallerinde kendiliğinden gerçekleşen hafif dalgalanmaları ölçmenin mümkün olduğunu keşfetmiştir. 1929 yılında yayımladığı çalışmasında elektroansefalografi kelimesini ilk defa kullanarak literatüre katan ve nöroloji tarihinde önemli bir kilometre taşı olan Berger’in bu keşfi insan beynin

fizyolojisindeki ilk ritimleri yani etkinlik esnasında titreşim sıklığını değiştiren alfa dalgalarını göstermiştir (Eagleman, 2016: 94; Rose ve Abu-Rached, 2014: 9; Winston, 2014: 43). EEG ile gerçekleştirilen ölçümlerden elde edilen veriler frekans aralıklarına göre belirli farklı değerlere sahiptir. Bu frekans aralıkları alfa, beta, teta ve gama dalgaları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Her bir dalga belirli durumlarda değişik frekans aralıklarında ortaya çıkmaktadır. Alfa dalgası insanın şuuru açıkken rahat olduğu zamanlarda ortaya çıkarken, beta dalgası şuur açıkken fakat stres halindeyken beliren dalgayı ifade etmektedir. Bunun yanı sıra teta dalgası şuur açık, uykulu ve sakinken ortaya çıkarken, gama dalgası uyku halinde oluşan dalgadır (Eagleman, 2016). Herbert Krugman'ın gerçekleştirdiği bir deneye göre insan beyni televizyon izlerken beta dalgasındaki bilinçli halden pasif düşünme biçimi olan alfa dalga seviyesine geçmektedir (Collins, 2004: 170). Bu araştırma EEG verilerinin alfa dalgalarından elde edilen motivasyon verilerinin siyasal uyaranları değerlendirmeye olanak sunması açısından önem taşımaktadır. Çünkü insan beyninin alfa seviyesine geldiği noktada beyne giden siyasal uyaranları insan düşünmeden tüketmekte ve bilinçdışına iletmektedir.

EEG ile yapılan ilk psikolojik araştırmalar 1979 yılına kadar uzanmaktadır. Davidson beyindeki elektriksel kalıpları birbirine bağlamak için bir çerçeve öneren ilk bilişsel bilim insanlarından biridir. Yapılan çalışmalar sol frontal lobdaki alfa dalgalarının (8-13 Hz) ölçüsünün olumlu duyguları gösterdiğini ortaya koymuştur. Öte yandan, sağ frontal lobdaki elektriksel aktivitenin negatif duygular ile ilişkili olduğu saptanmıştır (Morin, 2011: 133).

Nörolojide eski bir teknoloji olan EEG beyin aktivitesini ölçmek için iyi bir yol olarak kabul edilmektedir. Bir uyarının varlığında nöronlar ateşlenmekte ve amplifiye edilebilen küçük bir elektrik akımı üretmektedir. Bu elektrik akımları, farklı uyarılma durumlarıyla ilişkili olan beyin dalgaları adı verilen birden fazla frekans modeline sahip olmaktadır (Morin, 2011: 133). Deneklere elektrik akımı verilmeden beyindeki elektriksel aktiviteyi ölçen EEG, insan kafasına dışarıdan yerleştirilen dedektörler aracılığıyla elektrik akımının yoğunluğunu ve hangi bölgelerin ateşlendiğini tespit edilebilmektedir. Kafatasının içerisinde gerçekleşen elektrik sinyallerini ve bunların frekansını ölçmekte ve bir bilgisayara kaydetmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 93; Lauri

vd, 2012: 44; Ramachandran, 2016: 389; Winston, 2014: 165). Kafatasının dış sinyallerini algılayarak ateşlenmekte olan milyarlarca nöronun etkinliklerini analiz eden EEG (Eagleman, 2016: 36), birçok bilimsel amaç için psikolojik sürecin zaman akışını ölçen ucuz ve uygun bir seçenek sunmaktadır (Jost vd., 2014: 4). Deneklere elektrik akımı verilmediğinden ağrı ya da acı hissedilmez (Darıcı, 2017: 316). Bu nedenlerle siyasal algıların ölçümlemesinde kullanılan kolay bir teknik olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.1.1.3. Göz Takibi – Eye Tracking

Göz takibi tekniği ya da eye tracking; kızılötesi kameralar yardımıyla göz bebeği hareketlerinin, göz çapındaki değişimlerin milisaniye hızında kaydedilmesini sağlayan tekniktir. Bu teknikle dikkat, ilgi ve uyarılma seviyesi belirlenebilmekte, bakışların yoğunlaştığı alanları gösteren ısı haritaları, sıçrama ve sabitlenme hareketleri, ilk bakılan yer, uyaran karşısında gözün büyüyüp küçülme hareketleriyle duygusal uyarılma süreçleri belirlenebilmektedir (Erdemir, 2015: 8).

Göz takibi tekniğiyle göz bebeği hareketlerinin büyüyüp küçülme düzeylerinin kaydedildiği bu teknikle göz bebeklerini 60 Hz hızında kızılötesi bir ışınla takip edip kayıt altına alan bir sistem mevcuttur. Sürekli hareket halinde olan gözler kısmen bilinçli kısmen de bilinçdışıyla yapılan kontrolsüz hareketler sergilemektedir (Batı ve Erdem, 2016: 277).

Göz takibi tekniğiyle insanların herhangi bir görüntüye bakarken dikkatlerini çeken uyaranların nerelerde yoğunlaştığı nerelerde gözün daha uzun süre beklediği veya başka bir görüntüye geçtiği nereye, ne kadar süreyle odaklanıp kaç kere baktığı ve dikkatin yöneldiği alanları anlamaya yardımcı olmaktadır (Darıcı, 2017: 264). Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse göz takibi insanın odaklandığı görüntüleri tespit etmek amacıyla kullanılan bir tekniktir. Bu teknikle siyasal iletişim çalışmalarında insanların dikkatini çeken görüntü ve noktaları saptamak mümkündür.

4.1.1.1.4. Yüz İfade Tanımlama Sistemi- F.A.C.S.

Beyin görüntüleme tekniklerinin geliştirilmesiyle insan davranışlarının, duyguların, tutum ve inançların beyindeki karşılıkları tespit edilebilmektedir. İnsanların korku, sevinç, üzüntü, şaşırma vb. duygularının beynin hangi alanını aktif hale getirdiği bu teknikler aracılığıyla bilinmektedir (Eşel, 2009: 193). Böylelikle insanların duygularını yüz ifadelerinden tespit etmek mümkün hale gelmektedir.

Paul Ekman'ın uzun yıllar boyunca yaptığı araştırmalar sonucunda oluşturduğu F.A.C.S. (Facial Action Coding System) yüz ifade tanımlama sistemi yüksek çözünürlüklü bir kamera yardımıyla deneklerin yüz ifadelerinin kaydedilmesi sonucunda yüzdeki 22 kas grubuna bağlı olarak değişik duyguların ifadelerini 65 milisaniyelik hızda yakalayabilmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 278). Bu kas gruplarına bağlı olarak dokuz farklı duyguyu - Mutluluk, İğrenme, Korku, Şaşırma, Üzüntü, Şaşkınlık, Hayal Kırıklığı, Kafa Karışıklığı, Aşağılama- nötr, pozitif ve negatif olarak analiz etmek mümkündür. Böylece istemsiz bir şekilde bilinçdışının verdiği duygusal tepkileri belirleyip uyarıcıyla bağdaştırıp spesifik duygular tespit etmek mümkündür (Erdemir, 2015: 9). Bu teknik aracılığıyla siyasal iletişim faaliyetlerinin ve siyasal aktörlerin seçmen gruplarında yarattığı duygular tespit edilebilmektedir.

4.1.1.1.5. Elektrokardiyogram -EKG ve Fotopletismogram- PPG

Elektrokardiyogram ya da EKG ve PPG beynin çeşitli uyarıcılara karşı vücutta oluşturduğu istemsiz tepkileri ölçen biyometrik bir tekniktir. Beynin bilinçdışı düzeyde tepki verdiği kalp ritmi beynin motor tepkilerinin vücuda yansıdığı stres düzeyi ve belirli duygu tiplerinin belirlenmesinde kullanılmaktadır (Batı ve Erdem, 2016: 278).

EKG temelde kalp ritmini ölçerek kalp hastalıklarındaki ilk tanıyı belirlemek amacıyla tıbbi amaçlı kullanılmaktadır. Elektrotların göğüs bölgesine yerleştirilmesiyle kalp kasının cilt üzerine yaydığı voltaj değişiklikleri kaydedilmektedir (Erdemir, 2015: 10). Kalbin periyodik olarak atımıyla ortaya çıkan PPG sinyali de vücudun cilde yakın bir

kısından geçen kanın hacmini ölçen elktro-optik bir tekniktir. Bir PPG işareti vücudun ilgili bölgesini aydınlatarak bu kısımdan yansıyan ya da geçen ışıkla elde edilmektedir (akır vd, 2017: 400). PPG, nabza bağlı olan ciltteki kan akımındaki hacim değişikliklerini tespit eden bir araçtır (Berk ve Demirel, 2018: 169).

Bilinçdışı düzeyde beynin tepkime verdiği kalp ritmi, motor tepkimelerin vücuda yansıdığı stres/rahatlama düzeyi ve negatif/pozitif duygu durumlarının belirlenmesinde kullanılmaktadır. Kalp ritmi duygusal işlemler ve uyarılmaya ait süreçleri anlamak açısından önemli bir veri kaynağıdır (Erdemir, 2015: 10). Bu tekniklerle seçmenlerin siyasal liderlere ve onların iletişimlerine karşı duygu durumunu belirleyebilmek mümkün olmaktadır.

4.1.1.1.6. Galvanik Deri Tepkimesi -GSR

Cilt iletkenliği veya Galvanik deri tepkimesi olarak bilinen GSR, duygusal veya fizyolojik uyarılmaya duyarlı el veya ayaktaki derinin yüzeyindeki elektrik voltajının lldği tekniktir. Bu teknik beyinde bilinçdışında oluşan tepkimelerin üzerindeki uyarıcı şiddetinin belirlenmesinde kullanılmaktadır (Erdemir, 2015: 10). Yani bu teknikle insan derisinden geçen elektriksels akımın direnç gücü ölçülmektedir. Böylece insanın bilinçdışı uyaranlara karşı terleme verileri elde edilmektedir (Darıcı, 2017: 316).

Cilt iletkenliği otonom sinir sistemi tepkileri arasında, laboratuvarda araştırılabilecek kolay ve güvenilir bir tekniktir. Cilt iletkenliği tepkisi, deneğe takılan bir çift elektrot ve bir poligraf yardımıyla deneğe acı vermeden kaydedilebilmektedir. İnsan vücudu belirli bir algı veya düşüncenin ardından değişmeye başladığında bununla ilgili bir somatik hal ortaya çıkmaktadır. Bu durumda meydana gelen tepkinin ölçülmesi için iki algılayıcı elektrot arasından düşük voltajlı bir elektrik akımı geçirilmektedir. Geçirilen akımın miktarındaki değişiklikten cilt iletkenliği tepkisi anlaşılmaktadır. Cilt iletkenliği tepkisi alçalıp yükselmesi zaman alan bir dalga şeklinde kaydedilmektedir (Damasio, 1994: 207).

Duygusal yanıtta etkinliğin ter bezindeki aktiviteyi değiştirmesi bu tekniğin insan duyguları hakkında bilgi vermesini sağlamaktadır. Hem pozitif hem de negatif uyarıcıların insanı uyarak cilt iletkenliğinde bir artışa neden olabileceğini söylemek mümkündür. Bu nedenle GSR sinyali duygunun türünü değil, yoğunluğunu temsil etmektedir (Farnsworth, 2018). Bu teknikle siyasal iletişim uyarılarına karşı seçmenlerin verdiği fiziksel tepkimeleri ölçmek böylece uyarılma seviyelerini analiz etmek mümkündür.

4.2. NÖROSIYASET ÇALIşMALARı

4.2.1. İnsanların Siyasi Algılarının ve Tutumlarının Keşfinin Ampirik Temelleri

Uzun yıllar yapılan çalışmalar sonucunda insan beyninin incelenmesiyle insanların siyasal algı, tutum, karar ve davranışlarının beyinle ilişkisinin anlaşılabileceği birçok çalışmayla ortaya konmuştur. Yapılan araştırmalar insan beyninin çalışma şeklinin, insanların alacağı siyasal kararların ve sergileyeceği siyasal davranışların altında bulunan siyasal algı ve tutumlarla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Literatüre bakıldığında, beyin hangi bölgelerinin uyarılar karşısında aktif olduğunu anlamaya çalışan, bu beyin bölgelerinin siyasi tutum ve davranışlarla arasındaki korelasyonları belirlemeye çalışan birçok çalışma göze çarpmaktadır. Siyasal fikirler ve motivasyonun psikofizyolojik temelleri yıllar önce Morris, Squires, Taber ve Lodge tarafından önerilmiştir. Ancak bu konudaki ayrıntılı nörobilimsel uygulama çalışmalarının yapılması çok yakın zamanda başlamıştır (Jost vd., 2014: 12). Teorinin yanı sıra pratikte seçmenleri etkilemeyi amaçlayan siyasal aktörler tarafından da nörosiyaset uygulamaları kullanılmaya başlanmıştır.

Nörosiyaset araştırmalarının siyasal alanda uygulandığı ilk çalışmalardan biri Meksika'da, Başkan Enrique Peña Nieto'nun kampanyası olmuştur. Nieto'nun 2012 yılında gerçekeştirdiği başkanlık kampanyası sırasında seçmenlerin beyin dalgaları, cilt iletkenliği, kalp atış hızları ve yüz ifadeleri ölçölmüştür. Aynı zamanda Nieto'nun partisi, en iyi adaylarını seçmek amacıyla seçmenlerin yüz ifadelerini de ölçmüştür.

Bazı yetkililer, sadece kampanya için değil, aynı zamanda yönetim için de nörosiyaset teknikleri kullanmaları gerektiği konusunda görüşler öne sürmüştür. Meksika hükümetinin valisi Francisco Olvera Ruiz, hükümetin programlarının, iletişim ve mesajlarının etkinliğini değerlendirmek amacıyla nörobilim araştırma, araç ve fikirlerini kullandıklarını belirtmiştir. Aynı zamanda Ruiz bu araştırmaların insanların ne düşündüğü, ne algıladığı ve ne hissettiği hakkında kesin ve objektif sonuçlar sunması sebebiyle değerli olduğunu belirtmiştir (Randall, 2015).

Nörosiyaset çalışmalarının yükselişinin nedeni bu çalışmaların geleneksel araştırma yöntemlerine nazaran daha objektif sonuçlar sunmasıdır. Katılımcılar sonuçları manipüle edememektedir. Bu nedenle siyasal iletişim çalışmaları yapılırken objektif sonuçların elde edilmesine ve doğru iletilerin, doğru siyasal adayların, doğru siyasal söylemlerin, doğru siyasal reklamların kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Buradan hareketle bu çalışmaların siyasal iletişim açısından öneminin giderek artmasının beklendiğini söylemek mümkündür.

4.2.1.1. Bireylerin Siyasi Tutumlarının Nörolojik Temelleri: Roger Sperry Nörosiyaset Deneyi

Siyaset ve beyin arasındaki ilişkiyi interdisipliner bir şekilde inceleyen nörosiyaset siyasal iletişim çalışmalarının yönlendirilmesi açısından önemlidir. İnsanların siyasal tutumlarının ve algılarının nörobiyolojik yapısını inceleyen bu alan siyasal karar ve siyasal davranış altında yatan değişkenleri analiz etmesi bakımından siyasal iletişimciler için önemli ve yeni bir araştırma alanıdır.

İlk kez Roger Sperry tarafından yapılan nörosiyaset uygulaması 1979 yılında Sperry ve ekibinin hazırladığı "*Self Recognition and Social Awareness in The Deconnected Minor Hemisphere*" adlı araştırmaya dayanmaktadır. Roger Sperry ve meslektaşları ilk yayınlanan nörosiyaset deneyini 1979'da korpus-kalozumun koptuğu bu nedenle beynin iki yarım küresinde de ciddi iletişim bozukluğu olan beyin hastaları ile gerçekleştirmiştir. Araştırmacılar, hastaların gözlerinin her birine ayrı olarak siyasi figürlerin fotoğraflarını göstermiş ve kendilerine "başparmak yukarı" ya da

"başparmak aşağı" değerlendirmesi vermelerini istemişlerdir. Örneğin, denekler Adolf Hitler ve Fidel Castro için başparmaklarını aşağı indirirken, Winston Churchill için başparmaklarını yukarı kaldırmışlardır. Richard Nixon'nın resimlerinin gösterildiği denekler nötr değerlendirmeler yapmıştır (deneyler Watergate skandalının tam olarak ifşa edilmesinden önce yapılmıştır).

Deneyde, beynin her yarıküresinin bireylerin kimliğiyle ilgili ipuçlarını diğer yarıküreye iletmeye çalıştığı bulgulanmıştır. Bu çalışma aracılığıyla araştırmacıların bireylerin siyasi tutumlarını nörolojik yaklaşımlar yardımıyla anlamalarının mümkün olduğu ortaya konmuştur. Bu anlamda Sperry ve ekibinin yaptığı bu araştırmanın nörosiyaset çalışmalarına öncülük ettiğini söylemek mümkündür.

4.2.1.2. Grup Etkisi ve Nörosiyaset Çalışmaları

Nörosiyaset alanında yapılan bazı çalışmalar insanların içinde bulundukları grubun etkisiyle siyasal karar ve davranış sergilediğini ortaya koymuştur. İnsanlar genellikle siyasal konular hakkındaki bilgileri işlerken önceden var olan inanç ve fikirleri savunma ve destekleme eğilimleri göstermektedir. İnsanların içinde bulundukları toplumsal gruplar, siyasal konularda fikir oluşturup karar verme sürecinde insanı yönlendirmektedir.

Ratner ve Amodio yaptıkları çalışmada farklı gruplara ait katılımcıların kendi gruplarına ait olan ve kendi gruplarının dışındaki yüzleri farklı şekilde işlediğini tespit etmiştir. Van Bavel, Packer ve Cunningham yaptıkları çalışmada katılımcıları karışık ırklardan oluşan deney gruplarına rastgele ayırmışlardır. Katılımcılar ırklarına bakmaksızın kendi gruplarından olan üyelere amigdala ve yüz tanıma sistemi olan fusiform gyri'de artan bir aktivite sergilemişlerdir (Akt. Jost vd., 2014: 12). Bu çalışmalar, grup temelli ilişkilerin sosyal biliş ve davranış üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğini göstermiştir (Jost vd., 2014: 12).

Grup ilişkileri ve partizan ilişkileri; insanların siyasal aktörleri ve siyasal konuları nasıl değerlendirdiklerini etkilemektedir. Yapılan bir diğer araştırmada siyasi tercihler ve

sinirsel bağlantılar arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla katılımcılardan olumlu ve olumsuz uyaran kelimelerle eşleştirilen Demokrat ve Cumhuriyetçi siyasetçilerin yüzlerini sınıflandırmaları istenmiştir. Çalışmanın sonunda katılımcılar kendi ait oldukları grubu olumlu kelimelerle eşleştirirken olumsuz kelimelerle diğer grupların üyelerini eşleştirmiştir. Yani araştırma insanların siyasal tutumlarıyla uyumlu sonuçlar ortaya koymuştur. Bu çalışmada katılımcıların taraflara karşı örtülü tutumları amigdala aktivasyonu ile korale edilmiştir. Çıkan sonuçların katılımcıların ait oldukları gruba karşı olumlu tutumları olması nedeniyle Knutson ve arkadaşları tarafından partizan yanlılığı ile eşleştirilmiştir. Knutson ve arkadaşlarının yaptığı bu çalışma insanların içinde bulundukları gruplara partizan bağlılığı ve siyasi tercihlerin nörobilişsel ilişkisini analiz eden ilk çalışma olmuştur (Akt. Jost vd., 2014: 12-13). Bu bağlamda insanların siyasal algı ve tutumlarının “biz” ve “onlar” kurgusuna da sahip olduğunu söylemek mümkündür.

4.2.1.3. Muhafazakar ve Liberallerin Nörobilişsel Farklılıkları

Toplumlar sosyal kontrol araçlarının üstesinden gelemeyince devlet gibi kurumları geliştirmiştir. Gerek muhafazakarlar gerekse de liberaller toplumsal yapının devamlılığı için kurallara ihtiyaç olduğu konusunda hem fikirdir. Bu kurallar muhafazakarlara göre din, toplum ve aile aracılığıyla sağlanmalıyken liberallere göre bu kuralları sağlayan kamusal düzenleme olmalıdır (Shermer, 2011: 272). Bu farklılıkların nörosiyaset teknikleriyle ortaya konduğunu söylemek mümkündür. Muhafazakar ve liberallerin nörobilişsel farklılıklarını ortaya koymak amacıyla birçok nörosiyaset araştırması yapılmıştır.

Önemli kanıtlar, liberallerin ve muhafazakarların bilgiyi işleme ve buna yanıt verme biçiminin değiştiğini, muhafazakarların genellikle liberallerden daha fazla olumsuzluk yanlılığı sergilediğini göstermektedir (Oosterhoff vd., 2017: 227). Son yıllarda yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, liberallerin çatışma ve hatanın tespitinde aktif rol oynayan ön singulat korteksinin gelişmiş olması bunun yanı sıra muhafazakarların duygusal

anların yer aldığı genişlemiş bir amigdalya sahip olma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir (Mooney, 2011).

David Amodio ve arkadaşları “*Nuerocognitive Correlates of Liberalism and Conservatism*” (2007) adlı çalışmalarında liberal ve muhafazakârları karşılaştırmışlardır. Araştırmada liberallerin ön singulate korteksinin karar verme sürecinde aktif olduğu üzerinde durulmuştur. Siyaset bilimciler ve psikologlar, liberallerin ve muhafazakarların bilişsel ve motivasyonel profillerinde farklar olduğunu uzun zaman önce ortaya koymuştur. Bilim insanları muhafazakârların ortalama olarak daha yapılandırılmış ve kalıcı bilişsel tarzlar sergilediğini, liberallerin ise bilgi karmaşıklığına, belirsizliğe ve yeniliğe daha duyarlı olduğunu öne sürmüştür. Yapılan birçok davranışsal çalışmada, muhafazakarların kararlarında ve karar verme süreçlerinde daha yapılandırılmış ve kalıcı fikirlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Liberaller aksine, daha fazla belirsizlik ve karmaşıklığa tolerans gösterebilen ve yeni deneyimlere daha fazla açık özellikler göstermektedir (Amadio vd., 2007: 1246).

Amadio ve arkadaşları (2007: 1246) bu profillerle ilişkili özellikleri kullanarak nörobilişsel fonksiyonlardaki farklılıkları test etmiştir. Yaptıkları araştırmada liberallerin çatışma ile ilgili olan ön singulat korteksinin siyasal karar ve davranış değişikliği konusunda aktif olduğunu tespit etmiştir. Muhafazakârlar çatışmalara daha az nörobilişsel duyarlılık göstermiştir. Muhafazakarlar liberallere göre daha sabit bir tepki gösterme eğilimindedir (Amadio vd., 2007: 1247).

Kanai ve arkadaşları “*Political Orientations Are Correlated With Brain Structure In Young Adults*” adlı makalede (2011) de benzer bir sonuç elde etmiştir. Katılımcıların siyasi yönelimlerine göre çok liberal (1), liberal (2), ılımlı politika izleyen (3), muhafazakar (4) ve çok muhafazakar (5) olmak üzere beş ölçekte sınıflandırıldığı çalışmaya 90 sağlıklı genç yetişkin katılmıştır. % 61’i kadın % 49’u erkek olan katılımcıların yapısal manyetik rezonans görüntüleme (MRI) taramaları kaydedilmiştir (Kanai vd, 2011: 678). Araştırmada muhafazakarların, tehdit edici durumlara liberallerden daha fazla saldırganlık ile yanıt verdiği ve tehdit eden yüz ifadelerine karşı daha duyarlı olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda duygusal yüzlere karşı duyarlılık ve yönelim gösterme eğilimi içindedir. Kanai ve arkadaşlarının çalışmasına

göre liberallerde duyguları düzenleyerek bilişsel kontrolü sağlayan ön singulate korteksi karar verme ile ilişkilidir. Buna ek olarak Kanai muhafazakarların karar verme süreçlerinin limbik sistemin bir parçası olan ve duygusal hatıralara önem veren sağ amigdala ile ilişkili olduğunu belirtmiştir. Liberaller olaylara, durumlara, nedenlere bilgi, araştırma ve uzmanlara dayanarak bakmaktadır. Liberaller için duygular karar verme üzerinde ikincil plandadır. Buna karşılık muhafazakarlar olaylar karşısında bilimsel yöntemleri çok az kullanmakta onun yerine duygusal düşünme tarzını temel almaktadır (Kuszewski, 2012).

Darren Schreiber ve arkadaşlarının yaptığı “*Red Brain, Blue Brain: Evaluative Processes Differ in Democrats and Republicans*” (2013) adlı çalışma da liberaller ve muhafazakarların farklı bilişsel tarzlar sergilediğini öne sürmüştür. Liberallerin ve muhafazakarların önemli ölçüde farklı beyin yapısına sahip olduğunu gösteren çalışma, uyaranlar karşısında liberallerin ön singulat kortekste artan gri madde hacmini ve muhafazakarların amigdalada artan gri madde hacmini ortaya koymuştur. Toplam 82 denekle yapılan çalışmada liberallerin ve muhafazakârların beyin fonksiyonlarındaki farklılıklar araştırılmıştır. Demokratların (liberaller) ve Cumhuriyetçilerin (muhafazakarlar) risk alma davranışları farklı olmasa da, beyin aktiviteleri değişiklik göstermiştir. Demokratlar sol insulada önemli ölçüde daha büyük aktivite gösterirken, Cumhuriyetçiler sağ amigdalada önemli ölçüde daha büyük aktivite göstermiştir.

Liberal ve muhafazakarlık arasındaki farkı tespit etmeye çalışan bir araştırmayı da Read Montague yapmıştır. Bu araştırmayla insanların siyasi görüşleri ve duygusal tepkileri arasında bir bağlantı olduğu öne sürülmüştür. Katılımcılara beyin taraması yapılan araştırmada deneklere çeşitli resimler gösterilmiş ve resimlere verdikleri tepkiler ölçülmüştür. İğrenme duygusunu ölçmek amacıyla dışkı, ceset, böceklerle kaplanmış yiyecek resimleri gösterilmiştir. Ardından devam etmek isteyen deneklerin siyasi ideoloji içerikli bir anketi (silah kontrolü, evlilik öncesi seks, kürtaj gibi konuları kapsayan) doldurmaları istenmiştir. Yapılan deney sonucunda elde edilen bulgulara göre denekler görüntülerden ne kadar çok iğreniyorsa o derece muhafazakar eğilimler göstermektedir. Bunun yanı sıra iğrenme duygusu azaldıkça deneklerin liberal

eğilimler sergilediği görülmektedir. Bu deneyin sonucuna göre siyasal eğilimler zihinsel ve bedensel unsurların kesiştiği bir alanda ortaya çıkmaktadır (Eagleman, 2016: 134-135).

Oosterhoff ve arkadaşlarının 2017 yılında yayınladığı “*Is That Disgust I See? Political Ideology and Biased Visual Attention*” adlı makale de liberal ve muhafazakarlar arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Araştırmanın temel amacı, siyasal ideolojideki farklılıkların ve belirli olumsuz bilgi türlerinin görsel dikkat ile ilişkili olup olmadığını incelemektir. Nörosiyaset tekniklerinden göz takibi tekniğinin kullanıldığı araştırmada katılımcılara üç farklı tipte negatif uyaran (iğrenme, korku, üzüntü) ve aynı anda sunulan nötr uyaranlarla görsel dikkat ve siyasal ideoloji arasındaki ilişki incelenmiştir (Oosterhoff, 2017: 229). 125 psikoloji öğrencisinin dahil edildiği çalışmada 31 katılımcı siyasal ideoloji konusunda eksik bilgiler vermesi nedeniyle veya teknik ekipmanla çalışamayacağından araştırmanın dışında bırakılmıştır. Toplamda 94 öğrenciyle yapılan araştırmaya katılanların % 31,3’ü Cumhuriyetçi, % 26,3’ü Demokrat, %18,2’si Bağımsız, % 4,4’ü Liberal ve % 7,1’i diğer siyasal ideolojilere sahiptir (Oosterhoff vd., 2017: 229). Araştırma sonucunda siyasi olarak muhafazakar inançları daha güçlü bir şekilde onaylayanların tiksinti uyandıran uyaranlara karşı özellikle hassas olabileceğiyle ilgili bulgular elde edilmiştir. Araştırma sonucunda ideolojideki farklılıkların önyargılarla güçlü bir şekilde bağlantılı olabileceği düşünülmüştür. Muhafazakar siyasal tutumlardan elde edilen bulgulara göre, tiksinti gösteren yüz ifadeleri daha fazla dikkatle izlenirken nötr yüz ifadelerinin daha az görsel dikkatle ilişkili olduğu saptanmıştır. Araştırmada korku veya üzüntüyü tasvir eden yüz ifadeleri için görsel dikkat ve siyasi ideoloji arasında bir bağlantı bulunamamıştır (Oosterhoff vd., 2017: 233). Araştırma sonucunda siyasal olarak daha muhafazakar inançları onaylayan bireylerin, siyasal olarak liberal inançları onaylayanlardan daha fazla “*olumsuzluk yanlılığı*” gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir (Oosterhoff vd., 2017: 227).

Ahn ve arkadaşlarının “*Nonpolitical Images Evoke Neural Predictors of Political Ideology*” (2014) adlı çalışması da liberal ve muhafazakarlar arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışma duyguların siyasal tutumlardaki rolünü ortaya

koymaya çalışan fMRI çalışmasıdır. Araştırma uyaranların duygusal işlenmesi sırasında liberaller ve muhafazakarlar arasında farklılık gösteren beyin aktivitesini ölçmeye çalışmaktadır. Araştırma; siyasi grupları liberal, orta ve muhafazakar olmak üzere üç boyutta değerlendirmektedir. Toplamda 83 kişi ile yapılan çalışmada deneklere sabit resimler gösterilerek bir düğmeye basmaları istenmiştir. İğrenç, tehdit edici, hoş ve nötr görüntülerin kullanıldığı çalışmada görüntüler “*Uluslararası Duyuşsal Resimler*” veritabanından seçilmiştir. fMRI kayıtlarından sonra katılımcıların, tarayıcıda gördükleri tüm resimleri (dokuz noktalı Likert ölçeği kullanarak) iğrenç, tehdit edici veya hoş olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Son olarak, katılımcılar siyasal tutumları, iğrenme duyarlılığını ve kaygı düzeyini değerlendiren bilgisayar tabanlı anketleri doldurmuşlardır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler bilişsel süreçlerin duygusal süreçlerle iç içe geçtiğini göstermektedir. İnsanların siyasal görüşlerinin tamamen bilişsel unsurlar tarafından şekillendirildiğini düşünmesine rağmen çalışmada elde edilen sonuçlar duyguların insan inançları üzerinde etkili olduğu fikrini desteklemiştir (Ahn vd., 2014: 2695).

4.2.1.4. Tom Freedman’nın Nörosiyaset Deneyleri

İlk nörosiyaset araştırmalarından biri de Amerikan başkan adaylarının seçim yarışı ve “*Papatya Reklamı*” için yapılmıştır. Cumhuriyetçilerin ve Demokratların 11 Eylül saldırılarına verdikleri tepkileri ölçen araştırmayı Tom Freedman’nın ekibi yapmıştır. Çalışma, Cumhuriyetçilerin ve Demokratların olay ve durumlara karşı farklı tepkiler ortaya koyduğunu saptamıştır.

FKF Applied Research adlı şirketin başında olan Tom Freedman ve ekibi karar alma süreçlerini ve beynin liderlere nasıl tepkiler verdiğini araştırmıştır. 2003 yılında Freedman Bush ve Kerry arasındaki başkanlık yarışı için yapılan reklamlara karşı insanların tepkisi fMRI tarama tekniğiyle ölçmüştür. Katılımcılara Bush ve Kerry için hazırlanan reklamlardan oluşturulan bir derleme gösterilmiştir. Bunların yanı sıra başkan adaylarının fotoğrafları, 11 Eylül saldırılarıyla ilgili görüntüler ve 1964 tarihli

“Papatya Reklamı” - küçük kız çocuğunun bir papatyanın yapraklarını yolarken patlayan nükleer bombayı gösteren - gösterilmiştir (Lindstrom, 2017: 36-37).

Araştırma sonucunda 11 Eylül saldırılarının, görüntülerinin ve papatya reklamının katılımcıların korku, endişe ve dehşet gibi duygulara hükmeden amigdalasında kayda değer bir hareketliliğe neden olduğu saptanmıştır. Ayrıca Cumhuriyetçiler ve Demokratların 11 Eylül görüntülerine farklı tepkiler verdikleri bulgulanmıştır. Demokratların uyarılar karşısında amigdalaları Cumhuriyetçilere göre daha fazla harekete geçmiştir. Araştırmanın lideri Doçent Marco Iacobini bu aykırılığı Demokratların 11 Eylül olayının Geroqe Bush’un 2004 yılında yeniden seçilmesine olanak yaratabileceğine dair korku yaşamalarına bağlamıştır (Lindstrom, 2017: 37). Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan aykırılık koşulların da beyinin çalışma sistemi üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu nedenle nörosiyaset çalışmaları yapılırken kullanılan tekniklerden elde edilen veriler günün sosyo-politik koşulları dikkate alınarak yorumlanmalıdır.

4.2.1.5. Kùltürlerarası Farklılıklar ve Oy Verme

İnsanın içinde yaşadığı ve ait olduğu kùltür siyasal karar ve davranış üzerinde belirleyici olabilmektedir. Bu bağlamda kùltürün oy verme davranışı üzerindeki etkisini ölçen nörosiyaset çalışmaları da yapılmaktadır.

Rule ve arkadaşlarının “*Voting Behavior is Reflected in Amygdala Response Across Cultures*” (2010) adlı çalışması Amerikalıların ve Japonların oy verme farklılıklarını nörosiyaset teknikleriyle incelemiştir. Kùltürlerarası farklılıkların oy verme davranışını nasıl etkilediğini araştıran çalışmada Amerikalı ve Japon deneklerin oy verme konusundaki beyin aktiviteleri ölçülmüştür.

fMRI kullanarak yapılan araştırmada Amerikan ve Japon deneklerin korku ifadesi taşıyan yüzlerini değerlendirirken amigdalalarının harekete geçtiği tespit edilmiştir. Deneklerin amigdalası kendi kùltürlerinden korku ifadesi taşıyan yüzleri görünce diğer kùltürden olan yüzlere göre daha fazla harekete geçmiştir. Ancak mutlu, öfkeli ve nötr

ifadeler taşıyan yüzler aynı kültürden veya farklı kültürden de olsa denekler eşdeğer bir tepki göstermişlerdir. Bu veriler evrimsel olarak kültürel uyarlanmaya dair kanıtlar sunmaktadır. Kendi kültüründen birinin korku ifadesine daha fazla tepki vermek iç gruba yönelik tehditlerin dış gruba yönelik tehditlere kıyasla daha fazla önemsendiği anlamına gelmektedir. (Rule vd, 2010).

Oy verme davranışında kültürün rolünü inceleyen çalışmanın ikinci kısmında yine Amerikalı ve Japon katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada katılımcılara bir dizi Amerikalı ve Japon siyasetçinin yüzü gösterilerek her kişi için oy kullanıp kullanmayacaklarını belirtmeleri istenmiştir. Bu nedenle çalışmada 2 katılımcı kültür x 2 hedef kültür x 2 oy verildi/oy verilmedi tasarımı yapılmıştır. 3 katılımcının çıkarıldığı çalışmada 16 Amerikalı ve 16 Japon katılımcı seçilmiştir. Çalışmada katılımcılara 2004 ve 2006 yılında Amerikan Senatosu seçimlerinden 58 adayın ve 2000 yılında Japon seçimlerinden 58 adayın fotoğrafları gösterilmiştir. Fotoğraflar internet sitelerinden indirilerek sadece adayın yüzü görülecek şekilde gri tonlamaya dönüştürülmüş ve görüntü çözünürlüğü standartlaştırılmıştır. Katılımcıların oy vermedikleri adaylara kıyasla oy verdikleri adaylar için amigdaları anlamlı derecede ateşlenmiştir (Rule vd. 2010).

4.2.1.6. Siyasal Liderlerin Duygusal ve Motivasyonel Etkisinin Ölçümü

Nörosiyaset deneylerinden bazıları da farklı siyasal partilere oy veren deneklerin siyasal liderlere karşı duygusal ve motivasyonel etkisini ölçmektedir. Türkiye ve dünyada liderlerin seçmenler üzerindeki etkisini ölçen nörosiyaset deneyleri de yapılmıştır.

Uğur Batı ve Orhan Erdem'in 2015 yılının Mart ve Nisan aylarında yaptıkları araştırmanın yer aldığı "*Ben Bilmem Beynim Bilir*" adlı popüler bilim çalışmasında Türk siyasal liderlere karşı motivasyonel ve duygusal ilgi ölçümlemesi yapılmıştır. 20 ile 45 yaş aralığında değişen 30 iktidar yanlısı (Ak Parti) ve 30 muhalefet partisi yanlısı (CHP-MHP- HDP) 60 katılımcıyla yapılan araştırmada EEG ölçümü kullanılmıştır. Çalışma verilerin yüzde 1 hata payıyla sonuca ulaşılabileceğini göstermiştir.

Araştırmanın sonucunda iktidar partisini desteklediğini belirten katılımcılara ait bulgulara bakıldığında, Ak Partili katılımcıların ilgi ve motivasyon sıralamasında Recep Tayyip Erdoğan en üst sırada yer almaktadır. Bu durum Erdoğan'ın Ak Partili seçmenlerin bilinç dışında yüksek sempatiye sahip olduğunu ve güdüleyici etkisi olduğunu göstermektedir. Dönemin MİT Başkanı Hakan Fidan da Ak Partili katılımcıların ilgi gösterdiği bir lider olmuştur. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu da seçmenlerde yüksek duygusal ilgi ve motivasyona sahip bir siyasi lider olarak görülmüştür. Bunların yanı sıra Ak Partili katılımcıların en yüksek ilgi ve motivasyon gösterdiği muhalif siyasi lider Selahattin Demirtaş olmuştur.

Aynı araştırmada muhalefet partilerini desteklediğini belirten katılımcılara ait bulgulara bakıldığında muhalif liderlerden Ekmeleddin İhsanoğlu duygusal ilgi sıralamasında birinci çıkmıştır. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ise hem motivasyon hem duygusal ilgi sıralamasında muhalif katılımcılar arasında düşük bir sıralamaya sahiptir. Bu durum Kılıçdaroğlu'nun seçmenler üzerinde düşük bilinç dışı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Selahattin Demirtaş ise muhalif katılımcılar açısından en güdüleyici potansiyele sahip siyasi liderdir. Muhalif katılımcıların Ali Babacan'a karşı duygusal etkileşimleri düşük olmasına rağmen motivasyon seviyesinin yüksek olması kararları etkileyebilme gücü açısından dikkate değer bir potansiyel oluşturmaktadır (Batı ve Erdem, 2016).

Amerikan liderleri üzerinde yaptıkları araştırmada Kaplan ve arkadaşları J. Kerry, G. Bush ve R. Nader gibi siyasal liderlerin resimlerini göstererek nörogörüntüleme teknikleriyle seçmenlerin beyin aktivitelerini ölçümlemişlerdir. Kendi ait oldukları grubun dışındaki adayı görüntülerken hem Demokrat katılımcıların hem de Cumhuriyetçi katılımcıların insula, ön singulata korteks ve dorsolateral prefrontal korteksin birden fazla bölgesinde artan bir aktivite gözlenmiştir. İnsula aktivitesinin tiksinti deneyimiyle bağlantılı olacağı üzerine analizler sunan yazarlar katılımcıların kendi grupları dışındaki adaylara karşı tiksinti duymuş olabileceklerini öne sürmüşlerdir (Akt. Jost vd, 2014: 13).

4.2.1.7. Siyasi Liderlerin Söylemlerinin Beyindeki Etkileri

Siyasi liderlerin söylemlerinin insan beyinde yarattığı etkiyi ölçümleyen nörosiyaset çalışmaları da mevcuttur. Bu araştırmalardan biri Türkiye’de yapılmıştır. 7 Haziran seçimleri sırasında nörosiyaset teknikleriyle söylemlerin seçmen üzerindeki etkisi ölçümlenmiştir (Turgut, 2015).

Bu araştırmada dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu’nun 3 katlı tünel açılışında yaptığı 18 dakikalık konuşma analiz edilmiştir. 18-45 yaş arası 20 Ak Partili 16 CHP+MHP’li olmak üzere toplam 36 deneğin kullanıldığı araştırmada katılımcıların beyin aktiviteleri EEG tekniği kullanılarak tespit edilmiştir. Konuşma sırasında deneklerin duygusal ilgi ve algısal zorlanma seviyeleri belirlenmiştir (Batı ve Erdem, 2016: 308).

Araştırma sonucuna bakıldığında edebi dilin yoğun olduğu bölümlerin duygusal ilgiyi düşürdüğü gibi algısal zorlanmayı da yükselttiği görülmüştür. “*İstanbul özne şehridir. İşte böyle bir şehirde her an tarihe ve mekana nüfuz ederek yaşama lütfuna ermişiz.*” gibi cümlelerin algısal zorlanmayı arttırdığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra “*Artık İstanbul Dünyayı izlemeyecek, Dünya İstanbul’u izleyecek.*” cümlesi katılımcılar üzerinde duygusal ilgi seviyesini en yüksek düzeye çıkarmaktadır. “*Bütün dünya bu projeden bahsetti*”, “*3 kat demek 3 imparatorluk demek*”, “*İstanbul bu değerli projelerle geleceğe emin adımlarla yürüyecek*”, “*Hiçbir uçak İstanbul’a inmeden yoluna devam etmeyecek*” gibi söylemlere duygusal ilgi seviyesi yüksektir (Batı ve Erdem, 2016). Bu çalışma liderlerin söylem stillerinin etkisinin de ölçülebileceğini ortaya koymaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SIYASAL İLETİŞİM ÇALIŞMALARININ BİLİNÇDİŞİNA ETKİLERİNİN BİR ANALİZİ

Nörobilim ve siyasetin bir araya geldiği uygulama örnekleri henüz dünyada ve Türkiye’de çok yenidir. Seçmenlerin siyasal aktör, siyasal konu, siyasal durum gibi unsurlara yönelik tepkilerini ölçmeyi amaçlayan nörosiyaset çalışmaları, sınırlı da olsa literatürde kitap ve makaleler şeklinde yer almaya başlamıştır.

İnsan zihninin çalışma biçimini anlamayı amaçlayan nörobilim beynin fonksiyonlarını görüntülemek amacıyla teknolojik gelişmeleri kullanmaktadır. Bu görüntüleme teknikleriyle insan zihninin ve algılama süreçlerinin duygulardan etkilendiğine dair kabul artmıştır (Houghton, 2015: 162). Böylelikle insanların seçimlerini yaparken nelerin motivasyonu artırıcı olduğu ortaya konmaya başlanmıştır.

Nörosiyaset konusunda yapılan çalışmalarla ilgili çeşitli kısıtlamalar söz konusudur. Jonathan Cohen (Akt. Houghton, 2015: 168) nörogörüntüleme tekniklerine ihtiyatlı bir şekilde yaklaşarak bu tarz çalışmaların sonuçlarının karmaşık olduğunu ve elde edilen verilerin taraflı okunabileceğini bu nedenle bu tarz çalışmalarda objektif olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Beynin karmaşık bir yapıya sahip olması ve her zaman benzer uyaranlara benzer tepkiler vermemesi nedeniyle nörogörüntüleme yöntemleriyle yapılan çalışmalar içinde bulunan toplumsal, siyasal, psikolojik ve biyolojik koşullar doğrultusunda analiz edilmelidir. Yani insan beyni durum ve şartlara göre çalışma biçimini değiştirebilmekte dolayısıyla insanın siyasal karar ve davranışları buna göre şekillenmektedir.

Bu bölümde 2019 Yerel Seçimleri sırasında Ak Parti, CHP, İYİ Parti, HDP, MHP ve Saadet Partisi’nin siyasal liderlerinin yaptığı siyasal konuşmalarda yer alan ve en çok tekrar eden ekonomi-politik söylemleri nörosiyaset teknikleriyle analiz edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen veriler dönemin ekonomik, siyasal ve toplumsal koşulları doğrultusunda irdelenmiştir.

5.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma siyasal iletişim alanında siyasal liderlerin ve söylemlerinin seçmenlerin bilinçdışında yarattığı tepkileri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla seçmenin siyasal davranışını yaratan siyasal algı ve tutumlarının altında yatan sosyobiyolojik ve duygusal unsurları saptamaya yönelik bir araştırma ortaya konulacaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki hipotezler test edilmektedir:

H1: İnsanların siyasal tercihleri biyometrik ve nörometrik işaretleri ile uyumludur.

H2: İnsanları etkileyen siyasal unsurlar biyometrik ve nörometrik verilerden çıkarılabilir.

Bu hipotezler doğrultusunda siyasal liderlerin kullandığı ekonomi-politik söylemlerin hangileri seçmenlerin bilinçdışını etkilemektedir, insan beyni siyasal liderlere ve söylemlere nasıl tepkiler vermektedir, siyasal söylem ve liderler karşısında insanların biyometrik ve nörometrik tepkimeleri nasıldır gibi sorular nörosiyaset tekniklerinden elde edilen veriler ve Türkiye’de mevcut sosyal, ekonomik ve siyasal durum üzerinden irdelenmektedir.

5.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada 2019 Yerel Seçimleri sırasında siyasal liderlerin ekonomi-politik alanındaki siyasal konuşmalarının seçmenlerin beyinde meydana getirdiği değişimler, bilinçdışında uyandırdığı motivasyon ve duygusal ilgi seviyesi deney yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmada siyasal partilere oy verme davranışları değil, siyasal liderlerin ve söylemlerin seçmenler üzerindeki bilinçdışı etkisi yani davranışın altında yatan unsurlar incelenmiştir. Araştırmaya dahil edilen Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, Meral Akşener, Sezai Temelli-Pervin Buldan, Devlet Bahçeli ve Temel Karamollaoğlu’nun 30 Mart 2019 tarihinde gerçekleşen yerel seçimlerden önceki üç ay boyunca ekonomi-politik üzerine en çok tekrar ettikleri söylemleri seçilmiştir. Bu

söylemler her lider için ayrı ayrı hazırlanan ve aynı teknik özelliklere sahip yaklaşık 4-5 dakikalık videolarla deneklere izletilmiştir.

Deney yönteminin kullanıldığı çalışmada nörosiyaset tekniklerinden EEG, PPG ve GSR bir arada kullanılmıştır. Bunun nedeni EEG'nin sınırlılıklarını ortadan kaldırarak en doğru ve objektif sonuçlara ulaşmayı sağlamaktır. Bu bağlamda çalışmada seçmenlerin liderlere ve söylemlere karşı duygusal ilgi seviyesi, motivasyonu ve uyarılma düzeyleri ölçülmüştür.

Çalışma kültürel boyutlar içermesi nedeniyle Türk seçmenler ve Türkiye'de yapılan siyasal iletişim çalışmalarında kullanılan, söylemlerle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle çalışma evrensel bir ölçüt getirmekten çok Türkiye'deki seçmenlerle ilgili bir sonuç ortaya koymaktadır. Araştırma Türkiye'de gerçekleşen 2019 Yerel Seçimleri'nde yer alan Ak Parti, CHP, İYİ Parti, HDP, MHP, SP liderleri ve söylemleriyle sınırlandırılmıştır.

Steven Sands (2009) nörobilim alanında yapılan deney çalışmalarına 30 ila 40 katılımcının dahil edilmesinin %1 hata payıyla güvenilir sonuçlar vereceğini belirtmiştir. Bu nedenle çalışma toplam 50 katılımcı ile gerçekleşmiştir. Katılımcılara deney öncesi ve sonrasında demografik bilgiler, siyasal tercihler gibi soruları içeren anket formları doldurtulmuştur. Yapılan biyometrik ve nörometrik ölçümler katılımcıların ilgi ve motivasyonlarını belirlemek açısından çok önemlidir. Ters etki hatasını ortadan kaldırmak için biyometrik ölçümler nörometrik ölçümlerle birlikte kullanılmıştır. Bu veriler nitel yöntemle göre yorumlanmıştır. Nörosiyaset teknikleriyle yapılan çalışma anket, odak grup gibi geleneksel araştırmalardan farklı olarak deneklerin sözlü beyanlarıyla manipüle etme ve doğru ifade edememe gibi tutarlılık sorunlarını ortadan kaldırmaktadır.

5.3. Katılımcıların Profili

2019 yılında yapılan araştırmada yaşları 20 ile 50 arasında değişen toplam 50 denek çalışmaya dahil edilmiştir. Deneklerin yaş ortalaması 32,4'tür. Araştırmaya katılan

deneklerin 30'u erkek 20'si kadındır. Katılımcıların %2'si ilköğretim, %18'i lise, %64'ü lisans %16'sı lisansüstü eğitime sahiptir. Katılımcıların 20'si Ak Parti, 11'i CHP, 6'sı MHP, 5'i HDP, 5'i İYİ Parti seçmenidir.

Çalışmanın örneklemini 2019 yerel seçimlerinde tüm Türkiye'de partilerin aldığı oy oranlarına göre belirlenmiştir. Araştırmaya dahil edilen katılımcılar, nörolojik ve psikiyatrik öyküsü olmayan kişilerden seçilmiştir. Ayrıca bu kişiler duyuşal sistemlerinde bir patolojisi olmayan, kafa travması geçirmemiş, madde bağımlılığı olmayan, merkezi sinir sistemini etkileyecek herhangi bir ilaç kullanmayan ve sağ elini kullanan sağlıklı kişilerden seçilmiştir. Araştırma öncesinde, çalışmaya katılmaya rıza gösteren tüm katılımcıların "*gönüllü bilgilendirme ve katılım onay formu*"nu okuyup çalışmaya katılmayı onayladıklarına dair imzaları alınmıştır. Bunun yanı sıra deney öncesinde ve sonrasında katılımcılara iki ayrı soru formu yöneltilmiştir. Deney öncesi formda demografik bilgileri, sağlık durumları ve siyasal eğilimleri hakkında genel bir form doldurtulmuştur. Deney sonrasında ise deney sırasında izletilen videolar hakkında görüşlerini belirtmeleri istenmiştir.

5.4. Deney Tasarımı

Çalışmanın deneysel tasarımı üç aşamadan oluşmuştur. İlk aşamada, katılımcıların demografik bilgileri, siyasal eğilimleri ve sağlık durumu hakkında bilgiler içeren bir anketi doldurmaları istenmiştir. Deneyin ikinci aşamasında cihazlara bağlanan katılımcılara izletilen videoların yarattığı tepkimeler, EEG, GSR ve PPG ile ölçülmüştür. Son aşamada ise, katılımcılara izletilen videolar ve liderler hakkında soruların yer aldığı bir anket formu doldurtulmuştur. Çalışma, her bir katılımcı için deneye hazırlık süreci ve deneyin uygulanması süreciyle yaklaşık 1 saat sürmüştür.

5.5. Uyarıların Seçimi

Uyarılar 2019 Yerel Seçimlerinden önceki dönemde liderlerin 1 Ocak-31 Mart 2019 tarihleri arasında yaptıkları meclis konuşmaları, miting konuşmaları, basın

açıklamaları gibi konuşmalarının tamamı taranarak en çok tekrar eden ekonomi-politik söylemlerden seçilmiştir. Bu söylemlerden her lider için yaklaşık 5'er dakikalık kolaj halinde videolar oluşturulmuştur. HD kalitede oluşturulan bu videoların hepsi aynı teknik özelliklere sahip olacak şekilde kurgulanmıştır.

5.6. Veri Toplama Teknikleri

Veri toplamak için nörosiyaset araştırmalarında kullanılan EEG, PPG ve GSR teknikleri bir arada kullanılmıştır. Deneklerin siyasal lider ve söylemlere karşı motivasyonu, duygusal ilgi seviyesi, kalp ritmi ve cilt iletkenliği ölçülmüştür. Uyarıların motivasyonel ve duygusal etkisi ve aralarındaki farkların anlamlılığını ölçmek için birden çok grubun çalışmaya dahil edilmesi nedeniyle ANOVA testiyle tek yönlü varyans analizi IBM SPSS v.21 programı kullanılarak yapılmıştır.

- a) **Motivasyon:** Bilişsel bağlamada harekete geçmeyi göstermesi ve karar verme noktasına ulaşma açısından önemli bir unsurdur. Motivasyon verisi medial frontal kortekste (ön singulate korteks) asimetrik frontal alfa dalgalarından elde edilmektedir (Batı ve Erdem, 2016: 275). Mental dinginliği ve rahatlığı ifade eden alfa dalgaları motivasyon ve dikkati yöneten dalgadır. Uyarıların etkisini alfa dalgalarıyla ölçmek mümkündür. Uyarılar karşısında alfa dalgasının gücü düşük ise kişilerin dikkati dağınıktır. Medial frontal korteks ise duygusal yaşantılar ve karar verme süreci arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Motivasyon ve eyleme yönelmeyi sağlamaktadır. Çalışmada motivasyon verisinin olumlu alfa dalgalarından alınmış olması sebebiyle analizlerin temel verisini motivasyon verisi oluşturmuştur. Motivasyon verisinin yüksek olması olumlu iken düşük olması olumsuz bir durumu yansıtmaktadır.
- b) **Duygusal İlgi:** Duygusal ilgi seviyesi olumlu veya olumsuz heyecan durumuna dair zihinsel durumu yansıtmaktadır. İlgi seviyesinin yüksek olması kişinin uyarana karşı dikkatinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Duygusal etki

ile iletilen mesajların uzun süreli hafızaya alınmasında ve bilinçdışı karar alma davranışlarında etkilidir (Batı ve Erdem, 2016: 276).

- c) **Kalp Ritmi:** Beynin bilinçdışı düzeyde motor tepkimeleriyle ilgi olan kalp ritmi olumlu veya olumsuz bir uyarılma durumunu yansıtmaktadır.
- d) **Cilt İletkenliği:** Beynin bilinçdışı tepkilerinin hem olumlu hem de olumsuz uyarıcılar karşısında insan beynini uyararak cilt iletkenliğinde bir artışın ortaya çıkması durumudur.

Deneklerin ses ve ışık izolasyonu yapılmış, cep telefonu vb. sinyal yayıcı cihazların sokulmadığı özel bir odada ekran başına oturtulduğu araştırmada EEG yapıldıktan sonra veri toplama işlemi başlatılmıştır. Uyarıcı olarak deneklere her bir siyasi lider için hazırlanan yaklaşık 5'er dakikalık videolar izletilmiştir.

Bulguların değerlendirilmesini de içeren nörosiyaset araştırmasının veri toplama süreci 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın veri toplama aşaması yaklaşık bir ay sürmüştür. EEG sinyal verilerinin noise denilen gürültülerden arındırılması, verilerin formülasyonlardan geçirilmesi, istatistiki tutarlılık analizlerinin yapılması ve seçmen grupları nezdinde toparlanması yani verilerin analizi yaklaşık üç ay sürmüştür. Toplamda 16.420.845 satır 68 sütun ham veri işlenerek sonuçlar analiz edilmiştir. Verilerin yorumlama süreci ise bir ay sürmüştür.

5.7.Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması

5.7.1. İstatistiksel Analiz

Birden çok uyarının dahil edildiği çalışmanın EEG, PPG, GSR sonuçları için yapılan ANOVA tek yönlü varyans analizi sonuçlarına bakıldığında $p \leq 0.5$ değeri için katılımcıların liderlere ve söylemlerine karşı motivasyon, duygusal ilgi, kalp ritmi ve cilt iletkenliği verileri arasında çok yüksek düzeyde anlamlı bir fark olduğu bulgulanmıştır.

Katılımcılardan elde edilen motivasyonel, duygusal ilgi, cilt iletkenliği ve kalp ritmi verileri katılımcı grupların liderlere ve söylemlerine karşı tepkilerinin istatistiksel

anlamlılığı ANOVA testi ile analize tabi tutulmuştur. ANOVA testinde ilk olarak katılımcıların liderlere ve söylemlerine karşı motivasyonel ve duygusal ilgi seviyeleri (motive olma ve ilgi gösterme) ardından pozitif ve negatif etki için cilt iletkenliği ve kalp ritmi verilerinin anlamlılık dercesine bakılmıştır.

ANOVA istatistiklerine bakıldığında liderler ve söylemlerine karşı katılımcı grupların tepkileri arasında yüksek düzeyde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Recep Tayyip Erdoğan ve söylemlerine karşı gruplar arasında motivasyonel ve duygusal ilgi değişkenleri açısından yüksek düzeyde anlamlı bir fark vardır ($F= 187,096$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$). Bunun yanı sıra Recep Tayyip Erdoğan ve söylemlerine karşı cilt iletkenliği ($F= 1,650$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) ve kalp ritmi ($F= 1,794$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) verileri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Kemal Kılıçdaroğlu ve söylemlerine karşı gruplar arasında motivasyonel ve duygusal ilgi boyutları açısından yüksek düzeyde anlamlı bir fark bulgulanmıştır ($F= 132,143$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$). Ayrıca Kemal Kılıçdaroğlu ve söylemlerine karşı cilt iletkenliği ($F= 1,655$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) ve kalp ritmi ($F= 1,758$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) verileri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Meral Akşener ve söylemlerine karşı gruplar arasında motivasyonel ve duygusal ilgi değişkenleri açısından yüksek düzeyde anlamlı bir fark vardır ($F= 173,983$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$). Ayrıca Meral Akşener ve söylemlerine karşı cilt iletkenliği ($F= 1,672$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) ve kalp ritmi ($F= 1,771$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) verileri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir fark bulgulanmıştır. HDP liderleri ve söylemlerine karşı gruplar arasında motivasyonel ve duygusal ilgi değişkenleri açısından yüksek düzeyde anlamlı bir fark bulunmuştur ($F= 181,246$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$). HDP liderleri ve söylemlerine karşı cilt iletkenliği ($F= 1,678$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) ve kalp ritmi ($F= 1,785$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) verileri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Devlet Bahçeli ve söylemlerine karşı gruplar arasında motivasyonel ve duygusal ilgi verileri açısından yüksek düzeyde anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=104,073$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$). Bunun yanı sıra Devlet Bahçeli ve söylemlerine karşı cilt iletkenliği ($F= 1,678$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) ve kalp ritmi ($F=1,771$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) verileri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Temel

Karamollaoğlu ve söylemlerine karşı gruplar arasında motivasyonel ve duygusal ilgi değişkenleri açısından yüksek düzeyde anlamlı bir fark söz konusudur ($F= 235,035$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$). Bunun yanı sıra Temel Karamollaoğlu ve söylemlerine karşı cilt iletkenliği ($F= 1,678$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) ve kalp ritmi ($F= 1,755$, $p=0,000$; $p\leq 0.5$) verileri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bir fark tespit edilmiştir (*Detaylı analiz verileri için Ek-7 ve Ek-8'e bakınız*).

İstatistiksel analizin genel bir yorumunu yapmak gerekirse katılımcıların liderlere ve söylemlerine karşı verdiği tepkiler arasında farklar söz konusudur. Farklı siyasal partilere mensup olduğunu belirten katılımcıların uyarıldığı lider ve söylemler aynı değildir. Bu durum liderlerin ve söylemlerin yarattığı etkinin her siyasal grup için farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Liderlere ve söylemlerine karşı siyasal grupların, motivasyon, duygusal ilgi, kalp ritmi, cilt iletkenliği verileri aşağıda tabloda belirtilen ortalamalar üzerinden her grup için ayrı ayrı yorumlanmıştır.

Tablo 1 : Katılımcı Grupların Ortalama, Standart Sapma ve Medyan Verileri

StimulusName		Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	GSR	PPG
Ak Parti	Mean	,15151	,62284	,49573	2,21937	79,17
Ak Parti	Median	,15739	,61918	,46001	1,17494	77,00
Ak Parti	Std. Deviation	,124077	,115299	,286845	3,130494	14,722
CHP	Mean	,16588	,62056	,48616	,71579	77,77
CHP	Median	,16371	,61496	,45440	,66581	74,00
CHP	Std. Deviation	,247572	,122674	,284116	,392332	12,759
HDP	Mean	,17310	,62542	,44434	,56347	75,00
HDP	Median	,17016	,62862	,40989	,41740	73,00
HDP	Std. Deviation	,075076	,113319	,257742	,307087	9,380
İYİ Parti	Mean	,16577	,63939	,42917	,56600	78,55
İYİ Parti	Median	,15966	,63448	,39454	,49352	75,00
İYİ Parti	Std. Deviation	,160162	,102965	,247323	,364135	28,608
MHP	Mean	,11089	,56086	,48598	2,60477	81,14
MHP	Median	,10147	,56106	,45263	1,83820	81,00
MHP	Std. Deviation	,140735	,135366	,276441	2,092678	9,965

5.7.2. Tüm Deneklerin Liderlere Karşı Tepkimelerinin Değerlendirilmesi

Katılımcıların genel verilerine bakıldığında liderler arasında Temel Karamollaoğlu'nun konuşmasına yönelik motivasyonun (,15926) en yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Karamollaoğlu'na duygusal ilginin (,47707) ortalamanın altında olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2: Deneklerin Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimuli	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgisi	GSR	PPG MEAN	PPG SSAPMA
Temel Karamollaoğlu	,15926	,62458	,47707	1,52207	77,86	15,639
Recep Tayyip Erdoğan	,15479	,60765	,49138	1,56789	79,24	15,163
Kemal Kılıçdaroğlu	,15342	,61798	,49698	1,61534	78,47	14,991
Devlet Bahçeli	,15619	,63959	,48781	1,58387	78,18	14,744
HDP Liderleri	,15364	,61668	,46873	1,71519	79,03	14,338
Meral Akşener	,14175	,62183	,46087	1,62190	78,95	13,761

Katılımcıların PPG standart sapmasının (15,639) ortalamanın üstünde olması Temel Karamollaoğlu'nu dinlerken katılımcıların kalp atış hızının arttığını dolayısıyla uyarıldığını göstermektedir. GSR verilerine (1,52207) bakıldığında lideri izleyen katılımcıların uyarılma seviyesi ortalamanın altında kalmıştır. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların Karamollaoğlu tarafından eyleme yönlendirilebileceğini göstermektedir. Ancak duygusal ilgi ve cilt iletkenliğinin ortalamanın altında kalması yeterli düzeyde uyarılma gerçekleşmediğini göstermektedir.

Katılımcıların Devlet Bahçeli'nin konuşmasına karşı motivasyonu (,15619) ikinci sıradadır. Aynı zamanda katılımcıların Bahçeli'ye karşı duygusal ilgisi (,48781) de ortalamanın üstündedir. Katılımcıların GSR (1,58387) ve PPG standart sapması (14,744) sonuçları ortalamanın altında kalmıştır. Motivasyonun yüksek olması katılımcıların lider tarafından güdülendiğini, duygusal ilginin yüksek olması liderin

katılımcılarda olumlu duygular yarattığını dolayısıyla verdiği mesajların uzun süreli belleğe aktarılacağını göstermektedir.

Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmasına karşı da katılımcıların motivasyon (,15479) seviyesi ortalamanın üstündedir. Erdoğan, katılımcıların en yüksek duygusal ilgi (,49138) seviyesine sahip olduğu liderlerden biridir. PPG standart sapma verilerine (15, 163) bakıldığında kalp atış hızının ortalamanın üzerinde olduğunu söylemek mümkündür. GSR verileri (1,56789) ise ortalamanın altındadır. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların Erdoğan tarafından güdülendiğini ve katılımcıların Erdoğan'a karşı olumlu duygular taşıdığını dolayısıyla gönderdiği mesajların uzun süreli belleğe aktarılacağını söylemek mümkündür. Bu veriler, liderin katılımcıları eyleme geçirmesi açısından kayda değer bir nitelik taşımaktadır.

HDP liderleri Sezai Temelli ve Pervin Buldan'nın konuşmasına yönelik motivasyon (,15364) ortalamanın üzerinde olmasına rağmen duygusal ilgi (,46873) ortalamanın altındadır. GSR verilerine (,171519) bakıldığında en yüksek uyarılmanın gerçekleştiğini belirtmek mümkündür. PPG standart sapmasına bakıldığında (14,338) ortalamanın altında kaldığı söylenebilir. Bu durum katılımcılarda bir uyarılmaya işaret etse de veriler genel olarak değerlendirildiğinde liderlere karşı kayda değer bir uyarılmanın gerçekleşmediği anlamına gelmektedir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun konuşması ile ilgili genel verilere bakıldığında motivasyonun (,15342) ortalamanın üzerinde olduğunu belirtmek mümkündür. Katılımcıların duygusal ilgisinin (,49698) en yüksek olduğu liderdir. GSR (1,61534) ve PPG standart sapmasına (14,991) bakıldığında ortalamanın üstünde bir uyarılma söz konusudur. Bu veriler katılımcıların Kılıçdaroğlu tarafından güdülendiğini ve katılımcıların beyinde olumlu duygular yarattığını göstermektedir. Kılıçdaroğlu katılımcıları motive ederek eyleme yönlendirebilecek liderler arasındadır.

Meral Akşener'in konuşmasına karşı katılımcıların motivasyonu (,14175) ve duygusal ilgi seviyesi (,46087) ortalamanın altındadır. GSR sonuçlarına (1,62190) bakıldığında ortalamanın üzerinde bir uyarılma söz konusudur. PPG standart sapması (13,761) ortalamanın çok altındadır. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde Akşener'in

katılımcıları güdüleyemediğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra cilt iletkenliği verilerinin ortalamasının üzerinde olması motivasyon verisinin düşük olmasıyla değerlendirildiğinde liderin katılımcılarda olumsuz bir uyarılma yarattığını göstermektedir.

5.7.2.1. Ak Parti'yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

Ak Parti'yi destekleyen deneklerin genel sonuçlarına bakıldığında Temel Karamollaoğlu'ndan sonra (,16000) en yüksek motivasyon (,15539) gösterdikleri lider Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Ak Partili deneklerin duygusal ilgilerinin (,55107) en yüksek olduğu liderin Erdoğan olduğunu belirtmek mümkündür. Ak Parti seçmeninin Karamollaoğlu'na karşı da duygusal ilgisi (,49931) ortalamasının üzerindedir. PPG standart sapmasına bakıldığında Erdoğan'ı izleyen Ak Partili katılımcıların kalp ritmi verilerinin (,14,525) ortalamasının altında kaldığını söylemek mümkündür. Buna rağmen Ak Partili katılımcıların en yüksek PPG standart sapması (,15761) Karamollaoğlu'na karşı olmuştur. İki liderin GSR verilerine bakıldığında Erdoğan (2, 10289) ve Karamollaoğlu'na (2,16808) karşı cilt iletkenliği seviyesi ortalamasının altında kalmıştır.

Tablo 3: Ak Parti'ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimuli	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgisi	PPG ssapma	PPG mean	GSR
Recep Tayyip Erdoğan	,15539	,60968	,55107	14,523	79,52	2,10289
Kemal Kılıçdaroğlu	,14737	,62053	,50843	14,040	79,53	2,17153
Temel Karamollaoğlu	,16000	,61911	,49931	15,972	77,79	2,16808
HDP Liderleri	,15114	,63268	,48491	14,671	79,85	2,37084
Devlet Bahçeli	,15098	,63879	,48326	14,600	78,96	2,21562
Meral Akşener	,14277	,61631	,44736	14,204	79,41	2,27204

Bu veriler bir arada değerlendirildiğinde motivasyon, duygusal ilgi ve kalp ritmi seviyelerinin ortalamanın üzerinde olması Ak Partili seçmenlerin Karamollaoğlu'na olumlu baktığını ve güdülendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra motivasyon ve duygusal ilgi seviyelerinin yüksek olması Erdoğan'a karşı olumlu bir tutuma sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Ak Partili katılımcıların duygusal ilgi (,44736), motivasyon (,14277) ve PPG verilerinin ortalamanın altında kaldığı (14, 204) lider Meral Akşener olmuştur. GSR verilerine bakıldığında (2,27204) ise ortalamanın üzerinde bir cilt iletkenliği söz konusudur. Olumlu veya olumsuz bir değer sunması nedeniyle GSR'nin ortalamadan yüksek olması bir uyarılma halini ifade etmektedir. Bu veri Ak Partili katılımcıların Akşener'e karşı olumsuz bir uyarılma halinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra motivasyon, duygusal ilgi ve PPG verileri bir arada düşünüldüğünde Ak Partili katılımcıların İYİ Parti lideri Akşener tarafından güdülenmediğini ve liderin olumsuz duygular yarattığını söylemek mümkündür.

Ak Partili seçmenlerin Kemal Kılıçdaroğlu'na karşı motivasyon seviyeleri (,14737) ortalamanın altında olmasına rağmen, Kılıçdaroğlu Ak Partili katılımcıların duygusal ilgilerinin (,50843) Erdoğan'dan sonra en yüksek olduğu lider olmuştur. Ancak katılımcıların PPG standart sapma verileri (14, 040) ve GSR verileri (2,17153) ortalamanın altında kalmaktadır. Veriler bütün olarak yorumlandığında Ak Partili katılımcıların Kılıçdaroğlu'na karşı motivasyonlarının ortalamanın altında olması lider tarafından güdülenmediklerine işaret etmektedir. Kalp ritmi ve cilt iletkenliği verileri bir uyarılmanın olmadığı anlamına gelmektedir. Bu verilerle birlikte değerlendirildiğinde duygusal ilginin yüksek olması Ak Partili seçmenlerin Kılıçdaroğlu'na karşı olumsuz duygular taşıdığını olumlu bir güdülenmenin olmadığı anlamına gelmektedir.

Devlet Bahçeli'yi izleyen Ak Partili katılımcıların motivasyonları (,15098) ve duygusal ilgileri (,48326) ortalamanın altındadır. Katılımcıların PPG standart sapmasına (14,600) ve GSR (2, 21562) verilerine bakıldığında iki verinin de Ak Partili katılımcılarda ortalamanın altında olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum Bahçeli'nin lider olarak Ak Partili seçmenleri güdüleme konusunda zayıf kaldığı

sonucunu elde etmeye imkan vermektedir. Bahçeli siyasi bir lider olarak Ak Parti seçmenini güdüleyememektedir.

Ak Partili deneklerin HDP’li liderlerin konuşmalarına motivasyonu (15,114) ve duygusal ilgi (,48491) seviyesi ortalamanın altındadır. Katılımcıların PPG standart sapması (,14671) liderlere karşı ortalamanın üzerindedir. Ak Partili seçmenlerin GSR verileri (2, 37084) HDP liderlerine karşı en yüksek orandadır. Buradan motivasyon ve duygusal ilginin düşük olduğu Ak Partili katılımcıların cilt iletkenliğinin ve kalp ritminin yükselmesi HDP liderlerine karşı olumsuz bir uyarılma durumunun varlığını ortaya koymaktadır.

5.7.2.2. CHP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

CHP’li deneklerin en yüksek motivasyona (,18128) sahip olduğu ilk lider Devlet Bahçeli, ikinci lider (,17802) ise Temel Karamollaoğlu’dur. CHP’li katılımcıların CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’na karşı da motivasyonları (,17404) ortalamanın üzerindedir. Kılıçdaroğlu’na karşı en yüksek duygusal ilgi seviyesine (,53198) sahip olan katılımcıların Bahçeli’ye (,52385) ve Karamollaoğlu’na (,50914) karşı da duygusal ilgi seviyesi ortalamanın üstündedir.

Tablo 4: CHP’ ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimuli	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	PPG ssapma	PPG mean	GSR
Devlet Bahçeli	,18128	,62996	,52385	13,416	76,97	0,82170
HDP Liderleri	,16657	,60769	,44550	11,441	77,27	0,72128
Kemal Kılıçdaroğlu	,17404	,62162	,53198	12,509	77,30	0,68115
Meral Akşener	,13644	,63252	,49196	11,061	77,61	0,64916
Recep Tayyip Erdoğan	,15848	,60292	,42321	15,767	78,78	0,73636
Temel Karamollaoğlu	,17802	,63210	,50914	11,944	78,66	0,68003

Katılımcıların PPG standart sapmalarına bakıldığında Devlet Bahçeli'ye karşı (13, 416) ortalamanın üstünde bir hazır olma hali mevcuttur. Katılımcıların Kemal Kılıçdaroğlu'na (12,509) ve Karamollaoğlu'na (11,944) karşı PPG standart sapması ortalamanın altındadır. GSR oranlarına bakıldığında Bahçeli (0,82170) karşısında CHP'li seçmenlerin uyarılma seviyesi ortalamanın üstündedir. CHP'li katılımcıların GSR verilerine bakıldığında Kılıçdaroğlu (0,68115) ve Karamollaoğlu (0,68003) karşısında cilt iletkenliği ortalamanın altındadır. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde CHP'li olduğunu belirten katılımcıların Devlet Bahçeli'ye karşı duygusal ilgi, motivasyon, kalp ritmi ve cilt iletkenliği oranları bir arada düşünüldüğünde liderin katılımcıları güdüleyip davranışa yönlendirme potansiyeli olduğunu söylemek mümkündür. CHP'li katılımcılar Temel Karamollaoğlu ve Kemal Kılıçdaroğlu tarafından güdülenmekte ve bu liderlere karşı olumlu duygular taşımaktadır.

Recep Tayyip Erdoğan'ı izleyen CHP'li katılımcıların verilerine bakıldığında motivasyon (,15848) ve duygusal ilgi seviyesinin (,42321) ortalamanın altında kaldığını belirtmek mümkündür. Katılımcıların PPG standart sapmasının (15,767) en üst seviyede olduğu liderdir. GSR verilerine bakıldığında (0,73636) ortalamanın üzerinde bir uyarılma söz konusudur. Tüm veriler bir arada ele alındığında Recep Tayyip Erdoğan'a karşı motivasyonun ve duygusal ilginin düşük olması liderin CHP'li katılımcıları güdülemediğini, bunun yanı sıra katılımcıların kalp ritmi ve cilt iletkenliğinin yüksek olması lidere karşı olumsuz bir uyarılmanın olduğunu göstermektedir.

CHP'li olduğunu belirten katılımcıların HDP'li liderlerin konuşmalarına karşı motivasyon seviyesi (,16657) ortalamadan yüksek olmasına rağmen duygusal ilgi seviyesi (,44557) ortalamanın altındadır. PPG standart sapma verileri (11,441) de ortalamanın altındadır. CHP'li katılımcıların HDP liderlerine karşı GSR verileri (0,72128) ortalamanın üzerindedir. Veriler bütün olarak değerlendirildiğinde CHP'li olduğunu belirten seçmenlerin HDP liderleri tarafından güdülendiğini ancak yeterli bir uyarılma durumu gerçekleşmediğini söylemek mümkündür.

CHP’li katılımcıların en düşük motivasyon (,13644) seviyesine sahip olduğu lider Meral Akşener’dir. Akşener’e karşı duygusal ilgi seviyesi (,49196) ortalamanın çok az üzerindedir. PPG standart sapma seviyesine (11, 061) ve GSR oranına (0, 64916) bakıldığında ikisi de ortalamanın altındadır. Bu veriler CHP’li katılımcıların Akşener tarafından güdülenmediğini ve aynı zamanda Akşener’e karşı olumsuz duygulara sahip olduğunu göstermektedir.

5.7.2.3. HDP’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

Katılımcılardan HDP’li olduğunu belirtenler Devlet Bahçeli’ye karşı en yüksek motivasyona (,17783) sahiptir. HDP’li katılımcıların Bahçeli’ye karşı duygusal ilgi (,45842) seviyeleri ve GSR verileri (0,56702) ortalamanın üzerindedir. PPG standart sapmaları (8,951) ise ortalamanın altındadır. Bu veriler HDP seçmeninin Bahçeli tarafından güdülendiğini, lidere karşı olumlu duygu durumuna sahip olduğunu ve uyarıldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 5: HDP’ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimuli	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	PPG ssapma	PPG mean	GSR
Devlet Bahçeli	,17783	,67329	,45842	8,951	75,07	0,56702
HDP Liderleri	,16394	,59410	,47239	11,250	75,54	0,57086
Kemal Kılıçdaroğlu	,17460	,61193	,45522	9,777	75,93	0,50491
Meral Akşener	,17653	,64096	,46734	8,674	74,42	0,59720
Recep Tayyip Erdoğan	,17390	,60236	,39850	8,894	74,64	0,57544
Temel Karamollaoğlu	,17329	,63987	,41450	8,114	74,39	0,56441

HDP’li seçmenlerde Devlet Bahçeli’den sonra motivasyonun (,17653) en yüksek olduğu lider Meral Akşener’dir. HDP’lilerin duygusal ilgi (,46734) seviyeleri de Meral Akşener’e karşı yüksektir. PPG verileri (8,674) ortalamanın altındayken GSR

verilerinin (0,59720) en yüksek olduğu liderdir. Bu veriler HDP'lilerin Akşener tarafından güdülendiğini, lidere karşı olumlu duygu durumuna sahip olduğunu ve uyarıldığını ortaya koymaktadır.

HDP'li seçmenlerin HDP liderlerinin konuşmasına karşı duygusal ilgisinin (,47239) liderler arasında en yüksek olmasına rağmen motivasyon (,16394) seviyesi en düşüktür. Bunun yanı sıra seçmenlerin PPG standart sapması (11,250) tüm liderler arasında HDP'lilere karşı en yüksek olmuştur. Bu liderlere karşı GSR verileri (,57086) de ortalamanın üzerindedir. Veriler değerlendirildiğinde HDP'li seçmenlerin motivasyonun düşük olması HDP liderleri tarafından davranış için güdülenmediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra duygusal ilgi seviyesinin, kalp ritminin ve cilt iletkenliğinin yüksek olması katılımcıların olumsuz bir uyarılmaya sahip olduğunu göstermektedir.

HDP'li seçmenlerin Kemal Kılıçdaroğlu'na karşı motivasyonu (,17460) ve duygusal ilgi (,45522) seviyesi ortalamadan yüksektir. PPG standart sapmasına bakıldığında (9,777) ortalamanın üzerindedir. GSR verileri ise (0,50491) ortalamanın altında kalmıştır. Veriler bir arada değerlendirildiğinde motivasyon, duygusal ilgi ve kalp ritminin ortalamanın üzerinde olması HDP'li katılımcıların Kılıçdaroğlu'na karşı olumlu bir tutum içinde olduğunu, güdülenip uyarıldığını göstermektedir.

Aynı şekilde Recep Tayyip Erdoğan'a motivasyonu (,17390) ortalamadan yüksek olan HDP'li seçmenlerin Erdoğan'a karşı duygusal ilgi (,39850) seviyesi liderler arasında en düşüktür. Bunun yanı sıra PPG standart sapması (8, 894) ortalamanın altındadır. GSR verileri (0,57544) ortalamanın üstündedir. Veriler bir arada değerlendirildiğinde motivasyon seviyesinin ve cilt iletkenliğinin varlığı lider tarafından HDP'li katılımcıların güdülenip uyarıldığını ortaya koymaktadır.

HDP'lilerin Temel Karamollaoğlu'na karşı motivasyon (,17329) ve duygusal ilgi (,41450) seviyeleri ortalamadan düşüktür. PPG standart sapması (8,114) ve GSR verileri (0, 56441) liderler arasında en düşük seviyededir. Bu durum HDP'li katılımcıların lider tarafından güdülenmediği ve uyarılmadığı anlamına gelmektedir.

5.7.2.4. İYİ Parti'yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

İYİ Parti'yi destekleyen deneklerin motivasyonunun (,17582) en yüksek olduğu liderler HDP liderleridir. HDP'lilere karşı duygusal ilgileri (,44718) ortalamasının üzerindedir. PPG standart sapmaları (27, 487) ve GSR verileri ise (0,46820) ortalamasının altında kalmaktadır. Bu veriler İYİ Parti seçmeninin HDP'li liderler tarafından güdülendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 6: İYİ Parti'ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimuli	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgisi	PPG ssapma	PPG mean	GSR
Devlet Bahçeli	,16093	,67792	,48280	26,005	76,34	0,60073
HDP Liderleri	,17582	,61301	,44718	27,487	82,14	0,46820
Kemal Kılıçdaroğlu	,16373	,63744	,36394	30,403	74,08	0,56405
Meral Akşener	,16218	,65157	,46032	26,372	82,57	0,84327
Recep Tayyip Erdoğan	,15881	,63783	,39203	30,610	83,87	0,46127
Temel Karamollaoğlu	,17098	,62215	,42553	29,317	76,05	0,45533

İYİ Parti seçmeni Temel Karamollaoğlu'na karşı ortalamadan yüksek motivasyona (,17098) sahiptir. Buna rağmen duygusal ilgi (,42553) seviyesi ortalamasının altındadır. İYİ Partili seçmenlerin lidere karşı PPG standart sapması (29,317) ortalamasının üstünde iken GSR seviyesiyse (0, 45533) ortalamasının altındadır. Motivasyonun yüksek olması İYİ Parti seçmenin Karamollaoğlu tarafından güdülendiğini ifade etmektedir.

İYİ Partili olduğunu belirten katılımcıların Devlet Bahçeli'ye karşı motivasyonu (,16093) ortalamasının altındadır. Buna rağmen İYİ Parti seçmeninin en yüksek duygusal ilgi (,42980) seviyesine sahip olduğu liderdir. İYİ Partili katılımcıların Bahçeli'ye karşı PPG standart sapması (26, 005) ortalamasının altında iken GSR verileri (0, 60073) ortalamasının üzerindedir. Bu durum İYİ Parti seçmeninin Devlet Bahçeli tarafından güdülenmediğini aksine negatif duygular taşıdığını ve olumsuz bir uyarılmanın söz konusu olduğunu göstermektedir.

İYİ Parti seçmeninin Kemal Kılıçdaroğlu'na karşı motivasyonu (,16373) ortalamadan düşüktür. Ayrıca İYİ Parti seçmeninin en düşük duygusal ilgi seviyesi (,36394) gösterdiği liderdir. PPG standart sapmasına (30, 403) ortalamanın üstündeyken GSR seviyesi ise (0, 56405) ortalamanın altındadır. Tüm veriler bir arada düşünüldüğünde motivasyonun düşük olması liderin İYİ Parti seçmenini güdülemediğini ifade etmektedir.

Meral Akşener'e karşı motivasyonu (,16218) ortalamadan düşük olan İYİ Parti seçmeninin bu lidere karşı duygusal ilgi (,46032) seviyesi ortalamanın üstündedir. PPG standart sapması (26,372) ortalamanın altında iken GSR seviyesi (0,84327) ise ortalamanın üstündedir. Motivasyonun düşük olması İYİ Parti seçmenin lider tarafından güdülenmediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra yüksek duygusal ilgi seviyesi olumsuz duygu durumunu ve cilt iletkenliğinin yüksek olması olumsuz bir uyarılma durumunu ifade etmektedir.

İYİ Parti seçmeninin en düşük motivasyon (,15881) seviyesine sahip olduğu lider Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. İYİ Parti seçmeninin Kemal Kılıçdaroğlu'ndan sonra en düşük duygusal ilgi (,39302) seviyesi gösterdiği lider Erdoğan'dır. İYİ Partili olduğunu belirten katılımcıların Erdoğan'a karşı PPG standart sapması (30,610) ve GSR seviyesi (0, 46127) ortalamanın altındadır. Verilerin geneline bakıldığında motivasyon, duygusal ilgi ve cilt iletkenliğinin düşük olması İYİ Parti seçmeninin Erdoğan tarafından güdülenmediğini ifade etmektedir.

5.7.2.5. MHP'yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

MHP'yi desteklediğini belirten deneklerin en yüksek motivasyona (,12627) ve duygusal ilgiye (,56934) sahip olduğu lider Recep Tayyip Erdoğan'dır. PPG standart sapması (9,270) ortalamanın altında, GSR seviyesi ise (2,73175) ortalamanın üstündedir. Bu durum MHP seçmeninin Erdoğan tarafından güdülendiği, pozitif duygular yarattığı ve olumlu bir şekilde uyarıldığı anlamına gelmektedir.

MHP’li katılımcıların Devlet Bahçeli’ye karşı motivasyonu (,11062) ve duygusal ilgi (,46871) seviyesi ortalamanın altındadır. PPG standart sapması (9,653) ve GSR verileri (2,30922) de ortalamanın altındadır. Bu durum MHP’li katılımcıların Devlet Bahçeli tarafından güdülenmediği ve uyarılmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 7: MHP’ye Oy verdiğini Belirten Katılımcıların Liderlere Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimuli	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	PPG ssapma	PPG mean	GSR
Devlet Bahçeli	,11062	,55017	,46871	9,653	81,30	2,30922
HDP Liderleri	,11202	,55595	,46695	10,404	80,92	2,86309
Kemal Kılıçdaroğlu	,11404	,53917	,53748	10,530	81,18	2,89634
Meral Akşener	,10194	,55154	,44807	8,912	81,62	2,47039
Recep Tayyip Erdoğan	,12627	,52777	,56934	9,270	80,98	2,73175
Temel Karamollağlu	,10083	,61705	,43319	10,724	80,92	2,35102

MHP’ye oy verdiğini söyleyen katılımcıların HDP liderlerine karşı motivasyonu (,11202) ortalamanın üzerindedir. Katılımcıların HDP’lilere karşı duygusal ilgi seviyesi (,46695) ortalamanın altındadır. PPG standart sapması (10,404) ve GSR seviyesiyse (2,86309) ortalamanın üzerindedir. Bu durum bu liderlerin MHP seçmenini güdülediğini ve bir uyarılma yarattığını ortaya koymaktadır.

MHP’li seçmenlerin Kemal Kılıçdaroğlu’na karşı motivasyon (11404) ve duygusal ilgi seviyesi (,53748) ortalamanın üzerindedir. Erdoğan’dan sonra duygusal ilginin en yüksek olduğu liderdir. MHP’li olduğunu belirten katılımcıların lider karşısında PPG standart sapması (10,530) ve GSR seviyesi (2,89634) ortalamanın üzerindedir. Veriler bütün olarak değerlendirildiğinde MHP’li seçmenlerin Kılıçdaroğlu tarafından güdülendiği, olumlu duygulara sahip olduğu ve uyarıldığı sonucuna varmak mümkündür.

MHP’li katılımcıların Meral Akşener’e karşı motivasyon (,10194) ve duygusal ilgi seviyeleri (,44807) ortalamanın altındadır. Bunun yanı sıra katılımcıların PPG standart

sapmaları (8,912) ve GSR seviyeleri (2,47039) de ortalamanın altındadır. Veriler MHP seçmeninin Akşener tarafından güdülenmediğini ve uyarılmadığını ortaya koymaktadır.

Temel Karamollaoğlu MHP'ye oy veren katılımcıların motivasyonunun (,10083) ve duygusal ilgi seviyesinin (,43319) en düşük olduğu liderdir. Katılımcıların lidere karşı PPG standart sapması (10,724) ortalamanın üzerindedir. GSR seviyesiye (2, 35102) ortalamanın altındadır. Verilere bakıldığında Karamollaoğlu'nun MHP seçmenini güdüleyemediğini söylemek mümkündür.

5.7.3. Tüm Deneklerin Liderlerin Söylemlerine Karşı Tepkimelerinin Değerlendirmesi

Liderlerin ekonomi-politik üzerine söylemlerinin gösterildiği deneyde katılımcıların en yüksek motivasyona (,16130) sahip olduğu söylem Recep Tayyip Erdoğan'ın *"Bugünkü mesele kuru ekmek bulmak değil, sofrayı donatmak meselesidir. Bugün mesele herhangi bir elbiseye değil, en güzel elbiseye sahip olmak meselesidir. Bugün mesele çalışacak herhangi bir işi değil, en rahat ve en yüksek gelirli işi bulmak meselesidir. Bu hayat standartlarını talep etmek vatandaşımızın hakkıdır bizim de bunu onlara sağlamak görevimizdir."* söylemi olmuştur. Katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,53714) ortalamadan yüksek iken PPG standart sapması (14,669) ve GSR seviyesi (1,54411) ortalamanın altındadır. Motivasyonun yüksek olması bu söylemin katılımcıları güdülediğini, duygusal ilgi seviyesinin yüksek olmasıysa söylemin uzun süreli belleğe aktarılacağını göstermektedir.

Katılımcıları tamamen uyaran ve olumlu karşılanan söylemlerden diğeri Devlet Bahçeli'nin *"Teröristle mücadele edersek Bay Trump ekonomik olarak Türkiye'yi mahvedermiş. Senin doların varsa Türk milletinin imanı var. Senin para baronların varsa, sermaye çetelerin varsa, ekonomik tetikçilerin emir bekliyorsa bilesin ki Türk milletinin eğilmez başı bükülmez bileği var."* söylemi olmuştur. Katılımcıların bu söyleme karşı motivasyonu (,15578), duygusal ilgi seviyesi (,55379), GSR seviyesi (1,62344) ortalamanın üzerindedir. PPG standart sapması ise (14,219) ortalamanın

altındadır. Süper güç olan ve öteki olarak konumlandırılan Amerika'ya ekonomi üzerinden milliyetçi-dinsel motifler içeren bir meydan okuma olan bu söylem katılımcıları güdülemiştir. Katılımcıların yüksek duygusal ilgiye sahip olduğu bu söylemi uzun süreli belleklerine aktaracakları ve bu söylem tarafından uyarıldıklarını söylemek mümkündür.

Temel Karamollaoğlu'nun *"Bunu herkes bilsin ısrarla söylüyoruz bir ülkede üretim artmadan o ülke güçlenemez. Tarımda, sanayide, teknolojiye bu olmazsa olmaz kuraldır. Ama öyle bir ülke haline geldik ki bunlar iktidara geldiklerinde dünyada kendi kendine yeten, gıda üreten 7 ülkeden birisi Türkiye iken bugün biz domatesten patlıcanda bile dışarıya muhtaç hale geldik."* söylemi motivasyonun (,16890) en yüksek olduğu söylemdir. Ancak bu söyleme karşı duygusal ilgi (,47449), PPG standart sapması (13, 758), GSR (1,46863) seviyesi ortalamanın altındadır. Olumlu duyguları ifade eden alfa dalgalarından alınan motivasyon verileri nedeniyle katılımcıların bu söyleme karşı güdülendiğini belirtmek mümkündür. Ancak duygusal ilginin, kalp ritminin ve cilt iletkenliğinin düşük olması söylemin uzun süreli belleğe aktarılmayacağını ve kitleleri harekete geçirmek için yeterli olmadığını göstermektedir.

Katılımcıların en yüksek motivasyona (,15772) sahip olduğu bir diğer söylem Temel Karamollaoğlu'nun *"Arkadaş tanzim satış mağazalarıyla ekonomi düzelmez. Geçici bir tedbirdir. Sen bunun adına istersen varlık kuyruğu de istersen başka bir şey de gerçekler değişmez. Yatırıma ihtiyacımız var, işsizliği çözmek için de yatırıma ihtiyacımız var. Biz üretime dönük yatırımları yaptığımız zaman işsizlik problemi çözülür geçim sıkıntısı ortadan kalkar."* söylemidir. Karamollaoğlu'nun bu söylemine duygusal ilgi (,48801) de ortalamanın üzerindedir. Ancak katılımcıların bu söylem karşısındaki PPG standart sapması (13,920) ve GSR seviyesi (1,46342) ortalamanın altındadır. Bu veriler Karamollaoğlu'nun tanzim satış mağazalarını eleştiren ve üretim ekonomisi odaklı bu söyleminin katılımcıları güdülediği ve söylemin uzun süreli belleğe aktarılacağı anlamına gelmektedir.

Meral Akşener'in milliyetçilik üzerinden muhalefet eleştirisi yaptığı *"Müstemlekeye çevirdiler ülkeyi. Bunların neresi yerli milli bütün fabrikalarımızı kapattılar. Tam 70*

milyar dolara sattılar. 70 milyar dolarlık fabrikanın yerine bir fabrika yapmadılar.” söylemine motivasyon (,12947) ve duygusal ilgi (,43392) seviyesi ortalamanın altında ve diğer söylemlere kıyasla en düşük seviyededir. Bunun yanı sıra katılımcıların bu söyleme karşı PPG standart sapması (14,612) ve GSR (1,53588) seviyeleri de ortalamanın altındadır. Bu veriler, söylemin katılımcıları güdülemediği ve uzun süreli belleğe aktarılmayacağı anlamına gelmektedir. Akşener’in müstemleke gibi kalabalıkların anlamını bilmediği yabancı bir sözcükle başladığı cümlelerin katılımcılar tarafından anlaşılmamış olma olasılığı yüksektir.

Katılımcıların ilgisini çok az çeken bir diğer söylem yine Meral Akşener’in *“Bu yerli ve milli arkadaşlar biz de illet ve zilletiz ya teröristiz ya bu yerli ve milli arkadaşlar enteresan en son ellerinde kalan savunma sanayimizin çok önemli bir fabrikası olan tank-palet fabrikasını Katarlılara sattılar.”* söylemi olmuştur. Ekonomik sistemin eleştirisini milliyetçi unsurlar, iktidar eleştirisi ve iktidarın muhalefete yaptığı yakıştırmalar üzerinden yapan Akşener’in bu söylemine motivasyon (,12973) ve duygusal ilgi seviyesi (,44958) ortalamanın çok altındadır. Ayrıca GSR seviyesi (1,53721) de ortalamanın altındadır. Ancak PPG standart sapma seviyesi (15,480) ortalamanın üstündedir. Bu veriler söylemin katılımcıları güdülemediğini ortaya koymaktadır. Kalp ritminin yüksek olması diğer verilerle birlikte değerlendirildiğinde olumsuz bir uyarılmanın varlığını göstermektedir.

Meral Akşener’in Ak Parti’nin ekonomi politikalarını eleştirdiği *“Ben size söyleyeyim damat ekonomiden zerre kadar anlamıyor. Ama bu şartlarda ayakta kalabildiği için milletimizin her ferdi ayakta kalabildiği için vallahi de billahi de bunlardan daha iyi ekonomist. Çünkü bu pahalılıkta üç kuruş parayla ev geçindirmek neymiş, nasıl olurmuş, çocuk nasıl okutulurmuş damat efendi gelsin de milletimizden öğrensin. Millet ne yaşadığını biliyor.”* söylemi katılımcıların motivasyonunun (,14161) ve duygusal ilgisinin (,45018) en düşük olduğu söylemlerden biridir. Katılımcıların bu söyleme karşı PPG standart sapması (15,631) ve GSR seviyesi (1,65236) ortalamanın üzerindedir. Bu veriler bu söylemin katılımcıları güdülemediğini göstermektedir. Kalp ritmi ve cilt iletkenliğinin yüksek olması katılımcıların olumsuz bir şekilde uyarıldığı anlamına gelmektedir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun *"Vatandaş zam yapınca kıyameti koparıyorlar. Doğrudur kimse zam yapılmasını istemez. Peki Erdoğan zam yapınca ne oluyor? Onu hiç kimse görmüyor. Bakın sanayinin kullandığı elektriğe yapılan zam bir yılda yüzde 57.1, elektriğe yapılan zam yüzde 57.1, ticarethanelerin kullandığı elektriğe yapılan zam yine yüzde 57."* söylemi katılımcıların en düşük motivasyon (,14512) gösterdiği söylemlerden biridir. Kılıçdaroğlu'nun zamları sayısal verilerle eleştirdiği bu söyleme karşı katılımcıların duygusal ilgi seviyesi (,54704), PPG standart sapması (16,061) ve GSR seviyesi (1,59514) ortalamanın üzerindedir. Ancak motivasyon verisinin olumlu alfa dalgasından alınması ve motivasyonun ortalamanın çok altında kalması sebebiyle Kılıçdaroğlu'nun bu söyleminin katılımcıları güdülemediğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra iktidarın ekonomik uygulamalarını eleştirdiği söylemin katılımcılarda negatif duygular yarattığını ve olumsuz bir uyarılmanın olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcıların motivasyon seviyesinin (,14518) en düşük olduğu söylemlerden bir diğeri de Meral Akşener'in *"Milletin gündemi hayat pahalılığı, geçim darlığı, işsizlik. Milletın gündemi iş, milletin gündemi aş, milletin gündemi ekmek. İktidar geçen yıllarda yaptıklarını anlatadursun bugünkü tablo ortada enflasyon 16 yıl aradan sonra yeniden yüzde 20'nin üzerinde işsizlik tüm zamanların rekorlarını kırıyor."* söylemidir. Katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,50838) ve GSR seviyesi (1,59264) ortalamanın üstündedir. Ancak PPG standart sapması (14,537) ortalamanın altındadır. Bu söylemin de katılımcıları güdülemediği aksine negatif duygular yaratıp olumsuz bir uyarılma yarattığını ifade etmek mümkündür.

5.7.3.1. Ak Parti'yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

Ak Parti'yi desteklediğini belirten katılımcıların motivasyonunun (,16478) ve duygusal ilgi seviyesinin (,60640) en yüksek olduğu söylem Recep Tayyip Erdoğan'ın *"Esasen Türkiye'nin ekonomi alanında verdiği mücadele milli bir davadır, yerli bir davadır. Sipariş değil. Kendini bu milletin bu ülkenin mensubu hisseden herkesin bu mücadeleye destek vermesi gerekir."* söylemi olmuştur. Ak Partili katılımcıların bu

söyleme karşı PPG standart sapması (2, 09602) ve GSR seviyesi (12,00274) ortalamının altında kalmıştır. Katılımcılarda bir uyarılma olmasa da bu söylemin Ak Partili katılımcılar üzerinde olumlu etkiler yarattığı ve uzun süreli belleğe aktarılacağını söylemek mümkündür.

Ak Partililerin yüksek motivasyon (,16344) ve duygusal ilgi seviyesine (,51978) sahip olduğu diğer bir söylem ise Temel Karamollaoğlu'nun *"Siz çiftçiyi, pazarcıyı, marketçiyi, muhalifi terörist olarak görürseniz patates ithal etmekle kalmaz yarın domates dahil her türlü tarım ürününü ithal etmek mecburiyetinde kalırsınız."* söylemi olmuştur. Katılımcıların bu söyleme karşı GSR seviyesi (2,09111) ortalamının altındayken PPG standart sapması (17,79543) ortalamının çok üstündedir. Bu durum katılımcıların Karamollaoğlu'nun bu söylemine karşı olumlu duygulara sahip olduğunu ve bu söylemi uzun süreli belleğe aktaracağı anlamına gelmektedir. Ayrıca kalp ritminin yükselmesi bu söylemin katılımcıları olumlu bir davranışa hazır hale getirdiği anlamına gelmektedir.

Tablo 8: Ak Partili Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimulus	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	PPG mean	GSR	PPG Ssapma
Devlet Bahçeli Beka	,15099	,62236	,46897	78,30	2,15967	13,30885
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi	,15043	,62830	,48606	77,75	2,10715	14,52943
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 2	,15165	,57382	,49855	79,59	2,22970	15,16280
Devlet Bahçeli Milliyetçilik	,15722	,67025	,55391	78,90	2,18436	14,96944
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1	,15233	,66731	,52606	80,98	2,42294	18,09693
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,14647	,66555	,45532	79,37	2,22169	14,86986
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,14572	,63841	,49381	79,17	2,39253	10,75040
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 4	,14823	,65839	,47560	79,46	2,30176	12,87463
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 5	,15200	,61394	,42090	78,26	2,40769	14,27399
HDP Savaş Sanayi iktidar eleştirisi	,15305	,62181	,40270	78,16	2,25455	13,70397
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1	,12964	,65007	,52526	78,74	2,25754	13,31532
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,15738	,61750	,49034	78,92	2,14361	16,39490
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,14584	,59502	,54319	78,66	2,01070	15,09327
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 1	,15004	,63150	,52266	79,19	2,13731	14,56445
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 2	,14830	,63397	,45787	78,50	2,03081	12,86735

Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 1	,15675	,65100	,48818	78,34	2,40050	12,37533
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 2	,14921	,61825	,43386	77,23	2,28301	13,72674
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 3	,14612	,61327	,48676	79,91	2,29494	13,59228
Meral Akşener Milliyetçilik 1	,10772	,64816	,40444	80,82	2,16598	15,05784
Meral Akşener Milliyetçilik 2	,13411	,60582	,42988	79,26	2,19611	13,41837
Recep Tayyip Erdoğan Beka 1	,14899	,63068	,58155	77,92	2,03530	13,81968
Recep Tayyip Erdoğan Beka 2	,16468	,59565	,60640	78,49	2,09602	12,00274
Recep Tayyip Erdoğan Kriz	,15662	,59650	,59110	79,28	2,07959	13,18834
Recep Tayyip Erdoğan Ekonomik Kriz Muhalefet Eleştirisi	,14989	,59690	,51719	79,50	2,07555	14,01894
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 1	,16203	,65354	,59341	78,64	2,11220	13,22704
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 2	,15613	,60200	,56177	78,38	2,03898	15,82168
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 1	,16344	,61944	,51978	76,58	2,09111	17,79543
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 2	,15937	,63136	,48845	76,85	2,05716	15,93905
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 3	,15243	,59142	,51316	76,34	2,05626	17,21495
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 4	,15853	,61184	,54737	78,59	2,09024	14,61648

Not: Stımulus Sütununda yer alan kodlamalar için Ek 5'e bakınız

Ak Partili katılımcıların ortalamanın üstünde motivasyon (,16203) ve duygusal ilgi seviyesine (,59341) sahip olduğu bir söylem de Recep Tayyip Erdoğan'ın ekonomik refaha vurgu yaptığı “*Bugünkü mesele kuru ekmek bulmak değil, sofrayı donatmak meselesidir. Bugün mesele herhangi bir elbiseye değil, en güzel elbiseye sahip olmak meselesidir. Bugün mesele çalışacak herhangi bir işi değil, en rahat ve en yüksek gelirli işi bulmak meselesidir. Bu hayat standartlarını talep etmek vatandaşımızın hakkıdır, bizim de bunu onlara sağlamak görevimizdir.*” söylemidir. Erdoğan'ın bu söylemine karşı da katılımcıların PPG standart sapması (13, 22704) ve GSR seviyesi (2,11220) ortalamanın altında kalmıştır. Verilere bakıldığında bu söylemin katılımcıları güdülediği ve pozitif duygular yaratıp uzun süreli belleğe aktarılacağı ifade edilebilir.

Temel Karamollaoğlu'nun “*Arkadaş tanzim satış mağazalarıyla ekonomi düzelmez geçici bir tedbirdir. Sen bunun adına istersen varlık kuyruğu de istersen başka bir şey de. Gerçekler değişmez. Yatırıma ihtiyacımız var, işsizliği çözmek için de yatırıma ihtiyacımız var biz üretime dönük yatırımları yaptığımız zaman işsizlik problemi çözülür, geçim sıkıntısı ortadan kalkar bunların peşinden gidilirse emin olun ülkemiz*

çok daha zor şartlarla karşı karşıya kalır.” söylemi Ak Partililer de yüksek motivasyon (,15853) ve duygusal ilgi seviyesi (,54737) yaratan bir diğer söylemdir. Bu söyleme karşı katılımcıların PPG standart sapması (14,61648) da ortalamanın üzerindedir. Varlık kuyrukları üzerinden iktidarı eleştirdiği bu söylemin Ak Partilileri güdülediğini ve pozitif duygular yarattığını bu nedenle uzun süreli belleğe aktarılacağını söylemek mümkündür.

Ak Partili katılımcılarda ortalama yüksek motivasyon (,15722) ve duygusal ilgi seviyesi (,55391) PPG standart sapması (14,61648) ve GSR seviyesi (2,18436) yaratan söylem Devlet Bahçeli’nin *“Teröristle mücadele edersek Bay Trump ekonomik olarak Türkiye’yi mahvedermiş senin doların varsa Türk milletinin imanı var. Senin para baronların varsa sermaye çetelerin varsa ekonomik tetikçilerin emir bekliyorsan bilesin ki Türk milletinin eğilmez başı bükülmez bileği var.”* söylemi olmuştur. Bahçeli’nin dinsel, milliyetçi öğeler taşıyan ve ötekine karşı geliştirilen bu söylemi Ak Partilileri hem güdülemiş hem de pozitif duyguları harekete geçirmiştir. Davranış için katılımcıları hazır hale getiren bu söylemin uzun süreli bellekte tutulacağını da belirtmek mümkündür.

Ak Partililerin en düşük motivasyona (,10772) ve duygusal ilgi seviyesine (,40444) sahip olduğu söylem Meral Akşener’in *“Müstemlekeye cevirdiler ülkeyi. Bunların neresi yerli milli. Bütün fabrikalarımızı kapattılar. Tam 70 milyar dolara sattılar. 70 milyar dolarlık fabrikanın yerine bir fabrika yapmadılar.”* söylemi olmuştur. Katılımcıların bu söyleme karşı GSR seviyesi (2,16598) ortalamanın altındayken PPG standart sapması (15,05784) ortalamanın üzerindedir. Bu durum katılımcıları güdüleyemeyen bu söylemin kalp ritmini yükseltmesi, katılımcıları olumsuz bir şekilde uyardığını göstermektedir.

Ak Partililerin düşük motivasyona (,12964) sahip olduğu diğer söylem Kemal Kılıçdaroğlu’nun *“Hepimizin gözü aydın. Varlık kuyruklarıyla tanıştık biliyorsunuz patates kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu. Domates, biber kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu. Ama laf aramızda kimseye söylemeyin işsizlikEn büyük varlık kuyruğu işsizlik kuyruğu. Bir kişi başvuruyor bin kişi iş istiyor 40 bin kişi kuyruğa giriyor.”* Ak Partili katılımcıların bu

söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,52526) ve GSR seviyesi (2,25754) ortalamasının üzerindedir. PPG standart sapması (13, 31532) ise ortalamanın altındadır. Bu veriler bütün olarak düşünüldüğünde olumlu alfa dalgalarından elde edilen motivasyon verisinin düşük olması söylemin katılımcıları güdülemediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra duygusal ilgi ve cilt iletkenliği gibi verilerin ortalamasının üzerinde olması katılımcıların negatif duygulara sahip olduğunu ve olumsuz bir uyarılmanın gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Meral Akşener'in *"Bu yerli ve milli arkadaşlar biz de illet ve zilletiz ya teröristiz ya... Bu yerli ve milli arkadaşlar enteresan en son ellerinde kalan savunma sanayimizin çok önemli bir fabrikası olan tank-palet fabrikasını Katarlılara sattılar."* söylemi Ak Partilileri en az etkileyen diğer bir söylemdir. Bu söyleme karşı katılımcıların motivasyonları (,13411), duygusal ilgi seviyeleri (,42988) ve PPG standart sapmaları (13,41837) ortalamadan düşüktür. GSR seviyeleri ise (2,19611) ortalamasının üzerindedir. Bu durum Akşener'in bu söyleminin katılımcılarını güdülemediğini, cilt iletkenliğinin ortalamasının üzerinde olması olumsuz bir uyarılmanın olduğunu göstermektedir.

Ak Parti seçmeninin motivasyon (,14572) ve duygusal ilgi seviyesinin (,49381) düşük olduğu bir diğer söylem de HDP liderlerinden Sezai Temelli'nin *"Biz geriye düştükçe Akp –MHP ittifakı daha fazla pervasız şekilde halkımıza saldırmaya devam etmektedir. Kah kadınlara, kah halkımıza, kah Kürtlere, kah Alevilere, kah sebze ve meyveye... Erdoğan şimdi bugünlerde patlıcana taktı kafayı. Domates ve patlıcanın 15 lira olmasına aşımıza kattığımız her şeye yüzde üç yüz zam gelmesine itiraz ediyor."* söylemi olmuştur. Katılımcıların bu söylem karşısında PPG standart sapmaları (10,75040) ortalamasının çok altındadır. Buna rağmen GSR seviyeleri (2,39253) ortalamasının üzerindedir. Bu veriler Ak Partililerin bu söylemle güdülenmediğini bunun yanı sıra olumsuz bir uyarılma durumunun söz konusu olduğunu göstermektedir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun *"Türkiye üretim sürecinden büyük ölçüde koparıldı. En büyük sıkıntımız bu. İthalat olmadan üretim yapamaz hale geldik. Bu egemen güçlerin Türkiye üzerinde daha çok söz sahibi olmasına neden oldu."* söylemi motivasyonun

(,14584) çok düşük olduğu söylemlerden bir diğeri. Ak Partililerin bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,54319) ve PPG standart sapması (15, 09327) ortalamanın üstündeyken, GSR seviyesi (2,01070) ortalamanın altındadır. Bu veriler katılımcıların bu söylem karşısında güdülenmediğini, negatif duygulara sahip olduğunu ve olumsuz bir uyarılma olduğunu ortaya koymaktadır.

Ak Partililerin kendi partilerinin lideri olan Recep Tayyip Erdoğan'ın *“Tüm ülkeme sesleniyorum hiç kimsenin üreticimizin alın terine ne de tüketicimizin sofrasına göz dikmesine izin vermeyeceğiz. Tarım sektöründeki spekülörleri tıpkı sınırlarımıza dayanan teröristler gibi bir milli güvenlik sorunu olarak görüyor ve ona göre de muamele ediyoruz.”* söylemine karşı ortalamanın altında motivasyona (,14899), PPG standart sapmasına (13,81968) ve GSR seviyesine (2,03530) sahiptir. Bu söyleme karşı katılımcıların duygusal ilgi seviyesi (,58155) ortalamanın üzerindedir. Motivasyon verisinin ortalamanın altında olması bu söylemin katılımcıları güdülenmediğini göstermektedir. Beka sorunsalını ekonomik temele indirgediği söyleme karşı duygusal ilgi seviyesinin yüksek olması motivasyon verisiyle bir arada değerlendirildiği zaman negatif duygular uyandırdığından bahsetmek mümkündür.

5.7.3.2. CHP'yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

CHP'li olduğunu belirten katılımcıların en yüksek motivasyonu (,22655) gösterdiği söylem Temel Karamollaoğlu'nun *“Bunu herkes bilsin ısrarla söylüyoruz bir ülkede üretim artmadan o ülke güçlenemez. Tarımda, sanayide, teknolojide bu olmazsa olmaz kuraldır. Ama öyle bir ülke haline geldik ki bunlar iktidara geldiklerinde dünyada kendi kendine yeten gıda üreten 7 ülkeden birisi Türkiye iken bugün biz domatesten patlıcanda bile dışarıya muhtaç hale geldik.”* söylemi olmuştur. CHP'li katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,52099) de ortalamanın üzerindedir. Katılımcıların bu söyleme karşı PPG standart sapması (11,985) ve GSR seviyesi (,64614) ortalamanın altındadır. Verilere bakıldığında CHP'li katılımcıların bu söylem karşısında güdülendiğini ve söylemin uzun süreli belleğe aktarılacağını göstermektedir.

CHP’li katılımcıların motivasyon (,17802) ve duygusal ilgi seviyesinin (,57539) yüksek olduğu diğer bir söylem Kemal Kılıçdaroğlu’nun, *“Hepimizin gözü aydın varlık kuyruklarıyla tanıştık biliyorsunuz patates kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu domates biber kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu. Ama laf aramızda kimseye söylemeyin işsizlik en büyük varlık kuyruğu...bir kişi başvuruyor bin kişi iş istiyor 40 bin kişi kuyruğa giriyor.”* CHP’li katılımcıların bu söyleme karşı GSR seviyesi (,69277) ortalamasının üzerindeyken PPG standart sapması (12,752) ortalamasının altındadır. Bu veriler söylemin katılımcıları güdülediğini, bir uyarılma yarattığını, pozitif duygular yarattığını ve uzun süreli belleğe aktarılacağını göstermektedir.

Tablo 9: CHP’li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimulus	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	PPG mean	GSR	PPG Ssapma
Devlet Bahçeli Beka	,15428	,60099	,53302	78,71	,70007	13,438
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi	,17809	,62236	,44341	76,81	,78085	11,904
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 2	,17150	,60009	,57186	77,90	,69637	14,437
Devlet Bahçeli Milliyetçilik	,16801	,67446	,64584	78,39	,91142	13,665
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi	,16754	,70418	,46171	78,65	,74158	11,759
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,15518	,65433	,40648	76,96	,68440	10,089
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,15411	,63637	,42640	78,41	,72002	11,135
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 4	,15470	,54599	,42767	79,90	,68417	12,304
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 5	,15749	,56215	,37097	77,70	,67096	10,551
HDP Savaş Sanayi iktidar eleştirisi	,17630	,58455	,47220	79,03	,64849	11,972
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1	,17802	,66156	,57539	78,49	,69277	12,752
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,12077	,63100	,66700	78,56	,69051	12,169
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,16418	,62136	,43976	79,45	,59080	14,869
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 1	,16394	,60818	,51058	79,36	,64900	12,804
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 2	,16176	,61421	,50196	79,05	,61954	10,133
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 1	,11294	,64287	,47701	79,48	,68732	13,101
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 2	,13758	,62364	,44813	78,98	,66139	11,012
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 3	,14560	,59883	,62788	79,20	,57087	11,523
Meral Akşener Milliyetçilik 1	,15617	,70987	,45180	78,34	,60391	10,325
Meral Akşener Milliyetçilik 2	,07821	,63335	,48725	77,32	,58667	10,569

Recep Tayyip Erdoğan Beka 1	,15905	,59611	,35717	81,81	,72884	21,673
Recep Tayyip Erdoğan Beka 2	,14004	,58840	,34292	82,42	,69060	23,658
Recep Tayyip Erdoğan Kriz	,16827	,59976	,32333	79,42	,64828	13,670
Recep Tayyip Erdoğan Ekonomik Kriz Muhalefet Eleştirisi	,16830	,61771	,33378	81,32	,68091	19,632
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 1	,17469	,62552	,44131	77,78	,69028	11,420
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 2	,16060	,51329	,35625	76,86	,75553	11,323
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 1	,16056	,61028	,51228	79,44	,66372	11,004
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 2	,22655	,64732	,52099	79,54	,64614	11,985
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 3	,18429	,61902	,44831	79,58	,62576	10,352
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 4	,16119	,66400	,45101	78,59	,62202	11,105

Not: Stimulus Sütununda yer alan kodlamalar için Ek 5'e bakınız

CHP'li katılımcıların motivasyonunun (,17630) yüksek olduğu diğer bir söylem HDP Eş başkanı Sezai Temelli'nin *"Savaş politikaları aslında neden bu kadar ısrarla bu ülkeye dayatılıyor? Cumhurbaşkanı her gün bunu konuşmalarında itiraf ediyor. Çünkü bir savaş sanayi tezgahı kurdular. İşte tank palet meselesinde olduğu gibi... İşte ihalarda olduğu gibi... O sanayiye beslemek için Ortadoğu halklarına Kürt halklarına savaş dayatılıyor. Buna son vermenin yolu barışa sahip çıkmaktır."* söylemi olmuştur. CHP'li katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgisi de (,47220) ortalamanın üzerindeyken PPG standart sapması (11,972) ve GSR seviyesi (,64849) ortalamanın altında kalmıştır. Verilere bakıldığında bu söylemin CHP seçmenini güdülediğini ve uzun süreli belleğe aktarılacağını söylemek mümkündür.

CHP'li katılımcıların yüksek motivasyon (,17150) ve duygusal ilgi seviyesi (,57186) gösterdiği bir söylem de Devlet Bahçeli'nin *"Türkiye'yi Suriye'ye çevirmek için kolları sıvadılar. Türkiye'den Irak çıkarmak için pusuya yattılar. Ekonomik tetikçileriyle üzerimize geldiler. Döviz silahını çektiler, faiz ve rant lobisini harekete geçirdiler. Küresel tefeciler, bölgesel işbirlikçiler, kanlı emeller, taşeron örgütler, devşirilmiş siyaset artıkları devamlı açığımızı aradılar."* söylemidir. Katılımcıların bu söylem karşısında PPG standart sapmaları (14,437) ve GSR seviyeleri (,69637) ortalamanın üzerindedir. Bu veriler Bahçeli'nin ötekileştirme üzerine kurduğu ekonomik ve siyasal bir düşmana yönelik kurguladığı söyleminin CHP'li katılımcıları

güdülediğini, katılımcılarda bir uyarılma yarattığını söylemek mümkündür. Ayrıca CHP'lilerde pozitif duygular yaratan bu söylem uzun süreli belleğe aktarılacaktır.

CHP'li katılımcıların en düşük motivasyon (,07821) gösterdiği söylem Meral Akşener'in *"Bu yerli ve milli arkadaşlar biz de illet ve zilletiz ya teröristiz ya bu yerli ve milli arkadaşlar enteresan en son ellerinde kalan savunma sanayimizin çok önemli bir fabrikası olan tank-palet fabrikasını Katarlılara sattılar."* söylemi olmuştur. Duygusal ilgi seviyesinin (,48725) ortalamanın üzerinde olduğu bu söyleme karşı CHP'li katılımcıların PPG standart sapması (10,569) ve GSR seviyesi (,58667) ortalamanın altında kalmıştır. Motivasyon verisinin, kalp ritmi ve cilt iletkenliğinin düşük olması söylemin katılımcıları güdülemediğini ve olumlu bir uyarılma yaratmadığını göstermektedir. Duygusal ilgi seviyesinin yüksek olması söylemin negatif bir duygu oluşturduğunu göstermektedir.

CHP'li katılımcıların düşük motivasyon (,11294) gösterdiği bir diğer söylem yine Meral Akşener'in *"Bugün milletimizin çözüm bekleyen en önemli sorunu pahalılıktır. Soğan pahalı, biber pahalı, domates patlıcan pahalı. Neden pahalı diye sorunca diyorlar ki araçlar parayı götürüyor. Kim bu araçlar fırsatçılık yapanın tepesine çökün diyoruz. İktidar şikayet edecek makam değildir."* söylemidir. CHP'li katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,47701), PPG standart sapması (13,101) ve GSR seviyesi (,68732) ortalamanın üzerindedir. Bu veriler CHP'li seçmenlerin Akşener'in iktidarın ekonomi politikalarını eleştirdiği bu söylemine karşı güdülenmediğini ve negatif duygulara sahip olduğunu göstermektedir. Kalp ritmi ve cilt iletkenliği verileri de katılımcılarda olumsuz bir uyarılma gerçekleştiğini göstermektedir.

CHP'li katılımcıların düşük motivasyon (,13758) gösterdiği diğer söylem de yine Meral Akşener'in *"Ben size söyleyeyim damat ekonomiden zerre kadar anlamıyor. Ama bu şartlarda ayakta kalabildiği için milletimizin her ferdi ayakta kalabildiği için vallahi de billahi de bunlardan daha iyi ekonomist. Çünkü bu pahalılıkta üç kuruş parayla ev geçindirmek neymiş, nasıl olurmuş, çocuk nasıl okutulurmuş damat efendi gelsin de milletimizden öğrensın."* söylemidir. Bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,44813), PPG standart sapması (11,012) ve GSR seviyesi (,66139) de ortalamanın

altındadır. Bu veriler söylemin CHP'lileri güdülemediği ve bir uyarılma yaratmadığı anlamına gelmektedir.

CHP'li katılımcıların düşük motivasyon (,14004) ve duygusal ilgi seviyesi (,34292) gösterdiği diğer bir söylem de Recep Tayyip Erdoğan'ın *“Esasen Türkiye'nin ekonomi alanında verdiği mücadele milli bir davadır, yerli bir davadır. Sipariş değil. Kendini bu milletin bu ülkenin mensubu hisseden herkesin bu mücadeleye destek vermesi gerekir.”* söylemi olmuştur. CHP'li katılımcıların bu söyleme karşı PPG standart sapması (23,658) ve GSR seviyesi (,69060) ortalamanın üzerindedir. Bu veriler CHP'li katılımcıların Erdoğan'ın ekonomi üzerinden ülkenin bekasını vurguladığı söylemin CHP seçmenini güdülemediği, bunun yanı sıra kalp ritminin çok yükselmesi ve cilt iletkenliğinin yüksek olması olumsuz bir uyarılmanın gerçekleştiğini göstermektedir.

CHP'li katılımcıların kendi liderleri Kemal Kılıçdaroğlu'nun *“Vatandaş zam yapınca kıyameti koparıyorlar doğrudur kimse zam yapılmasını istemez. Peki Erdoğan zam yapınca ne oluyor. Onu hiç kimse görmüyor.”* söylemine karşı çok düşük motivasyon (,12077) göstermiştir. CHP'li katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,66700) ve GSR seviyesi (69051) ortalamanın üzerindeyken PPG standart sapması (12,169) ortalamanın altında kalmıştır. Verilere bakıldığında CHP seçmenlerinin Kılıçdaroğlu'nun iktidarı zamlar üzerinden eleştirdiği bu söyleme karşı güdülenmediğini aksine söylemin negatif duygular ve olumsuz bir uyarılma yarattığını ifade etmek mümkündür.

5.7.3.3. HDP'yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

HDP'yi desteklediğini belirten katılımcıların yüksek motivasyon (,18543) ve duygusal ilgi seviyesine (,58300) sahip olduğu söylem Meral Akşener'in *“Bugün milletimizin çözüm bekleyen en önemli sorunu pahalılıktır. Soğan pahalı, biber pahalı, domates patlıcan pahalı. Neden pahalı diye sorunca diyorlar ki araçlar parayı götürüyor. Kim bu araçlar fırsatçılık yapanın tepesine çökün diyoruz. İktidar şikayet edecek makam değildir.”* söylemidir. HDP'lilerin bu söylem karşısında PPG standart sapmaları

(8,716) ortalamasının altındayken GSR seviyeleri (,66383) ortalamasının üzerindedir. Bu veriler HDP’li katılımcıların Akşener’in iktidarı pahalılık üzerinden eleştirdiği söylemi tarafından güdülendiğini, bu söyleme karşı pozitif duygulara sahip olduğu ve söylemin uzun süreli belleğe aktarılacağını söylemek mümkündür.

HDP’li katılımcıların yüksek motivasyon (,18124) ve duygusal ilgi seviyesi (,54994) gösterdiği söylemlerden biri de Devlet Bahçeli’nin “*Teröristle mücadele edersek Bay Trump ekonomik olarak Türkiye’yi mahvedermiş senin doların varsa Türk milletinin imanı var. Senin para baronların varsa sermaye çetelerin varsa ekonomik tetikçilerin emir bekliyorsan bilesin ki Türk milletinin eğilmez başı bükülmez bileği var.*” söylemi olmuştur. HDP’li katılımcıların bu söyleme karşı PPG standart sapması (8,905) ortalamasının altındayken GSR seviyesi (,57520) ortalamasının üzerindedir. Veriler Bahçeli’nin öteki olarak konumlandığı Trump üzerinden gerçekleştirdiği dini ve milli öğeler taşıyan bu söylemin HDP’lileri güdülediğini, pozitif duygular yarattığını ve uzun süreli belleğe aktarılacağını göstermektedir.

Tablo 10: HDP’li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimulus	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	PPG mean	GSR	PPG Ssapma
Devlet Bahçeli Beka	,17583	,67202	,44245	74,96	,49971	9,849
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi	,17734	,69784	,52014	75,22	,63179	9,557
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 2	,17486	,61900	,49515	76,64	,50509	8,077
Devlet Bahçeli Milliyetçilik	,18124	,71343	,54995	75,00	,57520	8,905
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi	,16207	,63634	,52701	76,52	,66618	12,383
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,16522	,55702	,36757	73,59	,52785	8,793
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,17122	,56442	,49517	76,60	,59581	10,794
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 4	,15974	,58115	,52419	76,25	,55658	12,991
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 5	,16097	,58271	,44356	74,64	,50212	8,932
HDP Savaş Sanayi iktidar eleştirisi	,15910	,60789	,46130	76,46	,55207	11,326
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1	,17387	,61691	,58509	76,91	,56227	10,396
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,17383	,62372	,63427	76,67	,54527	8,299
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,17506	,62123	,36533	72,87	,51703	11,834
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 1	,15780	,60665	,50831	76,05	,46866	8,161
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 2	,17295	,62460	,44972	78,18	,48168	10,604
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 1	,18534	,65690	,58300	77,18	,66383	8,716

Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 2	,17232	,67028	,42143	74,62	,65307	6,995
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 3	,17731	,63895	,47441	72,86	,53379	7,945
Meral Akşener Milliyetçilik 1	,16141	,65388	,44701	74,84	,60129	9,952
Meral Akşener Milliyetçilik 2	,18053	,60309	,48372	74,70	,60456	7,951
Recep Tayyip Erdoğan Beka 1	,17660	,62162	,38603	75,94	,57609	8,275
Recep Tayyip Erdoğan Beka 2	,17956	,65709	,26374	73,36	,54489	9,285
Recep Tayyip Erdoğan Kriz	,17942	,57566	,35231	76,12	,56534	9,365
Recep Tayyip Erdoğan Ekonomik Kriz Muhalefet Eleştirisi	,20114	,57376	,28806	74,21	,60783	7,793
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 1	,16669	,61398	,41638	75,38	,54869	8,291
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 2	,16266	,59410	,58281	77,26	,59709	8,843
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 1	,16548	,57186	,53372	75,58	,58775	6,627
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 2	,18187	,67255	,36019	74,32	,58878	6,664
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 3	,17371	,69292	,32009	73,16	,56103	7,579
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 4	,16689	,60968	,32872	73,41	,52493	6,554

Not: Stimulus Sütununda yer alan kodlamalar için Ek 5'e bakınız

Meral Akşener'in "Bu yerli ve milli arkadaşlar biz de illet ve zilletiz ya teröristiz ya bu yerli ve milli arkadaşlar enteresan en son ellerinde kalan savunma sanayimizin çok önemli bir fabrikası olan tank palet fabrikasını Katarlılara sattılar." söylemi HDP'li katılımcıların yüksek motivasyona (,18053) ve duygusal ilgi seviyesine (,48372) sahip olduğu diğer bir söylemdir. HDP'lilerin GSR seviyesi (,60456) ortalamanın üstünde PPG standart sapması (7,951) ise ortalamanın altındadır. Bu veriler bu söylemin katılımcıları güdülediğini pozitif duygular yarattığını, uzun süreli belleğe aktarılacağını ifade etmektedir.

HDP'lilerin yüksek motivasyon (,20114) gösterdiği bir söylem de Recep Tayyip Erdoğan'ın "...Cehape ve artık onun uyduları haline dönüşmüş olan kimi partiler Türkiye'nin bu büyük mücadelesinde aynı onurlu duruşu sergilemediler tam tersine Cehape ülkemizin yeniden IMF'ye gideceği yalanını söyleyecek kadar alçak bir fırsatçılık peşine düştü." söylemi olmuştur. HDP'li katılımcıların GSR seviyesinin (,60783) ortalamanın üzerinde olduğu bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,28806) ve PPG standart sapması (7,793) ortalamanın altındadır. Bu veriler Erdoğan'ın muhalefeti ötekileştirerek oluşturduğu söylemin katılımcıları güdülediğini ortaya koymaktadır.

HDP’li katılımcıların en düşük motivasyona (,15780) sahip olduğu söylem Kemal Kılıçdaroğlu’nun *“Bir memleketin silah fabrikaları o memleketin onurudur, o memleketin gururudur, o memleketin namusudur silah fabrikaları eğer bir iktidar kalkar kendi silah fabrikasını yani tank palet fabrikasını yani Sakarya’daki tank palet fabrikasını yani değeri 20 milyar dolarlık olan fabrikanın en büyük hissesini yüzde 49.9’unu Katar ordusuna pazarlarsa ben onlara milliyetçi demem ben onlara ülkücü demem.”* söylemi olmuştur. HDP’li katılımcıların duygusal ilgi seviyesinin (,50831) yüksek olduğu söyleme karşı PPG standart sapmaları (8,161) ve GSR seviyeleri (,46866) ortalamanın altındadır. Verilere bakıldığında HDP’li seçmenlerin Kılıçdaroğlu’nun milliyetçilik üzerinden iktidarın ekonomi politikalarını eleştirdiği söylemine karşı negatif duygulara sahip olduğunu söylemin seçmenleri güdülemediğini belirtmek mümkündür.

HDP’lilerin düşük motivasyon (,15910) gösterdiği bir diğer söylem de HDP Eş Başkanı Sezai Temelli’nin *“Savaş politikaları aslında neden bu kadar ısrarla bu ülkeye dayatılıyor cumhurbaşkanı her gün bunu konuşmalarında itiraf ediyor. Çünkü bir savaş sanayi tezgahı kurdular işte tank palet meselesinde olduğu gibi işte ihalarda olduğu gibi o sanayiye beslemek için Ortadoğu halklarına Kürt halklarına savaş dayatılıyor buna son vermenin yolu barışa sahip çıkmaktır.”* söylemi olmuştur. HDP’li katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,46130) ortalamanın üstündedir. PPG standart sapmaları (11,326) ortalamanın üstünde iken GSR seviyesi (,55207) ortalamanın altındadır. Bu durum HDP’li seçmenin söylemle güdülenmediği, söyleme karşı negatif duygular ve olumsuz bir uyarılmaya sahip olduğunu göstermektedir.

HDP’li seçmenlerin düşük motivasyona (,15974) sahip olduğu diğer bir söylem HDP liderlerinden Sezai Temelli’nin *“Biz geriye düştükçe Akp –MHP ittifakı daha fazla pervasız şekilde halkımıza saldırmaya devam etmektedir. Kah kadınlara kah halkımıza kah Kürtlere kah Alevilere kah sebze ve meyveye... Erdoğan şimdi bugünlerde patlıcana taktı kafayı. Domates ve patlıcanın 15 lira olmasına aşımıza kattığımız her şeye yüzde üç yüz zam gelmesine itiraz ediyor.”* söylemidir. Bu söyleme karşı HDP’li katılımcıların duygusal ilgi seviyesi (,52419) ve PPG standart sapması (12,991) ortalamanın üzerindedir. GSR seviyesi (,55658) ortalamanın altındadır. Bu veriler

HDP’li seçmenlerin bu söylem tarafından güdülenmediğini negatif duygular yarattığını ve olumsuz bir uyarılmanın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

HDP Eş Başkanı Sezai Temelli’nin “*Pazarıcı esnafını halk esnafını hedef haline getirip kendisinin yarattığı tarım terörünün örtbas etmeye çalışıyor. Bugün bu ülkede tarım politikası iflas etmiştir. Hayvancılık yok edilmiştir.*” söylemi HDP’lilerin en düşük motivasyon (,16097) gösterdikleri söylemlerden biridir. HDP’li katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyeleri (,44356), PPG standart sapmaları (8,932), GSR seviyeleri (,50212) de ortalamanın altındadır. Bu veriler bu söylemin HDP’li seçmenleri güdülemediğini göstermektedir.

5.7.3.4. İYİ Parti’yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

İYİ Parti’ye oy verdiğini belirten seçmenlerin en yüksek motivasyona (,19620) sahip olduğu söylem HDP Eş Başkanı Sezai Temelli’nin “*Pazarıcı esnafını halk esnafını hedef haline getirip kendisinin yarattığı tarım terörünü örtbas etmeye çalışıyor. Bugün bu ülkede tarım politikası iflas etmiştir. Hayvancılık yok edilmiştir.*” söylemi olmuştur. Bu söyleme karşı İYİ Parti seçmeninin duygusal ilgi seviyesi (,49429) ortalamanın üstündeyken PPG standart sapması (26,450) ve GSR seviyesi (,51357) ortalamanın altındadır. Bu veriler bu söyleme karşı bir güdülenmenin olduğunu ve söylemin pozitif duygular yarattığını ortaya koymaktadır.

Tablo 11: İYİ Parti’li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimulus	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlgi	PPG mean	GSR	PPG Ssapma
Devlet Bahçeli Beka	,16003	,66546	,49203	77,51	,52962	22,662
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi	,16726	,71682	,47965	75,72	,60108	27,603
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 2	,16113	,61526	,58019	78,96	,52949	26,988
Devlet Bahçeli Milliyetçilik	,15368	,70223	,50581	74,63	,82014	18,912
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi	,17194	,61797	,44113	83,49	,48764	22,549

HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,17459	,61452	,39948	82,85	,44572	29,812
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,16637	,57373	,47425	84,86	,44552	28,932
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 4	,17983	,64019	,42603	85,07	,43472	28,817
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 5	,19620	,62570	,49429	80,77	,51357	26,450
HDP Savaş Sanayi iktidar eleştirisi	,16642	,62754	,41060	87,45	,46889	30,823
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1	,18110	,64998	,49902	77,98	,55037	37,589
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,17392	,63360	,53210	75,03	,49638	36,419
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,15969	,64632	,32161	76,27	,65157	31,672
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 1	,15143	,65653	,32950	74,70	,55495	26,908
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 2	,15831	,61626	,30036	77,66	,54120	35,426
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 1	,17482	,64507	,48948	86,09	1,03660	29,778
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 2	,15138	,63462	,50747	82,27	,94793	32,201
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 3	,16331	,61593	,41516	81,60	,70617	17,982
Meral Akşener Milliyetçilik 1	,16801	,63430	,43520	77,45	,79930	20,333
Meral Akşener Milliyetçilik 2	,15551	,64001	,46004	81,67	,75396	23,540
Recep Tayyip Erdoğan Beka 1	,16453	,65683	,48405	86,56	,46881	28,488
Recep Tayyip Erdoğan Beka 2	,16259	,65388	,34881	86,44	,45775	36,990
Recep Tayyip Erdoğan Kriz	,14985	,63698	,26071	83,20	,45367	27,412
Recep Tayyip Erdoğan Ekonomik Kriz Muhalefet Eleştirisi	,14624	,59387	,41205	82,36	,46008	23,461
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 1	,16326	,62326	,50565	86,08	,49572	32,243
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 2	,15199	,64577	,21983	83,48	,46764	26,551
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 1	,16387	,62547	,50344	73,92	,48709	28,680
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 2	,16320	,64718	,47929	77,13	,47634	29,951
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 3	,15802	,67554	,38506	70,30	,43954	25,316
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 4	,17390	,59306	,51263	79,90	,44296	29,823

Not: Stimulus Sütununda yer alan kodlamalar için Ek 5'e bakınız

İYİ Parti seçmenin motivasyon (,18110) ve duygusal ilgi seviyesinin (,49902) yüksek olduğu bir söylem de Kemal Kılıçdaroğlu'nun, *"Hepimizin gözü aydın varlık kuyruklarıyla tanıştık biliyorsunuz patates kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu domates biber kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu. Ama laf aramızda kimseye söylemeyin işsizlik en büyük varlık kuyruğu....bir kişi başvuruyor bin kişi iş istiyor 40 bin kişi kuyruğa giriyor."* söylemi olmuştur. İYİ Partili olduğunu belirten katılımcıların PPG standart sapması (37, 589) ortalamasının üzerindeyken GSR seviyeleri (,55037) ortalamasının altındadır.

Veriler İYİ Parti seçmeninin Kılıçdaroğlu'nun iktidarın varlık kuyruklarını eleştirerek işsizliğe vurgu yaptığı bu söylemi karşısında güdülendiğini, bu söyleme karşı pozitif duygulara sahip olduğunu ve söylemin uzun süreli belleğe aktarılacağını göstermektedir.

İYİ Parti'nin yüksek motivasyon (,17482) ve duygusal ilgi seviyesine (,48948) sahip olduğu bir diğer söylem Meral Akşener'in *"Bugün milletimizin çözüm bekleyen en önemli sorunu pahalılıktır. Soğan pahalı, biber pahalı, domates patlıcan pahalı. Neden pahalı diye sorunca diyorlar ki aracılar parayı götürüyor. Kim bu aracılar fırsatçılık yapanın tepesine çökün diyoruz. İktidar şikayet edecek makam değildir."* söylemidir. İYİ Partili katılımcıların bu söyleme karşı PPG standart sapması (29,778) ve GSR seviyesi (1,03663) de ortalamanın üzerindedir. Veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Akşener'in pahalılık üzerinden iktidarın ekonomi politikalarını eleştirdiği bu söylem İYİ Parti seçmeninde pozitif duygular yaratarak davranışa yönelik bir güdülenme yaratmıştır.

İYİ Partili katılımcıların motivasyon (,17392) ve duygusal ilgi seviyesinin (,53210) yüksek olduğu bir söylem de Kemal Kılıçdaroğlu'nun *"Vatandaş zam yapınca kıyameti koparıyorlar doğrudur kimse zam yapılmasını istemez. Peki Erdoğan zam yapınca ne oluyor. Onu hiç kimse görmüyor."* söylemi olmuştur. İYİ Partili katılımcıların bu söylem karşısında PPG standart sapmaları (36,419) ortalamanın üzerindeyken GSR seviyeleri (,49638) ortalamanın altındadır. Veriler İYİ Partili katılımcıların Kılıçdaroğlu'nun zamlar üzerinden iktidarı eleştirdiği söyleme karşı güdülendiğini pozitif duygulara sahip olduğunu ve uyarıldığını göstermektedir.

İYİ Partili katılımcıların en düşük motivasyona (,14624) sahip olduğu söylem Recep Tayyip Erdoğan'ın muhalefeti eleştirdiği *"Cehape ve artık onun uyduları haline dönüşmüş olan kimi partiler Türkiye'nin bu büyük mücadelesinde aynı onurlu duruşu sergilemediler tam tersine Cehape ülkemizin yeniden IMF'ye gideceği yalanını söyleyecek kadar alçak bir fırsatçılık peşine düştü."* söylemi olmuştur. İYİ Partili katılımcıların bu söyleme karşı duygusal seviyesi (,41205), PPG standart sapması (23,461) ve GSR seviyesi (,46008) de ortalamanın altındadır. Bu veriler söylemin katılımcıları güdüleyemediği anlamına gelmektedir.

İYİ Partili katılımcıların düşük motivasyona (,14985) sahip olduğu diğer bir söylem yine Erdoğan'ın *“Türkiye'nin gerçekleriyle hiçbir ilgisi olmayan tamamen suni bir anafor oluşturarak ekonomimizi batırmaya yönetimimizi istikrarsız bir hale getirmeye çalıştılar. Bu oyunun da hemen farkına vardık tedbirlerimizi hayata geçirdik. Güçlü ekonomi programıyla kontrolü yeniden ele aldık.”* söylemi olmuştur. Bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,26071), GSR seviyesi (,45367) ve PPG standart sapması (27,412) ortalamanın altındadır. İYİ Parti seçmeni bu söylem karşısında güdülenmemiş ve bu söyleme ilgi göstermemiştir.

İYİ Parti seçmeni olduğunu belirten katılımcıların düşük motivasyon (,15143) ve duygusal ilgi seviyesine (,32952) sahip olduğu bir söylem de Kemal Kılıçdaroğlu'nun *“Bir memleketin silah fabrikaları o memleketin onurudur o memleketin gururudur o memleketin namusudur silah fabrikaları eğer bir iktidar kalkar kendi silah fabrikasını yani tank palet fabrikasını yani Sakarya'daki tank palet fabrikasını yani değeri 20 milyar dolarlık olan fabrikanın en büyük hissesini yüzde 49.9 unu katar ordusuna pazarlarsa ben onlara milliyetçi demem ben onlara ülkücü demem.”* söylemidir. Bu söyleme karşı İYİ Parti seçmeninin GSR seviyesi (,55495) ve PPG standart sapması (26,908) da ortalamanın altındadır. Bu veriler İYİ Partili katılımcıların Kılıçdaroğlu'nun iktidarın ekonomi politikalarını milliyetçilik üzerinden eleştirdiği bu söyleminin katılımcıları güdülemediği ve seçmenlerin aklında kalmayacağını ortaya koymaktadır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın ekonomik tedbirler üzerine icraatlarını anlattığı *“Pek çok destek programını hayata geçirerek reel sektörün rahatlamasını sağlamaya çalıştık buna karşılık birileri fırsatçılıkta ısrar ettiler baktık umursamıyorlar biz de kendi tedbirlerimizi alırız dedik. Hemen bakanlıklarımızı belediyelerimizi devreye soktuk. Büyükşehirlerimizde kurduğumuz tanzim satış noktalarında milletimize şu anda uygun fiyatla meyve ve sebze satışını başlattık.”* söylemine karşı İYİ Partili katılımcıların motivasyon (,15119) ve duygusal ilgi seviyesi (,21983), PPG standart sapması (26,551) ve GSR seviyesi (,46764) ortalamanın altındadır. İYİ Parti seçmeni Erdoğan'ın bu söylemi karşısında güdülenmemiş ve bu söyleme ilgi göstermemiştir.

İYİ Parti seçmeni kendi liderleri Meral Akşener'in "*Ben siz söyleyeyim damat ekonomiden zerre kadar anlamıyor. Ama bu şartlarda ayakta kalabildiği için milletimizin her ferdi ayakta kalabildiği için vallahi de billahi de bunlardan daha iyi ekonomist. Çünkü bu pahalılıkta üç kuruş parayla ev geçindirmek neymiş nasıl olurmuş çocuk nasıl okutulurmuş damat efendi gelsin de milletimizden öğrensın.*" söylemine karşı oldukça düşük motivasyon (,15138) seviyesine sahiptir. Buna karşılık İYİ Partili katılımcıların bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,50747), GSR seviyesi (,94793) ve PPG standart sapması (32,201) ortalamanın üzerindedir. Bu veriler Akşener'in ekonomi bakanını eleştirdiği söylemin İYİ Parti seçmenini güdülemediğini aksine negatif duygular yarattığını ve olumsuz bir uyarılmanın söz konusu olduğunu göstermektedir.

5.7.3.5. MHP'yi Desteklediğini Belirten Deneklere Ait Bulguların Yorumlanması

MHP'yi desteklediğini belirten katılımcıların en yüksek motivasyona (,14505) sahip olduğu söylem Meral Akşener'in "*Bu yerli ve milli arkadaşlar biz de illet ve zilletiz ya teröristiz ya... Bu yerli ve milli arkadaşlar enteresan en son ellerinde kalan savunma sanayimizin çok önemli bir fabrikası olan tank palet fabrikasını Katarlılara sattılar.*" söylemi olmuştur. MHP seçmenini güdüleyen bu söylemin yeterli düzeyde etkili olmaması duygusal ilgi seviyesi (,41431), GSR seviyesi (2,29679), PPG standart sapmasının (8,966) düşük olmasıyla bağlantılıdır. Akşener'in bu söylemi uzun süreli belleğe aktarılmayacaktır.

MHP'li seçmenlerin motivasyon (,12583) ve duygusal ilgi seviyesinin (,64707) yüksek olduğu bir söylem de Recep Tayyip Erdoğan'ın "*Bugünkü mesele kuru ekmek bulmak değil sofrayı donatmak meselesidir. Bugün mesele herhangi bir elbiseye değil en güzel elbiseye sahip olmak meselesidir. Bugün mesele çalışacak herhangi bir işi değil en rahat ve en yüksek gelirli işi bulmak meselesidir. Bu hayat standartlarını talep etmek vatandaşımızın hakkıdır bizim de bunu onlara sağlamak görevimizdir.*" söylemi olmuştur. MHP'li katılımcıların GSR seviyesinin (2,69780) de ortalamanın üzerinde olduğu söyleme karşı PPG standart sapması (8,964) ortalamanın altındadır. Veriler

Erdoğan'ın bu söylemi karşısında MHP'li katılımcıların güdülendiğini ve pozitif duygulara sahip olduğunu bu söylemin uzun süreli belleğe aktarılacağını göstermektedir.

Tablo 12: MHP'li Olan Katılımcıların Liderlerin Söylemlerine Karşı EEG, GSR ve PPG Sonuçları

Stimulus	Motivasyon	Dikkat	Duygusal İlg	PPG mean	GSR	PPG Ssapma
Devlet Bahçeli Beka	,11172	,59151	,55580	79,61	2,19596	9,511
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 1	,10815	,51914	,40304	82,34	2,34112	9,018
Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 2	,10043	,50723	,39457	82,69	2,31851	9,901
Devlet Bahçeli Milliyetçilik	,11075	,61510	,43146	79,38	2,41684	9,010
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi	,12029	,60570	,58003	80,92	3,08177	10,630
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,11187	,36853	,47819	81,58	2,79641	8,538
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,12073	,62032	,46460	79,81	2,87373	10,022
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 4	,09724	,58986	,41784	81,34	2,80278	11,274
HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 5	,09972	,55663	,51682	82,41	2,82267	9,882
HDP Savaş Sanayi iktidar eleştirisi	,10715	,56765	,32020	79,90	2,77919	11,412
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1	,11294	,52952	,57875	79,66	2,90099	11,708
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2	,09431	,53918	,47793	82,19	3,03189	9,137
Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3	,11252	,50789	,50148	81,80	2,94304	11,329
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 1	,11479	,52175	,42028	80,98	2,83830	10,070
Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 2	,12455	,48680	,61697	79,80	2,96541	10,773
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 1	,10787	,60683	,41135	81,00	2,52949	9,118
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 2	,08867	,53792	,48898	80,59	2,57633	10,715
Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 3	,09944	,48553	,47442	82,09	2,51198	10,568
Meral Akşener Milliyetçilik 1	,09794	,57573	,48802	81,90	2,32696	7,111
Meral Akşener Milliyetçilik 2	,14505	,54159	,41431	81,66	2,29679	8,966
Recep Tayyip Erdoğan Beka 1	,10637	,56712	,50269	77,71	2,68628	9,275
Recep Tayyip Erdoğan Beka 2	,11382	,44278	,40602	79,66	2,61686	7,930
Recep Tayyip Erdoğan Kriz	,11698	,40546	,47553	82,60	2,69261	9,187
Recep Tayyip Erdoğan Ekonomik Kriz Muhalefet Eleştirisi	,11706	,58812	,47283	82,13	2,64149	9,592
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 1	,12583	,56124	,64707	81,64	2,69780	8,964
Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 2	,09626	,51596	,69315	79,73	2,70641	8,717
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 1	,10418	,63881	,56204	80,95	2,43204	10,507
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 2	,09134	,57791	,43032	81,72	2,37876	10,129

Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 3	,13722	,60994	,34265	80,72	2,28132	10,946
Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 4	,12741	,64505	,44983	81,39	2,33948	9,116

Not: Stimulus Sütununda yer alan kodlamalar için Ek 5'e bakınız

MHP'li katılımcıların yüksek motivasyon (,12455) ve duygusal ilgi seviyesi (,61697) gösterdiği diğer bir söylem Kemal Kılıçdaroğlu'nun *"Milliyetçilik kolay bir olay değildir. Milliyetçi olmak kolay bir olay değildir. Milliyetçilik bayrağını sevmektir, milliyetçilik vatanını sevmektir. Milliyetçilik vatandaşları arasında ayırım yapmamaktır. Milliyetçilik bu ülkenin taşına toprağına, kum tanesine canını feda etmek demektir. Milliyetçilik budur. Milliyetçilik hiçbir çocuğun yatağına aç girmedığı bir Türkiye'yi düşlemektir. Milliyetçilik bölgesinde en güçlü devleti üreten devleti ayağına kaldırmak demektir. Milliyetçilik budur."* söylemi olmuştur. Bu söyleme karşı MHP'li katılımcıların GSR seviyesi (2,96541) ve PPG standart sapması (10,773) da ortalamanın üzerindedir. Bu veriler Kılıçdaroğlu'nun milliyetçilik ve ekonomik iyileşmeyi bir araya getirdiği söylemin MHP seçmenini güdülediği, pozitif duygular yarattığı, uzun süreli belleğe aktarılacağı ve davranışa yönelik bir uyarılma yarattığını belirtmek mümkündür.

MHP'li katılımcıların ortalamanın üzerinde motivasyon (,12029) ve duygusal ilgi seviyesi (,58003) gösterdiği bir söylem de HDP Eş Başkanı Pervin Buldan'ın *"Değerli arkadaşlar bu ülkenin AKP iktidarından kurtarılmasının ne denli elzem olduğunu gösteren en acil sorunların başında hiç kuşkusuz yaşanan ekonomik krizdir. AKP ve destekçisi MHP 2015 yılında barışa giden yolu bozma kararı vererek ülkeyi siyasal ve ekonomik uçuruma götüren sürecin önünü birlikte açtılar. Barışın maliyeti siyasal sorumluluktur ve sonucu refahtır. Savaşın maliyeti toplumsal yıkım ve ekonomik krizlerdir. İşte bugün yaşanan ekonomik krizin sebebi barış sürecinin iktidar eliyle yıkılmasıdır."* söylemi olmuştur. MHP'li katılımcıların GSR seviyesi (3,08177) ve PPG standart sapması (10, 022) da bu söyleme karşı yüksektir. Bu veriler söylemin MHP seçmenini güdülediği, pozitif duygular yarattığı, uzun süreli belleğe aktarılacağı ve bir uyarılma yarattığını ortaya koymaktadır.

MHP’li katılımcıların en düşük motivasyona (,08867) sahip olduğu söylem Meral Akşener’in *“Ben size söyleyeyim damat ekonomiden zerre kadar anlamıyor. Ama bu şartlarda ayakta kalabildiği için milletimizin her ferdi ayakta kalabildiği için vallahi de billahi de bunlardan daha iyi ekonomist. Çünkü bu pahalılıkta üç kuruş parayla ev geçindirmek neymiş nasıl olurmuş çocuk nasıl okutulurmuş damat efendi gelsin de milletimizden öğrensin.”* söylemidir. Bu söyleme karşı duygusal ilgi seviyesi (,48898) ve PPG standart sapması (10,715) ortalamanın üzerindeyken GSR seviyesi (2,57633) ortalamanın altındadır. Veriler Akşener’in bu söyleminin katılımcıları güdülemediği, negatif duygular yaratıp olumsuz uyarılmaya neden olduğunu göstermektedir.

MHP’li katılımcılarda düşük motivasyon (,09134) ve duygusal ilgi seviyesi (,43032) yaratan bir söylem de Temel Karamollaoğlu’nun *“Bunu herkes bilsin ısrarla söylüyoruz bir ülkede üretim artmadan o ülke güçlenemez tarımda sanayide teknolojide bu olmazsa olmaz kuraldır. Ama öyle bir ülke haline geldik ki bunlar iktidara geldiklerinde dünyada kendi kendine yeten gıda üreten 7 ülkeden birisi Türkiye iken bugün biz domateste patlıcanda bile dışarıya muhtaç hale geldik.”* söylemi olmuştur. Bu söyleme karşı MHP’li katılımcıların PPG standart sapması (10,129) ortalamanın üstündeysen GSR seviyesi (2,37876) ortalamanın altında kalmıştır. Bu söyleminin katılımcılar tarafından olumsuz algılandığını ve katılımcılarda negatif duygular yaratıp olumsuz uyarılmaya neden olduğunu belirtmek mümkündür.

MHP’li katılımcıların düşük motivasyon (,09431) ve duygusal ilgi seviyesine (,47793) sahip olduğu bir diğer söylem de Kemal Kılıçdaroğlu’nun *“Vatandaş zam yapınca kıyameti koparıyorlar doğrudur kimse zam yapılmasını istemez. Peki Erdoğan zam yapınca ne oluyor. Onu hiç kimse görmüyor.”* söylemi olmuştur. MHP’li katılımcılar bu söyleme karşı yüksek GSR seviyesine (3,03189) sahipken PPG standart sapması (9,137) ortalamaından düşüktür. Bu söylemin katılımcıları güdülemediğini ve katılımcılarda negatif duygular yaratıp olumsuz uyarılmaya neden olduğunu belirtmek mümkündür.

MHP’li katılımcıların düşük motivasyon (,09626) gösterdiği bir söylem de Recep Tayyip Erdoğan’ın *“Pek çok destek programını hayata geçirerek reel sektörün*

rahatlamasını sağlamaya çalıştık buna karşılık birileri fırsatçılıkta ısrar ettiler baktık umursamıyorlar biz de kendi tedbirlerimizi alırız dedik. Hemen bakanlıklarımızı belediyelerimizi devreye soktuk. Büyükşehirlerimizde kurduğumuz tanzim satış noktalarında milletimize şu anda uygun fiyatla meyve ve sebze satışını başlattık.” söylemidir. Erdoğan’ın bu söylemine karşı MHP’li katılımcıların duygusal ilgi seviyesi (,69315) ve GSR seviyesi (2, 70641) ortalamanın üstünde iken PPG standart sapması (8,717) ise ortalamanın altındadır. Bu söyleminin MHP’li katılımcıları güdülemediğini ve katılımcılarda negatif duygular yaratıp olumsuz uyarılmaya neden olduğunu belirtmek mümkündür.

MHP’li katılımcıların kendi liderleri Devlet Bahçeli’nin *“Türkiye’yi Suriye’ye çevirmek için kolları sıvadılar Türkiye’den Irak çıkarmak için pusuya yattılar ekonomik tetikçileriyle üzerimize geldiler. Döviz silahını çektiler faiz ve rant lobisini harekete geçirdiler küresel tefeciler bölgesel işbirlikçiler kanlı emeller taşeron örgütler devşirilmiş siyaset artıkları devamlı açığımızı aradılar.”* söylemine karşı motivasyonları (,10043), duygusal ilgi seviyeleri (,39457), GSR seviyeleri (2,31851) ortalamanın altındadır. PPG standart sapması (9,901) ise ortalamanın çok az üzerindedir. Bu söylemin MHP’li katılımcıları güdülemediğini ve olumsuz uyarılmaya neden olduğunu belirtmek mümkündür.

5.8. Genel Değerlendirme

H1: İnsanların siyasal tercihleri biyometrik ve nörometrik işaretleri ile uyumludur.

Elde edilen verilere bakıldığında insanların biyometrik ve nörometrik işaretlerinin her zaman siyasal tercihleriyle uyum göstermediğini söylemek mümkündür. Bu durum George Loewenstein’nin belirttiği gibi, beynin bilinçli düşünmekten ziyade otomatik süreçler tarafından şekillendirildiği tezini doğrulamaktadır. Yani siyasal davranış otomatik bir davranıştır ve insan beyni otomatik kararlar vermektedir.

H2: İnsanları etkileyen siyasal unsurlar biyometrik ve nörometrik verilerden çıkarılabilir.

Bu hipotez doğrulanmaktadır. İnsanı motive edip siyasal davranışa iten unsurları biyometrik ve nörometrik verilerden elde etmek mümkündür. Nörosiyaset teknikleri seçmeni güdüleyip davranışa hazır hale getiren söylem ve lideri tespit etme olanağı sunmaktadır. Nörosiyaset teknikleriyle hangi liderin ve hangi söylemin seçmenleri motive ettiğini ve ilgi yarattığını ortaya koymak mümkündür. Böylelikle doğru aday ve mesajları siyasal iletişim kampanyalarında kullanmak mümkündür.



SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsanlığın ilk çağlarından günümüze kadar insanın karar verme süreci ve davranışı anlaşılmaya çalışılan bir konu olmuştur. Siyasetten, pazarlamaya, reklama, eğitime, iş yaşamına kadar her alanda insanı davranışa götüren unsurlar tespit edilmeye çalışılmaktadır. Karmaşık yapısı nedeniyle insanın karar ve davranışlarını tek bir nedenle açıklamak pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle gün geçtikçe her alanda interdisipliner çalışmalar önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle insanın siyasal algı ve tutumlarını anlamak ve yönlendirmek isteyen siyasal aktörler birçok farklı disiplinin bir araya gelmesiyle siyasal beyni çözümlemeye çalışan nörosiyaset tekniklerinden faydalanmaya başlamıştır.

Yöneten ve yönetilen ilişkisinin ilk çağlardan beri önemli bir tartışma konusu olması, siyasal iletişim çalışmalarının “*insanın doğasını anlama çabasını*” temel araştırma konusu olarak ele almasında önemli bir etkidir. Bu nedenle insanın davranışının önemli itici gücü olan insan beynini anlamak siyasal alanda önemli hale gelmiştir. Aritoteles’in (2008: 13) beden-zihin ilişkisi tanımlaması insan beyni ve insan davranışını tanımlamak açısından önemlidir. Zihin yöneten konumdayken beden yönetileni temsil etmektedir. Aristoteles bu benzerliği yöneten-yönetilen ilişkisine de uyarlar. Tıpkı zihnin beden üzerindeki mutlak yönetimi gibi devlet adamı da yurttaşları yönetir. Ayrıca insan zihni insanın tutkularını da bir kral gibi yönetir.

İnsanın karar ve davranışlarını beynin rasyonel kısmının değil, ilkel kısmının gerçekleştirmesi kararların ve davranışların büyük ölçüde otomatik olduğunu ortaya koymaktadır. Otomatik olan insan karar ve davranışı biyolojik unsurların yanı sıra insanın içinde bulunduğu psikolojik ve sosyal ortam tarafından büyük ölçüde şekillendirilmektedir. Yani insanın verdiği kararlar içinde bulunduğu bağlamla yakından ilgilidir. İnsanın içinde bulunduğu grubun etkisi, deneyimler, siyasal kültür, beynine yerleşmiş duygular, inançlar, mistik öğeler, kitle iletişim araçlarından aldığı mesajlar gibi birçok etmen siyasal konular hakkında insanın beyninde şemalar oluşturmaya yol açmaktadır. İnsan bu unsurlar aracılığıyla oluşturduğu şemalar doğrultusunda siyasal seçimlerini yapmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki insanlar bu unsurları kendi algıları çerçevesinde değerlendirmektedir. Olay, olgu ve kişilere karşı

insanın kurduğu duygusal bağlar insanın tutum ve davranış ı üzerinde belirleyicidir. Bu anlamda Sokrates (Akt. Lindstrom, 2017: 129)  ğrencisi Theaetetus'a zihni insanın anladığı şeyleri bastırđıđı bir balmumu parçası gibi düşünmesini söylemiştir. İnsan balmumu üzerine çıkan şeyleri hatırlar ve tanırken, silikleş en veya izi çıkmayan şeyleri ise unuttur. Sokrates'in bu benzetmesi insan deneyiminin içinde bulunduğu psikolojik ve toplumsal yaşam tarafından nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Yani insanın siyasal algı ve tutumları içinde bulunduğu bağlam tarafından şekillenmektedir, dolayısıyla bu durum insanın siyasal karar ve davranış larını da şekillendirmektedir. Bunun yanı sıra tekrar eden bilgiler ve deneyimler insan zihnini dolayısıyla siyasal algı, tutum, karar ve davranış ları belirlemektedir. Bu nedenle nörosiyaset teknikleri ile siyasal algı ve tutumları değ erlendirilirken insanın içinde bulunduğu koş ulların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü insan beyni otomatik davranış lar sergilemesinin yanı sıra değ iş me potansiyeline sahip bir yapıdadır.

Beyin ve davranış ilişkisini temel alan araştırma 2019 yılında 50 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. 20 ve 50 yaş arasında değ iş en katılımcıların yaş ortalaması 32,4'tür. Katılımcıların 30'u erkek iken 20'si kadınlardan oluş maktadır. Katılımcıların %2'si ilköğretim, %18'i lise, %64'ü lisans, %16'sı lisansüstü eğ itime sahiptir. Katılımcıların 20'si Ak Partili, 11'i CHP'li, 6'sı MHP'li, 5'i HDP'li, 5'i İYİ Partilidir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu lisans mezunu genç katılımcılardan oluş maktadır. Bu anlamda sonuçların genç ve yüksek öğrenime sahip nüfusun bakış açısını yansıttığı söylenebilir. Ak Partili katılımcılardan elde edilen genel verilere bakıldığında katılımcıların motivasyon ortalaması ,15151, medyanı ,15739 ve standart sapma ,124077'dir. Bunun yanı sıra Ak Partili olduğunu belirten katılımcıların duygusal ilgi verilerinin ortalaması ,49573, medyanı ,46001, standart sapması ,286845'tir. Ak Partili katılımcıların cilt iletkenliği verilerine bakıldığında ise ortalamanın 2,21937, medyanın 1,17494, ve standart sapmanın 3,130494 olduğu görölmektedir. Ak Partiyi desteklediğini belirten katılımcıların kalp ritmi verilerinin ortalaması 79,17, medyanı 77,00 ve standart sapması 14,722 şeklindedir. CHP'li olduğunu belirten katılımcıların motivasyon ortalaması ,16588, medyanı ,16371, standart sapması ,247572'dir. CHP'ye oy verdiğini belirten katılımcıların duygusal ilgi ortalaması ,48616, medyanı ,45440, standart sapması ,284116'dır. Bunun yanı sıra

CHP’li katılımcıların cilt iletkenliğinin ortalaması ,71579, medyanı ,66581 ve standart sapması ,392332’dir. CHP’yi destekleyen katılımcıların kalp ritmi verilerinin ortalaması 77, 77, medyanı 74,00 ve standart sapması 12, 759’dur. Araştırmaya katılan HDP’li katılımcıların motivasyon ortalaması ,17310, medyanı ,17016 ve standart sapması ,075076’dır. Bunun yanı sıra HDP’ye oy verdiğini belirten seçmenlerin duygusal ilgi verilerinin ortalaması ,44434, medyanı ,40989, standart sapması ,257742’dir. HDP’li seçmenlerin cilt iletkenliği verilerine bakıldığında ortalamasının ,56347, medyanın ,41740 ve standart sapmanın ,307087’dir. HDP’yi destekleyen katılımcıların kalp ritmi verilerinin ortalaması 75, 00, medyanı 73,00 ve standart sapması 9,380’dir. İYİ Partiyi destekleyen katılımcıların motivasyon ortalaması ,16577, medyanı ,15966 ve standart sapması ,160162’dir. Ayrıca İYİ Parti’yi destekleyen katılımcıların duygusal ilgi verilerine bakıldığında ortalamasının ,42917, medyanın ,39454 ve standart sapmanın ,247323 olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra İYİ Parti seçmeninin cilt iletkenliği verilerinin ortalaması ,56600, medyanı ,49352 ve standart sapması ,364135’tir. İYİ Partiyi destekleyen katılımcıların kalp ritminin ortalaması 78,55, medyanı 75,00 ve standart sapması 28,608’dir. MHP’li olduğunu belirten katılımcıların motivasyon ortalaması ,11089 iken medyanı ,10147 ve standart sapması ,140735’tir. Bunun yanı sıra MHP’yi destekleyen seçmenlerin duygusal ilgi verilerinin ortalaması ,48598, medyanı ,45263 ve ,276441’dir. MHP’li seçmenlerin cilt iletkenliği verilerinin ortalamasının 2,60477, medyanının 1,83820 ve standart sapmasının 2,092678 olduğu görülmektedir. Son olarak MHP’lilerin kalp ritmi verilerini ortalaması 81,14, medyanı 81,00 ve standart sapması 9,965’tir.

İnsanın siyasal algı ve tutumlarını nörosiyaset teknikleriyle anlamayı amaçlayan bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında insan beyninin değişkenliğini görmek mümkündür. Bunun yanı sıra elde edilen sonuçlardan insanın rasyonel değil, irrasyonel kararlarla davranış sergilediğini çıkarsamak mümkündür. 2015 yılında Batı ve Erdem’in yaptığı ölçümlemelere göre Recep Tayyip Erdoğan seçmenlerin en yüksek motivasyon ve duygusal ilgiye sahip olduğu liderken 2019 yılında yapılan bu çalışmada Erdoğan’ın seçmenlerin motivasyon gösterdiği bir lider olmasına rağmen en yüksek motivasyona sahip oldukları lider Temel Karamollaoğlu olmuştur. Bu durum değişen toplumsal, ekonomik, siyasal yapıyla yakından ilişkilidir. Adil Gür’ün

(2018) 2019 yılı için yaptığı analizlere bakıldığında Ak Parti ve MHP'nin oluşturduğu Cumhur İttifakı'nın en büyük rakibi muhalefetten ziyade ekonomidir. Gür (2018) araştırmaların Ak Parti ve MHP seçmeninin büyük bir kısmının Türkiye'nin ekonomik müdahalelerle karşı karşıya olduğunu hükümetin bu sorunu çözmek amacıyla çaba gösterdiği inancına sahip olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda araştırmada Ak Parti seçmeninin ortalamanın üstünde motivasyon gösterdiği Recep Tayyip Erdoğan'ın *“Esasen Türkiye'nin ekonomi alanında verdiği mücadele milli bir davadır, yerli bir davadır. Sipariş değil. Kendini bu milletin bu ülkenin mensubu hisseden herkesin bu mücadeleye destek vermesi gerekir.”* ve Devlet Bahçeli'nin *“Teröristle mücadele edersek Bay Trump ekonomik olarak Türkiye'yi mahvedermiş senin doların varsa Türk milletinin imanı var. Senin para baronların varsa sermaye çetelerin varsa ekonomik tetikçilerin emir bekliyorsa bilesin ki Türk milletinin eğilmez başı bükülmez bileği var.”* söylemleri araştırma sonuçlarını anlamlı kılmaktadır.

Adil Gür 2019 Yerel Seçimleri hakkında yaptığı analizde fiyat istikrarı sağlanamadığı takdirde insanların işini kaybetmesinin yerel seçimlere mutlak etkisi olacağını da vurgulamıştır (Gür, 2018). 2019 Yerel Seçimlerinin sonuçlarına büyükşehirler açısından bakıldığında ekonomide yaşanan sorunların seçmen davranışını etkilediğini belirtmek mümkündür. Ulusal paranın değer kaybetmesi, işsizlik gibi ekonomik sorunlar büyükşehirde yaşayan seçmenlerin davranışlarını etkilemiştir. Uzun süredir Ak Parti'nin kazandığı büyükşehir belediyelerinin büyük çoğunluğu 2019 Yerel Seçimlerinde muhalefetin eline geçmiştir (Karatepe, 2019). Tüm yerel seçimlerde olduğu gibi genel seçim havasında geçen 2019 Yerel Seçimlerinde yine parti liderleri ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda liderlerin ekonomi-politik söylemleri üzerine 2019 yılında yapılan araştırmada hala geniş bir seçmen kitlesine sahip olan Erdoğan'ın ilk sırada olmamasının nedeninin Türkiye'de yaşanan ekonomik dalgalanmalar olması muhtemeldir. Bu durum içinde bulunulan koşullara göre insan beyninin ve kararlarının değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

“İnsanların siyasal tercihleri biyometrik ve nörometrik işaretleri ile uyumludur.” hipotezini sınanan çalışmada bu hipotez kısmen doğrulanmıştır. Bu durum insanların kararlarının farkında olmadan beyin tarafından verildiğini doğrulamaktadır. Yani insanlar üzerine çok düşünmeden siyasal karar ve davranışlarını gerçekleştirmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre Ak Parti seçmeni oy verdikleri siyasal partinin lideri olan Recep Tayyip Erdoğan’a karşı yüksek motivasyona sahiptir. Aynı şekilde CHP’li katılımcıların oy verdikleri siyasal partinin liderine karşı motivasyonları yüksektir. Bu katılımcıların siyasal tercihlerinin biyometrik ve nörometrik işaretleriyle uyumlu olduğunu göstermektedir. Ancak bunun yanı sıra MHP’li, HDP’li ve İYİ Partili olduğunu belirten katılımcıların kendi oy verdikleri siyasal partinin liderlerine karşı motivasyonları düşüktür. Bu durumu Türkiye’de kemik oy ve yüzer gezer oy oranlarıyla açıklamak mümkündür. Bugünün Türkiye’sinde şartlar ne olursa olsun aynı partiye oy verme konusunda ısrarcı olan kemik bir kesimden söz etmek mümkündür. Bunun yanı sıra düzenden hoşnutsuz olup sürekli yenilik arayışı içinde olan yüzer gezer bir kitle söz konusudur. MHP içinde yaşanan karmaşa sonrası İYİ Parti’nin yeni bir parti olarak kurulması sürekli siyasal arayış içinde olan yüzer gezer oylar için bir alternatif olmuş olabilir. Bu durum bu seçmenlerin lidere bağılıktan ve motivasyondan ziyade içinde bulundukları siyasal arayışla çok düşünmeden oy kullandığını göstermektedir. Mevcut liderler Sezai Temelli ve Pervin Buldan’a motivasyonu düşük olan HDP seçmeninin ise büyük ölçüde kitleleri harekete geçirebilen bir lider olan Selahattin Demirtaş için partiye oy veriyor olma olasılıkları yüksektir. Elde edilen bu sonuçlar insanların siyasal tercihlerinin her zaman biyometrik ve nörometrik işaretleriyle uyumlu olmadığını ortaya koymaktadır. Yani bir siyasal lider her zaman partisine oy veren seçmenlerde priming etkisi (hazır hale getirme) yaratmamaktadır. İşte bu durum da insan beyninin karar verirken otomatik hareket ettiğini ve kestirme yollar kullandığını kanıtlamaktadır. İnsanlar rasyonel siyasal kararlar vermediği gibi birçok farklı unsurun etkisiyle siyasal davranışa yönelebilmektedir.

Çalışmanın diğer bir hipotezini oluşturan “İnsanları etkileyen siyasal unsurlar biyometrik ve nörometrik verilerden çıkarılabilir.” hipotezi ise doğrulanmıştır. Nörobilimin ve siyasal iletişimin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve yeni bir alan olan nörosiyaset teknikleriyle insanları etkileyen siyasal lider, söylem, durum, olgu, konu ve unsurları tespit etmek mümkündür. Araştırmaya dahil edilen söylemlerden Recep Tayyip Erdoğan’ın “Bugünkü mesele kuru ekmek bulmak değil, sofrayı donatmak meselesidir. Bugün mesele herhangi bir elbiseye değil, en güzel elbiseye

sahip olmak meselesidir. Bugün mesele çalışacak herhangi bir işi değil, en rahat ve en yüksek gelirli işi bulmak meselesidir. Bu hayat standartlarını talep etmek vatandaşımızın hakkıdır bizim de bunu onlara sağlamak görevimizdir.” en yüksek motivasyona sahip söylem olmuştur. Ekonomi-politik alana dahil olan bu söylemde lider kitlelere refah, millet sevgisi, hizmetkar liderlik gibi unsurları kullanarak daha iyi bir ülke tasavvuru sunmaktadır. İnsan beyninin konfor alanının dışına çok fazla çıkmak istemediği düşünüldüğünde konfor, refah, zenginlik vaadi sunan söylemlerin insan beyni üzerinde etkili olduğunu ve olumlu bir uyarılma yarattığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra yüksek bir uyarılma ve olumlu duygular yaratan bir söylem de Devlet Bahçeli’nin *“Teröristle mücadele edersek Bay Trump ekonomik olarak Türkiye’yi mahvedermiş. Senin doların varsa Türk milletinin imanı var. Senin para baronların varsa, sermaye çetelerin varsa, ekonomik tetikçilerin emir bekliyorsa bilesin ki Türk milletinin eğilmez başı bükülmez bileği var.”* söylemi olmuştur. Bu söylemin içeriğine bakıldığında güç, biz ve öteki, düşman, inanç, başkaldırı gibi unsurların bir arada kullanıldığını belirtmek mümkündür. Dini ve milli değerlere önem veren Türk toplumu açısından dünyanın süper gücü olarak anılan Amerika’ya başkaldırmak seçmenin bilinçdışını harekete geçirmektedir. İnsan beyninin ötekileştirme ile çalışmasının yanı sıra güç içeren unsurların insanı harekete geçirdiğini belirtmek mümkündür. Meral Akşener’in milliyetçilik üzerinden muhalefet eleştirisi yaptığı *“Müstemlekeye çevirdiler ülkeyi. Bunların neresi yerli milli bütün fabrikalarımızı kapattılar. Tam 70 milyar dolara sattılar. 70 milyar dolarlık fabrikanın yerine bir fabrika yapmadılar.”* söyleminin ise seçmen kitlelerde en düşük motivasyona sahip olmasının anlaşılamamasıyla yakından ilgili olma olasılığı vardır. “Müstemlekeye” sözcüğüyle başlayan cümlelerin anlamının seçmen tarafından bilinmiyor olması söylemin anlaşılmamasına dolayısıyla motivasyonun düşük olmasına neden olmuş olabilir. Bu durum insanın anlamadığı sözcüklerle etkilenmeyeceğinin bir kanıtını oluşturmaktadır. Siyasal söylemler kitlelerin anlayabileceği kelimelerle oluşturulmalıdır. Bu örneklerden anlaşılacağı üzere insanları etkileyen siyasal unsurları biyometrik ve nörometrik verilerden anlamının mümkün olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda nörosiyaset teknikleri doğru aday, söylem, reklam gibi unsurların seçiminde önemli teknikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra insanın beyninin anlaşılması siyasal iknanın hangi yönde şekillendirileceği

açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü insan beyni doğru tekniklerle ikna edilerek değiştirilebilir.

İnsan beyninin büyük bir değişim potansiyeline sahip olması, nöroplastisite (beyin esnekliği) olarak adlandırılan özelliği sayesinde gerçekleşmektedir (Kocabaş, 2012: 27). Bu nedenle yapılan siyasal iletişim çalışmaları kapsamında insan beyninde değişime yol açmak ve insanda olumlu tutum oluşturup ikna etmek mümkündür. “Siyasette önemli olan değişim beyin tarafından ancak kademeli bir şekilde kabul edilebilmektedir” (Batı ve Erdem, 2016: 175). Siyasal algı, tutum, karar ve davranışları anlamada temel bir unsur olan siyasal beyin nörosiyaset tekniklerinden elde edilen veriler doğrultusunda kademeli bir şekilde dönüştürülebilir. Aynı şekilde bu tekniklerden elde edilen verilerle siyasal iletişim çalışmalarını dönüştürüp daha etkin bir forma sokmak mümkün hale gelmiştir. Bu gerçekleştirilirken insanın doğası göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanı sıra insanın içinde bulunduğu ve insan zihninin referans aldığı kesimlerin beklentileri, kültürleri, inançları, duyguları gibi unsurların doğru bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Çünkü insanlar birçok farklı nedenden ötürü her zaman doğru beyanlarda bulunmamaktadır. Hatta çoğu zaman bilinçdışının farkında dahi olamamaktadır. Ancak bilinçdışında yer alan imaj ve tasarımlara otomatik bir şekilde tepkiler vermektedir. Bu durum katılımcılardan deneyle elde edilen verilerin ve deney sonrası doldurtulan formlardan elde edilen verilerin karşılaştırılmasıyla ortaya konmuştur.

Tüm bilim dalları insan beyni üzerine yoğun çalışmalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Beyin bilimlerinin hızla ilerlemesi siyasal alanda da bu bilimlerin kullanılmasına yol açmıştır. İnsanın dünyayı anlayacağı hale getiren beyin insanın yolunu bulmasını sağlayan önemli bir yapıdır. İnsanın algı, tutum, karar ve davranışları üzerinde büyük bir etkiye sahip olan beyin, insanın hem düşüncelerini hem de günlük yaşamını şekillendirmektedir. Bu nedenle insanın yaşamının beyin işleyişiyle yakın ilişki içerisinde olduğunu belirtmek mümkündür. Bu durum siyasal alanda yapılan iletişim kampanyalarını yönlendirmek için seçmenlerin beyin analizinin yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle nörosiyaset teknikleriyle siyasal iletişim alanında ikna edilmesi amaçlanan kitleyi analiz ederek istenen fikirleri, adayları,

hedefleri, ruhsal durumları, ideolojileri kabul ettirmek için etkili yolları ve söylemleri keşfetmek böylelikle iktidarı ele geçirmek mümkündür. Kaan Arslanoğlu'nun (2018) da belirttiği şekilde en olumlu siyasetin dahi kitleleri gütme sanatı olduğu göz önüne alındığında iyi bir ülke ve toplum tahayyülü açısından seçmen kitlelerinin analizi önem taşımaktadır.

Öneriler

- 1) İnsanın doğasının biyolojik olarak kısıtlı olması nedeniyle, toplumsal yaşamda önemli yer tutan sosyal ve siyasal sistemler insan doğasının olumlu yanlarını güçlendirmek, olumsuz yanlarını zayıflatmak üzere düzenlenmelidir. Bunun için nörosiyaset teknikleriyle sosyal ve siyasal sistemlerin insan doğasına uygunluğu ölçümlenmelidir.
- 2) Nörosiyaset teknikleri kullanılarak seçmenleri harekete geçirip olumlu duygular yaratan liderlerin yönetimde olması büyük önem taşıyacaktır. Böylelikle toplumsal kontrol, kuralların kolayca benimsetilmesi, toplumsal yeniliklerin kitlelere kolaylıkla kabul ettirilmesi sağlanabilir. Bu durum güçlü, ilerleyen, üreten bir toplumun yaratılmasına olanak sağlayacaktır.
- 3) Nörosiyaset tekniklerinin yerel yönetimlerde alınan kararların kabul görmesi bağlamında kullanılması kitlelerle yakın temas halinde olan yerel yönetimlerin insanların doğasına uygun kararlar almasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra yerel yönetimlerin nörosiyaset çalışmalarından elde ettiği verilerle insanın sosyal ve siyasal beklentilerine uygun bir yönetim anlayışı sergilemesi siyasal alanda yöneten ve yönetilen ilişkisi açısından olumlu bir durum yaratacaktır. Bu durum kamu kurumlarının güçlenmesini ve etkin hale gelmesini sağlayacaktır.
- 4) Seçim dönemleri dışında da siyasal parti liderlerinin söylemlerinin nörosiyaset teknikleriyle analizi parti programlarının hangi dinamik unsurlara göre oluşturulması gerektiği konusunda da oldukça katkı sağlayacaktır. Bu şekildeki siyasal iletişim çalışmalarıyla siyasal aktörlerin kamu yararına hizmetlerini güçlendirmek daha olası hale gelebilecektir.

- 5) Nörosiyaset teknikleri kullanılarak yapılan analizlerden elde edilen veriler üzerinden Türk seçmenin beklentilerini ve bu beklentileri doğuran durumları daha rasyonel belirlemek söz konusu olabilecektir.
- 6) Gereken yoğunlukta nörosiyaset araştırmalarının yapılabilmesi için üniversitelerin araştırma merkezlerinin ilgili laboratuvar alt yapısına sahip olmaları önem taşımaktadır, bu alana yatırım yapılması ülkenin kalkınmasına ve bilimin ilerlemesine katkı sağlayacaktır.



KAYNAKÇA

Abi-Rached, J.,
&Rose, N.

“The Birth of the Neuromolecular Gaze”. **History of the Human Sciences**, 23(1), 2010, s.1-26.

Adorno, T. W.

Aydınlanmanın Diyalektiği. İstanbul: KabalcıYayınevi., 2010.

Ahn, W.-Y., Kishida, K., Gu, X., Lohrenz, T., Harvey, A., Alford, J., . . . Montague, P.

“Nonpolitical Images Evoke Neural Predictors of Political Ideology”. **Current Biology**, 24, 2014, 2693-2699.

Alkan, T.

Siyasal Toplumsallaşma. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları., 1979.

Allport, G. W.

“Attitudes”, C. Murchison (Ed.) içinde, **In Handbook of Social Psychology** (s. 798-844). Worcester: Clark Univ. Press., 1935.

Amodio, D., Jost, J., Master, S., & Yee, C.

“Neurocognitive Correlates of Liberalism and Conservatism.” **Nature Neuroscience**, 2007, 1246-1247.

Anık, C.

Siyasal İkna. Ankara: Vadi Yayınları., 2000.

Ariely, D.

Akıldışının Mantiğı. (A. H. Gül, Çev.) İstanbul: Optimist., 2015.

Aristoteles.

Politika. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi., 2008.

Aristoteles.

Retorik. (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2016.

Aristoteles.

Ruh Üzerine. (Ö. Aygün, & G. Sev , Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık., 2018.

Arslanoğlu, K.

Yüzü Silinenler Romanı Üzerine Kaan Arslanoğlu ile E-Söyleşi. (sadeceozgur.blogspot, Röportaj Yapan) 16.05.2018

Aziz, A.

Siyasal İletişim . Ankara: Nobel Yayın Dağıtım., 2007.

Bahçeci, D.

Siyasal Bir Adet Olarak Ötekileştirme -1-
<http://www.yazarport.com/yazi/0474/siyasal-biradet-olarak-otekilestirme--1-> adresinden alındı., 12.20.2008.

Bakan , İ., & Kefe,
İ.

Kurumsal Açıdan Algı ve Algı
Yönetimi. **Kahramanmaraş Sütçü
İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2(1),
2012, 19-34.

Baker, U.

Medyaya Nasıl Direnilir. **Birikim
Dergisi**, 68-69 ,1995.

Baker, U.

**Devlet Kendisini Destekleyenleri
Umutla, Diğerlerini ise Korkuyla
Yönetir.** Cafrande:
[https://www.cafrande.org/ulus-baker-
devlet-kendini-destekleyenleri-
umutla-digerlerine-ise-korkuyla-
yonetir/](https://www.cafrande.org/ulus-baker-devlet-kendini-destekleyenleri-umutla-digerlerine-ise-korkuyla-yonetir/) adresinden alındı. 06. 11.2016

Baker, U.

**Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir
Deneme.** Cafrande:
[https://www.cafrande.org/siyasal-alanin-
olusumu-uzerine-bir-deneme-ulus-baker/](https://www.cafrande.org/siyasal-alanin-olusumu-uzerine-bir-deneme-ulus-baker/)
adresinden alındı. (26. 05. 2015).

Bakırcı, Ç. M.

**Amigdala, Hipokampus ve Bellek
Üzerine.**Evrimagaci.org:[https://evrim
agaci.org/amigdala-hipokampus-ve-
bellek- uzerine-160](https://evrimagaci.org/amigdala-hipokampus-ve-bellek-uzerine-160) adresinden alındı.
7.7.2011.

Batı , U., &
Erdem, O.

Ben Bilmem Beynim Bilir. İstanbul:
MediaCat. 2016.

- Batı, U. **Reklamın Dili.** İstanbul : Alfa Basım Yayın Dağıtım. 2016.
- Bavel, J., & Pereira, A. “The Partisan Brain: An Identity-Based Model of Political Belief.” **Trends in Cognitive Sciences**, 22(3), 2018, 213-224.
- Baykal, D. **Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi.** Ankara : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları., 1970.
- Berk, E., & Demirel, A. “Adolesan Elit Güreşçilerde Arteriyel Sertlik Parametresi Olarak Nabız Dalga Hızının Değerlendirilmesi.”, **Spor Hekimliği Dergisi**, 53(4), 2018, 167-173.
- Bernays, E. “Manipulating Public Opinion: The Why and The How.” **American Journal of Sociology**, 33(6), 1928, 958-971.
- Bernays, E. **Propaganda.** (1928a).
- Billig, M. Political Rhetoric. D. Sears, L. Huddy, & R. Jervis içinde, **Oxford Handbook of Political Psychology** (s. 222-252). New York: Oxford University Press. 2003
- Bişkin, F. **Subliminal A. Ş.** . Ankara: Elma Yayınevi. (2014).

Borradori, G.

Terör Günlerinde Felsefe Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar. (E. Barca, Çev.) İstanbul: Yapıkredi Yayınları., 2003.

Brons, L.

“Othering, an Analysis.” **Transcience**, 6(1), 2015, 69-90.

Canan, S.

Değişen Beynim. İstanbul: Tuti Kitap., 2017.

Canan, S.

Kimseinin Bilemeyeceği Şeyler., İstanbul: Tuti Kitap., 2017a.

Cangöz, B.

“Geçmişten Günümüze Belleği Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlara Kısa Bir Bakış.” **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 22(1), s2005, 51- 62.

Cannetti, E.

Kitle ve İktidar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları., 2012.

Cherniak, C.

“Evrenin Bilmecesi ve Çözümü.” D. Hofstadter, & D. Dennett (Ed.) içinde, **Aklın Gözü** (F. Doruker, Çev., s. 261-276). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi., 2008.

- Childe, G. **Kendini Yaratan İnsan.** (F. Ofluoğlu, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları. 2010.
- Cialdini, R. **İknanın Psikolojisi.** (Y. Fletcher, Çev.) İstanbul: Mediacat., 2015.
- Colin, K., Feilden, T., Rees, G., & Firth, R. “Political Orientations are Correlated with Brain Structure in Young Adults.” **Current Biology**, 21(8), 2011, 677-680.
- Collins, P. **The Ascendancy Of The Scientific Dictatorship.** iUniverse. 2004.
- Connolly, W. E. **Neuropolitics Thinking, Culture, Speed.** Londra: University of Minnesota Press., 2002
- Converse, P. E. “The Nature of Belief Systems in Mass” Publics. J. Jost , & J. Sidanius (Ed.) içinde, **Political Psychology** (s. 239-264). New York: Taylor&Francis Books. 2004.
- Cooper, S. J. “Donald O. Hebb’s Synapse and Learning Rule: A History and Commentary.” **Neuroscience&Biobehavioral Reviews**, 28(8), 2005, 851-874.

Cüceloğlu, D.

İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitapevi., 2006.

Çakır, Ş., Yaman, S.,
Eroğul, O., &
Telatar, Z.

“Noninvaziv Nabız Ölçümü ve Kablosuz İletilmesi .” Tıptekno'17 , 2017,(s. 400-403). Trabzon: **Tıp Teknolojileri Kongresi.**

Çakmak, O.

Beyin Nasıl Öğreniyor? Kişisel Başarı:
<https://kisiselbasari.com/beyin-nasil-ogreniyor.html> adresinden alındı, 13.03.2011.

Çay Sağlam, T., &
Yaşar , M.

“Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme.” **Turkish Studies**, 12(3), 2017, 135-154.

Çokluk Cömert, N.

Siyasal İletişimde Le Bonyen Model. İstanbul: Filiz Kitabevi., 2019.

Damasio, A.

Descartes' Error: Emotion, Reason, and The Human Brain. New York: Avon Books., 1994.

Darıcı, S.

Subliminal İşgal. İstanbul: Destek Yayınları. 2017.

Deneubourg, J., &
Goss, S.

“Collective Patterns and Decision Making.” **Ethology Ecology**(1), 1989, 295-311.

- Dennett, D. C. "The Part of Cognitive Science That Is Philosophy." **Cognitive Science Society**(1), 2009, 231-236.
- Denton , R., & Woodward , G. **Political Communication in America.** New York: Praeger., 1998.
- Dewan,T., Humphreys, M., & Rubenson, D. "The Elements Of Political Persuasion: Content," **Charisma And Cue. The Economic Journal**, 124(574), 2014, 257-292.
- Domenach, J. M. **Politika ve Propaganda.** (T. Yücel, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları., 1995.
- Dragolea, L., & Cotîrlea , D. "Neuromarketing – Between Influence and Manipulation." **Polish Journal of Managment Studies**, 3, 2011, 79-89.
- Eagleman, D. **Incognito - Beynin Gizli Hayatı.** (Z. A. Tozar, Çev.) İstanbul: Domingo Yayınevi., 2013.
- Eagleman, D. **Beyin Senin Hikayen.** (Z. A. Tozar, Çev.) İstanbul: Domingo ., 2016.
- Earls, M. **Sürü.** (İ. B. Özçelik, Çev.) İstanbul: Mediacat., 2009.

Ekici Kılıç, Ö.

“İnsan Beyninin Yapısı Nasıldır?”,
[http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/
makale/insan-beyninin-yapisi-
nasildir](http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/insan-beyninin-yapisi-nasildir) adresinden alındı,
04.02.2015.

Erdemir, K. O.

“Nöropazarlama Araştırmalarını
Anlama Kılavuzu.” **Brandmap**, 2015,
1-15.

Ertürk, Y. D.

Davranış Bilimleri. İstanbul: Kutup
Yıldızı Yayınları., 2013.

Eşel, E.

“Dinî ve Mistik Deneyimlerin
Muhtemel Bilişsel ve Nörobiyolojik
Düzenekleri.” **Klinik
Psikofarmakoloji Bülteni**, 19(2),
2009, 193-205.

Farnsworth, B.

“What is GSR (galvanic skin
response) and how does it work?”
<https://imotions.com/blog/gsr>
adresinden alındı., 17.06.2018.

Freud, S.

Totem ve Tabu. (H. İhsan, Çev.)
Ankara: Alter Yayıncılık., 2008.

Freud, S.

Haz İlkesinin Ötesinde. (E. Aktan,
Çev.) Ankara: Alter Yayıncılık., 2011.

- Freud, S. **Kitle Psikolojisi.** (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi., 2012.
- Gitomer, J. **Satışın Kutsal Kitabı.** (S. Kaçamak, Çev.) İstanbul: Mediacat., 2018.
- Gödelek, K. “Bilinç Sorunu.” V. Urhan, & S. Uslu (Ed.) içinde, **Zihin Felsefesi** (s. 152-170). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları., 2011.
- Göksu, O. **Siyasal Liderlik ve Recep Tayyip Erdoğan'nın Liderlik Kodları.** Konya: Literatürk, 2018.
- Göle, N. 80 Sonrası Politik Kültür. E. Kalaycıoğlu, & A. Sarıbay (Ed.) içinde, **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme** (s. 425- 434). İstanbul: Alfa Basım Yayım., 2000.
- Greenstein, F. “Can Personality and Politics Be Studied Systemically?” J. Jost, & J. Sidanius (Ed.) içinde, **Political Psychology** (s. 141-161). New York: Taylor&Francis Books. 2004.
- Gross, D. M. **The Secret History of Emotion.** Chicago: The University of Chicago Press., 2006.

Güngör, N.

İletişim Kuramları ve Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitapevi., 2016.

Gür, A.

31 Mart 2019 Yerel Seçimlerine Doğru. *Kriter*, 3(30). 2018.

Heath, R.

Seducing the Subconscious. West Sussex: A John Wiley & Sons, Ltd., Publication., 2012.

Herrmann, N.

İş Yaşamında Bütünsel Beyin. (M. Öner, Çev.) İstanbul: Hayat., 2003.

Heywood, A.

Siyaset. (Kolektif, Çev.) Ankara: Adres Yayınları., 2007.

Hobbes, T.

Leviathan. (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları., 2014.

İnceoğlu, M.

Tutum Algı İletişim., Ankara: Siyasal Kitabevi., 2011.

İsen , G., & Batmaz , V.

Ben ve Toplum. İstanbul: Salyangoz Yayınları., 2005.

Jung, C. G.

“Instinct and The Unconscious.”
Joint Meeting of the British Psychological Society, 1919, (s. 15-23). London: Aristotelian Society and the Mind Association.

Jung, C. G.

Dört Arketip. (Z. A. Yılmaz, Çev.)
İstanbul: Metis Yayıncılık., 2005.

Jung, C. G.

Analitik Psikoloji. (E. Gürol, Çev.)
İstanbul: Payel Yayınevi., 2006.

Jung, C. G.

"Bilinçdışına Yaklaşım." C. G. Jung içinde, **İnsan ve Sembolleri** (H. M. İlgün, Çev., s. 14-99).
İstanbul: Kabalcı Yayınları., 2016.

Jost, J., Nam, H.,
Amodio, D.,
& Bavel, J.

"Political Neuroscience: The Beginning of a Beautiful Friendship." **Advances in Political Psychology**, 35(1), 2014, 3-42.

Kahneman, D.

Hızlı ve Yavaş Düşünme. İstanbul: Varlık Yayınları., 2015.

Kapani, M.

Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi. 2014.

Karaca, V.

"Nöropolitikanın Tanımı ve Nöropolitika Araştırmalarından Örnekler.", İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., 2019.

Karadoğan Doruk, E.

İknanın Sosyal Psikolojisi. İstanbul : Derin Yayınları, 2015.

Karatepe, Y.

Yerel seçimler: Küçülen ekonomi büyükşehirlerde seçmen tercihini etkiledi, piyasalar sonuçtan memnun.
<https://tr.euronews.com/2019/04/01/yerel-secimler-kuculen-ekonomi-buyuksehirlerde-secmen-tercihini-etkiledi-piyasalar-memnun> adresinden alındı. (01, 04 2019).

Kayaoğlu , A., Gökdağ, R., & Kirel, Ç.

Sosyal Psikoloji I. , S. Ünlü, Ed. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları., 2012.

Kayaoğlu, A.

"Bellek." S. Ünlü (Ed.) içinde, **Psikolojiye Giriş** (s. 136-157). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 2011.

Kayaoğlu, A.

"Bilinç." S. Ünlü (Ed.) içinde, **Psikolojiye Giriş** (s. 88-112). Eskişehir: Anadolu Üniveristesi Yayınları. 2011.

Keleş, E., & Çepni, S.

Beyin ve Öğrenme. **Türk Fen Eğitimi Dergisi**, 3(2), 2006, 66-82.

Kerçek, F.

Elektromagnetik Alanların Sinir Hücreleri ile Etkileşiminin Sayısal Yöntemlerle İncelenmesi. (A. Kızılay, Danışman) İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2013.

Kışlalı, A. T.

Siyasal Çatışma ve Uzlaşma. Ankara: İmge Kitapevi., 1995.

Kışlalı, A. T.

Siyaset Bilimi. Ankara: İmge Kitapevi., 2014.

Kocabaş, E.

Liderliğin Zihin Kodları. İstanbul: Altın Kitaplar., 2012.

Kongar, E.

Stockholm Sendromu III: Güce Tapınma.<http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/262934/stockholm-sendromu-iii-guce-tapinma.html> adresinden alındı., 02.07.2011.

Korkmaz , Ö.,
& Mahiroğlu,
A.

"Beyin, Bellek ve Öğrenme."
Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(1),
2007, 93-104.

Kosslyn, S. M.

"On the Evulation of Human Motivation: The Role of Social Prosthetic Systems." S. Platek, T. Shackelford, & J. Keenan (Ed.) içinde, **Evolutionary Cognitive Neuroscience** (s. 541-553). Cambridge: MIT Press., 2006.

Köker, E.

Politikann İletişimi İletişimin Politikası . Ankara : Vadi Yayınları. 1998.

Krosnick, J.,
Visser, P., &
Joshua , H.

"The Psychological Underpinnings of Political Behavior." S. Fiske, D. Gilbert , & G. Lindzney (Ed.) içinde, **Handbook of Social Pschology** (s. 1288-1342). Wiley Online Library. 2010.

Lakoff, G.

The Political Mind. London: Penguin Books., 2009.

Lau, R. L.

"Models of Decision Making." D. Sears, L. Huddy, & R. Jervis (Ed.) içinde, **Oxford Handbook of Political Psychology** (s. 19-59). New York : Oxford University Press., 2003.

Lauri, P., Jyrki,
S., Jarmo, H.,
Sini, M., &
Jussi, N.

Measuring the Willingness to Purchase Using Methods of Neuromarketing. Vantaa: Laurea Publications. 2012.

Le Bon, G.

Devrimin Psikolojisi. (A. Gündoğdu, Çev.) İstanbul: Scala Yayıncılık., 2011.

Le Bon, G.

Kitleler Psikolojisi. (H. İlhan, Çev.) Ankara: Alter Yayınları., 2013.

Leary, T., Wilson, R.,
& Koopman, G.

Neuropolitics: The Sociobiology of Human Metamorphosis. California: Starseed/Peace Press., 1977.

Lehrer, J.

Karar Anı. (F. B. Aydar, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi., 2009.

Lieberman, M.,
Schreiber, D.,
& Ochsner, K

“Is Political Cognition Like Riding a Bicycle? How Cognitive Neuroscience Can Inform Research on Political Thinking.” **Political Psychology**, 24(4), 2003, 681-704.

Lindstrom, M.

Buyology. (Ü. Şensoy, Çev.) İstanbul: Optimist., 2017.

Locke, J.

İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme. (M. D. Topçu, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi. 1999.

Machiavelli, N.

Prens. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Can Yay., 2015.

Marcus , G., &
MacKuen, M.

"Anxiety, Enthusiasm, and the Vote:
The Emotional Underpinnings." J.
Jost, & J. Sidanius (Ed.) içinde,
Political Psychology (s. 215-234).
New York: Taylor & Francis Books.,
2004.

Marcus, G. E.

The Sentimental Citizen.
Pennsylvania: The Pennsylvania State
University Press., 2002.

Marcus, G. E.

"The Psychology of Emotion and
Politics." D. Sears, L. Huddy, & R.
Jervis (Ed.) içinde, **Oxford
Handbook of Political Psychology**
(s. 182-221). New York: Oxford
University Press., 2003.

Marcuse, H.

Tek-Boyutlu İnsan. (A. Yardımlı,
Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi., 2015.

Marx, K., &
Engels , F.

Alman İdolojisi. (S. Belli, Çev.)
Ankara: Sol Yayınları., 2010.

Maxwell, J. C.

Kazanan Tutum. (U. Kaplan, Çev.)
İstanbul: Sistem Yayıncılık., 1996.

McGuire, W. J.

“The Poly-Psy Relationship: Three Phases of a Long Affair.” J. Jost, & J. Sidanius (Ed.) içinde, **Political Psychology** (s.26-39). New York: Taylor & Francis Books., 2004.

Milburn, M.

Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset. (A. Dönmez, & V. Duyan, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi., 1998.

Molden, D. C.

"Understanding Priming Effects In Social Psychology: What Is “Social Priming” And How Does It Occur?", **Social Cognition**, 32(Special Issue), 2014, 1-11.

Mooney, C.

"Your Brain on Politics: The Cognitive Neuroscience of Liberals and Conservatives." <https://www.discovermagazine.com/mind/your-brain-on-politics-the-cognitive-neuroscience-of-liberals-and-conservatives> adresinden alındı., 7.10.2011.

Morin, C.

"Neuromarketing: The New Science of Consumer Behavior." **Symposium: Consumer Culture in Global Perspective** (s. 131-135). Springer., 2011.

Olson, G.

Empathy Imperiled Capitalism, Culture, and the Brain. London: Springer., 2013.

Oosterhoff,
B., Shookb,
N., & Ford,
C.

"Is That Disgust I See? Political Ideology and Biased Visual Attention." **Behavioural Brain Research**, 336(2018), 2017, 227-235.

Orhan, E. B.

Ak Parti Üyelerinin Parti Bağlılıklarının Nöropolitik Analizi. Malatya: Yayınlanmamış Doktora Tezi., 2019.

Oskay, Ü.

Önsöz . J.-M. Domenach içinde, **Politika ve Propaganda** (s. 5-14). İstanbul: Varlık Yayınları., 1995.

Öktem, O.

Sinirbilim Bakış Açısıyla Bellek. <https://noropsikoloji.org/sinirbilim-bakis-acisiyla-bellek/> adresinden alındı., 27.12.2014.

Özkan, A.

Siyasal İletişim Stratejileri. İstanbul: Tasam Yayınları., 2007.

Öztürk , Ö., Eraslan,
D., & Kayahan , B.

"Emosyon ve Temel İnsan Davranışlarının Evrimsel Gelişimi." **Yeni Symposium**, 43(1), 2005, 14-19.

Öztürk, A.

"Kimlik Siyaseti Üzerine Etik Politik Bir Tartışma." **Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi**, 7(1), 2014, 9-14.

Pazzanese, C.

The Art of Political Persuasion., 17.12.2017 tarihinde <https://news.harvard.edu/gazette/story/2015/06/the-art-of-political-persuasion/> adresinden alındı., 19.05.2015.

Polat, V.

Politik Konuşma ve Politik Söylenme. İstanbul: Derin Yay., 2008.

Powell, J.

The Mechanisms of Othering. Othering & Belonging: A Framework and Analysis for a Fair and Inclusive Society., 12.10.2017, tarihinde <https://belonging.berkeley.edu/john-powell-keynote-mechanisms-othering>, adresinden alındı., 25.05.2015.

Ramachandran, V. S.

Öykücü Beyin. (A. C. Çevik, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım., 2016.

Randall, K.

Neuropolitics, Where Campaigns Try to Read Your Mind., 23.10.2017 tarihinde The New York Times. adresinden alındı., 3.11.2015.

Reza, S.

The Process of Othering., 10.11.2019 tarihinde <http://neurologues.qwriting.qc.cuny.edu/the-process-of-othering-2/> adresinden alındı., (Tarih yok).

Rose, N., & Abi-Rached, J.

Neuro: The New Brain Sciences and the Management of the Mind. New Jersey: Princeton University Press., 2013.

Rose, N., & Abi-Rached, J.

"Governing through the Brain Neuropolitics, Neuroscience and Subjectivity." **Cambridge Anthropology**, 32(1), 2014, 3-23.

Rule, N., Freeman, J., Moran, J., Gabrieli, J., Adams, R., & Ambady, N.

"Voting Behavior is Reflected in Amygdala Response Across Cultures." **Social Cognitive and Affective Neuroscience**, 5(1-2), 2010, 349-355.

Russell, B.

İktidar. (M. Ergin, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi., 2014.

Sagan, C.

Cennetin Ejderleri. (K. Şentin, Çev.) İstanbul: E Yayınları. 1986.

Sakallı, N.

Sosyal Etkiler. Ankara: İmge Kitabevi., 2013.

Sands, S. F.

Sample Size Analysis for Brainwave Collection (EEG) Methodologies., 2009.

Schmitt-Beck, R.

Bandwagon Effect.
doi:<https://doi.org/10.1002/9781118541555.wbiepc015>., 16.07.2015.

Schopenhauer, A.

İstencin Özgürlüğü Üzerine. (M. Söyler, Çev.) Ankara: Öteki Yayınevi., 2000.

Schopenhauer, A.

İnsan Doğası Üzerine. (E. Yıldırım, Çev.) Ankara: Oda Yayınları., 2015.

Schreiber, D., Fonzo, G., Simmons, A., Dawes, C., Flagan, T., Fowler, J., & Paulus, M.

"Red Brain, Blue Brain: Evaluative Processes Differ in Democrats and Republicans." **PLoS One**, 28(2)., 2013,
doi:10.1371/journal.pone.0052970

Schwarz, N., &
Bohner, G.

"The Construction of Attitudes." A. Tesser, & N. Schwarz (Ed.) içinde, **Handbook of Social Psychology** (s. 436-457). Oxford: Blackwell. 2001.

Serap, S.

"Beynimizin Nasıl Çalıştığı Politik Kararlarımızı Etkiler mi?", 27.03.2018 tarihinde <https://www.uplifers.com/beynimizin-nasil-calistigi-politik-kararlarimizi-etkiler-mi/> adresinden alındı., 17.11.2016.

Shermer, M.

İnanan Beyin. (N. Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Alfa Kitap., 2011.

Sidanius, J., &
Kurzban, R.

"Evolutionaty Approaches to Political Psychology." D. Sears, L. Huddy, & R. Jervis (Ed.) içinde, **Oxford Handbook of Political Psychology** (s. 146-181). New York : Oxford University Press., 2003.

Siegel, D. J.

The Developing Mind: Toward a Neurobiology of Interpersonal Experience . New York : The Guilford Press., 1999.

Simon, B., &
Klandermans, B.

"Politicized Collective Identity." J.
Jost, & J. Sidanius (Ed.) içinde,
Political Psychology (s. 597- 620).
Sussex: Taylor & Francis Books.,
2004

Simon, H. A.

**Models of Man; Social and
Rational.** New York: Wiley., 1957.

Slaby, J., Haueis,
P., & Choudhury,
S.

**Neuroscience As Applied
Hermeneutics.** 2012.

Soydaş, A. U.

Kültürlerarası İletişim. İstanbul:
Parşömen Yay., 2010.

Sperry, R.,
Zaidel, E.,
& Zaidel, D.

"Self Recognition and Social
Awareness in The Disconnected
Minor Hemisphere."
Neuropsychologia, 17(2), 1979, 153-
166.

Stanford
Encyclopedia of
Philosophy

"**Arabic and Islamic Psychology
and Philosophy of Mind.**":
12.03.2019
tarihinde [https://plato.stanford.edu/ent
ries/arabic-islamic-
mind/#SouFirExpAlKinRaz](https://plato.stanford.edu/entries/arabic-islamic-mind/#SouFirExpAlKinRaz)
adresinden alındı., 18.04.2018

Swanson, D., &
Nimmo, D.

**New Directions in Political
Communication: A Resource Book.**
Thousand Oaks: Sage. 1990.

Swartz, D.

**Kültür ve İktidar Pierre
Bourdieu'nün Sosyolojisi.** (E. Gen,
Çev.) İstanbul: İletişim Yay., 2013.

Tarlacı, S.

Bilinç. İstanbul: Kişisel Yayınlar.,
2009.

Taylor, K.

**Cruelty: Human Evil and the
Human Brain.** New York : Oxford
University Press., 2009.

Tuna, Y.

"Davranışın Fizyolojisi." S. Ünlü
(Ed.) içinde, **Psikolojiye Giriş** (s.
18-44). Eskişehir: Anadolu
Üniversitesi Yayınları. 2011.

Tuna, Y.

"Güdüler ve Güdülenme." S. Ünlü
(Ed.) içinde, **Birey ve Davranış** (s.
3-19). Eskişehir: Anadolu
Üniversitesi Yayınları. 2011a.

Tunçer, M.

"Nörofizyolojik Kuram (Beyin Temelli Öğrenme Kuramı – Donald Olding Hebb).", 23.05.2019 tarihinde, <http://egitimvizyon.net/2018/10/24/norofizyolojik-kuram-beyin-temelli-ogrenme-kurami-donald-oldinghebb/> adresinden alındı., 24.11.2018.

Turan, İ.

"Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu." E. Kalaycıoğlu, & A. Sarıbay içinde, **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme** (s. 359-386). İstanbul : Alfa Yayın Dağıtım., 2000.

Turgut, S.

Ak Parti Beynimize Girdi. 04 12, 2018 tarihinde <https://www.haberturk.com/yazarlar/serdar-turgut-2025/1149405-ak-parti-beynimize-girdi> adresinden alındı., 2015, 11 06.

Turing, A. M.

"Bilgi İşlem Makineleri ve Zeka.", D. Hofstadter, & D. Dennett içinde, **Aklın Gözü** (F. Doruker, Çev., s. 59-73). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2008.

Türkoğlu, N.

Toplumsal İletişim. İstanbul: Kalemus Yayınları., 2007.

Uşal , A., &
Kuşluvan, Z.

Davranış Bilimleri. İzmir: Barış
Yayınları. 2002.

Üngüren, E.

"Beynin Nöroanatomik ve
Nörokimsyal Yapısının Kişilik ve
Davranış Üzerindeki Etkisi."
**Uluslararası Alanya İşletme
Fakültesi Dergisi**, 7(1), 2015, 193-
219.

Walla, P.,
Mavratzakı, A., &
Bosshard, S.

Neuroimaging (s. 119- 140).
Intech. 2013.

Westen, D.

The Political Brain. New York:
Perseus Books., 2008.

Widrich, L.

**The Science of Storytelling: Why
Telling A Story is The Most
Powerful Way to Activate Our
Brains.**, 19.03.2017 tarihinde
[https://lifehacker.com/the-science-
of-storytelling-](https://lifehacker.com/the-science-of-storytelling-why-telling-a-story-is-the-5965703) why-telling-a-story-
is-the-5965703 adresinden alındı.,
12.05.2012.

Winston, R.

İnsan İçgüdüü. (S. Köseoğlu,
Çev.) İstanbul: Say Yayınları.,
2010.

Winston, R.

İnsan Beyni. (G. Tonak, Çev.)
İstanbul: Say Yayıncılık., 2014.

Winter, D. G.

“Leader Appeal, Leader Performance, and the Motive Profiles of Leaders and Followers: Study of American Presidents and Elections.” J. Jost , & J. Sidanius (Ed.) içinde, Political Psychology (s. 162-176). New York: Taylor&Francis Books. 2004.

Yavaşgel, E.

Siyasal İletişim. Ankara: Babil Yayıncılık., 2004.

Yavaşgel, E.

İletişimin Sosyo-Politigi.
İstanbul: Derin Yayınları., 2014.

Yavaşgel, E.

"Siyasal İletişim Kuramı."
İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (4), 2012, 219-233.

Yavaşgel, E., &
Polat, V.

"Epistemolojik Açıdan Seçimbilim (Psephology) ve Problematığıne Eleştirel Bir Yaklaşım." **Kılad**, 2(3), 2003, 27-54.

Yaylagül, L.

Kitle İletişim Kuramları.
Ankara: Dipnot Yayınları., 2014.

Yılmaz, N.

"Soyalleşme Sürecinin
Siyasallaşma Boyutu."
**Uluslararası Yönetim İktisat ve
İşletme Dergisi**, 9(19), 2013, 319-
331.

Zaltman , G., &
Zaltman , L.

Pazarlama Metaforları. (Ü.
Şensoy, Çev.) İstanbul: Mediacat
Yayıncılık., 2017.

Zeman, A.

Bilinç Kullanım Kılavuzu.
İstanbul: Metis Yayınları., 2004.

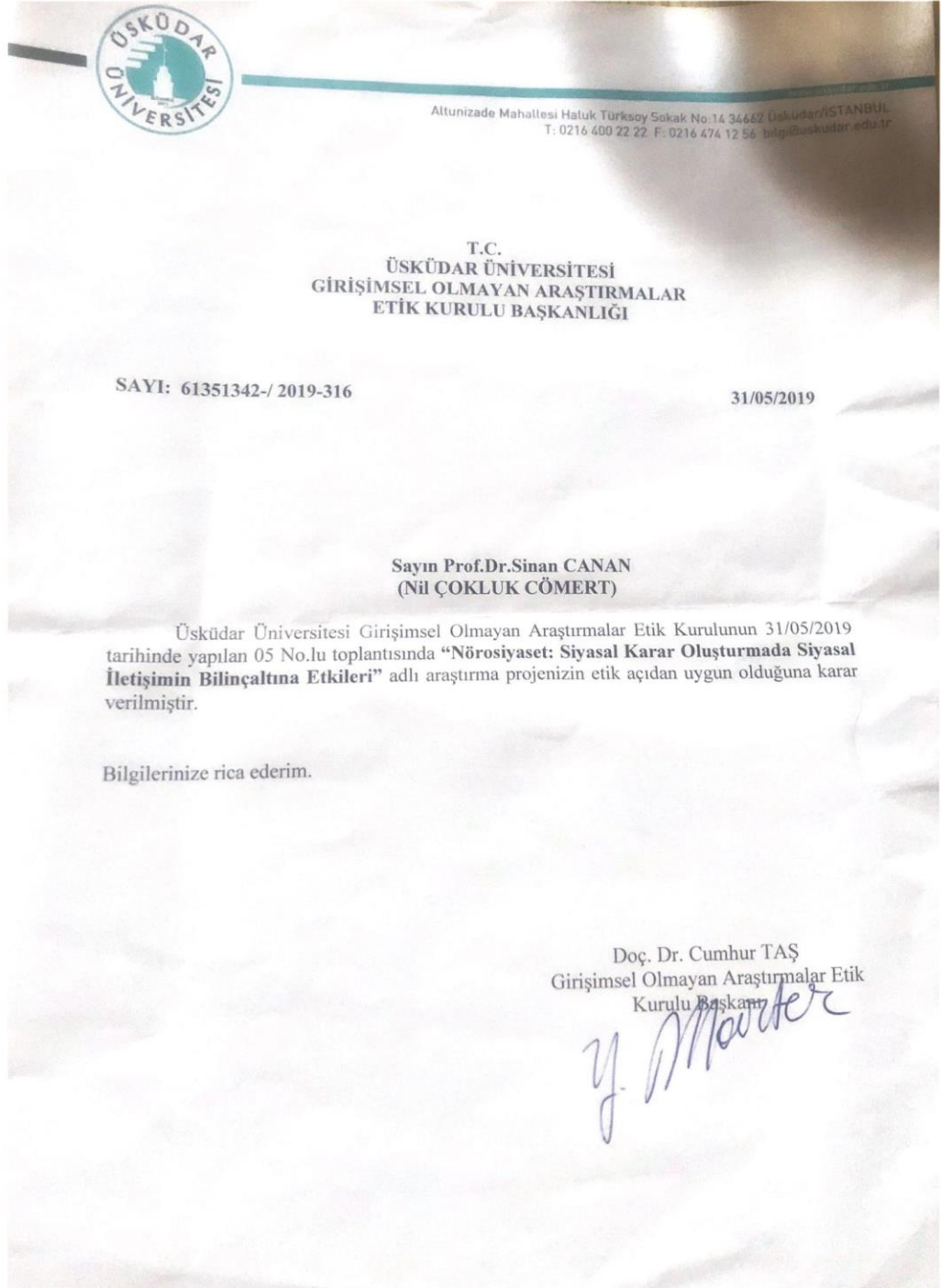
ÖZGEÇMİŞ

Nil Çokluk

Nil Çokluk 22.02.1987 yılında Hatay Antakya’da doğmuştur. Nil Çokluk 2012 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünden dereceyle mezun olmuştur. Lisans eğitimi sırasında Anadolu Üniversitesi’nde başladığı Felsefe lisans eğitimini ise 2014 yılında tamamlamıştır. 2016 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde TÜBİTAK desteğiyle hazırladığı “Kitle Psikolojisi ve Yönetimi Bağlamında 2014 Yerel Seçimleri” adlı tezi ile yüksek lisans derecesini almıştır. İstanbul Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde 2016 yılında doktora başlayan Çokluk, nörosiyaset üzerine hazırladığı doktora tezini de TÜBİTAK desteğiyle tamamlamıştır. Ulusal ve uluslararası alanda akademik çalışmalar yapan Çokluk, İngilizce ve Arapça dillerini bilmektedir. Nil Çokluk halen Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

EKLER

EK-1: Etik Kurul Onayı



EK-2: Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu(BGOF)

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (BGOF)

CALISMANIN ADI:

NÖROSİYASET: SİYASAL KARAR OLUŞTURMADA SİYASAL İLETİŞİMİN
BİLİNÇDİŞİNE ETKİLERİ

Aşağıda bilgileri yer almakta olan bir tez çalışmasına katılmanız istenmektedir. Çalışmaya katılıp katılmama kararı tamamen size aittir. Katılmak isteyip istemediğinize karar vermeden önce araştırmanın neden yapıldığını, bilgilerinizin nasıl kullanılacağını, çalışmanın neleri içerdiğini, olası yararları ve risklerini ya da rahatsızlık verebilecek yönlerini anlamanız önemlidir. Lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okumak için zaman ayırınız. Eğer çalışmaya katılma kararı verirsiniz, **Çalışmaya Katılma Onayı Forumu**'nu imzalayınız. Çalışmadan herhangi bir zamanda ayrılmakta özgürsünüz. Araştırmada kullanılacak tüm malzemeler ve yapılabilecek tüm harcamalar araştırmacı tarafından karşılanacaktır.

CALISMANIN KONUSU VE AMACI :

“Nörosiyaset: Siyasal Karar Oluşturmada Siyasal İletişimin Bilinçdışına Etkileri” adlı araştırmanın amacı siyasal iletişimde siyasi liderlerin kullandığı söylemlerin bilinçdışına etkisini tespit etmektir. Bu amaçla seçmenin siyasal davranışının altında yatan sosyobiyojik ve duygusal unsurları saptamaya yönelik bir araştırma ortaya konulacaktır. Çalışmanın sonucunda siyasal karar oluşumunda etkili olan tutum ve algıların beyindeki karar verme mekanizmalarını nasıl harekete geçirdiğine yönelik bir sondaja ulaşmak hedeflenmektedir.

Çalışmamız bilimsel bir araştırmadır. Bu amaçla çalışma kapsamında size duygu ve motivasyonlarınızı etkileyecek bazı görsel uyaranlar sunulacak ve bu uyaran sunumu esnasında EEG, GSR, PPG kaydı yapılacaktır. GSR (deri iletkenliği analizi) tekniğinde işaret ve orta parmağa takılan iki sensör aracılığıyla deri iletkenliği ölçülecektir. Uyarıcıya istinaden ciltteki elektrik voltajının değeriyle bilinçdışı stres düzeyi veya duygusal uyarılma düzeyi ortaya çıkarılacaktır. Fotopletismografi (PPG) gibi yöntemlerin kullanılacağı kalp ritmi analiziyle stres/rahatlama ve negatif/pozitif duygu durumları değerlendirilecektir. EEG (beyin görüntüleme teknolojisi) tekniğiyle beyindeki elektriksel aktivite ölçülecektir. EEG’de çekim küçük elektrotların saçlı deriye yerleştirilmesiyle yani pasta denilen iletken bir madde aracılığı ile yapıştırılmasıyla yapılacaktır. Bu elektrotların ikisi arasındaki elektriksel potansiyel değişiklikleri bilgisayara kayıt edilecektir. Facial coding (yüz ifade analizi) tekniğinde yüksek çözünürlüklü bir kamera ile otomatik yani istemsiz yüz ifadeleri kaydedilerek özel yazılım aracılığıyla analiz edilecektir. Hazırlıklar ve çekimler ile birlikte tüm işlemler yaklaşık olarak 40 dakika sürecektir. Bu çalışmada siz dahil 50 kişiden kayıt alınması amaçlanmaktadır. Bu araştırmada yer almak tamamen sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmaya katılmayı veya reddetme hakkına sahipsiniz. Ayrıca istediğiniz anda araştırmacıya haber vererek çalışmadan çekilme hakkına sahipsiniz. Araştırmacı tarafından gerek görüldüğü takdirde araştırma dışı bırakılmanız söz konusu olabilir. Katılımınız sayesinde elde edilen veriler tarafımızdan değerlendirilip araştırmada kullanılacaktır. Size ait tüm kişisel bilgiler her koşulda gizli tutulacaktır. Sadece araştırmanın izleyicileri elde edilen verilere ulaşabilecektir. Araştırma öncesinde detaylı bir şekilde bilgilendirileceğiniz gibi araştırma sırasında sizi ilgilendirebilecek herhangi bir gelişme olduğunda, durum size bildirilecektir. Bu araştırmada yer almanız nedeniyle size hiçbir ödeme yapılmayacaktır. Sizden ya da bağlı bulunduğunuz kurumdan herhangi bir ücret talep edilmeyecektir. Araştırma hakkında ek bilgiler almak için ya da çalışma ile ilgili herhangi bir sorun çıkması durumunda gönüllünün ya da yakınının bilgi almak için ilişki kuracağı kişi Nil Çokluk Cömert’tir.

Nil Çokluk Cömert’e ait iletişim bilgileri: Telefon : 0539 452 69 02 E-posta adresi: nilcokluk@gmail.com

CALISMA İŞLEMLERİ:

Bu çalışmaya katıldığınız takdirde size doldurmanız gereken iki adet form verilecektir. Bunlardan ilkinde demografik verilerinizle ilgili sorular bulunmaktadır. Bu form araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Diğerinde ise size gösterilen videolarda yer alan söylemlerden aklınızda kalanları yazmanız istenecektir. Tüm formları eksiksiz doldurmanız beklenmektedir. Böylelikle çalışmaya tam katkı sağlamış olacaksınız.

CALISMAYA KATILMAMIN OLASI YARARLARI NELERDİR?

Çalışmaya katılmanız durumunda literatüre bu konu hakkında destek sağlayarak veri eklememize ve bilimin gelişmesine yardımcı olacaksınız.

KİŞİSEL BİLGİLERİM NASIL KULLANILACAK?

İsim, soy isim veya şahsınızı deşifre edebilecek hiçbir kişisel bilgi kullanılmayacak ve hiçbir şekilde hiç kimseye paylaşılmayacaktır.

SORU VE PROBLEMLER İÇİN BASVURULACAK KİŞİLER :

1.Nil Çokluk Cömert/ nilcokluk@gmail.com/ 0539 452 69 02

Çalışmaya Katılma Onayı

Yukarıdaki bilgileri ilgili araştırmacı ile ayrıntılı olarak tartıştım ve kendisi bütün sorularımı cevapladı. Bu bilgilendirilmiş olur belgesini okudum ve anladım. Bu araştırmaya katılmayı kabul ediyor ve bu onay belgesini kendi hür irademle imzalıyorum. Bu onay, ilgili hiçbir kanun ve yönetmeliği geçersiz kılmaz. Araştırmacı, saklamam için bu belgenin bir kopyasını çalışma sırasında dikkat edeceğim noktaları da içerecek şekilde bana teslim etmiştir.

Gönüllü Adı Soyadı:		Tarih ve İmza:
Telefon:		
Vasi (var ise) Adı Soyadı:		Tarih ve İmza:
Telefon:		
Araştırmacı ² Adı Soyadı:		Tarih ve İmza:
Adres ve Telefon:		

1: Gönüllünün bilgilendirilme işlemine başından sonuna dek tanıklık eden kişi

2:Gönüllüyü araştırma hakkında bilgilendiren kişi

EK-3: Deneklerin Ön Elemesinde Kullanılan Sorular**DENEKLERİN ÖN ELEMESİNDE KULLANILACAK SORULAR**

Sayın Katılımcı,

Yanıtlayacağınız anket bilimsel bir çalışmada kullanılacaktır. Anket için vereceğiniz cevaplar hiç kimseye paylaşılmayacak, tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Sizden beklenen anketi eksiksiz ve doğru bir şekilde yanıtlamanızdır. Bilime yaptığınız katkıdan dolayı teşekkürler.

Nil Çokluk Cömert

nilcokluk@gmail.com

0539 452 69 02

İkamet ettiğiniz il

.....

Adınız Soyadınız

.....

Yaşınız

.....

Cinsiyetiniz

Kadın ☐ Erkek ☐ Diğer ☐

Eğitim Durumunuz

İlköğretim ☐ Lise ☐ Lisans ☐ Lisansüstü ☐

Geliriniz

.....

Sol elinizle yazı yazabiliyor musunuz?

Evet ☐ Hayır ☐

SON ÜÇ SEÇİMDE OY VERDİĞİNİZ SİYASAL PARTİ/PARTİLER

2019 Yerel Seçimleri

Ak Parti ☐ CHP ☐ MHP ☐ İYİ Parti ☐ HDP ☐ Saadet Partisi ☐ Diğer ☐

2018 Genel Seçimleri

Ak Parti ☐ CHP ☐ MHP ☐ İYİ Parti ☐ HDP ☐ Saadet Partisi ☐ Diğer ☐

2015 Genel Seçimleri

Ak Parti ☐ CHP ☐ MHP ☐ İYİ Parti ☐ HDP ☐ Saadet Partisi ☐ Diğer ☐

Bilinen bir hastalığınız var mı?	EVET []	HAYIR []
Cevabınız EVET ise lütfen yazınız:		
Hiç psikiyatrik bir hastalık geçirdiniz mi?	EVET []	HAYIR []
Cevabınız EVET ise lütfen yazınız:		
Hiç nörolojik bir hastalık geçirdiniz mi?	EVET []	HAYIR []
Cevabınız EVET ise lütfen yazınız:		
Bir psikiyatrist ya da nörolog herhangi bir ilaç önerdi mi?	EVET []	HAYIR []
Cevabınız EVET ise lütfen yazınız:		
Herhangi bir sebeple beyin ameliyatı geçirdiniz mi?	EVET []	HAYIR []

Cevabınız EVET ise lütfen yazınız:		
Sürekli kullandığınız bir ilaç var mı?	EVET []	HAYIR []
Cevabınız EVET ise lütfen yazınız:		
Sizinle iletişime geçmemizi istediğiniz telefon, mail vs.		

EK-4: Deney Sonrası Deneklere Verilen Form

DENEY SONRASI DENEKLERE VERİLECEK FORM Sayın Katılımcı, Yanıtlayacağınız form bilimsel çalışmada kullanılacaktır. Çalışma için vereceğiniz cevaplar hiç kimseye paylaşılmayacak tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Sizden beklenen formu eksiksiz bir şekilde doldurmanızdır. Bilime yaptığınız katkıdan dolayı teşekkürler. Nil Çokluk Cömert nilcokluk@gmail.com 0539 452 69 02 1) İzlediğiniz siyasi lider konuşmalarından aklınızda kalan konuşmalar nelerdir? Lütfen aşağıya yazınız.

Recep Tayyip Erdoğan	
Kemal Kılıçdaroğlu	
Pervin Buldan- Sezai Temelli	
Devlet Bahçeli	
Meral Akşener	
Temel Karamollaoğlu	

2) İzlediğiniz siyasi liderler hangi konuda konuşmuştur. Lütfen işaretleyiniz.
--

Recep Tayyip Erdoğan

Eğitim ☐ Sağlık ☐ Ekonomi ☐ Dış ticaret ☐ Terör ☐ Güvenlik ☐ Dış politika ☐ Muhalefet ☐

Kemal Kılıçdaroğlu

Eğitim ☐ Sağlık ☐ Ekonomi ☐ Dış ticaret ☐ Terör ☐ Güvenlik ☐ Dış politika ☐ Muhalefet ☐

Pervin Buldan- Sezai Temelli

Eğitim ☐ Sağlık ☐ Ekonomi ☐ Dış ticaret ☐ Terör ☐ Güvenlik ☐ Dış politika ☐ Muhalefet ☐

Devlet Bahçeli

Eğitim ☐ Sağlık ☐ Ekonomi ☐ Dış ticaret ☐ Terör ☐ Güvenlik ☐ Dış politika ☐ Muhalefet ☐

Meral Akşener

Eğitim ☐ Sağlık ☐ Ekonomi ☐ Dış ticaret ☐ Terör ☐ Güvenlik ☐ Dış politika ☐ Muhalefet ☐

Temel Karamollaoğlu

Eğitim ☐ Sağlık ☐ Ekonomi ☐ Dış ticaret ☐ Terör ☐ Güvenlik ☐ Dış politika ☐ Muhalefet ☐

EK -5: Deneklere İzletilen Videoların Metinleri**EK- 5.1 : Recep Tayyip Erdoğan'ın Deneklere İzletilen Video Metni**

“Bugünkü mesele kuru ekmek bulmak değil sofrayı donatmak meselesidir. Bugün mesele herhangi bir elbiseye değil en güzel elbiseye sahip olmak meselesidir. Bugün mesele çalışacak herhangi bir işi değil en rahat ve en yüksek gelirli işi bulmak meselesidir. Bu hayat standartlarını talep etmek vatandaşımızın hakkıdır bizim de bunu onlara sağlamak görevimizdir.” (Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 1) Sefalet edebiyatı yapanlar milletimizi değil ancak kendilerini kandırırlar biz milletimizi sefaletten kurtarma değil onları dünyanın en ileri ülkelerin hayat standartlarına çıkarma sözü veriyoruz. İcraatlarımıza hayalleri dahi yetişemeyenler aradaki bu farkı göremezler.

Bitkisel üretimimizin toplamda 98 milyon tondan 117 milyon tona ulaşması tarıma verdiğimiz desteğin karşılığını aldığımızın göstergesidir. Bu rakamlar bir takım spekülâtörlerin kimi zaman patates soğan domates patlıcan gibi vatandaşın en çok kullandığı ürünler üzerinden sahnelediği oyunların amacını daha iyi gösteriyor. Spekülâtörlerin amacı vatandaşın ülkenin çiftçinin üreticinin hakkını hukukunu korumak değildir. Bir kısmı kar hırsı güderken bir kısmı daha derin emeller güdüyor. Milletimizle birlikte ülkemizin üzerinde oynan her oyun gibi bu tür tezgahları da bozmaya devam edeceğiz.

Pek çok destek programını hayata geçirerek reel sektörün rahatlamasını sağlamaya çalıştık buna karşılık birileri fırsatçılıkta ısrar ettiler baktık umursamıyorlar biz de kendi tedbirlerimizi alırdık dedik. “**Hemen bakanlıklarımızı belediyelerimizi devreye soktuk. Büyükşehirlerimizde kurduğumuz tanzim satış noktalarında milletimize şu anda uygun fiyatla meyve ve sebze satışını başlattık. Şimdi aynı uygulamayı yine fahiş fiyat artışlarının olduğu bakliyat ve temizlik ürünlerine genişletmeyi planlıyoruz.**” (Recep Tayyip Erdoğan ekonomik Refah 2) “Tüm ülkeme sesleniyorum hiç kimsenin üreticimizin alın terine ne de tüketicimizin sofrasına göz dikmesine izin vermeyeceğiz. Tarım sektöründeki spekülâtörleri tıpkı sınırlarımıza dayanan teröristler gibi bir milli güvenlik sorunu olarak görüyor ve ona göre de muamele ediyoruz.” (Recep Tayyip Erdoğan Beka 1)

“Esasen Türkiye'nin ekonomi alanında verdiği mücadele milli bir davadır yerli bir davadır. Sipariş değil Kendini bu milletin bu ülkenin mensubu hisseden herkesin bu mücadeleye destek vermesi gerekir.” “(Recep Tayyip Erdoğan Beka 2) Nitekim siyasi görüşü ne olursa olsun yerli ve milli duruş sahibi kesimlerden bu desteği gördük görüyoruz. “Ancak cehape ve artık onun uyduları haline dönüşmüş olan kimi partiler Türkiye'nin bu büyük mücadelesinde aynı onurlu duruşu sergilemediler tam tersine cehape ülkemizin yeniden IMF'ye gideceği yalanını söyleyecek kadar alçak bir fırsatçılık peşine düştü.” (Recep Tayyip Erdoğan Ekonomik Kriz Muhalefet Eleştirisi)

“Türkiye’nin gerçekleriyle hiçbir ilgisi olmayan tamamen suni bir anafor oluşturarak ekonomimizi batırmaya yönetimimizi istikrarsız bir hale getirmeye çalıştılar. Bu oyunun da hemen farkına vardık tedbirlerimizi hayata geçirdik. Güçlü ekonomi programıyla kontrolü yeniden ele aldık.” (Recep Tayyip Erdoğan Kriz). Değerli arkadaşlar geçtiğimiz yılın son grup toplantımızda milletimize asgari ücreti beklentilerin üzerinde zam ile birlikte istihdam teşvikleri asgari ücret destekleri elektrik ve doğalgazda indirim müddeleri verdik her yeni gösterge her yeni gelişme ağustos ayında ülkemizde hedef alan finansal saldırıların etkisi yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığını gösteriyor.

EK-5.2 : Kemal Kılıçdaroğlu’nun Deneklere İzletilen Video Metni

“Hepimizin gözü aydın varlık kuyruklarıyla tanıştık biliyorsunuz patates kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu domates biber kuyruğu dünyanın en önemli varlık kuyruklarından biri oldu. Ama laf aramızda kimseye söylemeyen işsizlik en büyük varlık kuyruğu işsizlik kuyruğu bir kişi başvuruyor bin kişi iş istiyor 40 bin kişi kuyruğa giriyor. Bundan daha büyük varlık kuyruğu olabilir mi düşünebiliyor musunuz” (Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1). Bir ülkeyi yöneten kişi böyle bir dil kullanıyor ne demektir bu kendi vatandaşıyla alay etmektir.

“Vatandaş zam yapınca kıyameti koparıyorlar doğrudur kimse zam yapılmasını istemez. Peki Erdoğan zam yapınca ne oluyor. Onu hiç kimse görmüyor. Bakın sanayinin kullandığı elektriğe yapılan zam bir yılda yüzde57.1 elektriğe yapılan zam yüzde 57.1 ticarethanelerin kullandığı elektriğe yapılan zam yine yüzde 57. tarımsal sulamada kullanılan elektriğe yapılan zam yine yüzde 57. Diyorlar ki tarım ürününün fiyatı niye arttı elektriğe yüzde 57 zam yapmışsın nasıl artmayacak bu fiyat.” (Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2)

“Türkiye üretim sürecinden büyük ölçüde koparıldı en büyük sıkıntımız bu ithalat olmadan üretim yapamaz hale geldik bu egemen güçlerin Türkiye üzerinde daha çok söz sahibi olmasına neden oldu. Mercimeği ithal ediyorsunuz nohutu ithal ediyorsunuz sanayide ham maddeyi ithal ediyorsunuz gelmezse fabrikalar yerinde duruyor.” (Kemal Kılıçdaroğlu Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3) Üreten Türkiye... Türkiye’nin üretmesi lazım Türkiye’de üretmenin yolu tabi neyi üreteceğiz onu da sormak lazım katma değeri yüksek ürünü üretmemiz lazım.

“Bir memleketin silah fabrikaları o memleketin onurudur o memleketin gururudur o memleketin namusudur silah fabrikaları eğer bir iktidar kalkar kendi silah fabrikasını yani tank palet fabrikasını yani Sakarya’daki tank palet fabrikasını yani değeri 20 milyar dolarlık olan fabrikanın en büyük hissesini yüzde 49.9 unu Katar ordusuna pazarlarsa ben onlara milliyetçi demem ben onlara ülkücü demem.” (Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 1) “Milliyetçilik kolay bir olay değildir. Milliyetçi olmak kolay bir olay değildir. Milliyetçilik bayrağını sevmektir, milliyetçilik vatanını sevmektir. Milliyetçilik vatandaşları arasında ayırım yapmamaktır. Milliyetçilik bu ülkenin taşına toprağına, kum tanesine canını feda etmek demektir. Milliyetçilik budur. Milliyetçilik hiçbir çocuğun yatağına aç girmedığı bir Türkiye’yi düşlemektir. Milliyetçilik bölgesinde en güçlü devleti üreten devleti ayağına kaldırmak demektir. Milliyetçilik budur.” (Kemal Kılıçdaroğlu Milliyetçilik 2)

Değerli arkadaşlarım biz üreten Türkiye’den söz ettik, Güçlü Türkiye’den söz ettik adaletli hakça gelir dağılımından söz ettik ve üreten Türkiye dedik ısrarla Türkiye üretmelidir dedik ama Türkiye’yi tüketen Türkiye konumuna getirdiler. Biz bu ülkenin çıkarları için bu ülkenin güzelliği için bu ülkenin huzuru için mücadele ediyoruz. Bizim mücadelemiz hak mücadelesidir. Bizim mücadelemiz millet mücadelesidir. Bizim mücadelemiz bayrak mücadelesidir. Bizim mücadelemiz güzel görkemli Türkiye mücadelesidir. Bizim mücadelemiz kadın erkek eşitliği mücadelesidir. Bizim mücadelemiz herkesin işi aşı olsun mücadelesidir. Bizim mücadelemiz hiçbir çocuğun yatağına aç girmedığı Türkiye mücadelesidir. Bizim mücadelemiz her evde tencere kaynasın mücadelesidir. Mustafa kemalin çağdaş Türkiye mücadelesidir.

EK-5.3 : Devlet Bahçeli’nin Deneklere İzletilen Video Metni

“Teröristle mücadele edersek bay Trump ekonomik olarak Türkiye’yi mahvedermiş senin doların varsa Türk milletinin imanı var. Senin para baronların varsa sermaye çetelerin varsa ekonomik tetikçilerin emir bekliyorsa bilesin ki Türk milletinin eğilmez başı bükülmez bileği var” (Devlet Bahçeli Milliyetçilik).

Değişen sadece zamandı sadece aktörlerdi şimdi de bunlara zillet eklendi bugünlerde patlıcan diyorlar biber diyorlar, soğan diyorlar, patatesten sonuç almaya çalışıyorlar. Pazarı bilmezler çarşığı bilmezler manavı bilmezler. Söğütlü ne yer ne içer bilmezler **“Ama konu istismarsa konu yalansa konu dedikoduysa bunlardan kabiliyetlisi de çıkmaz çıkmayacaktır. Yoksulluktan medet ve menfaat umuyorlar. Zira işlerine böyle geliyor. Enflasyon canavarı başını kaldırıncaya mutlu oluyorlar. İşsizlik oranı ve işsiz sayısı arttı mı sevinçten havalara uçuyorlar. Bütçe açık verdi mi bayram ediyorlar. Dış ticaret açığını artmaya görsün gülmekten kendilerini alamıyorlar. Hele dövizin fiyatı bir yükselsin felaket tellalları ortaya üşüşüyorlar. Onursuz bir kazancı onurlu bir kayba üstün tutuyorlar. Varsın Türkiye zarar görsün hiç umursamıyorlar. Ömürlerinde bir kere olsun adam gibi adam olmayı densinler.”** (Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 1) Bir kez olsun yerli ve milli bir duruş sergilesinler. Bugün açsak yarın doyarız. Hayatın şaşmaz gerçeği budur. Bugün işimiz yoksa yarın buluruz haysiyetli yaşamının doğası budur. Patlıcan kışın pahalıysa yazın ucuzlar. Elbet vakti geldiğinde doya doya yeriz. İklim ve ekonomik şartların gereği budur.

“Osman gazi paşa tam 142 yıl önce Plevne’de zalim kuşatmaya 45 gün direndi çünkü kahramandı çünkü düşman tasallutuna düşman ablukasına tahammül edemedi askerleriyle açlığa dayandı yokluğa dayandı imkansızlıklarla dayandı teslim olmadılar kuşatmayı yarmayı denediler biliyorlardı ki Plevne balkanlardaki enbiriydi belki patates yiyemediler belki soğana ulaşamadılar belki su bulamadılar gene de taviz vermediler kuşkusuz vatanın istikbalı milletin istiklali için şehadeti göze aldılar bu sayede tarihe geçtiler milli beka şaka değildir milli beka oyuncak değildir varoluşumuzun kaynağıdır bekamız yoksa geleceğimiz yoktur. Bekamız yoksa esaret mutlaka silinip gitmek mukadderdir.” (Devlet Bahçeli Beka)

“Türkiye’yi Suriye’ye çevirmek için kolları sıvadılar Türkiye’den Irak çıkarmak için pusuya yattılar ekonomik tetikçileriyle üzerimize geldiler. Döviz silahını çektiler faiz ve rant lobisini harekete geçirdiler küresel tefeciler bölgesel işbirlikçiler kanlı emeller taşeron örgütler devşirilmiş siyaset artıkları devamlı açığımızı aradılar devamlı sabotaj ve suikaste heves ettiler çok şükür hevesleri kursaklarında kaldı bundan sonra da kalmaya and olsun devam edecektir.” (Devlet Bahçeli Ekonomik kriz-muhalefet eleştirisi 1)

EK-5.4 : HDP Liderlerinin Deneklere İzletilen Video Metni

“Değerli arkadaşlar bu ülkenin AKP iktidarından kurtarılmasının ne denli elzem olduğunu gösteren en acil sorunların başında hiç kuşkusuz yaşanan ekonomik krizdir. AKP ve destekçisi MHP 2015 yılında barışa giden yolu bozma kararı vererek ülkeyi siyasal ve ekonomik uçuruma götüren sürecin önünü birlikte açtılar.” (HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 1) Barışın maliyeti siyasal sorumluluktur ve sonucu refahtır. Savaşın maliyeti toplumsal yıkım ve ekonomik krizlerdir. İşte bugün yaşanan ekonomik krizin sebebi barış sürecinin iktidar eliyle yıkılmasıdır.

Bölgesel ve küresel güçlerin 8 yıldır sürdürdüğü Suriye iç savaşı bir an önce sonlandırılmalıdır. Bu savaşa son vermek için uluslararası kamuoyu BM bir an önce önlem almalıdır. Rojavaya ve kuzey Suriye’ye saldırının ardında yatan gerekçe bu savaş politikalarıdır. **“Savaş politikaları aslında neden bu kadar ısrarla bu ülkeye dayatılıyor cumhurbaşkanı her gün bunu konuşmalarında itiraf ediyor. Çünkü bir savaş sanayi tezgahı kurdular işte tank paleti meselesinde olduğu gibi işte ihalarda olduğu gibi o sanayiye beslemek için Ortadoğu halklarına Kürt halklarına savaş dayatılıyor buna son vermenin yolu barışa sahip çıkmaktır. Toplumun kaynaklarının bu savaş sanayinde yok edilmesinde karşı çıkmaktır.”** (HDP Savaş Sanayi iktidar eleştirisi)

“Bugün baktığımızda ekonomideki bu kötü gidişat insanları çok ciddi anlamda bir geçim sıkıntısına sürüklüyor. Yakında negatif büyüme rakamları açıklanacak yani ekonominin küçüldüğünü göreceğiz. Ve ekonomi küçülmeye devam edecek bu derin kriz koşuludur. Bu derin kriz koşulundan çıkmak yerine hala büyüklere masal anlatıyorlar ve cari işlem açığını azaldı diye övünüyorlar.” (HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 2) Ekonomi küçülürken cari işlem açığının azalması aslında ithalat düşüşünden kaynaklanan bir sorundur. Krizin maliyeti her geçen gün vatandaşın sırtına yüklenmeye devam ediyor.

“Akp –MHP ittifakı daha fazla pervasız şekilde halkımıza saldırmaya devam etmektedir. kah kadınlara kah halkımıza kah Kürtlere kah Alevilere kah sebze ve meyveye Erdoğan şimdi bugünlerde patlıcana taktı kafayı domates ve patlıcanın 15 lira olmasına aşımıza kattığımız her şeye yüzde üç yüz zam gelmesine itiraz ediyor.” (HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 3) Fakat bu itirazını öyle bir yerden ediyor ki sebze depolarını hedef

gösteriyor. Oralara polis baskınları düzenliyor ya da mermi fiyatını dile getiriyor. Bir merminin kaç lira olduğunu halka soruyor tanzim satışları ile koca İstanbul'da 50 tane tanzim satışıyla büyük bir algı yönetimi yandaş medyası tarafından sürdürülüyor. **“Pazarıcı esnafını halk esnafını hedef haline getirip kendisinin yarattığı tarım terörünün ört bas etmeye çalışıyor. Bugün bu ülkede tarım politikası iflas etmiştir. Hayvancılık yok edilmiştir.”** (HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 4)

Geçen yıl ocak ayında kendileri yıl sonu için yüzde 7 enflasyon hedeflediklerini söyledi. Yüzde 20'ye çok şükür der hale geldiler. Bakan bey dalga geçer gibi enflasyon hedefini tutturduk diyor Halkın cebindeki ve sofrasındaki erimiş. Bunlar hedef tuturmaktan söz ediyor.

“Yoksulluk, yolsuzluk, işsizlik sefalet diz boyu halk bunları görmesin diye kandil ittifakı yok devletin bekası diyerek gerçekleri saptırmaya çalışıyorlar. Önceki seçimlerde olduğu gibi halkı korkutarak oy devşirmeye çalışıyorlar. Biz de buradan onlara soruyoruz patatesin soğanın fiyatını HDP mi arttırdı halkı pazar kuyruklarına HDP mi mahkum etti ekonomik krizi HDP mi yarattı Türkiye'yi Suriye bataklığına HDP mi çekti Türkiye'yi IMF'ye muhtaç hale HDP mi getirdi halka hesap vermeleri gerekirken çıkıp akşam sabah ne yazık ki yalanlara sarılarak bir algı operasyonu başlattılar bunu sürdürüyorlar.” (HDP Ekonomik kriz iktidar eleştirisi 5)

EK-5.5 : Meral Akşener'in Deneklere İzletilen Video Metni

“Bugün milletimizin çözüm bekleyen en önemli sorunu pahalılıktır. Soğan pahalı, biber pahalı, domates patlıcan pahalı. Neden pahalı diye sorunca diyorlar ki araçlar parayı götürüyor. Kim bu araçlar fırsatçılık yapanın tepesine çökün diyoruz. İktidar şikayet edecek makam değildir.” (Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 1) Ama bunlar sürekli şikayet ediyor be kardeşim. Orası yanlış yapan varsa gereği yapılacak makamdır şikayet makamı değildir. Devamlı olarak bir şikayet diliyle karşı karşıyayız yapamıyorsanız gidin kardeşim yapanlar gelsin.

“Ben siz söyleyeyim damat ekonomiden zerre kadar anlamıyor. Ama bu şartlarda ayakta kalabildiği için milletimizin her ferdi ayakta kalabildiği için vallahi de billahi de bunlardan daha iyi ekonomist. Çünkü bu pahalılıkta üç kuruş parayla ev geçindirmek neymiş nasıl olurmuş çocuk nasıl okutulmuş damat efendi gelsin de milletimizden öğrensin.” Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 2). Millet ne yaşadığını biliyor ama damat efendi iddialı diyor ki efendim atlattık yok efendim dengelendik bir de hedefleri tutturduk dememiz mi enflasyon hedefin yüzde beşti yıl sonunda enflasyon yüzde 20 neyi tutturdun efendi dolar tahminin 4 liraydı yıl sonunda dolar 5.4 lira neyi tutturdun efendi dengelenmişiz milletin dengesi şaşı çıksana bir pazara gitsene markete asgari ücretle emekli maaşıyla geçinmeyi becer de bir görelim.

“Müstemelekeye cevirdiler ülkeyi bunların neresi yerli milli bütün fabrikalarımızı kapattılar tam 70 milyar dolara sattılar 70 milyar dolarlık fabrikanın yerine bir fabrika yapmadılar şimdi aynı fabrikaları yapmaya kalkışsanız tam 250-300 milyar dolar harcamanız lazım.” (Meral Akşener Milliyetçilik 1) **“Bu yerli ve milli arkadaşlar biz de illet ve zilletiz ya teröristiz ya bu yerli ve milli arkadaşlar enteresan en son ellerinde kalan savunma sanayimizin çok önemli bir fabrikası olan tank palet fabrikasını katarlılara sattılar.”** (Meral Akşener Milliyetçilik 2)

Bakın lafa gelince ekonomide her şey tıkırında ama milletimizin gerçek gündemi ekonomi neden çünkü çarşıda pazarda anlatılanı değil gerçeği yaşıyor. İktidar istiyor ki millet onların istediklerini konuşsun ama milletimiz gerçeği yani ekmeğini konuşuyor. “Milletin gündemi hayat pahalılığı geçim darlığı, işsizlik milletin gündemi iş, milletin gündemi aş, milletin gündemi ekmek iktidar geçen yıllarda yaptıklarını anlatadursun bugünkü tablo ortada enflasyon 16 yıl aradan sonra yeniden yüzde 20'nin üzerinde işsizlik tüm zamanların rekorlarını kırıyor.” (Meral Akşener Ekonomik Kriz iktidar Eleştirisi 3)

Daha önce de söyledim mutfakta yangın var arkadaş Türkiye'yi düze çıkaracak ve ekonominin önünü açacak çalışmalarımız hazır bize kulak verin uygulayın yeter ki millet kurtulsun bizim milletin mutluluğundan başka derdimiz yok.

EK-5.6 : Temel Karamollaoğlu'nun Deneklere İzletilen Video Metni

Muhterem arkadaşlarım hepimizin de bildiği gibi ekonomi bugün ve bu iktidarın önündeki en hızlı çözülmesi icap eden problem ekonomi iflas etti tarım bitti sanayi tükendi bizim bunları söylemekten dilimizde tüy bitti ama iktidar anlamamakta ısrarcı işte bunun en son örneği patates ithalatında gümrük vergilerinin sıfırlanması biz bir zamanlar ciddi manada patates ihracat eden ülkeydik şimdi ithal ediyoruz düşünebiliyor musunuz koruyacak bir patates üreticisi de kalmadığı için gümrükleri sıfırlıyoruz. 200 bin ton patates ithal edilecekmiş Türkiye'ye **“siz çiftçiye pazarıcıyı marketçiye muhalifi terörist olarak görürseniz patates ithal etmekle kalmaz yarın domates dahil her türlü tarım ürününü ithal etmek mecburiyetinde kalırsınız.”** (Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 1)

“Bunu herkes bilsin ısrarla söylüyoruz bir ülkede üretim artmadan o ülke güçlenemez tarımda sanayide teknolojiye bu olmazsa olmaz kuralıdır. Ama öyle bir ülke haline geldik ki bunlar iktidara geldiklerinde dünyada kendi kendine yeten gıda üreten 7 ülkeden birisi Türkiye iken bugün biz domatesta patlıcanda bile dışarıya muhtaç hale geldik” (Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 2)

kabahatini de hiç iş bilmedikleri için tarım nasıl yapılır ziraatle uğraşanların problemi nedir hiç araştırmadan yeni kelimeler kazandırdılar farkında değilmışiz “bir soğan lobisi varmış hainler bizi mahvedecek bir patates lobisi hadi bunların karşısına çıkmak için cesurca çıktılar tanzim satış mağazaları kuracağız bunlar da bolluk mağazası olacak dediler ne oldu herkes kış kış gülmeye başladı kendi kendinizi komik duruma düşürüyorsunuz. sadece kendinizi değil bütün dünyaya bizi rezil ediyorsunuz.” (Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 3)

Şu anda Türkiye ister kabul etsinler ister etmesinler ekonomik krizin içinde. Kendi resmi kurumlarının rakamlarına baksalar bu yeter şu anda TÜİK rakamlarına göre işsizlik 4 milyon 302 bin neden rakamlar çünkü belli dönemlerde araştırmalar yapılıyor. 4 milyon 302 bin işsiz insan var. Biz dolaylı yollarda işsiz olmalarına rağmen ceplerine konan birkaç yüz liradan dolayı iş aramaya çıkmayanları katarsak işsizlik 6,5 -7 milyon insan işsiz. Çarşıya pazara çıktığınız zaman da artık domates biber patlıcan kiloyla gramla satılmıyor taneyle satılıyor. Bir domates bir buçuk lira soğan şu kadar para tek tek bu bile bu arkadaşların gözünü açmaya yetmiyor. Allah rızası için ya bir gün tebdili kıyafet yapsın nasıl yapar bilmem ama bir gün pazara gitsin adamlarını göndersin. Nasıl bir fecaatle karşı karşıya olduğumuzu görür.

“Arkadaş tanzim satış mağazalarıyla ekonomi düzelmez geçici bir tedbirdir sen bunun adına istersen varlık kuyruğu de istersen başka bir şey de gerçekler değişmez yatırıma ihtiyacımız var işsizliği çözmek için de yatırıma ihtiyacımız var biz üretime dönük yatırımları yaptığımız zaman işsizlik problemi çözülür geçim sıkıntısı ortadan kalkar” (Temel Karamollaoğlu Ekonomik Kriz İktidar Eleştirisi 4). bunların peşinden gidilirse emin olun ülkemiz çok daha zor şartlarla karşı karşıya kalır bunun sıkıntısını onlar çekmez onların bir eli yağda bir eli balda siz çekersiniz bu millet çeker biz çekeriz.”

EK-6: EEG, GSR ve PPG Sonuçlarını Yansıtan Tablolar

EK- 6.1 : Deneklerin Tüm Liderlere Karşı Genel Sonuçları

StimulusName				Motivation	Engagement	ExcitementShort Term	HeartRatePPGBeatminShimmerSensor	GSRCALApSiemensShimmer Sensor
Devlet_Bahceli	AKP	N	Valid	821443	606353	852260	708449	822462
Devlet_Bahceli	AKP		Missing	39467	254557	8650	114013	0
Devlet_Bahceli	AKP	Mean		,15098	,63879	,48326	78,96	2,21562
Devlet_Bahceli	AKP	Median		,15432	,64054	,44080	77,00	1,12480
Devlet_Bahceli	AKP	Std. Deviation		,104617	,118015	,291274	14,600	3,144119
Devlet_Bahceli	AKP	Minimum		-,861	,122	0,000	56	,199
Devlet_Bahceli	AKP	Maximum		5,824	1,000	1,000	215	15,462
Devlet_Bahceli	CHP	N	Valid	391551	295099	418481	326944	391553
Devlet_Bahceli	CHP		Missing	39159	135611	12229	64609	0
Devlet_Bahceli	CHP	Mean		,18128	,62996	,52385	76,97	,82170
Devlet_Bahceli	CHP	Median		,17308	,61981	,51464	74,00	,75697
Devlet_Bahceli	CHP	Std. Deviation		,246794	,116149	,320092	13,416	,452600
Devlet_Bahceli	CHP	Minimum		-2,851	,247	0,000	57	,183

Devlet_Bahceli	CHP	Maximum		5,091	1,000	1,000	215	2,923
Devlet_Bahceli	HDP	N	Valid	195524	137548	195325	188889	195776
Devlet_Bahceli	HDP		Missing	67	58043	266	6887	0
Devlet_Bahceli	HDP	Mean		,17783	,67329	,45842	75,07	,56702
Devlet_Bahceli	HDP	Median		,17138	,67754	,42083	73,00	,48349
Devlet_Bahceli	HDP	Std. Deviation		,076467	,094549	,274124	8,951	,291564
Devlet_Bahceli	HDP	Minimum		-,374	,320	0,000	55	,165
Devlet_Bahceli	HDP	Maximum		5,034	,939	1,000	121	1,332
Devlet_Bahceli	IP	N	Valid	195775	180470	195647	137931	195775
Devlet_Bahceli	IP		Missing	0	15305	128	57844	0
Devlet_Bahceli	IP	Mean		,16093	,67792	,48280	76,34	,60073
Devlet_Bahceli	IP	Median		,15506	,67059	,44137	74,00	,49671
Devlet_Bahceli	IP	Std. Deviation		,138164	,124432	,222479	26,005	,266934
Devlet_Bahceli	IP	Minimum		-,859	,171	0,000	48	,217
Devlet_Bahceli	IP	Maximum		5,322	1,000	1,000	215	1,567
Devlet_Bahceli	MHP	N	Valid	234906	92046	234586	221191	234906
Devlet_Bahceli	MHP		Missing	0	142860	320	13715	0
Devlet_Bahceli	MHP	Mean		,11062	,55017	,46871	81,30	2,30922
Devlet_Bahceli	MHP	Median		,09923	,55565	,44439	81,00	2,02270
Devlet_Bahceli	MHP	Std. Deviation		,098912	,119267	,257858	9,653	1,513568
Devlet_Bahceli	MHP	Minimum		-,757	,071	0,000	59	,777
Devlet_Bahceli	MHP	Maximum		3,524	,866	1,000	119	5,434
HDP	AKP	N	Valid	926842	769873	962952	805478	927087
HDP	AKP		Missing	44252	201221	8142	121609	0
HDP	AKP	Mean		,15114	,63268	,48491	79,85	2,37084
HDP	AKP	Median		,16061	,62581	,45048	78,00	1,31441
HDP	AKP	Std. Deviation		,120776	,107072	,305798	14,671	3,118376
HDP	AKP	Minimum		-4,344	0,000	0,000	53	,231
HDP	AKP	Maximum		5,240	,992	1,000	215	15,170
HDP	CHP	N	Valid	476160	371469	481189	387371	441533
HDP	CHP		Missing	9514	114205	4485	54162	0
HDP	CHP	Mean		,16657	,60769	,44550	77,27	,72128
HDP	CHP	Median		,16716	,61136	,40708	74,00	,65350
HDP	CHP	Std. Deviation		,262252	,127128	,271575	11,441	,406636
HDP	CHP	Minimum		-2,930	0,000	0,000	59	,151
HDP	CHP	Maximum		7,398	1,000	1,000	168	2,218
HDP	HDP	N	Valid	220735	201527	220610	208150	220735
HDP	HDP		Missing	0	19208	125	12585	0
HDP	HDP	Mean		,16394	,59410	,47239	75,54	,57086
HDP	HDP	Median		,16302	,60288	,46234	71,00	,54456
HDP	HDP	Std. Deviation		,079427	,136850	,227340	11,250	,266546

HDP	HDP	Minimum		-,772	,087	0,000	54	,228
HDP	HDP	Maximum		1,712	1,000	1,000	148	1,490
HDP	IP	N	Valid	220753	176362	220623	99340	176595
HDP	IP		Missing	0	44391	130	77255	0
HDP	IP	Mean		,17582	,61301	,44718	82,14	,46820
HDP	IP	Median		,16945	,60857	,42353	76,00	,49488
HDP	IP	Std. Deviation		,197336	,076785	,244207	27,487	,136478
HDP	IP	Minimum		-,764	,404	0,000	46	,256
HDP	IP	Maximum		3,152	,956	1,000	215	,684
HDP	MHP	N	Valid	264655	62206	264138	237555	264655
HDP	MHP		Missing	0	202449	517	27100	0
HDP	MHP	Mean		,11202	,55595	,46695	80,92	2,86309
HDP	MHP	Median		,10145	,55274	,41588	81,00	1,97470
HDP	MHP	Std. Deviation		,174323	,141340	,297151	10,404	2,588497
HDP	MHP	Minimum		-1,660	,073	0,000	47	,467
HDP	MHP	Maximum		7,404	,919	1,000	146	8,539
Kemal_Kilicdaroglu_2	AKP	N	Valid	785339	721298	816726	710610	785720
Kemal_Kilicdaroglu_2	AKP		Missing	37936	101977	6549	75110	0
Kemal_Kilicdaroglu_2	AKP	Mean		,14737	,62053	,50843	79,53	2,17153
Kemal_Kilicdaroglu_2	AKP	Median		,15795	,61512	,47459	77,00	1,19043
Kemal_Kilicdaroglu_2	AKP	Std. Deviation		,124547	,108872	,280681	14,040	3,082390
Kemal_Kilicdaroglu_2	AKP	Minimum		-1,994	,210	0,000	56	,220
Kemal_Kilicdaroglu_2	AKP	Maximum		3,940	,986	1,000	215	17,978
Kemal_Kilicdaroglu_2	CHP	N	Valid	373959	323536	408532	308234	374214
Kemal_Kilicdaroglu_2	CHP		Missing	37677	88100	3104	65980	0
Kemal_Kilicdaroglu_2	CHP	Mean		,17404	,62162	,53198	77,30	,68115
Kemal_Kilicdaroglu_2	CHP	Median		,16926	,61252	,50308	74,00	,63208
Kemal_Kilicdaroglu_2	CHP	Std. Deviation		,263407	,112250	,297753	12,509	,302564
Kemal_Kilicdaroglu_2	CHP	Minimum		-3,265	,246	0,000	58	,169
Kemal_Kilicdaroglu_2	CHP	Maximum		5,700	1,000	1,000	201	1,454
Kemal_Kilicdaroglu_2	HDP	N	Valid	187077	178420	186950	177804	187077
Kemal_Kilicdaroglu_2	HDP		Missing	0	8657	127	9273	0
Kemal_Kilicdaroglu_2	HDP	Mean		,17460	,61193	,45522	75,93	,50491
Kemal_Kilicdaroglu_2	HDP	Median		,17191	,61722	,43196	73,00	,36771
Kemal_Kilicdaroglu_2	HDP	Std. Deviation		,079559	,095164	,269889	9,777	,244786
Kemal_Kilicdaroglu_2	HDP	Minimum		-,927	,088	0,000	55	,227
Kemal_Kilicdaroglu_2	HDP	Maximum		1,690	,875	1,000	141	1,159
Kemal_Kilicdaroglu_2	IP	N	Valid	187093	164557	187030	116463	159143
Kemal_Kilicdaroglu_2	IP		Missing	0	22536	63	42680	0
Kemal_Kilicdaroglu_2	IP	Mean		,16373	,63744	,36394	74,08	,56405
Kemal_Kilicdaroglu_2	IP	Median		,15969	,63491	,31170	73,00	,56827

Kemal_Kilicdaroglu_2	IP	Std. Deviation		,132181	,085126	,265480	30,403	,231811
Kemal_Kilicdaroglu_2	IP	Minimum		-,376	,422	0,000	43	,012
Kemal_Kilicdaroglu_2	IP	Maximum		1,506	,994	1,000	215	1,804
Kemal_Kilicdaroglu_2	MHP	N	Valid	224518	65291	223169	211090	224518
Kemal_Kilicdaroglu_2	MHP		Missing	0	159227	1349	13428	0
Kemal_Kilicdaroglu_2	MHP	Mean		,11404	,53917	,53748	81,18	2,89634
Kemal_Kilicdaroglu_2	MHP	Median		,10324	,55096	,52284	81,00	2,32270
Kemal_Kilicdaroglu_2	MHP	Std. Deviation		,120158	,117615	,282483	10,530	2,259964
Kemal_Kilicdaroglu_2	MHP	Minimum		-1,670	,259	0,000	56	,855
Kemal_Kilicdaroglu_2	MHP	Maximum		7,386	,927	1,000	123	7,858
Meral_Aksener	AKP	N	Valid	762607	673952	789372	688744	762864
Meral_Aksener	AKP		Missing	36570	125225	9805	74120	0
Meral_Aksener	AKP	Mean		,14277	,61631	,44736	79,41	2,27204
Meral_Aksener	AKP	Median		,15120	,61270	,40146	77,00	1,21687
Meral_Aksener	AKP	Std. Deviation		,153070	,110773	,271461	14,204	3,381590
Meral_Aksener	AKP	Minimum		-6,790	,211	0,000	54	,192
Meral_Aksener	AKP	Maximum		3,421	1,000	1,000	215	17,217
Meral_Aksener	CHP	N	Valid	398974	285511	398271	312982	363279
Meral_Aksener	CHP		Missing	769	114232	1472	50297	0
Meral_Aksener	CHP	Mean		,13644	,63252	,49196	77,61	,64916
Meral_Aksener	CHP	Median		,15084	,62780	,45458	74,00	,62615
Meral_Aksener	CHP	Std. Deviation		,262978	,103299	,255911	11,061	,424274
Meral_Aksener	CHP	Minimum		-3,184	,294	0,000	59	,161
Meral_Aksener	CHP	Maximum		7,446	1,000	1,000	167	2,291
Meral_Aksener	HDP	N	Valid	181499	138343	181241	175545	181624
Meral_Aksener	HDP		Missing	125	43281	383	6079	0
Meral_Aksener	HDP	Mean		,17653	,64096	,46734	74,42	,59720
Meral_Aksener	HDP	Median		,17290	,63933	,42001	72,00	,36544
Meral_Aksener	HDP	Std. Deviation		,071810	,093650	,270341	8,674	,379062
Meral_Aksener	HDP	Minimum		-,906	,165	0,000	57	,197
Meral_Aksener	HDP	Maximum		,919	1,000	1,000	140	1,540
Meral_Aksener	IP	N	Valid	181659	121813	181535	95258	181659
Meral_Aksener	IP		Missing	0	59846	124	86401	0
Meral_Aksener	IP	Mean		,16218	,65157	,46032	82,57	,84327
Meral_Aksener	IP	Median		,15695	,64118	,42568	76,00	,66718
Meral_Aksener	IP	Std. Deviation		,161071	,117074	,239063	26,372	,693604
Meral_Aksener	IP	Minimum		-,737	,418	0,000	46	,159
Meral_Aksener	IP	Maximum		1,954	1,000	1,000	215	3,154
Meral_Aksener	MHP	N	Valid	217993	79613	217930	207042	217993
Meral_Aksener	MHP		Missing	0	138380	63	10951	0
Meral_Aksener	MHP	Mean		,10194	,55154	,44807	81,62	2,47039

Meral_Aksener	MHP	Median		,09522	,56519	,41695	82,00	1,77820
Meral_Aksener	MHP	Std. Deviation		,134736	,136316	,275153	8,912	1,885292
Meral_Aksener	MHP	Minimum		-1,110	,155	0,000	58	,594
Meral_Aksener	MHP	Maximum		5,218	,824	1,000	116	6,465
Recep Tayyip Erdoğan	AKP	N	Valid	809902	633684	823374	727660	809902
Recep Tayyip Erdoğan	AKP		Missing	38567	214785	25095	82242	0
Recep Tayyip Erdoğan	AKP	Mean		,15539	,60968	,55107	79,52	2,10289
Recep Tayyip Erdoğan	AKP	Median		,15961	,59485	,53482	79,00	1,15032
Recep Tayyip Erdoğan	AKP	Std. Deviation		,096318	,113521	,291297	14,523	2,759142
Recep Tayyip Erdoğan	AKP	Minimum		-2,346	,205	0,000	51	,224
Recep Tayyip Erdoğan	AKP	Maximum		2,075	1,000	1,000	215	14,128
Recep Tayyip Erdoğan	CHP	N	Valid	447982	330873	441647	322383	409487
Recep Tayyip Erdoğan	CHP		Missing	68	117177	6403	87104	0
Recep Tayyip Erdoğan	CHP	Mean		,15848	,60292	,42321	78,78	,73636
Recep Tayyip Erdoğan	CHP	Median		,15010	,60456	,39913	74,00	,69452
Recep Tayyip Erdoğan	CHP	Std. Deviation		,248651	,130334	,270545	15,767	,411274
Recep Tayyip Erdoğan	CHP	Minimum		-2,947	0,000	0,000	58	,180
Recep Tayyip Erdoğan	CHP	Maximum		7,454	1,000	1,000	215	2,060
Recep Tayyip Erdoğan	HDP	N	Valid	192857	109479	192539	181114	192857
Recep Tayyip Erdoğan	HDP		Missing	0	83378	318	11743	0
Recep Tayyip Erdoğan	HDP	Mean		,17390	,60236	,39850	74,64	,57544
Recep Tayyip Erdoğan	HDP	Median		,17027	,60346	,35444	73,00	,38595
Recep Tayyip Erdoğan	HDP	Std. Deviation		,080375	,114298	,245214	8,894	,326406
Recep Tayyip Erdoğan	HDP	Minimum		-,150	,254	0,000	55	,220
Recep Tayyip Erdoğan	HDP	Maximum		2,862	,858	1,000	129	1,267
Recep Tayyip Erdoğan	IP	N	Valid	192806	163858	192677	84910	154239
Recep Tayyip Erdoğan	IP		Missing	0	28948	129	69329	0
Recep Tayyip Erdoğan	IP	Mean		,15881	,63783	,39203	83,87	,46127
Recep Tayyip Erdoğan	IP	Median		,15000	,63805	,35379	75,00	,41238
Recep Tayyip Erdoğan	IP	Std. Deviation		,149453	,096430	,241340	30,610	,176432
Recep Tayyip Erdoğan	IP	Minimum		-,722	,309	0,000	50	,230
Recep Tayyip Erdoğan	IP	Maximum		1,973	,934	1,000	215	,764
Recep Tayyip Erdoğan	MHP	N	Valid	231253	51154	230614	217683	231377
Recep Tayyip Erdoğan	MHP		Missing	64	180163	703	13694	0
Recep Tayyip Erdoğan	MHP	Mean		,12627	,52777	,56934	80,98	2,73175
Recep Tayyip Erdoğan	MHP	Median		,10986	,55224	,55519	80,00	1,88620
Recep Tayyip Erdoğan	MHP	Std. Deviation		,143628	,130935	,270987	9,270	2,271028
Recep Tayyip Erdoğan	MHP	Minimum		-1,121	,164	0,000	57	,532
Recep Tayyip Erdoğan	MHP	Maximum		3,695	,937	1,000	135	7,664
Temel_Karamollaoglu	AKP	N	Valid	889475	763339	923210	783658	889590
Temel_Karamollaoglu	AKP		Missing	42484	168620	8749	105932	0

Temel_Karamollaoglu	AKP	Mean		,16000	,61911	,49931	77,79	2,16808
Temel_Karamollaoglu	AKP	Median		,15993	,62260	,46833	75,00	1,08788
Temel_Karamollaoglu	AKP	Std. Deviation		,136963	,129378	,266814	15,972	3,257237
Temel_Karamollaoglu	AKP	Minimum		-1,000	,035	0,000	51	,192
Temel_Karamollaoglu	AKP	Maximum		7,472	1,000	1,000	215	16,266
Temel_Karamollaoglu	CHP	N	Valid	465425	354212	459781	364301	423521
Temel_Karamollaoglu	CHP		Missing	447	111660	6091	59220	0
Temel_Karamollaoglu	CHP	Mean		,17802	,63210	,50914	78,66	,68003
Temel_Karamollaoglu	CHP	Median		,16825	,61449	,48007	76,00	,65441
Temel_Karamollaoglu	CHP	Std. Deviation		,197492	,135454	,268986	11,944	,309838
Temel_Karamollaoglu	CHP	Minimum		-2,106	,167	0,000	58	,174
Temel_Karamollaoglu	CHP	Maximum		7,331	1,000	1,000	211	1,876
Temel_Karamollaoglu	HDP	N	Valid	211825	173668	211634	199505	211825
Temel_Karamollaoglu	HDP		Missing	0	38157	191	12320	0
Temel_Karamollaoglu	HDP	Mean		,17329	,63987	,41450	74,39	,56441
Temel_Karamollaoglu	HDP	Median		,17110	,63781	,36676	74,00	,43381
Temel_Karamollaoglu	HDP	Std. Deviation		,060580	,110522	,252534	8,114	,315912
Temel_Karamollaoglu	HDP	Minimum		-,286	,330	0,000	55	,226
Temel_Karamollaoglu	HDP	Maximum		1,094	1,000	1,000	152	1,588
Temel_Karamollaoglu	IP	N	Valid	211635	185778	211634	146512	211761
Temel_Karamollaoglu	IP		Missing	126	25983	127	65249	0
Temel_Karamollaoglu	IP	Mean		,17098	,62215	,42553	76,05	,45533
Temel_Karamollaoglu	IP	Median		,16623	,62031	,39549	75,00	,44474
Temel_Karamollaoglu	IP	Std. Deviation		,166282	,099555	,250153	29,317	,152579
Temel_Karamollaoglu	IP	Minimum		-,479	,182	0,000	40	,181
Temel_Karamollaoglu	IP	Maximum		6,385	,973	1,000	215	,772
Temel_Karamollaoglu	MHP	N	Valid	254038	91483	253466	238458	254167
Temel_Karamollaoglu	MHP		Missing	127	162682	699	15709	0
Temel_Karamollaoglu	MHP	Mean		,10083	,61705	,43319	80,92	2,35102
Temel_Karamollaoglu	MHP	Median		,10006	,59938	,39778	82,00	1,86970
Temel_Karamollaoglu	MHP	Std. Deviation		,151885	,143712	,245460	10,724	1,711364
Temel_Karamollaoglu	MHP	Minimum		-1,915	,231	0,000	61	,624
Temel_Karamollaoglu	MHP	Maximum		4,093	1,000	1,000	123	6,001

EK-6.2: Deneklerin Oy verdiği Partiye Göre Genel EEG, GSR ve PPG Sonuçları

group	motivation	ENG	EXC	GSR	PPG MEAN	PPG SSAPMA
IP	,16577	,63939	,42917	,56600	78,55	28,608
AKP	,15151	,62284	,49573	2,21937	79,17	14,722
CHP	,16588	,62056	,48616	,71579	77,77	12,759
MHP	,11089	,56086	,48598	2,60477	81,14	9,965
HDP	,17310	,62542	,44434	,56347	75,00	9,380

EK-6.3: Tüm Deneklerin EEG, GSR ve PPG Genel Sonuçları

Statistics						
Name		motivation	Engagement	Excitement ShortTerm	HeartRatePPGBeatsminSiemensSensor	GSRCALÂp SiemensShimmerSensor
D1	N Valid	109335	102139	108297	107587	109335
	Missing	0	7196	1038	1748	0
	Mean	,10027	,64345	,32878	76,85	,32336
	Median	,10597	,63925	,30412	77,00	,30937
	Std. Deviation	,090438	,090047	,196858	4,559	,036911
	Minimum	-2,648	,386	0,000	65	,294
	Maximum	,682	,930	1,000	106	,455
D2	N Valid	109376	56941	108402	97989	109376
	Missing	0	52435	974	11387	0
	Mean	,17067	,65896	,35820	92,53	1,71390
	Median	,16886	,66055	,30391	91,00	1,70020
	Std. Deviation	,057837	,105177	,249028	8,610	,438564
	Minimum	-,161	,330	0,000	83	1,010
	Maximum	,524	,918	1,000	198	2,860
D3	N Valid	109361	26370	108383	109133	109361
	Missing	0	82991	978	228	0
	Mean	,12292	,56593	,48493	84,31	2,18438
	Median	,11413	,55253	,47745	84,00	2,22370
	Std. Deviation	,109184	,031857	,300857	4,535	,246495
	Minimum	-,231	,495	0,000	69	1,775
	Maximum	4,093	,677	1,000	102	2,821
D4	N Valid	109376	106111	108468	104466	109376
	Missing	0	3265	908	4910	0

	Mean	,18560	,50639	,45709	76,75	,44534
	Median	,18543	,51307	,44453	75,00	,42241
	Std. Deviation	,065672	,110676	,259357	4,914	,149290
	Minimum	-,321	,167	0,000	64	,247
	Maximum	,801	,832	1,000	125	,728
D5	N Valid	109341	78929	108467	106133	109341
	Missing	0	30412	874	3208	0
	Mean	,07200	,54881	,45115	72,20	2,29807
	Median	,07318	,55224	,41911	72,00	2,28370
	Std. Deviation	,061267	,136188	,234755	4,580	,266057
	Minimum	-,578	,201	0,000	56	1,661
	Maximum	,469	,926	1,000	99	3,382
D6	N Valid	109338	92967	106809	107046	109338
	Missing	0	16371	2529	2292	0
	Mean	,07964	,61360	,57643	64,15	8,35371
	Median	,07254	,60366	,58967	64,00	8,33900
	Std. Deviation	,109722	,111891	,297668	7,833	1,147493
	Minimum	-1,167	,279	0,000	51	5,985
	Maximum	1,339	1,000	1,000	97	11,660
D7	N Valid	109346	3747	108023	104390	109346
	Missing	0	105599	1323	4956	0
	Mean	,11543	,76316	,43930	68,16	1,37221
	Median	,10675	,78737	,40726	68,00	1,35133
	Std. Deviation	,070123	,157569	,224855	4,705	,214370
	Minimum	-,118	,552	0,000	56	1,127
	Maximum	,533	,977	1,000	146	2,483
D8	N Valid	109324	99940	104511	109324	109324
	Missing	0	9384	4813	0	0
	Mean	,10696	,60631	,49494	74,82	1,27388
	Median	,10907	,59635	,45426	75,00	1,11796
	Std. Deviation	,049148	,127252	,276447	3,698	,439491
	Minimum	-,223	,261	0,000	66	,869
	Maximum	1,091	,987	1,000	91	2,677
D9	N Valid	109344	101658	108231	108316	109344
	Missing	0	7686	1113	1028	0
	Mean	,15814	,66858	,43028	86,87	,45414
	Median	,16065	,67013	,43199	86,00	,39780
	Std. Deviation	,026701	,086603	,247103	4,773	,142625
	Minimum	-,055	,429	0,000	73	,334
	Maximum	,295	1,000	1,000	107	1,072

D10	N Valid	109375	64163	108594	55783	109375
	Missing	0	45212	781	53592	0
	Mean	,18640	,64113	,48928	51,83	,41983
	Median	,13374	,58505	,50382	50,00	,36726
	Std. Deviation	,282778	,125273	,264428	6,865	,158660
	Minimum	-,658	,486	0,000	40	,311
	Maximum	3,152	1,000	1,000	106	1,199
D11	N Valid	109337	96865	108300	108523	109337
	Missing	0	12472	1037	814	0
	Mean	,17949	,65229	,65015	63,60	,66727
	Median	,18282	,65851	,66102	63,00	,59197
	Std. Deviation	,050528	,105046	,274292	4,453	,165435
	Minimum	-,715	,294	0,000	55	,469
	Maximum	,392	,917	1,000	81	1,141
D12	N Valid	109404	88551	107444	109404	109404
	Missing	0	20853	1960	0	0
	Mean	,14270	,65148	,45565	78,68	,48262
	Median	,16555	,64460	,41893	76,00	,25012
	Std. Deviation	,178991	,075243	,256244	10,805	,326885
	Minimum	-1,803	,472	0,000	63	,192
	Maximum	1,597	,889	1,000	118	1,126
D13	N Valid	0	26499	106717	107828	109100
	Missing	109111	82612	2394	1283	11
	Mean		,62475	,69166	68,48	1,41575
	Median		,60991	,70195	66,00	1,35543
	Std. Deviation		,090425	,233948	7,142	,545896
	Minimum		,384	,066	58	,605
	Maximum		,862	1,000	93	2,749
D14	N Valid	109374	102196	108490	79566	109374
	Missing	0	7178	884	29808	0
	Mean	,07925	,48286	,41863	83,91	,83113
	Median	,08507	,48339	,38003	82,00	,81941
	Std. Deviation	,055352	,120855	,224719	6,572	,102984
	Minimum	-,757	,071	0,000	74	,688
	Maximum	,410	,866	1,000	134	1,105
D15	N Valid	109376	97147	108437	33232	59145
	Missing	0	12229	939	76144	50231
	Mean	,19579	,61202	,45617	99,55	,44597
	Median	,18692	,56783	,44449	89,00	,40144
	Std. Deviation	,096727	,119122	,302931	25,141	,203171

	Minimum	-,225	,413	0,000	72	,100
	Maximum	1,737	,973	1,000	215	,806
D16	N Valid	109381	57682	108333	109143	109381
	Missing	0	51699	1048	238	0
	Mean	,16745	,66615	,38210	70,24	,21797
	Median	,16890	,67195	,39004	70,00	,22778
	Std. Deviation	,021860	,089222	,221645	2,980	,018161
	Minimum	,044	,441	0,000	60	,165
	Maximum	,282	,909	1,000	84	,243
D17	N Valid	109333	103791	108451	105531	109333
	Missing	0	5542	882	3802	0
	Mean	,08978	,52613	,52931	77,34	1,50535
	Median	,09075	,53464	,51909	77,00	1,46770
	Std. Deviation	,046955	,122117	,274953	4,252	,175546
	Minimum	-,536	,122	0,000	67	1,256
	Maximum	,596	1,000	1,000	125	2,117
D18	N Valid	109379	2776	108131	108516	109379
	Missing	0	106603	1248	863	0
	Mean	,10899	,56511	,55114	94,88	6,71771
	Median	,10403	,55224	,53914	95,00	7,10240
	Std. Deviation	,077123	,027673	,303843	4,476	1,073994
	Minimum	-,298	,552	0,000	81	4,953
	Maximum	,661	,658	1,000	121	8,539
D19	N Valid	66318	36173	107686	109348	109348
	Missing	43030	73175	1662	0	0
	Mean	,06116	,71506	,62707	89,31	1,40598
	Median	,06268	,69257	,61134	88,00	1,34586
	Std. Deviation	,061498	,120491	,288974	5,165	,306751
	Minimum	-,480	,552	,000	77	,928
	Maximum	1,155	1,000	1,000	112	2,291
D20	N Valid	109355	69296	98825	103501	109355
	Missing	0	40059	10530	5854	0
	Mean	,17756	,64811	,54951	76,03	,81448
	Median	,18747	,63958	,55407	76,00	,81668
	Std. Deviation	,152665	,079262	,327164	4,616	,042223
	Minimum	-,529	,407	0,000	67	,706
	Maximum	,786	,834	1,000	119	,947
D21	N Valid	109255	84161	107984	91782	109380
	Missing	125	25219	1396	17598	0
	Mean	,19662	,52544	,38799	67,58	,69217

	Median	,18782	,53780	,27809	66,00	,66535
	Std. Deviation	,185786	,119741	,302660	7,142	,054312
	Minimum	-,473	,046	0,000	57	,627
	Maximum	5,824	,866	1,000	130	,913
D22	N Valid	109220	105643	108134	109344	109344
	Missing	124	3701	1210	0	0
	Mean	,16620	,64346	,34676	74,29	,23839
	Median	,17461	,63253	,26829	74,00	,23371
	Std. Deviation	,088440	,087730	,281107	4,003	,019591
	Minimum	-1,000	,403	0,000	65	,215
	Maximum	,769	,947	1,000	86	,308
D23	N Valid	109371	93386	107891	106670	109371
	Missing	0	15985	1480	2701	0
	Mean	,14335	,62228	,34085	75,51	,73659
	Median	,13325	,61580	,32076	76,00	,71549
	Std. Deviation	,372089	,100682	,218309	5,387	,103770
	Minimum	-2,478	,347	0,000	61	,613
	Maximum	6,475	,987	1,000	118	1,156
D24	N Valid	109236	105058	108211	109362	109362
	Missing	126	4304	1151	0	0
	Mean	,17433	,67075	,45636	73,62	,74354
	Median	,17261	,65891	,39901	74,00	,67401
	Std. Deviation	,076855	,074966	,237783	2,456	,176599
	Minimum	-,388	,489	0,000	66	,634
	Maximum	1,432	,930	1,000	86	1,567
D25	N Valid	109350	74931	108375	106312	109350
	Missing	0	34419	975	3038	0
	Mean	,18109	,60682	,50181	74,17	,86873
	Median	,17748	,56678	,46518	74,00	,78249
	Std. Deviation	,140276	,109768	,255569	5,105	,246421
	Minimum	-4,344	,331	0,000	61	,585
	Maximum	,678	1,000	1,000	105	1,651
D26	N Valid	109239	102998	108250	108370	109367
	Missing	128	6369	1117	997	0
	Mean	,18590	,65605	,50921	79,97	13,28563
	Median	,18794	,64562	,45951	80,00	13,28000
	Std. Deviation	,073902	,090317	,254546	2,612	1,404855
	Minimum	-,213	,421	,045	66	9,997
	Maximum	,820	,866	1,000	92	17,217
D27	N Valid	109349	82394	108341	108973	109349

	Missing	0	26955	1008	376	0
	Mean	,18288	,60264	,37499	77,96	,43469
	Median	,18778	,60102	,35640	78,00	,35860
	Std. Deviation	,078649	,131908	,168285	4,194	,235098
	Minimum	-,722	,171	0,000	67	,214
	Maximum	,959	,915	1,000	93	1,120
D28	N Valid	109344	24901	108850	105278	109344
	Missing	0	84443	494	4066	0
	Mean	,11411	,67331	,37111	80,39	1,12683
	Median	,10270	,65462	,31514	80,00	,98760
	Std. Deviation	,071110	,104633	,253767	5,452	,525147
	Minimum	-,351	,552	0,000	68	,467
	Maximum	,765	,939	1,000	123	3,236
D29	N Valid	109383	105148	108610	106835	109383
	Missing	0	4235	773	2548	0
	Mean	,17144	,66667	,56838	70,43	,44483
	Median	,17262	,64991	,55249	70,00	,43882
	Std. Deviation	,050964	,103737	,248539	3,086	,051886
	Minimum	-,858	,433	0,000	58	,376
	Maximum	,725	1,000	1,000	90	,579
D30	N Valid	13076	11976	12935	4262	13076
	Missing	0	1100	141	8814	0
	Mean	,12238	,75614	,48918	129,57	1,07587
	Median	,12412	,75125	,49252	135,00	1,07785
	Std. Deviation	,095547	,099788	,169737	53,849	,139735
	Minimum	-,245	,583	,074	65	,841
	Maximum	,437	,970	1,000	215	1,372
D31	N Valid	109367	103627	108575	81441	109367
	Missing	0	5740	792	27926	0
	Mean	,17008	,66263	,37761	82,18	5,53650
	Median	,16698	,65198	,35375	82,00	5,72000
	Std. Deviation	,176371	,101073	,137684	5,257	,596062
	Minimum	-,413	,375	,041	68	3,850
	Maximum	7,136	,992	1,000	101	6,778
D32	N Valid	109347	101265	108169	12556	109347
	Missing	0	8082	1178	96791	0
	Mean	,17338	,63693	,57580	189,27	1,20602
	Median	,17577	,63474	,54281	194,00	1,21277
	Std. Deviation	,108255	,106157	,311032	20,198	,021244
	Minimum	-1,581	,118	0,000	109	1,112

	Maximum	1,744	,986	1,000	215	1,243
D33	N Valid	108169	15593	108200	107904	109380
	Missing	1211	93787	1180	1476	0
	Mean	,22514	,59782	,45399	63,65	1,12374
	Median	,19051	,59139	,35630	63,00	,98715
	Std. Deviation	,570163	,052522	,362131	3,577	,412676
	Minimum	-3,265	,462	0,000	57	,655
	Maximum	7,331	,750	1,000	86	2,923
D34	N Valid	109340	31221	100824	105271	109340
	Missing	0	78119	8516	4069	0
	Mean	,16476	,66419	,50468	90,16	1,37929
	Median	,18533	,64716	,49772	89,00	1,28159
	Std. Deviation	,244020	,090397	,271777	8,805	,462896
	Minimum	-3,375	,552	0,000	72	,736
	Maximum	3,940	,947	1,000	155	2,800
D35	N Valid	109375	71131	108423	101402	109375
	Missing	0	38244	952	7973	0
	Mean	,18002	,67078	,49396	81,05	,86157
	Median	,17955	,66541	,42812	80,00	,83947
	Std. Deviation	,073132	,100852	,251810	6,589	,230329
	Minimum	-,320	,462	,064	64	,284
	Maximum	,631	1,000	1,000	141	1,540
D36	N Valid	109290	64948	102138	88019	109359
	Missing	69	44411	7221	21340	0
	Mean	,16450	,61767	,51736	73,05	,46899
	Median	,17260	,59353	,51694	72,00	,43107
	Std. Deviation	,088525	,093487	,308638	7,233	,097159
	Minimum	-,973	,422	0,000	61	,362
	Maximum	1,285	1,000	1,000	146	,810
D37	N Valid	109350	101134	108316	103190	109350
	Missing	0	8216	1034	6160	0
	Mean	,16465	,59484	,42842	68,62	,91780
	Median	,16269	,58555	,38616	68,00	,86362
	Std. Deviation	,121625	,126243	,251605	6,207	,185590
	Minimum	-,927	,105	0,000	54	,669
	Maximum	2,862	1,000	1,000	125	1,588
D38	N Valid	109381	84189	107614	93423	109381
	Missing	0	25192	1767	15958	0
	Mean	,09893	,66287	,38329	72,55	,70122
	Median	,10650	,64990	,36233	72,00	,67629

	Std. Deviation	,087338	,097251	,250732	7,409	,146386
	Minimum	-,971	,410	0,000	61	,592
	Maximum	,663	,993	1,000	168	1,591
D39	N Valid	109359	49140	108281	108236	109359
	Missing	0	60219	1078	1123	0
	Mean	,12542	,62362	,57824	75,08	3,45242
	Median	,10649	,62256	,56423	75,00	3,44620
	Std. Deviation	,298183	,072421	,250903	6,007	,444434
	Minimum	-1,660	,432	0,000	61	2,644
	Maximum	7,636	,919	1,000	104	5,256
D40	N Valid	109404	98801	107536	107040	109404
	Missing	0	10603	1868	2364	0
	Mean	,17060	,66053	,56166	74,04	1,24879
	Median	,17115	,66195	,51922	73,00	1,21368
	Std. Deviation	,023964	,083809	,300000	3,506	,528141
	Minimum	-,373	,462	0,000	59	,391
	Maximum	,308	,880	1,000	99	3,158
D41	N Valid	109330	95352	108306	98840	109330
	Missing	0	13978	1024	10490	0
	Mean	,19058	,62221	,71864	83,34	,29849
	Median	,18464	,59707	,75511	83,00	,29296
	Std. Deviation	,064558	,111225	,230740	5,746	,012279
	Minimum	-,351	,299	0,000	71	,283
	Maximum	,749	,967	1,000	146	,327
D42	N Valid	109252	98665	107840	101803	109377
	Missing	125	10712	1537	7574	0
	Mean	,19212	,57156	,54050	69,56	,37610
	Median	,19340	,57638	,52154	69,00	,36908
	Std. Deviation	,102615	,119662	,299588	6,348	,027989
	Minimum	-,906	,118	0,000	54	,301
	Maximum	,919	,878	1,000	132	,473
D43	N Valid	104578	90670	103455	93013	104706
	Missing	128	14036	1251	11693	0
	Mean	,17297	,65612	,56842	105,40	1,59537
	Median	,17409	,64756	,56462	104,00	1,54870
	Std. Deviation	,109703	,073570	,271694	9,468	,436780
	Minimum	-,964	,489	0,000	84	,919
	Maximum	1,709	,938	1,000	215	3,044
D44	N Valid	109349	100931	107966	80868	109349
	Missing	0	8418	1383	28481	0

	Mean	,08634	,59868	,41603	84,15	1,23291
	Median	,10119	,59852	,40837	82,00	1,20821
	Std. Deviation	,106283	,114586	,270162	9,373	,238799
	Minimum	-,592	,035	0,000	71	,778
	Maximum	2,674	,934	1,000	204	2,440
D45	N Valid	109355	66245	105920	101219	109355
	Missing	0	43110	3435	8136	0
	Mean	,09133	,55628	,39395	88,35	,29281
	Median	,11901	,55655	,38176	88,00	,28111
	Std. Deviation	,229747	,164054	,241262	6,378	,065257
	Minimum	-2,667	0,000	0,000	75	,061
	Maximum	1,058	1,000	1,000	199	,668
D46	N Valid	109409	104198	107674	46431	109409
	Missing	0	5211	1735	62978	0
	Mean	,18734	,66818	,42525	95,55	,73886
	Median	,18691	,64138	,37094	90,00	,66854
	Std. Deviation	,063228	,102286	,280365	15,970	,130473
	Minimum	-,393	,516	0,000	70	,585
	Maximum	,861	1,000	1,000	193	1,161
D47	N Valid	109385	102798	108080	69496	109385
	Missing	0	6587	1305	39889	0
	Mean	,20923	,64281	,43015	73,99	,89328
	Median	,19274	,63522	,39205	70,00	,79799
	Std. Deviation	,107139	,072397	,245670	12,532	,237364
	Minimum	-,327	,475	0,000	62	,604
	Maximum	,772	,877	1,000	201	1,505
D48	N Valid	109401	89334	108487	79387	109401
	Missing	0	20067	914	30014	0
	Mean	,17789	,68001	,41886	85,29	1,59912
	Median	,17730	,67342	,41515	84,00	1,48870
	Std. Deviation	,048475	,125155	,277962	11,073	,407369
	Minimum	-,058	,307	0,000	70	1,027
	Maximum	,592	,975	1,000	200	2,843
D49	N Valid	109390	105263	108410	15344	109390
	Missing	0	4127	980	94046	0
	Mean	,08199	,66877	,43403	186,61	,82048
	Median	,08470	,65677	,40904	190,00	,51220
	Std. Deviation	,112982	,068004	,236794	19,977	,660126
	Minimum	-,737	,541	0,000	120	,406
	Maximum	5,322	1,000	1,000	215	3,154

D50	N Valid	109385	103291	108559	97048	109385
	Missing	0	6094	826	12337	0
	Mean	,20413	,59992	,59548	93,07	,17324
	Median	,19927	,58410	,55848	92,00	,17400
	Std. Deviation	,116447	,108565	,236417	7,040	,010439
	Minimum	-,920	,361	,036	79	,151
	Maximum	,884	,934	1,000	167	,190

EK- 7: ANOVA Testi EEG Sonuçları

ANOVA

Motivation

StimulusName		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Devlet_Bahceli	Between Groups	23999,581	25929	,926	104,073	0,000*
	Within Groups	15943,750	1792704	,009		
	Total	39943,330	1818633			
HDP_2	Between Groups	45462,268	30104	1,510	181,246	0,000*
	Within Groups	17225,583	2067357	,008		
	Total	62687,851	2097461			
Kemal_Kilicdaroglu_2	Between Groups	29523,858	24985	1,182	132,143	0,000*
	Within Groups	15404,955	1722709	,009		
	Total	44928,813	1747694			
Meral_Aksener	Between Groups	38894,633	25355	1,534	173,983	0,000*
	Within Groups	15045,949	1706479	,009		
	Total	53940,582	1731834			
Recep Tayyip Erdoğan	Between Groups	31171,227	26323	1,184	187,096	0,000*
	Within Groups	11499,792	1816919	,006		
	Total	42671,020	1843242			
Temel_Karamollaoglu	Between Groups	37262,887	29569	1,260	235,035	0,000*
	Within Groups	10656,395	1987483	,005		
	Total	47919,281	2017052			

* $p \leq 0.5$ değeri için

EK-8: ANOVA Testi PPG ve GSR Sonuçları**ANOVA**

StimulusName			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Devlet_Bahceli	GSR	Between Groups	2442881,612	302216	8,083	1,678	0,000*
		Within Groups	7407392,283	1538002	4,816		
		Total	9850273,895	1840218			
	PPG	Between Groups	100510959,307	299057	336,093	1,771	0,000*
		Within Groups	243689297,717	1284096	189,775		
		Total	344200257,024	1583153			
HDP_2	GSR	Between Groups	3188448,379	340212	9,372	1,678	0,000*
		Within Groups	9438362,839	1690339	5,584		
		Total	12626811,218	2030551			
	PPG	Between Groups	107103780,439	336160	318,610	1,785	0,000*
		Within Groups	250162968,926	1401689	178,473		
		Total	357266749,366	1737849			
Kemal_Kilicdaroglu_2	GSR	Between Groups	2489313,852	288456	8,630	1,655	0,000*
		Within Groups	7521228,864	1442191	5,215		
		Total	10010542,716	1730647			
	PPG	Between Groups	98897964,740	285962	345,843	1,758	0,000*
		Within Groups	243625767,240	1238220	196,755		
		Total	342523731,980	1524182			
Meral_Aksener	GSR	Between Groups	2671024,300	280398	9,526	1,672	0,000*
		Within Groups	8130077,633	1426989	5,697		
		Total	10801101,933	1707387			
	PPG	Between Groups	81362955,779	277699	292,990	1,771	0,000*
		Within Groups	198804796,392	1201841	165,417		
		Total	280167752,171	1479540			
Recep Tayyip Erdoğan	GSR	Between Groups	2136431,274	297662	7,177	1,650	0,000*
		Within Groups	6524364,659	1500156	4,349		
		Total	8660795,933	1797818			
	PPG	Between Groups	105285283,566	294163	357,915	1,794	0,000*
		Within Groups	247358990,673	1239550	199,555		
		Total	352644274,238	1533713			

Temel_Karamollaoglu	GSR	Between Groups	2860286,571	327142	8,743	1,678	0,000*
		Within Groups	8669599,108	1663589	5,211		
		Total	11529885,680	1990731			
	PPG	Between Groups	121881304,601	324094	376,068	1,755	0,000*
		Within Groups	301821976,948	1408208	214,331		
		Total	423703281,548	1732302			

* $p \leq 0.5$ değeri için

